

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Азербайджанський державний економічний університет, Азербайджан
Національний інститут економічних досліджень, Молдова
Університет Барселони, Іспанія
Науково-технологічний парк Ханчжоу
Дін'ін Закордонних освітніх послуг, Китай
Університет Галготіас, Індія

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Міжнародної науково-практичної конференції

**«ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ТА ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМИ
УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМНИЦТВА»**

12–13 грудня 2024 р.

Харків «ХАІ» 2025

УДК 658.012:330-049.5(043.2)

О-64

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (протокол № 6 від 22.01.2025)

Організаційний та обліково-фінансовий механізми управління економічною безпекою підприємництва [Текст] : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. 12–13 груд. 2024 р. – Харків : Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харків. авіац. ін-т», 2025. – 256 с.

ISBN 978-966-662-944-2

Матеріали доповідей містять результати таких досліджень: обліково-аналітичні системи як ресурс підтримки економічної безпеки підприємництва, фінансові інструменти управління ризиками в умовах цифровізації бізнес-рішень, інноваційний менеджмент у сфері проєктів управління змінами в гарантуванні економічної безпеки підприємства, сучасні маркетингові стратегії та їх вплив на економічну безпеку бізнесу, цифрові технології та використання штучного інтелекту в зміцненні економічної безпеки підприємства.

Для студентів, аспірантів, викладачів і наукових працівників.

УДК 658.012:330-049.5(043.2)

© Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2025

ISBN 978-966-662-944-2

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

- Олексій
ЛИТВИНОВ д-р юрид. наук, професор, в. о. ректора Національного аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Україна
- Юрій
ПРОНЧАКОВ канд. техн. наук, доцент, декан факультету програмної інженерії та бізнесу, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Україна
- Валентина
ГАТИЛО канд. екон. наук, доцент, завідувач кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Україна
- Тетяна
КАЛІНЕСКУ д-р екон. наук, професор, проф. кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Україна
- Ганна
ЛІХОНОСОВА д-р екон. наук, професор, проф. кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Україна
- Інна
САМОЙЛЕНКО д-р екон. наук, доцент, проф. кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Україна
- Ірина
ШЕВЧЕНКО д-р екон. наук, доцент, доц. кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Україна
- Ельмира
ГОДЖАЄВА доктор філософії з економіки, доцент, доцент кафедри економіки, Азербайджанський державний економічний університет, Азербайджан
- Тетяна
Георге ГУТІУМ д-р екон. наук, доцент, провідний науковий співробітник, Національний інститут економічних досліджень, доцент кафедри економічної теорії та політики, Академія економічних досліджень Молдови, Молдова

- Олена
НІФАТОВА д-р екон. наук, професор Університету Барселони, Іспанія
- Сандіп КУМАР доктор філософії, доцент, Центр комп'ютерних наук та інженерії, Університет Галготіас, Індія
- Чень МІНЛЕЙ доктор філософії, директор Науково-технологічного парку Ханчжоу Дін'їн Закордонних освітніх послуг Ко, Лтд, Китай
- Тетяна
ВЛАСЕНКО д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри економіки підприємства та організації бізнесу, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна
- Олена
ПТАЩЕНКО д-р екон. наук, професор, професор кафедри підприємництва та торгівлі, Західноукраїнський національний університет, Україна

Зміст

Секція 1. Обліково-аналітичні системи: ресурс підтримки економічної безпеки підприємництва	11
Гребенікова О. В., Денисова Т. В.	
Формування стратегій обліково-фінансових механізмів в умовах глобальних викликів і цифровізації економіки	11
Зеленко О. В.	
Аналітичні засади управління трудовим потенціалом підприємств	14
Калінеску Т. В., Підмогильний С. С.	
Обліково-аналітичний інструментарій підтримки рівня зміцнення економічної безпеки підприємницької діяльності	16
Шухманн В., Ботарев О.	
Національні особливості переходу на МСБОДС та проблеми їх імплементації	19
Остащенко О. С.	
Формування системи показників для відстеження лояльності клієнтів	22
Козлов А. С.	
Особливості регіональної транспортної інфраструктури в умовах цифровізації	24
Bayramov I.	
The main infrastructure reforms in the economy of Azerbaijan	27
Sadigov I. J.	
Non-oil sector in Azerbaijan in modern conditions problems and development directions	34
Татар М. С., Маслик В. С.	
Стратегічне партнерство України та країн ЄС: безпекові напрямки та пріоритети співпраці	38
Секція 2. Фінансові інструменти управління ризиками в умовах цифровізації бізнес-рішень	42
Ліхоносова Г. С., Мельник Є. І.	
Блокчейн та смарт-контракти: трансформація підходів до проведення фінансових операцій та управління ризиками	42
Фурсова В. А., Семенихіна О. А.	
Проблемні аспекти оцінювання рівня кредиторської та дебіторської заборгованості на підприємствах України в умовах війни	45
Ліхоносова Г. С.	
Управління фінансовим боргом в умовах незбалансованості попиту та пропозиції енергоресурсів	47
Дегтярєва О. В.	
Ризики використання штучного інтелекту у підприємництві	51
Tofaniuk O.	
A Simulation Study of Ageing and Pensions in the Ukraine	52

Булавинець О. В.	
Соціальні трансферти в системі соціального страхування	53
Попов О. С., Леонов В. С.	
Прогнозування банкрутства на основі машинного навчання	56
Бондар Н. О., Семенихіна О. А.	
Недержавне пенсійне забезпечення як засіб управління соціальними ризиками: досвід країн ЄС та перспективи для України	58
Фурсова В. А., Шамілова Ф. Ш.	
Інструменти фінансового механізму для нівелювання чинників впливу на формування фінансових результатів підприємства	61
Птащенко О. В.	
Трансформація фінансової системи в умовах цифрової економіки	63
Романова А. О.	
Розвиток децентралізованих фінансових інструментів (DeFi) для управління ризиками у глобальному бізнес-середовищі	65
Арутюнян О. Г.	
Вплив детермінантів цифрової економіки на економічну інклюзію	67
Suleymanzade S. A.	
Currency regulation of Azerbaijan's foreign trade turnover: modern requirements for an effective control mechanism	70
Nabiyev İ. İ.	
The role of insurance in risk management	78
Татар М. С.	
Державна фінансова допомога агропромисловим підприємствам: адаптація державної політики до умов глобальної нестабільності	81
Секція 3. Інноваційний менеджмент: проєкти управління змінами в гарантуванні економічної безпеки підприємництва.....	85
Zulfigarova I.	
The importance of citizen-centered public administration system	85
Ciobanu M.	
Evaluation of student access to educational services in the Republic of Moldova	92
Eynullazade K.	
Green economy as one of the directions of sustainable development	97
Самойленко І. О., Жорнік Е. О.	
Застосування функціональної моделі оцінки менеджменту	102
Самойленко І. О., Лотухов Д. В.	
Оцінка інноваційної діяльності підприємства	105
Зеленко О. О.	
Динаміка формування робочої сили промислового сектору ЄС на тлі цифрових трансформацій	107
Гатило В. П., Гордієнко К. О.	
Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі використання цифрових технологій	109

Розумний О. М.	
Розвиток інноваційної інфраструктури в умовах цифрової економіки	112
Чепурний Д. А.	
Інноваційні підходи як ключова стратегія розвитку підприємств хімічної галузі	115
Яковенко Р. В., Чайкін В. В.	
Компетентність керівника в системі управління персоналом органістичної організації	116
Кулаков О. О.	
Інвестиції у відновлення та розвиток енергетичного комплексу України для гарантування економічної безпеки підприємництва	118
Скачкова І. А., Коваль Р. С.	
Особливості застосування класичних методів управління проектами в сучасних умовах	120
Крисоватий І. А.	
Урбаністичний регіон, як елемент інноваційної інфраструктури	123
Скачкова І. А., Бойко А. І.	
Вибір оптимальної методології управління проектами в залежності від специфіки проекту та організаційних потреб	126
Sahalovych A.	
modern risk management approaches	127
Lachinov E. T.	
Sustainable strategic management of the non-oil sector in Azerbaijan under modern conditions	130
Hamidova L. A., Shahverdiyeva N. E.	
"Green" economy as a path to sustainable development	134
Ткачук К. О.	
Фінансові інструменти регулювання капіталу підприємства як чинник забезпечення його економічної безпеки	139
Попов О. С., Яровий О.	
Чинники конкурентоспроможності підприємств сегменту HoReCa	141
Секція 4. Сучасні маркетингові стратегії та їх вплив на економічну безпеку бізнесу.....	144
Самойленко І. О., Похвальський І. Д.	
Кадровий маркетинг у діяльності підприємств торгівлі	144
Гатило В. П., Селевко М. Б.	
Адаптація маркетингових стратегій до змінюваних умов ринку для забезпечення економічної безпеки підприємства	147
Скачкова І. А., Слободчикова А. В.	
Стратегія сталого розвитку як конкурентна перевага для туристичних компаній	149
Либа В. О., Мішурченко Т. В.	
Зміни маркетингових стратегій українським бізнесом в умовах війни	150

Шевченко І. О., Дєєва А. Д.	
Розвиток цифрового маркетингу під впливом теорії поколінь	152
Agazade U. I.	
Digitalization as a factor of the traditional services market transformation	154
Глущенко В. В.	
Екомаркетинг: сучасні виклики та перспективи впровадження	155
Михайлюк Д. В.	
Розроблення маркетингових онлайн-стратегій підприємств молочної галузі	157
Шевченко І. О., Фуртуне В. М.	
Взаємозв'язок демографії та економіки: основні аспекти	159
Корсунова К. Ю.	
Сутність імперативів міжнародного маркетингу в умовах цифрової економіки	161
Пурей Є. Ю.	
Особливості імперативів цифрового маркетингу	163
Курцев О. Ю.	
Розвиток стратегічних альянсів в умовах цифрової економіки	165
Shiraliyev S.	
Food and agricultural security	168
Qaribli G.	
Impact of changes in oil prices on the world economy and Azerbaijan	172
Namidova L. A., Eyvazova K. S.	
Green energy in international practice and its development in Azerbaijan: from projects to prospects	177
Аль-Саєд В. М.	
Автоматизація процесу у роботі бізнесу: висновки щодо виставки "XXXI Всеукраїнський День Логіста 2024"	183
Шевченко І. О.	
Трейдинговий цифровий двійник: інноваційна технологія чи загроза особистості	185
Гатило В. П., Танцюра О. А.	
Формування ефективних маркетингових комунікацій для промислових підприємств в соціальних медіа з урахуванням особливостей споживчої поведінки: вплив на економічну безпеку бізнесу	187
Секція 5. Цифрові технології та використання штучного інтелекту у зміцненні економічної безпеки підприємництва	190
Гатило В.П., Стаднік О. В.	
Інтеграція цифрових технологій в розробку системи управління запасами на машинобудівних підприємствах	190
Чепелюк М. І.	
Стратегічний інструментарій цифрової безпеки підприємства	192
Shakhbatdinli E. E.	
Theoretical aspects of defining the concept of digital economy	195

Алієв Е. Ш.	
Сутність глобальних ланцюгів вартості в умовах цифровізації	197
Вакуленко В. А.	
Шляхи підвищення прибутковості підприємств комунальної сфери	199
Васенко М. В.	
Стратегії підвищення ефективності підприємств харчової промисловості	200
Heydarov F. A.	
The essence and importance of the circular economy in the context of sustainable development	202
Гамідов Р. А.	
Необхідність забезпечення інклюзивного розвитку територіальних громад	204
Гамідов Р. А.	
Вплив цифрової економіки на розвиток бізнесу	205
Шевченко І. О., Коваленко В. С.	
Цифрові технології в організації підприємницької діяльності	207
Гатило В. П., Колодій Д. В.	
Модернізація управлінських процесів машинобудівного підприємства через цифрові технології і штучний інтелект для зміцнення економічної безпеки	209
Клименко Т. А.	
Роль цифрової трансформації економіки у зміцненні економічної безпеки підприємництва	212
Кириленко С. В.	
Особливості інноваційної екосистеми в умовах цифрової економіки	215
Качмарський І. В.	
Сутність стратегічної стійкості організації	217
Нор В. В.	
Методи машинного навчання в аналітичному забезпеченні діагностики економічної безпеки підприємства	220
Гарасєв М. В.	
Цифрові технології: виклики сьогодення чи важелі успіху в бізнесі?	221
Abdullayeva N.	
The main functions of digital public relations in government	223
Hümbətova F. B.	
Mission and vision in goals and their strategic significance	229
Mirzazade A.	
Content and structure of food security	231
Aliyeva N.	
Introduction to digital business transformation and the structure of the public sector in Azerbaijan	233
Rajabli I.	
Modern marketing strategies in transport service development	237
Eyubova A.	
Digital aspects of tourism in Azerbaijan	239
Musayeva F.	
Green economy and ecological imperatives	243

Красніков Д. О., Бекетов О. В.	
Особливості здійснення облікових операцій в умовах цифрової економіки	246
Агазаде У. І.	
Інклюзивна економіка як нова парадигма розвитку підприємств	248
Петрик В. Л., Олейникова Є. Р.	
Сучасні підходи до інтеграції цифрових технологій у систему внутрішнього контролю підприємства	249
Попов О. С., Макаров С. А.	
Майбутнє цифровізації у сфері торгівлі: перспективи для малого бізнесу	251
Шевченко І. О., Прибила Д. О.	
Підвищення податків в Україні: основні зміни, ризики та економічні наслідки	253

Секція 1. Обліково-аналітичні системи: ресурс підтримки економічної безпеки підприємництва

Гребенікова О. В.¹, Денисова Т. В.²

¹ канд. екон. наук, доц., доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

² канд. техн. наук, доцент кафедри вищої математики та економіко-математичних методів, Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця, м. Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВИХ МЕХАНІЗМІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ І ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Актуальність розробки стратегій обліково-фінансових механізмів в умовах глобальних викликів і цифровізації економіки зумовлена необхідністю адаптації фінансових процесів до нових реалій. В умовах швидких змін у глобальному середовищі та технологічних трансформацій, традиційні методи обліку та фінансування стають менш ефективними. Цифровізація економіки вимагає інтеграції нових технологій для забезпечення прозорості, точності та оперативності фінансових операцій. Вибір стратегій суб'єктів господарювання має бути спрямований на забезпечення не лише фінансової стабільності, але й соціальної відповідальності й сталого розвитку. У цьому контексті особлива увага приділяється розробці нових механізмів, що дадуть можливість підвищити стійкість економічних систем і забезпечити їх сталий розвиток в умовах нестабільності.

Формування стратегій обліково-фінансових механізмів підприємств є предметом досліджень багатьох науковців. Серед них можна виділити таких авторів, як Хрущ Н. А., Лісова А. В. [1], Воронкова Т. Є., Біляк А. С. [2], Харинович-Яворська Д. О. [3], Правдюк Н. Л., Лепетан І. М., Бурко К. В. [4], Зачосова Н., Куценко Д., Коваль О. [5] та інших. Водночас окремі аспекти, пов'язані з розробкою стратегій обліково-фінансових механізмів у контексті глобальних викликів і цифровізації економіки, залишаються невирішеними.

Стратегії обліково-фінансових механізмів – це планові кроки та напрямки діяльності, які використовуються в обліку та фінансах для досягнення фінансових цілей підприємства. Вони визначають основну спрямованість і конкретні дії, які необхідно здійснити для забезпечення ефективного управління фінансами та досягнення стабільного фінансового стану, включають в себе розробку фінансових стратегій, бюджетування, контроль фінансових показників, управління ризиками, аналіз і планування фінансових потоків.

Розробка стратегії обліково-фінансових механізмів в умовах глобальних соціально-економічних змін і цифровізації є важливим етапом у плануванні фінансової діяльності підприємства, оскільки в періоди кризи, нестабільності та змін на ринку, підприємствам необхідно швидко адаптуватися та вживати

ефективні заходи задля забезпечення своєї фінансової стійкості й збереження конкурентоспроможності. Цей процес передбачає визначення мети, основних принципів та напрямків дії, що сприятимуть досягненню фінансових цілей підприємства, ідентифікацію можливих ризиків і їх нівелювання.

Процес розробки стратегії обліково-фінансових механізмів суб'єктів господарювання в умовах турбулентності потребує комплексного підходу, який враховує зміни в економіко-політичній сфері, інноваційний розвиток, цифровізацію та інші фактори. Адаптивність, відповідальність і інноваційна взаємодія важливі для досягнення успіху в такому середовищі.

На основі аналізу літератури [1-5] авторами було сформовано етапи розробки стратегій обліково-фінансових механізмів:

Визначення мети. Першим кроком у розробці стратегії є чітке визначення фінансової мети підприємства. Це може бути збільшення рентабельності, зниження витрат, покращення ліквідності або досягнення інших фінансових показників. Важливо, щоб мета була конкретною, вимірюваною та реалістичною.

Аналіз зовнішнього середовища. Розробка стратегії повинна враховувати зовнішні фактори, що впливають на фінансову діяльність підприємства. Це можуть бути економічні тенденції, законодавчі зміни, конкурентна ситуація на ринку, зміни у споживчих уподобаннях тощо. Аналіз зовнішнього середовища допомагає виявити можливості та загрози, які слід враховувати у стратегії.

Аналіз внутрішнього середовища. Розробка стратегії також потребує аналізу внутрішніх факторів підприємства, таких як фінансовий стан, ресурси, кадровий потенціал, операційні процеси тощо. Виявлення сильних та слабких сторін допомагає визначити, на що підприємство може покладатися для досягнення своїх фінансових цілей і які аспекти необхідно вдосконалити.

Визначення стратегічних напрямків. На основі аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища визначають стратегічні напрямки, які підприємство буде розвивати для досягнення своєї фінансової мети. Це можуть бути такі напрямки, як розширення ринків, вдосконалення ефективності операцій, удосконалення системи управління ризиками тощо. Важливо, щоб стратегічні напрямки були спрямовані на вирішення виявлених проблем і максимально використовували потенціал підприємства.

Визначення дієвих механізмів. На цьому етапі розробки стратегії здійснюється визначення дієвих механізмів, які будуть використовуватися для реалізації стратегічних напрямків. Це можуть бути фінансові інструменти, методи контролю, системи звітності й аналізу, процедури бюджетування тощо. Елементи механізму повинні працювати злагоджено і бути спрямованими на досягнення фінансових цілей підприємства.

Реалізація стратегії. Після розробки стратегії обліково-фінансових механізмів настає етап її реалізації. Це включає планування та організацію ресурсів, виконання запланованих заходів і процедур, а також здійснення контролю за їхнім виконанням. Важливо мати чіткий план дій, розподілити

обов'язки та забезпечити координацію між відповідними відділами та підрозділами підприємства.

Комунікація та залучення персоналу. Успішна реалізація стратегії обліково-фінансових механізмів вимагає ефективної комунікації з усіма зацікавленими сторонами, включаючи керівництво, персонал та зовнішніх партнерів. Працівники повинні бути ознайомлені зі стратегією, своєю роллю в її реалізації та мати можливість внести свій вклад. Комунікація повинна бути відкритою, зрозумілою та постійною, щоб забезпечити згуртованість та співпрацю всіх працівників.

Таким чином, глобальні виклики та цифровізація економіки мають вагомий вплив на формування стратегій обліково-фінансових механізмів. Турбулентність середовища спричиняє нестабільність і ризики, що вимагає гнучкості, інновацій та стратегічного підходу до створення цих механізмів. Пріоритети економіки знань і цифрової трансформації стають визначальними чинниками у розробці стратегій розвитку обліково-фінансових інструментів. Ефективно сформована стратегія здатна відповісти на глобальні виклики, зміцнити фінансову стійкість, стимулювати інновації та забезпечити конкурентоспроможність бізнесу й суспільства загалом.

Перелік використаної літератури

1. Хрущ Н. А. Механізм формування та реалізація фінансової стратегії в системі управління підприємством / Н. А. Хрущ, А. В. Лісова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. – 2014. – Вип. 5(2). – С. 140–142.

2. Воронкова Т. Є. Фінансова стратегія в системі управління підприємством. / Т. Є. Воронкова, А. С. Біляк. // Ефективна економіка. – 2017. – № 11. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5910>

3. Харинович-Яворська Д. О. Особливості організації стратегічного управлінського обліку в умовах структурних змін / Д. О. Харинович-Яворська, С. В. Положухно // Ефективна економіка. – 2018. – №2. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/2_2018/52.pdf

4. Правдюк Н. Л. Тактичний та стратегічний менеджмент підприємств: обліковий аспект: монографія / Н. Л. Правдюк, І. М. Лепетан, К. В. Бурко. – Вінниця: Видавництво ФОП Кушнір Ю.В. – 2020. – 448 с

5. Зачосова Н. Strategy and mechanism of enterprises financial and economic security management in the conditions of war, industry 4.0 and bani world. / Н. Зачосова, Д. Куценко, О. Коваль. // Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. – 2022. – 4(45). – P. 223–233. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3819/3628>

АНАЛІТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВ

Трудовий потенціал підприємства — це сукупність фізичних, професійних, інтелектуальних, мотиваційних і соціальних характеристик працівників, які формують їхню здатність до ефективної роботи в межах визначених цілей діяльності організації. Управління цим потенціалом потребує застосування аналітичного підходу, заснованого на глибокому розумінні внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на роботу персоналу.

Проблемою аналізу особливостей формування та розвитку трудового потенціалу підприємства займалась велика кількість вітчизняних науковців. Серед інших варто відзначити результати досліджень Лизанець А., Чекач К. [1], Васильчак С., Штерма Т. [2].

Огляд доступних джерел дозволяє стверджувати, що до основоположних складових управлінського аналізу трудового потенціалу персоналу підприємства належать:

1. Збір і обробка первинних даних: індивідуальні характеристики працівників (вік, освіта, кваліфікація, досвід роботи за спеціальністю/займаною посадою, стать, стан здоров'я, сімейний стан; групові характеристики (рівень злагодженості/згуртованості колективу, ефективність командної роботи); соціально-психологічні аспекти життєдіяльності працівників (мотивація, наявність конфліктів, рівень стресу).

2. Оцінка ефективності використання трудового потенціалу: показники продуктивності праці (обсяг виробництва на одного працівника за певний проміжок часу, якість виконуваних завдань); ефективність використання робочого часу (аналіз запізнень, прогулів, простоїв); витрати на персонал (співвідношення витрат на оплату праці та загальних доходів підприємства).

3. Визначення резервів трудового потенціалу передбачає: аналіз перевантаження або недовантаження окремих працівників; виявлення перспектив для підвищення кваліфікації або перекваліфікації персоналу, використання гнучких графіків або перерозподіл робочих обов'язків.

4. Моніторинг зовнішнього середовища діяльності підприємства: аналіз ринку праці (рівень конкуренції, доступність кваліфікованих кадрів); соціально-економічна ситуація в країні та вплив макроекономічних змін на мотивацію працівників; правове регулювання (відповідність управління трудовим потенціалом чинному законодавству та пов'язані із цим проблеми).

5. Використання сучасних інструментів аналізу: HR-аналітика (використання програмного забезпечення для збору і обробки великих обсягів даних про персонал в межах діяльності великих компаній),

застосування SWOT-аналізу трудового потенціалу (виявлення сильних і слабких сторін, можливостей і загроз для ефективного використання ресурсів); моделювання сценаріїв розвитку трудового потенціалу (прогнозування наслідків впровадження змін у політику управління трудовим потенціалом експертним шляхом або із застосуванням інструментів економіко-математичного моделювання та відповідних комп'ютерних програмних засобів).

6. Оцінка задоволеності та залученості персоналу: систематичне проведення опитувань та інтерв'ю з працівниками; аналіз показників плинності кадрів; вимірювання рівня залученості працівників за допомогою спеціалізованих метрик, наприклад, індексу eNPS (Employee Net Promoter Score – метод оцінки лояльності співробітника, який демонструє ймовірність того, що працівник порекомендує власне підприємство як місце роботи [3]).

Результатом реалізації представлених вище 6 кроків має стати розробка стратегій розвитку трудового потенціалу у складі яких мають бути сформувані програми професійного розвитку, запровадженні системи мотивації та стимулювання, чітко визначені засади корпоративної культури та підтримки соціального клімату в організації.

Системне аналітичне підґрунтя дозволяє ефективно управляти трудовим потенціалом, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємства та забезпеченню його довгострокового розвитку навіть за умов високого ступеня невизначеності зовнішнього середовища.

Перелік використаної літератури

1. Лизанець А. Г., Чекан К. В. Структурування факторів формування та управління трудовим потенціалом підприємства. Економіка та суспільство. 2018. Вип. 14. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/61.pdf
2. Васильчак С., Штерма Т. Трудовий потенціал як об'єкт менеджменту. Acta Academiae Beregsasiensis. Economics. 2023. Вип. 4 URL: <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/140/137>
3. Індекс лояльності працівників (eNPS). PeopleForce. URL: <https://peopleforce.io/uk/hr-glossary/employee-net-promoter-score>

Калінеску Т. В.¹, Підмогильний С. С.²

¹ д-р екон. наук, проф., професор кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування,
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

² здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, 051 Економіка,
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПІДТРИМКИ РІВНЯ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний обліково-аналітичний інструментарій відіграє важливу роль в накопиченні інформації, на основі якої приймаються рішення щодо зміцнення економічної безпеки підприємницької діяльності. Наразі досить небагато робіт приділяють увагу розкриттю обліково-аналітичного інструментарію [1]. Більшість дослідників розкриває саме облікове-аналітичне підґрунтя забезпечення рівня економічної безпеки [2-5]. Проте, авторські дослідження [6, 7] доводять, що обліково-аналітичний інструментарій слід сприймати як сукупність методичних, техніко-економічних способів і прийомів, що виступає у формі різноманітних документів, дозволяє отримати достовірну інформацію про підприємницьку діяльність й приймати рішення щодо зміцнення економічної безпеки.

Загалом обліково-аналітичний інструментарій має відображати реальний стан економічної безпеки, давати адекватну реакцію на зміни в оточуючому середовищі бізнесу [2, с. 51; 3, с. 224-233]. Окремо обліковий інструментарій – ґрунтується на нормативно-законодавчій базі, а аналітичний – використовує методи статистичного, фінансового, SWOT аналізу, оцінювання основних ризиків діяльності.

На сьогоднішній день обліково-аналітичний інструментарій має бути спрямований на задоволення потреб користувачів шляхом перетворення первинної інформації в узагальнюючу згідно визначеним цілями зміцнення економічної безпеки підприємницької діяльності. Виходячи із цього, одним із кроків, який б позитивно впливає на процес зміцнення економічної безпеки та оперативне управління ризиками, має бути включення обліково-аналітичного інструментарію в інформаційно-аналітичну систему управління підприємницькою діяльністю, що включає інформаційну та аналітичну складові. Інформаційна – передбачає здійснення [3, с. 224–233]: моніторингу інформації, створення досьє, банків даних і т.п.; пошук додаткової інформації, її структурування за цілями, задачами щодо зміцнення економічної безпеки; передачу інформації до аналітичного підрозділу, де має виконуватись аналітична робота щодо:

- виявлення ситуацій, які вимагають ґрунтового й об'єктивного осмислення;
- прийняття рішень за результатами аналізу виявлених небезпечних ситуацій;

- розробки заходів зміцнення економічної безпеки на основі отриманої аналітичної інформації та наявних професійних знань працівників;
- обґрунтування тактичних та стратегічних управлінських рішень, в т. ч. в сфері економічної безпеки підприємницької діяльності.

Обліково-аналітичну інформацію щодо зміцнення економічної безпеки можна розглядати окремо як зовнішню та внутрішню. В т. ч., зовнішню інформацію можна поділити на такі групи [4, с. 56–59]:

А) показники, що характеризують загальноекономічний розвиток країни і є основою для здійснення моніторингу зовнішнього економічного середовища функціонування підприємницької діяльності при прийнятті стратегічних рішень з економічної безпеки. Показники цієї групи ґрунтуються на даних, що оприлюднюються органами державної влади.

Б) показники, що характеризують кон'юнктуру ринку. Їх використовують для прийняття управлінських рішень щодо захисту інтересів підприємців в галузі формування портфеля довгострокових і короткострокових інвестицій, залучення кредитів та інших аспектів економічної безпеки. Формування системи показників цієї групи базується на публікаціях періодичних комерційних видань. Показники, що входять до складу цієї групи, діляться на ті, що характеризують кон'юнктуру окремих сегментів фондового, кредитного та валютного ринків.

В) показники, що характеризують діяльність партнерів по бізнесу. Вони використовуються для прийняття оперативних управлінських рішень щодо захисту від зовнішніх загроз, формуються в розрізі напрямів діяльності з: банківськими установами, інвестиційними фондами і страховими компаніями, постачальниками, конкурентами і споживачами. Джерелами формування цих показників – є дані публічної звітності, рейтинги, бізнес-довідки, що надаються інформаційними агенціями. Склад показників кожного напрямку діяльності визначається цілями і задачами зміцнення економічної безпеки.

Г) нормативно-регулюючі показники, що враховуються в процесі підготовки рішень, пов'язаних з особливостями зміцнення економічної безпеки і державного регулювання підприємницької діяльності. Джерелами формування цих показників є нормативно-правові акти, що приймаються різними органами державного управління.

Внутрішня інформація щодо забезпечення рівня економічної безпеки підприємницької діяльності може поділятися на [4, с. 56–59]:

1. Показники фінансової звітності за результатами підприємницької діяльності, що надають уявлення про результати фінансово-господарської діяльності, а також застосовуються для аналізу, планування та розробки стратегічної політики зміцнення економічної безпеки.

2. Показники управлінського обліку, що відображають інформацію про обсяги підприємницької діяльності, витрати, доходи та використовуються для оперативного управління економічною безпекою. Вони формуються в розрізі видів підприємницької діяльності, сегментів ринку, груп споживачів, центрів відповідальності щодо зниження витрат, підвищення доходів і прибутку.

3. Нормативно-планові показники, що пов'язані з подальшим розвитком підприємницької діяльності. Вони використовуються в процесі поточного та

оперативного контролю за здійсненням заходів щодо зміцнення економічної безпеки і формуються за внутрішніми нормативами (на кшталт нормативам використання окремих видів ресурсів, співвідношення активів, структури капіталу, використання витрат і т.п.) та плановими показниками фінансово-економічного розвитку (показники бюджетів усіх видів).

Тож, підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що при формуванні обліково-аналітичного інструментарію підтримки рівня зміцнення економічної безпеки підприємницької діяльності необхідно спиратись на принципи, що дозволяють виявити інформаційні потреби користувачів та способи їх ефективного задоволення; оцінити об'єктивність, достовірність відображення підприємницької діяльності та ідентичність інформації, що надходить з різних джерел. Саме ефективно сформований обліково-аналітичний інструментарій підтримки рівня економічної безпеки в межах діючої підприємницької структури дає змогу спрогнозувати майбутній вектор змін, організувати ґрунтовну обліково-аналітичну підтримку зміцнення економічної безпеки.

Перелік використаної літератури

1. Гуренко Т.О. Обліково-аналітичний інструментарій в управлінні стратегією підприємств агробізнесу. Економіка та суспільство. 2023. Випуск № 51. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-34>

2. Васи́лишин С.І. Обліково-аналітичне забезпечення в системі ризиків та загроз економічної безпеки аграрних підприємств України: монографія. Харків. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Харків: Друкарня Мадрид, 2020. 419 с.

3. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів: теоретико-прикладні аспекти: колективна монографія / [О.О. Кравченко, О.В. Андрєєва, І.С. Ковова та ін.]; за ред. Кравченко О.О. Х.: Видавництво Іванченка І. С., 2024. 336 с.

4. Філіппова С.В., Волощук Л.О., Черкасова С.О. Економічна безпека підприємств реального сектору економіки в умовах вартісно-орієнтованого управління: монографія / під заг. ред. С. В Філіппової. Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2015. 196 с.

5. Vasylishyn S. Accounting and analytical basis of economic security management of enterprises: theoretical and methodological basics. Operation and development management of economic entities in European integration conditions: information service, mechanisms, digitalization: collective monograph. Publishing House of University of Technology, Katowice, 2022. P. 105 - 131

6. Calinescu Tetyana, Pidmohylnyi Serhii. Analytical and methodological basis for the transformation of mechanisms for strengthening the economic security of the entrepreneurship. Управление и Образование. Том 20(1), 2024. Бургас: Университет «Проф. д-р Асен Златаров», България. С. 7 – 13. URL: https://www.conference-burgas.com/maevolumes/vol20_2024/b1_v20.pdf

7. Калінеску Т.В., Підмогильний С.С. Прогнозно-аналітичні інструменти зміцнення економічної безпеки в процесі відновлення промислового потенціалу. Часопис економічних реформ. 2023. № 3(51). С. 6 – 11.

Шухманн В.¹, Ботарев О.²

¹ здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

² здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕХОДУ НА МСБОДС ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

Реформування, стандартизація та гармонізація бухгалтерського обліку в державному секторі України в напрямку зближення з міжнародними стандартами є ключовими напрямками підвищення ефективності державного управління, забезпечення прозорості публічних фінансів та сприяння інтеграції України до світового економічного простору.

На основі аналізу економічної та нормативної літератури [1; 2; 3; 5; 6], визначено ряд проблем щодо імплементації МСБОДС у державному секторі (рисунок 1).

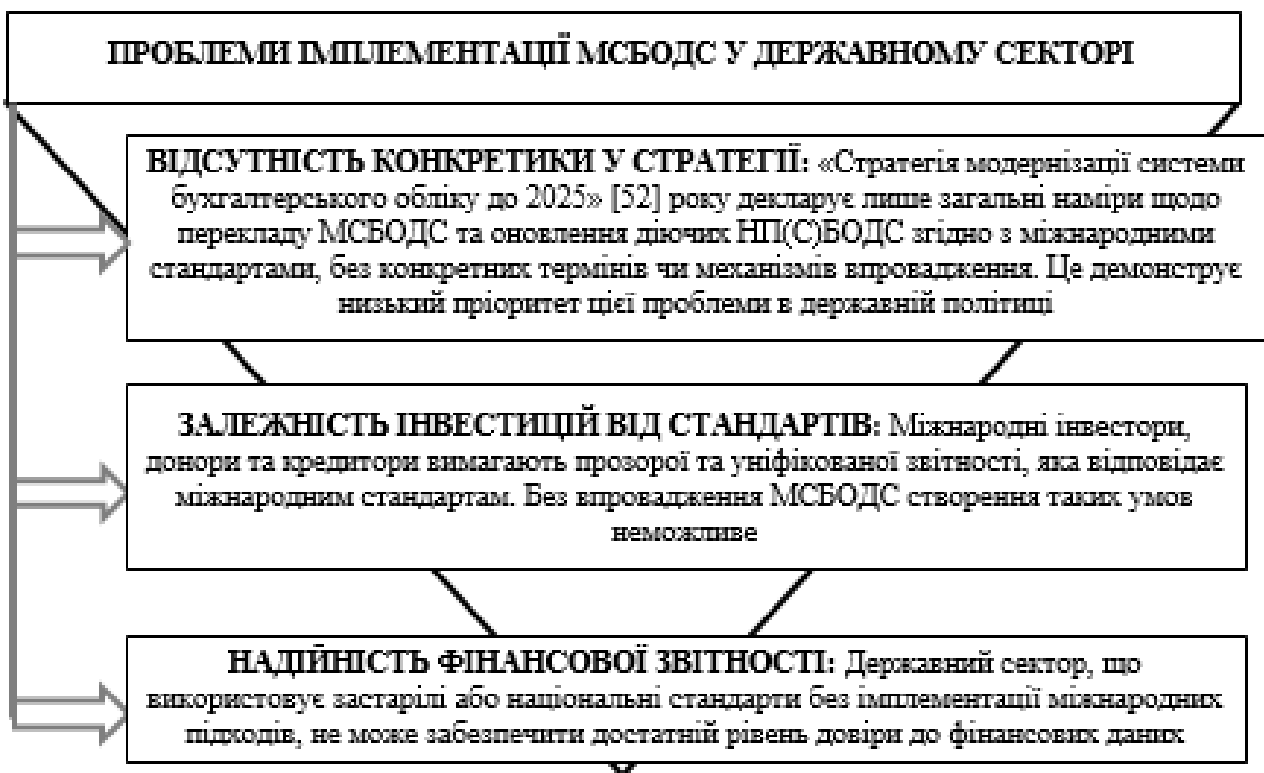

Рисунок 1 – Проблеми імплементації МСБОДС у державному секторі

Отже, на шляху імплементації МСБОДС залишається ще багато невирішених проблем. О. О. Григорів, І. Б. Дутчак, М. І. Гордієнко виділяють такі основні проблеми:

1. «Удосконалення системи бухгалтерського обліку. Державні установи повинні забезпечити високий рівень якості та точності бухгалтерського обліку, щоб забезпечити надійність фінансової звітності» [2].

2. «Підвищення рівня прозорості та якості фінансової звітності. Це передбачає розробку та впровадження стандартів фінансової звітності, які забезпечать достатню прозорість і достовірність інформації» [2].

3. «Підвищення кваліфікації персоналу. Необхідно забезпечити підготовку та підвищення кваліфікації працівників бухгалтерських служб, щоб вони могли ефективно впроваджувати міжнародні стандарти обліку» [2].

4. «Створення і впровадження інформаційно-аналітичної системи. Розробка та впровадження сучасних інформаційно-аналітичних систем може сприяти автоматизації процесів ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, а також полегшити їх узгодження з міжнародними стандартами» [2].

Також Р. В. Кузіна виділяє низку проблем, які пов'язані з «формуванням інституційних механізмів, що забезпечують розроблення та впровадження МСФЗ та дотримання їх застосування (нагляду над процесом упровадження) на міжнародному, регіональних і національних рівнях, а також забезпечення скоординованої роботи цих механізмів» [4]. На основі проведеного дослідження, пропонується класифікація проблем застосування МСФЗ за окремими групами:

«необхідність формування інституційних механізмів, що забезпечують розроблення та впровадження МСФЗ і дотримання їх (нагляд над упровадженням) на міжнародному, регіональних і національних рівнях, а також забезпечення скоординованої роботи цих механізмів» [4];

– «потреба у вирішенні питань правового впровадження (enforcement) МСФО в національну практику» [4];

– «необхідність чіткого розуміння сфери застосування МСФЗ на національному рівні» [4];

– «необхідність вирішення технічних питань, пов'язаних як зі специфікою самих МСФЗ, так і з національними особливостями» [4].

Зволікання перерахованими проблемами може призвести до того, що затримка в імплементації стандартів може уповільнити повоєнну відбудову, оскільки інвестори та донори обиратимуть більш прозорі країни для інвестування. Невідповідність стандартів міжнародним вимогам може призвести до обмеженого доступу до зовнішнього фінансування, необхідного для відновлення інфраструктури.

У контексті України міжнародні донори (Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР)) відіграють критичну роль у підтримці фінансової стабільності, фінансуванні інфраструктурних проєктів та забезпеченні економічного зростання, особливо після початку війни в 2014 році і повномасштабного вторгнення у 2022 році. Також необхідно зважати на інші міжурядові організації, такі як Європейський Союз та НАТО, які надають гранти, кредити та технічну допомогу, і повинні мати доступ до достовірної та правдивої фінансової інформації щодо діяльності суб'єктів державного сектора. Без прозорої системи обліку значно зростають ризики корупції, нецільового використання ресурсів і дублювання витрат. Тому міжнародні донори вимагають прозорої та уніфікованої

фінансової звітності, яка відповідає міжнародним стандартам (IPSAS). Це необхідно для:

- оцінки ефективності використання наданих коштів;
- забезпечення прозорості та запобігання корупції;
- ухвалення подальших рішень щодо фінансової підтримки.

Отже, використання МСФЗ є стратегічно важливим кроком для повоєнної економіки України. Воно підвищує прозорість, довіру інвесторів, якість управлінських рішень і сприяє залученню міжнародного фінансування. Для успішного впровадження необхідно забезпечити підготовку фахівців, технічну підтримку підприємств і відповідність законодавчої бази.

Перелік використаної літератури

1. Гевлич Л. Л. Міжнародні стандарти фінансової звітності для державного сектору України: стан та перспективи. Економіка і організація управління. 2024. № 2 (54). С. 80-89. URL: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2024.2.7> 6*

2. Григорів О. О., Дутчак І. Б., Гордієнко М. І. Впровадження міжнародних стандартів обліку в державному секторі України. Економіка та суспільство. 2024. № 59. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-165>

3. Звіт про хід виконання Плану заходів з реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022 – 2025 роки I півріччя 2024 року: Міністерство фінансів України URL : https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82_%D0%A1%D0%A3%D0%94%D0%A4%20%D0%BD%D0%B0%20%202022-2025%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%86%20%D0%BF%D1%96%D0%B2%D1%80_2024.pdf

4. Кузіна Р. В. Гармонізація фінансової звітності: міжнародний досвід та українська практика. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». № 721. С. 126-131 URL : <https://ena.lpnu.ua/bitstreams/97c00ce8-9b9d-4749-b25f-c3cbd6a5fd70/download>

5. План заходів з реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1805-р URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-%D1%80#n374>

6. Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 червня 2018 р. № 437-р URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-2018-%D1%80#n7>

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ ДЛЯ ВІДСТЕЖЕННЯ ЛОЯЛЬНОСТІ КЛІЄНТІВ

На сьогоднішній день дуже важливо, щоб бізнес мав можливість відстежувати метрики взаємодії з клієнтами. Надання виняткового досвіду користувача має бути пріоритетом, оскільки одна негативна взаємодія може назавжди пошкодити відносини з клієнтами та лояльність у довгостроковій перспективі. Треба проактивно відстежувати показники утримання, шукати відгуки та оперативно вирішувати проблеми, щоб зберегти довіру, а не втратити клієнтів після єдиного поганого досвіду.

Для бізнесу треба з'ясувати на які метрики варто звернути увагу насамперед, як вимірювати лояльність клієнтів та робити її аналіз, а також як застосовувати ці знання для утримання клієнтів.

Розглянемо деякі, найбільш впливові, показники детальніше.

1. Показник відтоку клієнтів – це співвідношення, яке показує кількість користувачів, які припинили користуватися послугами компанії. Знання цієї метрики має вирішальне значення, оскільки компанія зростатиме лише з низьким показником відтоку.

2. Коефіцієнт утримання клієнтів (CRR) – це ще один важливий показник. Якщо попередній показник може визначити, скільки клієнтів припинили користуватися послугами, цей показник покаже, який коефіцієнт утримання нових клієнтів. Для розрахунку цього показника потрібно визначити, скільки клієнтів було на початку обраного періоду, скільки в кінці та кількість нових клієнтів протягом того ж періоду. За даними дослідження Bain & Company, навіть 5 % збільшення CRR може збільшити прибуток компанії на 25 %. Саме тому важливо звертати увагу на цей показник.

3. Активні користувачі на день, тиждень і місяць (DAU, WAU, MAU). Ці метрики вказують, скільки активних клієнтів взаємодіють із компанією протягом певного періоду, а саме на день, тиждень чи місяць. Їх можна використовувати як результати підрахунків для порівняння метрик та визначення того, наскільки важливим є продукт чи послуга компанії для клієнта. Метрики також можуть допомогти спрогнозувати прибутки.

4. Коефіцієнт повернення продукції (PRR). Цей коефіцієнт показує, який відсоток проданих товарів повертається після купівлі. Це співвідношення застосовується і є важливим лише для компаній, що займаються виключно продажем товарів. Щоб розрахувати коефіцієнт повернення продукції, треба використовувати кількість проданих виробів та кількість повернутих виробів.

Високий коефіцієнт повернення може бути сигналом для компанії. Якщо відсоток PRR вище відсотка доходу, треба подумати, чи щось не так з продуктом.

5. Час між купівлями – це показник лояльності клієнтів, який показує, скільки часу зазвичай проходить між першою та другою купівлею клієнта. Короткий час між купівлями дасть змогу зрозуміти, що продукт компанії повністю задовольняє клієнта, а довгий – що потрібно покращити: продукт чи підтримку клієнтів.

6. Коефіцієнт повторних купівель. Ця метрика може надати уявлення про те, який відсоток клієнтів здійснює повторне придбання продукту компанії. Щоб зробити цей вимір лояльності бренду, треба поділити кількість повторних користувачів на загальну кількість клієнтів. Цей коефіцієнт також може допомогти визначити, який сегмент клієнтів робить повторні покупки у досліджуваної компанії. Таким чином, можна краще зрозуміти цільову аудиторію і зрозуміти, чи заохочує компанія своїх клієнтів і покупців до покупки.

7. Індекс лояльності клієнтів (CLI) – це комплексний показник, який вимірює відданість клієнта бренду. На відміну від NPS, CLI виходить за межі ймовірності простих рекомендацій, охоплюючи такі фактори, як повторні та додаткові покупки клієнта. CLI визначається відповідями на такі запитання:

- Наскільки ймовірно, що ви порекомендуєте компанію своїм друзям та сім'ї?
- Наскільки можливо, що ви знову купите у компанії?
- Наскільки можливо, що ви спробуєте інші товари чи послуги?

Респонденти мають оцінити ці запитання за шкалою від 1 до 6, де 1 означає найбільшу ймовірність, а 6 означає найменшу ймовірність. Показник CLI виходить із середньої відповіді.

Після визначення зазначених вище показників треба оцінити загальний показник лояльності клієнтів.

Процес розрахунку та вимірювання лояльності клієнтів та їх використання у аналітиці може бути досить складним питанням для агентів із продажу.

Таким чином зазначимо, що показники задоволеності на рівні завдань та на рівні тестування можуть дати гарний індикатор задоволеності користувачів, принаймні як орієнтир для оптимізації. Не обов'язково використовувати всі перелічені вище показники. Можна вибрати одну з кожної категорії та вимірювати, а можна звести до системи показників, які дадуть інтегрований показник.

ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Регіональна транспортна інфраструктура є ключовим елементом економічного розвитку будь-якої країни або регіону, оскільки забезпечує ефективне переміщення людей, товарів і послуг. В умовах глобалізації та швидкого розвитку технологій, цифровізація транспортного сектору стає важливим фактором для покращення якості та ефективності транспортних послуг. Інтеграція цифрових технологій у регіональну транспортну інфраструктуру дозволяє значно підвищити її ефективність, безпеку та стійкість до змін у вимогах суспільства та бізнесу [1-6].

Цифровізація вимагає впровадження новітніх рішень у плануванні, управлінні та обслуговуванні транспортних мереж, що включають інновації в галузі смарт-транспорту, автоматизації руху, моніторингу стану доріг, використанні великих даних та Інтернету речей (IoT). Важливими аспектами цифровізації є також підвищення рівня інтеграції регіональних транспортних систем, забезпечення доступності послуг для всіх соціальних груп і зменшення впливу транспорту на навколишнє середовище.

Цифровізація є важливим фактором, що визначає розвиток транспортної інфраструктури в усьому світі, і не є винятком для регіональних транспортних мереж. Вона передбачає інтеграцію сучасних цифрових технологій для покращення управління, моніторингу, обслуговування та планування транспортних потоків. Регіональні транспортні системи, зокрема, мають свої специфічні особливості, які вимагають адаптації до цифрових змін.

В таблиці 1 наведемо особливості транспортної інфраструктури в умовах цифровізації.

Таблиця 1 – Особливості транспортної інфраструктури в умовах цифровізації

Особливість	Опис
1	2
Інтеграція смарт-технологій і транспортних систем	В умовах цифровізації, регіональні транспортні мережі повинні бути оснащені смарт-технологіями, такими як датчики, GPS, Інтернет речей (IoT), автоматизовані системи управління рухом та інші інновації
Оптимізація руху та планування маршрутів	Цифрові рішення дають змогу оптимізувати маршрути та організацію руху в регіональних транспортних мережах. За допомогою великих даних і аналітики, транспортні органи можуть прогнозувати попит на перевезення, планувати найбільш ефективні маршрути, зменшувати затримки і забезпечувати ефективне використання транспортних засобів

1	2
Мобільність як послуга	Вона передбачає інтеграцію різних видів транспорту (громадський транспорт, таксі, каршеринг, велосипеди, пішохідні маршрути) в єдину цифрову платформу, що дозволяє користувачам планувати подорожі, вибираючи найбільш зручний та економічний варіант
Поліпшення користувацького досвіду через цифрові платформи	У результаті цифровізації транспортної інфраструктури, регіональні транспортні мережі отримують можливість створювати цифрові платформи для взаємодії з користувачами. Це включає в себе додатки для смартфонів, через які пасажери можуть перевіряти час прибуття транспорту, купувати квитки, отримувати інформацію про маршрути та зміни в розкладі в реальному часі. Такі платформи підвищують комфорт користувачів, зменшують невизначеність і полегшують доступ до транспортних послуг
Покращення безпеки та зменшення впливу на навколишнє середовище	Цифрові технології допомагають знижувати рівень аварійності на дорогах через системи моніторингу і попередження про небезпеки, а також через вдосконалення дорожнього освітлення та автоматичні системи контролю швидкості. Крім того, цифровізація дозволяє більш ефективно контролювати викиди вуглекислого газу та інших забруднювальних речовин, оптимізуючи маршрути і знижуючи енерговитрати транспортних засобів
Інклюзія	Цифровізація також має важливий аспект доступності для всіх соціальних груп, включаючи людей з обмеженими можливостями, літніх людей і осіб з низьким рівнем цифрової грамотності. Створення адаптованих мобільних додатків і платформ, а також вдосконалення інфраструктури для маломобільних груп населення, є необхідним кроком для забезпечення рівного доступу до транспортних послуг у регіональних мережах
Інвестиції та фінансування цифрової трансформації	Однак для реалізації цих можливостей важливою є наявність значних інвестицій у розвиток інфраструктури, що включає модернізацію існуючих доріг, створення нових цифрових платформ, а також навчання персоналу. Оскільки не всі регіони можуть дозволити собі великі витрати на цифровізацію, важливим аспектом є ефективне залучення державних та приватних інвестицій, а також міжнародна співпраця

Джерело: сформовано автором з урахуванням [1-6]

Таким чином, цифровізація відкриває широкі перспективи для розвитку регіональної транспортної інфраструктури, знижуючи витрати, покращуючи зручність для користувачів і сприяючи сталому економічному розвитку регіонів. Цифровізація регіональної транспортної інфраструктури є важливим кроком до підвищення ефективності та доступності транспортних послуг, а також оптимізації управлінських процесів у транспортному секторі. Впровадження інноваційних цифрових технологій, таких як смарт-транспортні системи, Інтернет речей, аналіз великих даних та автоматизація, дозволяє значно поліпшити моніторинг і управління транспортними мережами, підвищити безпеку та зменшити вплив на навколишнє середовище.

Цифровізація забезпечує не лише зручність для користувачів, але й створює нові можливості для інтеграції регіональних транспортних систем в єдину

мережу, що сприяє зниженню витрат і підвищенню ефективності обслуговування. Крім того, це відкриває шлях для розвитку нових бізнес-моделей у сфері транспортних послуг, таких як мобільність як послуга (MaaS), що може стати основою для сталого розвитку регіонів.

Однак процес цифровізації регіональної транспортної інфраструктури також стикається з певними викликами, серед яких необхідність значних інвестицій у технології, навчання кадрів, забезпечення кібербезпеки та вирішення питання нерівномірного доступу до цифрових технологій у різних регіонах. Тому важливо враховувати ці фактори при плануванні та впровадженні цифрових рішень, щоб забезпечити ефективний і стійкий розвиток транспортної інфраструктури в умовах цифрової ери.

Перелік використаної літератури

1. Shevchenko, I., Haraev, M., Krysovaty, I., Kurtsev, O. (2024). The Digital Investment Platform as a Means of Forming and Implementing an Investment Project of a Railway Company. In: Yang, X.S., Sherratt, S., Dey, N., Joshi, A. (eds) Proceedings of Ninth International Congress on Information and Communication Technology. ICICT 2024 2024. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 1014. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-97-3562-4_36
2. Дмитрієва О.І. Транспортна інфраструктура як об'єкт державного регулювання. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2020. №24. DOI: <https://doi.org/10.30977/PPB.2226-8820.2020.24.0.52C>. 52 - 63
3. Кириленко С.В. Система економічної безпеки в умовах цифрової економіки. Журнал стратегічних економічних досліджень, № 1(18), 2024. - С.40-47
3. URL: <https://en.econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/19/2024/06/1-2024-4.pdf>
4. Кириленко С.В. Формування інноваційної екосистеми підприємництва в умовах цифрової економіки. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2024. Вип. 4 (284). С. 36-42. (Index Copernicus). DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2024-284-4-36-42>
<https://journals.snu.edu.ua/?journal=VisnikSNU>
5. Крисоватий А. Четверта промислова революція : зміна напрямів міжнародних інвестиційних потоків [Електронний ресурс] : монографія / А. І. Крисоватий, О. М. Сохацька, І. В. Скавронська [та ін.] ; за наук. ред. А. І. Крисоватого та О. М. Сохацької. - Тернопіль : Осадца Ю. В., 2018. - 480 с.
6. Крисоватий І.А. Сучасна ринкова інфраструктура України. Abstracts of II International Scientific and Practical Conference. Berlin, Germany. Pp. 87-88. URL: <https://eu-conf.com/events/research-work-in-the-system-of-training-teachers-in-technological-fields/>
7. Шлапак А. В., Іващенко О. А. Управління соціальною безпекою в умовах цифрової економіки: локальний рівень. Бізнес Інформ. 2024. №1. С. 87–94. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-1-87-94>

THE MAIN INFRASTRUCTURE REFORMS IN THE ECONOMY OF AZERBAIJAN

Established industries continue to operate in the republic and new types are developing. So, along with the production of radio and electrical measuring devices, air compressors, centrifugal pumps - traditional engineering products, the production of flexible power cables (a huge cable factory in the Sumgait Technological Park) cars, transformers, cash registers, electric motors, kitchen furniture, deep rod pumps, freight wagons, etc. has been mastered. Individual enterprises are leaders in the region in their main areas of activity and technological level.

The forestry, woodworking and pulp and paper industry is the most underdeveloped industry in Azerbaijan. The forestry and woodworking industry is formed by state forestry structures and 164 enterprises of various forms of ownership, which employ 5.6 thousand people. The forestry industry of the republic is represented by woodworking, cardboard production, production of parquet, desks for schools.

The light industry of Azerbaijan is an important multidisciplinary and innovatively attractive sector of the economy, ensuring the strengthening of the country's defense capability, economic, social and intellectual security. The industry contributes to the harmonious development of the regions of the republic, the solution of social issues - increasing employment and improving the welfare of the population, the establishment and development of small businesses.

In accordance with the strategic plan of the President of Azerbaijan "The future development of Azerbaijan should be linked to the development of industry", one of the important directions of economic diversification policy is the development of industrialization and the non-oil industry.

The sectoral structure of the national economy goes through the following stages of its development:

- 1) the first one is associated with the active development and predominance of primary sectors of the economy, such as agriculture, mining;
- 2) the second is related to the development and dominance of secondary industries – manufacturing, construction;
- 3) the third is related to the development and predominance of tertiary industries – the service sector.

These stages of the development of the sectoral structure of the national economy followed each other, but for each individual country they had their own specific features.

Dynamic changes in the industry structure occur cyclically over a period of 10 to 20 years. They are characterized by the following features:

- 1) increasing the importance and volume of the service industry – intellectual, information sphere;
- 2) a decrease in the volume of the extractive industry compared to others;

3) the growth of industrial production against the background of the agricultural sector of the economy.

Scientific and technological progress has a great influence on the nature of the sectoral structure of the national economy. It leads to the fact that some industries disappear or stagnate, while others are actively developing. A distinctive feature is the emergence of related sectors of the economy – petrochemical, rocket and space, etc.

The change in the industry structure is taking place in the following main directions:

- 1) fundamental change in production technologies;
- 2) the dominance of the manufacturing industry in comparison with the extractive industry;
- 3) development of knowledge-intensive sectors of the national economy;
- 4) shifting the center of gravity towards non-manufacturing industries.

Let's briefly list the structure of Azerbaijan's GDP:

1. Industry;
2. Agriculture, forestry and fishing;
3. Construction;
4. Trade; repair of vehicles;
5. Transport and warehousing;
6. Tourist accommodation and catering;
7. Information and communication;
8. Social and other services;
9. Net tax on products and imports.

The share of the non-governmental sector in the country's GDP is growing every year (85.4% in 2023): according to 2022, 51.1% of industrial products, 4.8% of agricultural products, etc.

One of the factors negatively affecting the intensity of structural shifts is the low technical level of production in certain manufacturing industries. This is what slows down the production of competitive products. Currently, the share of machinery, mechanisms, electrical equipment, appliances, etc. in the volume of imports is 45.4%. At the same time, it should be noted that in recent years modern enterprises for the production of certain types of import-substituting machines and devices have been built and put into operation in Baku, Ganja, Shamakhi, etc. Azerbaijan also has industries such as mechanical engineering, including high-tech; chemical, light, food industries; metallurgy; automotive and shipbuilding, and many others.

Today, the Aghdam Industrial Park and the Araz Valley Economic Zone Industrial Park are being created in the liberated territories of Azerbaijan. Nine residents have already been registered in the first one, who intend to invest more than 50 million manats in production.

In general, 104 business entities have received the status of resident of industrial zones in Azerbaijan. To date, they have invested 6.4 billion manats in industrial zones. Investments in the extractive industry of Azerbaijan increased by 25% in January-June. Capital investments in the industrial sector of Azerbaijan in January-June 2023 increased by 10.9% compared to the same period last year, to 3 billion 214.4 million manats.

According to statistics, 45% of all capital investments in the economy of Azerbaijan have been directed to industry in 6 months.

During the reporting period, capital investments in the extractive industry amounted to 2 billion 625.7 million manats (an increase of 25.2%). 354.8 million manats were invested in the processing industry (a decline of 38.5%). Investments in the field of electricity, gas production and distribution amounted to 159.8 million manats (a decline of 12.8%).

In addition, 1 billion 833.6 million manats were invested in the sphere of transport and warehousing (an increase of 6.3%), information and communications – 192.9 million manats (an increase of 2.5 times), public administration, social security – 85 million manats (a decline of 30.3%), finance and insurance – 87.5 million manats (an increase by 60.5%), tourist accommodation – 43 million manats (an increase of 36.2%). The rest of the investments fell on other sectors of the economy. Investments in the industrial sector of Azerbaijan in 2022 decreased by 10.4% compared to 2020, to 6 billion 930.7 million manats.

The extractive industry is the leader in the structure of industrial production, and in the extractive industry, as is known, the production of crude oil and natural gas occupies a leading position. Natural gas and oil are currently the main source of providing the country's domestic needs for primary energy resources. As you know, in addition to meeting domestic needs, the Azerbaijani oil and gas complex is also focused on external consumers of hydrocarbons. The republic's specialization in fuel extraction and its high share in exports is regarded as evidence of the backwardness of the Azerbaijani economy in terms of the technical and economic level of development. To some extent, this is true. But the skew in the structure of exports in favor of hydrocarbons and other types of raw materials speaks not so much about the excessive development of the oil and gas sector, as about the noticeable lag in the manufacturing industries of mechanical engineering and the agro-industrial complex.

Investment analysis (analysis of GSK data shows that even today most of the domestic and all foreign investments in the extractive industry are directed to oil and natural gas production) revealed and confirmed the relationship of investments with the dynamics of structural transformations of the industry. Investments aimed at the commissioning of new and restructuring of existing fixed assets, improving the organizational structure and management system of enterprises, the development of new high-tech manufacturing industries based on own and borrowed technological innovations constitute the main prerequisite for the formation of an updated industrial structure of the country.

Regulation of the production potential of the country's industrialization level. The main objectives of the "Strategic Roadmap for the Development of Heavy Industry and Mechanical Engineering in the Republic of Azerbaijan", approved by Decree dated December 6, 2016, are to achieve the diversification of the country's economy through the dynamic development of the non-oil sector, increase value added and employment in the field of heavy industry and mechanical engineering, environmental protection, sustainable economic development and improving the standard of living of the population taking into account available resources and applying regulatory and incentive policies in this sector.

To achieve these goals, it is planned to create about 7,700 new jobs and ensure the growth of the gross domestic product (GDP) of the republic by 1.56 billion manats. Investments in the amount of 2.9 billion manats are required to achieve these goals

The activities carried out in accordance with the Strategic Roadmap are already bearing fruit. Currently, there are 5 industrial parks in Azerbaijan:

- Sumgait Chemical Industrial Park;
- Balakhaninsky Industrial Park;
- Mingechaur Industrial Park;
- Karadag Industrial Park;
- Pirallakhinsky Industrial Park.

The following industrial districts are currently operating in Azerbaijan:

- Neftchala Industrial Quarter;
- Masalli Industrial Quarter;
- Hajigabul industrial quarter;
- Sabirabad Industrial Quarter.

The first Industrial Quarter in Azerbaijan, created in accordance with the orders of President Ilham Aliyev, was opened in Neftchala in 2017 with the participation of the head of state. There are 9 enterprises and one small business workshop operating here. More than 45 million manats of investments have been invested in the enterprises created here so far. Today, large industrial parks and neighborhoods are being created in the country in order to provide favorable conditions for the development of small and medium-sized entrepreneurs and increase employment in the fields of production and services.

In February 2018, two textile factories of Mingachevir Textile LLC were launched in the Mingachaur Industrial Park.

On behalf of the head of state, research is underway to create industrial districts in other regions of our country. As a result of comprehensive measures aimed at reducing the dependence of the economy on the oil factor, the successes achieved once again prove that Azerbaijan is in the process of becoming a strong industrial center in the region.

As you can see, in order to achieve the goals, it is planned to create about 7,700 new jobs and ensure the growth of the gross domestic product (GDP) of the republic by 1.56 billion manats. Investments in the amount of 2.9 billion manats are required to achieve these goals.

Among the industries, mechanical engineering ranks first in terms of the cost of products and the number of employees. Despite the need for various mechanical engineering products in Azerbaijan, many modern branches of mechanical engineering are not developed. Until recent years, Azerbaijan specialized in such a branch of engineering as petroleum engineering. It produces a quarter of the total output of the industry. One of the largest enterprises in the oil engineering industry is the Glavneftthimmash Association. This company exports its products to 40 countries. Stationary platforms manufactured at the Baku Deep-sea Base Plant, located in the village of Sahil, allow drilling a well at a depth of up to 200-300 m in the Caspian Sea. Other large enterprises related to petroleum engineering are the Sattarkhan Plant, the

Keshli Machine-Building Plant, the Binagadi Clay and Steel Plants. After the construction of the Baku Electrolyte plant, Azerbaijan no longer buys foundry steel from abroad. Recently, in addition to oil engineering, Azerbaijan has developed newer industries such as electrical engineering, instrumentation, and radio electronics. The electronics industry requires highly qualified personnel and raw materials. Currently, the share of machinery, mechanisms, electrical equipment, appliances, etc. in the volume of imports is 45.4%. At the same time, it should be noted that in recent years, modern enterprises for the production of certain types of import-substituting machines and devices have been built and put into operation in Baku, Ganja, Shamakhi, etc. However, they are not yet able to meet the country's demand for general engineering products.

The republic has sufficient potential for the development of mechanical engineering, there are favorable factors and prerequisites in the republic:

- Stable macroeconomic environment;
- the presence of accumulated experience in the production of engineering products;
- large capacity of the domestic market of agricultural, oil and gas and other engineering);
- positive dynamics of production growth in consumer industries of manufactured products.

Among the positive trends in the development of the industry, we can highlight:

1. The emergence of large Western multinational corporations in the industry.
2. The formation of various machine-building holdings as a progressive form of organization of production, economic and financial activities of enterprises in the industry.
3. Availability of state support for machine-building enterprises of the republic.

However, there are a number of factors that negatively affect this process. These include:

1. Physical and moral deterioration of equipment of machine-building enterprises.
2. Personnel shortage at the enterprises of mechanical engineering of the republic.
3. The presence of a very small proportion of the industry's products exported.
4. The uneven socio-economic development of the territory of the republic, which does not allow overcoming the excessive concentration of machine-building enterprises in Baku (over 90%) and ensuring a more uniform and rational placement of machine-building production throughout the country.

The republic has sufficient potential for the development of light industry, there are favorable factors and prerequisites in the republic:

- availability of raw materials, proximity to the largest regional markets;
- growing demand in the domestic and global markets;
- availability of transport and energy infrastructure;
- availability of production potential;
- relatively cheap labor.

Light industry ranks second in Azerbaijan in terms of output. The country mainly produces cotton, silk and wool.

Silk weaving is a traditional industry. In this industry, Sheki, Shamakhi, Ordubad, Basgal (Ismaili) can be distinguished. The main raw material of sericulture is the silkworm. Historically, silk and cotton were transported along the Great Silk Road from Azerbaijan to European markets.

In recent years, a number of industrial parks have been created in this area. The Mingachevir Industrial Park was established by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated February 26, 2015, as a continuation of the ongoing work to reduce dependence on imports and increase export potential in light industry, to create national textile brands. 750 new jobs have been created in the Mingachevir Industrial Park and factories.

Historically, there were a lot of wool raw materials in Azerbaijan. The share of wool in weaving is 11%. It is used for local carpet production and is a fairly ancient industry. In order to produce and export carpets and carpet products in the Republic of Azerbaijan, apply new technologies in the production of carpets and carpet products, modernize and effectively use the material and technical base, JSC Azerkhalcha was established.

To this end, a number of measures are being carried out to develop carpet weaving in the country. Thus, carpet factories of Azerkhalcha OJSC have been established in 20 regions of the republic, including carpet factories in the village of Goradiz in the Fizuli district, Shamkir, Guba, Khachmaz, Ismayilli, Lankaran and Aghdam districts. Also, in order to create a raw material enterprise in the country to ensure the production of competitive carpets and carpet products based on new technologies, on December 15, 2017, with the participation of the President of the Republic of Azerbaijan, the foundation laying ceremony of "Azerkhalcha" was held in the Sumgait Chemical Industrial Park.

At the same time, to ensure the raw material base, construction of wool and natural dyes supply points has begun in 5 cities and regions of the country (Nakhchivan, Barda, Shabran, Gobustan and Sabirabad Industrial District). Cotton is also used in carpet weaving. The threads are dyed with local paints. Artisanal cleaning and knitting have historically prevailed in cotton weaving. Currently, there are 14 cotton gins operating in Baku along with a cotton-making factory. Ganja and Mingachevir also stand out in this industry. The garment industry is mainly developed in large cities. At the same time, there are shoe factories and tanneries in Baku and Ganja.

Recently, modern high-tech enterprises of light industry have started functioning in the republic. In recent years, seven factories have been built at the expense of preferential loans based on modern technologies and equipment imported from Germany, Sweden, Japan, Spain, Italy and Turkey, two of which are located in the city of Sumgayit. These are the garment factories Gilan Textil and Alyans Textil. With the beginning of the operation of these factories, it became possible to provide consumers with high-quality textile and knitwear products. The finished product under the Giltex brand is exported to Russia, Ukraine and Turkey.

The only Paper and Cardboard Production Plant in the Caucasus has also been built in Sumgayit, which requires a large amount of investment. This Plant, as well as the Sumgayit Oil Factory, are part of the Azersun Holding Industrial Park. A refining workshop has been set up at the Oil Factory to purify crude oil from by-products.

Azersun Holding products are exported to Russia, Georgia and Central Asian countries. Recently, our brand "Zeytun bağları" has been more common in the foreign market.

The chemical and petrochemical industry is one of the traditional and promising industries of the republic. The chemical industry of Azerbaijan is based on oil and gas, edible salt, iodine-bromine waters from fields (wells), waste of non-ferrous metals and partially imported raw materials.

Chemical and petrochemical enterprises built in the last century in the city during the years of independence were united into a single management in the form of the Azerichimiya Production Association. Currently, the Steam Generator Unit, Ethylene-Polyethylene plants, Organic Synthesis, Surfactants and Mechanical Repair are successfully operating in the Azerichimiya production association based on modern technologies. In total, about 90% of all products are exported to foreign countries. Detergents, polyethylene, isopropyl alcohol, propylene, calcium carbonate, nitrogen fertilizers and other products produced at these enterprises are successfully used in the national economy. The Sumgayit Chemical Industrial Park was established on December 2, 2011 on the basis of Decree No. 548 of the President of the Republic of Azerbaijan and its territory currently amounts to 508.14 hectares. 18 enterprises have received the status of a resident of the Sumgayit Chemical Industrial Park. This includes the following enterprises: SOCAR Polymer LLC - production of polypropylene and high-density polyethylene, Azertexnolayn LLC - steel pipes of various diameters, high-strength hydraulic equipment, production of various special-purpose polyethylene pipes, AzerFloat CJSC - production of glass by Float method.

Azerbaijan Fibro Cement LLC - production of fibrous cement slabs, Bakinsky LLC Shipbuilding Plant - shipbuilding and repair, as well as general marine and offshore engineering works, Baku Plant of Non-Ferrous Metals and Ferroalloys LLC - the process of organizing a ferroalloy plant, SIKa LLC - the process of producing raw materials for construction chemicals and finished products, MST Engineering Services LLC - production of highly resistant hoses and fittings, Agrokimiya Azerbaijan LLC - manufacturer of pesticides and agrochemical products, in 2018 - manufacturer of electronic educational equipment - Labdisk Azerbaijan LLC, and also the tobacco factory of Tabaterra CJSC, etc.

Azerbaijan's metallurgy is also closely linked to meeting the needs of the oil industry. The ferrous metallurgy of Azerbaijan is mainly concentrated on Absheron. Azerbaijan has all the necessary conditions for the development of metallurgy – an abundance of raw materials and electricity, highly qualified personnel. The following opportunities are available for the development of the metallurgical industry in the country:

1. Availability of a base of abundant and diverse raw materials and waste of various metals;
2. Availability of local energy resources – oil and natural gas;
3. The presence of industries and construction that are in need of metals;
4. Availability of qualified personnel and labor resources;
5. The possibility of forming new industries based on the existing material and technical base.

Thus, today, diversification and expansion of non-oil production are among the main goals of Azerbaijan for economic development.

Referenses

1. Muradov Ə. E. Bağirzadə Azərbaycan iqtisadiyyatı (infoqrafika).
2. Səmədzadə Z. Azərbaycan iqtisadiyyatı 100 ildə. Bakı, 2021.
3. E.Süleymanov F.Rəhmanov Azərbaycan iqtisadiyyatı. Bakı, 2021.
4. Qasımlı V.Ə. İqtisadi artım. Bakı, 2021.
5. Hacızadə E.M. Dünya iqtisadiyyatı və Azərbaycan. Bakı, 2018.

Sadigov I. J.¹

¹ Master's level student, specialty Business Organization and Management, Odlar Yurdu University, Baku, Azerbaijan

NON-OIL SECTOR IN AZERBAIJAN IN MODERN CONDITIONS PROBLEMS AND DEVELOPMENT DIRECTIONS

In the national economy of Azerbaijan, the oil sector has always been the most important and determining factor of development, as well as the basis for the formation and development of the non-oil sector of the economy.

The history of oil production in Azerbaijan has ancient roots. Mankind knew about the oil fields on the Absheron Peninsula at the beginning of our era. Notes on oil fields and oil production on the Absheron Peninsula are found in the works of the famous oriental geographer Ibn Bekran and the Italian traveler Marco Polo - the 13th century Arab geographer al-Bakuvi, the English traveler Jeffrey Decete, the German traveler Adam.

It is worth recalling that for the first time in the world, oil production by industrial methods was carried out in Baku. Namely, in 1847, first in Bibi-Heybat, and then in Balakhan (settlements around Baku), oil was first extracted in the world with the help of technology. And at the end of the 19th century. A real oil boom began in Baku. Already in 1901, 11.4 million tons of oil were produced in Azerbaijan, which accounted for 90% of Russian production and 50% of world oil production.

As part of Russia in the 19th century, in the 20th century. As part of the USSR, Azerbaijan's oil reserves and production were one of the most important factors in the development of industry in this largest country in the world. The economy of Azerbaijan, which was part of the former USSR, developed and diversified at a high pace for a long time. Studies show that since the Soviet era, industry and agriculture, construction and energy, production and social infrastructure have occupied leading places in the structure of the country's economy, and the economy as a whole and its individual sectors have had strong economic potential and developed production funds.

After the collapse of the USSR and gaining independence, as in all post-Soviet republics, the country's national economy experienced a decline and real crisis due to the severance of past economic ties, the loss of resources and traditional sales markets, the

transition to a market economy as a result of economic transformations, the unstable social situation, and especially the military conflict with Armenia over Nagorno-Karabakh, and the loss of about 20% of the country's territory, rich in mineral and economic resources.

As a result, at the initial stage of the transition to a market economy in the country's economy, the non-oil sector was relatively weakened and partially lost its economic potential. In subsequent periods, the Azerbaijani state, which built its economy on the oil sector, was able to partially balance the economy by paying attention to the development of the non-oil sector, infrastructure and human potential by using oil more efficiently. This trend has developed further in recent years and has become one of the priority directions of the state's economic policy. Thus, during the financial and economic crises that have occurred in the world economy in recent years and the sharp decline in oil prices on world markets, the country's national economy was partially prepared for these disasters. In order to use oil money more efficiently, the State Oil Fund of Azerbaijan (SOFAZ) was established by the decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated December 29, 1999. Thus, the establishment of the SOFA made it possible to create a basis for financing and investment for the restoration of the non-oil sector and infrastructure with the help of oil money entering the country since the mid-2000s, which is a significant reduction. dependence of the country's economy on the oil factor. In general, the development of the non-oil sector has always been one of the pressing issues in the socio-economic development concept of the Azerbaijani state and has been considered as one of the main directions of modernization of the national economy. The future development of the non-oil sector is based more on the modernization of industrial and agricultural sectors, infrastructure and bringing them up to world standards. In this sense, one of the strategic goals of the socio-economic development concept of the Republic of Azerbaijan, which is rapidly integrating into the modern world economic system, is the transition to a modern sectoral economy.

World experience shows that the most important factor in the progress of economically developed countries is the development of economic policy, including industrial policy, based on innovation. Therefore, the main task facing Azerbaijan in the modern era is to keep up with global development processes, increase the diversification, efficiency and competitiveness of the economy, and ensure its innovative development. In recent years, specific measures and directions have been identified in the development and implementation of innovative programs for the national economy, reflecting the following issues:

- creation of a national innovation system;
- creation of an economic, legal and regulatory basis for the system;
- creation of a material and technical base of the system;
- increasing the intellectual potential of the country, regions, enterprises and scientific organizations
- increasing the creative activity of scientists, inventors, engineering and technical workers;
- creation of new technoparks and ICT facilities, etc.

In recent centuries, the rapid industrialization, development, globalization of the world economy, the exponential growth of society's demand criteria, the constant growth

of the economic and political interests of the world's "superpowers", as well as excessive efforts to control the world's economic and natural resources, create serious problems for the national economies of developing and relatively small countries, forcing them to use the total potential of national economies more intensively. The main task of these countries is to ensure the sustainable and intensive development of the country's economy to meet the constantly growing needs of society, to make it more resistant to various imbalances, crises, external and internal threats of a global and national nature.

Another important and at the same time problematic aspect of the intensive development of the national economy is the problem of environmental violations, including the globalization of environmental problems created by human activity as a result of the intensive use of natural resources, the industrialization of industry, the expansion of the extractive industry, industrial sectors, etc. As world practice shows, today there is a close relationship between three main categories of relations in the world - economic, social and ecological.

Today, these global problems - the problems of unifying the main postulates of economic, social and ecological relations that concern the world community - point to a new context of economic development - the sustainable nature of the development of the national and world economy. The modern concept of development of the national economy means government measures to ensure sustainable, stable, long-term development of the country's economy, taking into account economic, social and ecological factors. Sustainable development of the national economy can be achieved, first of all, due to its sustainability, both internal and external, to various economic situations and conditions, including the interests of future generations, environmental protection, population growth and other factors.

As can be seen from the philosophy of the concept of sustainable development, the area where the economic, social and ecological environment intersect is a "fair situation" or "tolerable conditions", and this environment creates a "satisfactory environment". , because all three segments must coincide with education for "sustainable development". In other words, the concept of sustainable development is the result of a fundamentally new, better approach to existing problems in the context of economic, social and ecological problems. This approach is considered the fundamental principle of the modern model of sustainable development of the national economy.

The problem of sustainable economic development remains one of the main global problems facing the world community today. It is no coincidence that on September 25, 2015, 193 UN members, including Azerbaijan, adopted the "2030 Agenda for Sustainable Development" based on three main principles: economic growth; social development and environment (ecological safety). Within the framework of this program, Azerbaijan has selected 17 goals on 150 indicators and relevant work is being carried out to implement them. In fact, these principles are the main directions of the State Programs, Development Concepts, Strategic Roadmaps (SRO) adopted by the Azerbaijani government in recent years.

Currently, Azerbaijan occupies a worthy place in the global world economy and in order to increase its national competitiveness, it must, firstly, determine the priorities of the development of the national economy, and secondly, choose the most effective methods, tools and mechanisms.

As a result of the work carried out in Azerbaijan in recent years to create economic, social, scientific and technical potential, legal framework and initial capital, conditions have been created to ensure the transition to a socio-economic, organizational and political system. The national economy has entered a stage of sustainable and dynamic development, the country has entered a stage of economic development, and its future development is directly related to the essence, scope and effectiveness of the existing structural policy.

At the same time, the socio-economic development strategy of the Azerbaijani state is constantly being improved and developed in accordance with the economic situation in the national and global economy.

As a result of the successful socio-economic policy implemented in our country in recent years, significant macroeconomic development has been achieved in the direction of the development and diversification of the Azerbaijani economy, including the non-oil sector, it has developed rapidly and strengthened among middle-income countries. The process of improving the well-being of the population has accelerated, the international rating of the national economy has increased, strategic foreign exchange reserves have increased and reached \$ 45 billion, the specific weight of the non-oil sector in the gross domestic product has increased. In recent years, strong growth has been achieved in macroeconomic indicators, despite the financial and economic crises in the world economy, the dynamic development of the Azerbaijani economy has been preserved and is being preserved.

Azerbaijan has received the status of the most developed country in the region due to the progress achieved in the development of the non-oil sector and transport communications in recent years. As a result of strong financial support to the oil sector, financial foundations have been created for the development of the non-oil sector, high-tech industry and infrastructure.

One of the strategic directions of the development of the non-oil sector is the country's agricultural sector. Eliminating the country's dependence on foreign markets and ensuring the country's food security at the expense of the domestic market requires a significant modernization of the agrarian sector, which is one of the priority directions of the state's agrarian policy.

Taking into account the above, it can be concluded that the main task of the socio-economic development of the modern Azerbaijani state is to ensure the development of a socially oriented market economy, a sustainable economic environment that promotes the efficient use of energy. high standard of living. Limited and innovative resources From the conducted studies, it can be concluded that Azerbaijan, using modern forms and methods, was able to create state regulation to save its sustainability model, accelerate the diversification of the economy, socio-economic development. The dynamic development and successes of the non-oil sector of the country's economy, full employment, fair distribution continue to develop it.

References

1. Strategic Roadmap for the Main Sectors of the National Economy. Order of the President of the Republic of Azerbaijan dated March 16, 2016

2. Decree No. 800 of the President of the Republic of Azerbaijan dated December 29, 2012 “Azerbaijan 2020: A Look into the Future” Development Concept
3. Musayeva S.V., Tagiyev A.M. Economy of Azerbaijan. Textbook for Universities. - Baku, “Avropa” Publishing House, 2018. - 420 p.
4. Eyubov V.S., Tagiyev A.M. Regulation of the National Economy. Textbook for Universities. - Baku, “Avropa” Publishing House, 2014. - 340 p.
5. Statistical indicators of Azerbaijan for 2017. ARKS. Baku, 2017.
6. www.ekonom.gov.az
7. www.azstat.gov.az

Татар М. С.¹, Маслик В. С.²

¹ канд. екон. наук, доц., доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

² здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спец. 073 Менеджмент, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС: БЕЗПЕКОВІ НАПРЯМКИ ТА ПРІОРИТЕТИ СПІВПРАЦІ

Повномасштабна війна в Україні набула глобального характеру, спричинивши небезпечну поляризацію та загострення конфронтації між ключовими світовими центрами впливу, що призвело до зростання рівня конфліктності та непередбачуваності у глобальних і регіональних процесах. Як наслідок, виникли масштабні кризи на енергетичних, промислових і продовольчих ринках, що супроводжувалося зниженням рівня добробуту населення в різних частинах світу. В умовах воєнного стану для України важливу роль відіграє підтримка стратегічних партнерів у забезпеченні фінансування державного бюджету. Така допомога сприяє покриттю витрат за окремими бюджетними статтями, підтримці ключових секторів національної економіки, соціальних виплат, а також створює умови для збереження макроекономічної стабільності, що, своєю чергою, дозволяє частково відновити соціально-економічну стійкість країни навіть в умовах воєнних дій. Обсяг фінансування від міжнародних партнерів у 2022-2024 роках наведено в таблиці 1.

Таблиця 1 – Обсяг фінансування від міжнародних партнерів у 2022-2024 роках, млн. дол. США

Партнер	Обсяг фінансування
ЄС	40538
США	29775
МВФ	11356
Японія	6573
Канада	5406
Світовий банк	5253

Партнер	Обсяг фінансування
Велика Британія	2551
Німеччина	1690
ЄІБ	720
Норвегія	517
Франція	437
Італія	330
Нідерланди	318
Іспанія	104
Південна Корея	100
Данія	51
Швеція	49
Фінляндія	36
Швейцарія	30
Литва	22
Ірландія	21
Латвія	16
БРРС	11
Австрія	10
Бельгія	8
Ісландія	2
Албанія	1
Естонія	0,1

Джерело: побудовано авторами на основі [1].

Отже, основна підтримка, зокрема економічна, надходить від США, ЄС, Великої Британії, Німеччини, Франції, Канади, Японії, Польщі та інших європейських країн, які мають можливості для допомоги та чітку позицію щодо всебічної підтримки України. Проте реальна підтримка України з боку США та ЄС є ще більш масштабною, оскільки ресурси таких організацій, як Міжнародний валютний фонд, Європейський інвестиційний банк та Світовий банк, формуються значною мірою завдяки внескам США та європейських країн. Значну роль у фінансуванні бюджету України у 2022 році також відігравали Канада, Велика Британія та Японія [2]. Інвестиційна привабливість України є однією з найбільших проблем у умовах війни. При цьому країни ЄС забезпечували значну частину загального обсягу прямих інвестицій в Україну. Саме ці країни займають лідируючі позиції серед інших у загальному обсязі залишків прямих іноземних інвестицій. Обсяги прямих іноземних інвестицій до введення воєнного стану та під час воєнного стану наведено в таблиці 2.

Таблиця 2 – Прямі іноземні інвестиції в Україні з 2020 по 2024 рр., млн. дол. США

Період	ПІІ в Україну	ПІІ з України	Сальдо
2020	-868	82	-950
2021	6687	-198	+6885
2022	1152	529	+623
2023	4247	42	+4205
січень-вересень 2024	2960	-97	+3057

Джерело: побудовано авторами на основі [3].

Важливо зазначити, що стратегічні партнери України підтримують доступ української продукції до своїх ринків або навіть здійснюють їх лібералізацію, як це зробили ЄС, США, Велика Британія та Канада. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами наведена в таблиці 3.

Таблиця 3 – Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами, тис. дол. США

Період	Експорт	Імпорт
2020	49191824,5	54336136,7
2021	68072328,8	72843126,6
2022	44135592,5	55295748,4
2023	36182902,9	63566999,8
січень-вересень 2024	30838474,7	51220521,0

Джерело: побудовано авторами на основі [4].

Стратегічне партнерство спрямоване на зміцнення енергетичної та продовольчої безпеки. Стратегічне партнерство у сфері енергетики зосереджено на зміцненні енергетичної безпеки та забезпеченні стабільного постачання енергії для населення й промисловості країн-партнерів. Основними завданнями України в енергетичній співпраці зі стратегічними партнерами є: розв'язання актуальних проблем, таких як відновлення та модернізація енергетичного сектору; мінімізація залежності європейського ринку від російського викопного палива (газу, нафти, вугілля) та ядерного палива; підвищення енергоефективності; консолідація зусиль для спільного переходу від використання вуглеводнів до відновлюваних джерел енергії, що передбачає реалізацію комплексних заходів, таких як розробка та впровадження інноваційного обладнання, впровадження сучасних технологій, оновлення нормативно-правової бази та інші системні зміни. Обсяги, динаміка та структура фінансової підтримки, зовнішньої торгівлі товарами та послугами, прямих іноземних інвестицій підтверджують пріоритетну роль економічних зв'язків України з ЄС. Інтеграція економіки України в економічний простір ЄС надає країні додаткові конкурентні переваги, особливо в умовах постійного формування економічної автономії основних світових економічних центрів, що сприяє забезпеченню їх економічної безпеки в стратегічних галузях через процеси ресорсингу, диверсифікації, створення регіональних мереж доданої вартості.

Стратегічне партнерство між Україною та країнами Європейського Союзу є ключовим елементом забезпечення регіональної та глобальної безпеки в умовах сучасних викликів. Аналіз безпекових напрямків та пріоритетів співпраці свідчить про те, що ефективна взаємодія у цій сфері є не лише питанням політичного вибору, а й необхідністю для збереження стабільності та розвитку обох сторін.

У процесі розгляду стратегічного партнерства визначено основні безпекові напрямки співпраці:

Координація зусиль у протидії військовим загрозам, підтримка України у відновленні її територіальної цілісності, а також посилення присутності ЄС у регіоні Чорного моря.

Спільна робота над диверсифікацією енергетичних ресурсів, інтеграція енергетичних ринків України до європейських та підтримка переходу на відновлювані джерела енергії.

Спільні заходи для захисту критичної інфраструктури, протидія кібератакам і боротьба з дезінформацією.

Стратегічне партнерство між Україною та ЄС базується на спільних цінностях, таких як демократія, верховенство права та повага до прав людини. Ці цінності є основою для формування довгострокових пріоритетів співпраці у безпековій сфері.

Для подальшого розвитку партнерства запропоновано:

Посилення координації у сфері оборони та безпеки через поглиблення співпраці України з Європейським оборонним агентством (EDA) та іншими структурами ЄС.

Інтенсифікацію економічної інтеграції для підтримки стратегічних ініціатив у сфері безпеки, включаючи інвестиції у спільні інфраструктурні та технологічні проекти.

Розширення програм підтримки реформ в Україні, які спрямовані на адаптацію до стандартів ЄС у секторах безпеки, правосуддя та управління.

Таким чином, стратегічне партнерство України та країн ЄС у безпековій сфері є фундаментом для спільного подолання сучасних викликів, посилення стабільності в регіоні та забезпечення сталого розвитку обох сторін. Спільні зусилля у цих напрямках створюють перспективу для довгострокового партнерства, яке базується на взаємній довірі, підтримці та спільній відповідальності за майбутнє.

Перелік використаної літератури

1. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. Джерела фінансування загального фонду бюджету у 2024 році. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraines_state_budget_financing_since_the_beginning_of_the_full-scale_war-3435

2. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова (2023). Стратегічні партнери України (реалії та пріоритети в умовах війни), № 3-4 (193-194).

3. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. Прямі іноземні інвестиції URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2023/>

4. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Секція 2. Фінансові інструменти управління ризиками в умовах цифровізації бізнес-рішень

Ліхоносова Г. С.¹, Мельник Є. І.²

¹ д-р екон. наук, проф., професор кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

² здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, спец. 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

БЛОКЧЕЙН ТА СМАРТ-КОНТРАКТИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ ФІНАНСОВИХ ОПЕРАЦІЙ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

Блокчейн та смарт-контракти у контексті фінансових операцій та управління ризиками є надзвичайно важливими сьогодні у час коли інвестори все більше і більше долучаються до інвестицій у криптовалюти. Ці технології пропонують новий підхід до організації фінансових процесів, який може радикально змінити традиційні моделі, та запропонувати сучасній фінансовій системі нові рішення з деяких питань. Більш за все деякі країни, як й Україна, готуються до цифровізації. Зацікавленість цією темою з боку науковців, бізнесу та регуляторів постійно зростає.

Проблеми, пов'язані з традиційними фінансовими системами, такими як непрозорість транзакцій, високі витрати на посередників та ризик шахрайства, неодноразово піднімалися науковцями. Наприклад, у роботах Ніколаса Сабо[1] та Сатоші Накамото[2] були закладені теоретичні основи для створення децентралізованих цифрових валют та блокчейну. Дослідження таких вчених, як Леонардо Бауер та Сергій Назарчук[3], зосереджені на аналізі потенціалу блокчейну для підвищення ефективності фінансових ринків. Роботи Гавіна Вуда та Віталіка Бутеріна[4] присвячені розробці смарт-контрактів та їхньому застосуванню у фінансовій сфері.

Блокчейн – це розподілена база даних, яка зберігає інформацію про всі здійснені транзакції у вигляді блоків. Ці блоки з'єднані між собою за допомогою криптографічних алгоритмів, що робить дані незмінними та захищеними від підробки[5].

Смарт-контракти – це самовиконуючі комп'ютерні програми, які зберігаються в блокчейні. Вони автоматично виконують умови договору без втручання третіх сторін.

Як блокчейн та смарт-контракти можуть підвищити прозорість, безпеку та ефективність фінансових транзакцій. Незважаючи на те, що світ криптовалют досить часто вважають таємним та незрозумілим, а особливо анонімним є фактори, що забезпечують його прозорість:

Кожна транзакція записується в блокчейн, що забезпечує повну історію всіх операцій.

Відсутність централізованого контролю унеможливорює маніпуляції з даними.

Аудит в режимі реального часу дозволяє будь-кому перевірити будь-яку транзакцію, при отриманні коду гарантії з біржі або не кастодіальної кишені.

Саме ця система може стати основою для введення у сьогоднішній день українців такого виду валют як CBDC. CBDC (Central Bank Digital Currency) — це цифрова форма валюти, яка випускається центральними банками. Вона є еквівалентом традиційної готівки, але існує в цифровому форматі[6].

Національний банк України активно працює над розробкою цифрової гривні – української цифрової валюти центрального банку (Е-гривня)[7]. Цей проект має на меті впровадження сучасних технологій в грошову систему України та забезпечення більшої зручності та безпеки для громадян та бізнесу. Ґрунтуючись на підході “Money Flower”, запропонованому Банком міжнародних розрахунків, НБУ пропонує розглянути схему “CBDC Flower”, (рис. 1).

Згідно з комбінаціями властивостей дослідники виділяють такі методи використання CBDC:

- для міжбанківських розрахунків;
- як цифровий еквівалент готівки;
- як інструмент монетарної політики;
- як еквівалент рахунку, відкритого в центральному банку.

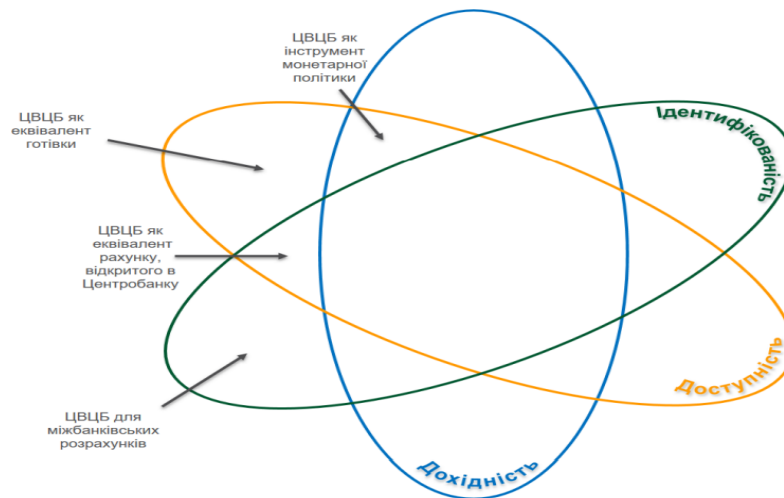

Рисунок 1 – Схема “CBDC Flower”

Звісно у світі уже є приклади створення CBDC країни як Китай, Швеція та інші, вже експериментують із впровадженням власних CBDC. Китай навіть став одним із лідерів у розробці та впровадженні цифрових валют центральних банків (CBDC). Цифровий юань, або e-CNY, є одним із найамбіциозніших проектів у цій галузі.

Україна як прогресивна країна може брати приклад з країн, що вже тестують системи CBDC. Одним з найкращих варіантів для впровадження внутрішньої валюти стане саме система блокчейну та смарт-контрактів. Це зробить систему прозорою та значно зменшить проведення шахрайських операцій. Завдяки

можливості побачити усі транзакції та централізації системи, виявити можливого шахрая буде дуже легко, як й повернути втрачене майно обманутому відправнику.

Україна уже зробила перші кроки для впровадження цифрової валюти у життя. Пілотні проекти НБУ вже провели декілька проєктів з використанням технології блокчейн для розробки Е-гривні. Законодавча база України також була доповнена новим законом "Про платіжні послуги"[8], який створює правові основи для функціонування цифрових грошей в Україні. Міжнародна співпраця НБУ активно проводиться з міжнародними організаціями та іншими центральними банками для обміну досвідом та розробки спільних стандартів.

Функціональні можливості:

1. Режим офлайн: Можливість здійснювати платежі без постійного підключення до інтернету, що важливо для регіонів з обмеженим доступом до мережі.

2. Багатовалютність: Інтеграція з іншими валютами, включаючи фіатні та криптовалюти, для забезпечення зручності користувачів.

3. Масштабованість: Здатність системи обробляти велику кількість транзакцій за секунду без втрати продуктивності.

4. Приватність: Захист особистих даних користувачів при збереженні прозорості транзакцій.

Блокчейн та смарт-контракти мають потенціал революціонізувати фінансову систему, зробивши її більш прозорою, безпечною та ефективною. Незважаючи на існуючі виклики, ці технології вже активно розвиваються і знаходять все більше застосування у різних сферах фінансів.

Перелік використаної літератури

1. Генезис-файлы. Часть IV: Создавая Bit Gold, Сабо был в двух шагах от изобретения Биткойна. URL: <https://habr.com/ru/articles/781726/> (дата звернення: 17.11.2024).

2. Накамото, С. (2008). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf> (дата звернення: 17.11.2024).

3. Бауер, Л., & Назарчук, С. (2015). Блокчейн: технологія, яка змінює світ. // Комп'ютерні науки і телекомунікації. – Львів: Львівська політехніка, 2015. – С. 125-138. (дата звернення: 17.11.2024).

4. Вуд, Г., & Бутерін, В. (2014). Жовта книга Ethereum: Технічна специфікація. URL: <https://ethereum.github.io/yellowpaper/paper.pdf> (дата звернення: 17.11.2024).

5. Blockchain. Wikipedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Blockchain> (дата звернення: 17.11.2024).

6. Central bank digital currency. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Central_bank_digital_currency (дата звернення: 17.11.2024).

7. НБУ. Про е-гривню – цифрові гроші Національного банку. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/e-hryvnia> (дата звернення: 17.11.2024).

8. Державна податкова служба України. Закон України № 2888-IX: Зміни до Податкового кодексу та інших законів щодо платіжних послуг з 1 квітня 2023 року. URL: <https://zp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-665371.html> (дата звернення: 17.11.2024).

Фурсова В. А.¹, Семенихіна О. А.²

¹ канд. екон. наук, доц., доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

² здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спец. 072 Фінанси, банківська справа та страхування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ КРЕДИТОРСЬКОЇ ТА ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ефективне управління кредиторською та дебіторською заборгованістю є одним із ключових аспектів забезпечення економічної безпеки підприємств. В умовах війни ці процеси ускладнюються через нестабільність економічного середовища, порушення логістичних ланцюгів та втрати контрагентів. Тому визначення проблемних питань, щодо оцінки рівня кредиторської та дебіторської заборгованості, дозволить окреслити шляхи їх подолання для збереження фінансової стійкості підприємств, що й актуалізувало тему дослідження.

Суб'єкти господарювання, які функціонують в умовах військової економіки постійно відчують її негативну дію, яка проявляється у наступному:

1. Вплив на дебіторську заборгованість: зростання неплатежів через втрату платоспроможності партнерів; складнощі у правовому регулюванні заборгованості через зміни у судовій системі; зниження активності зовнішньоекономічної діяльності;

2. Вплив на кредиторську заборгованість: відтермінування платежів постачальникам через скорочення доходів підприємств; висока залежність від імпорту в умовах девальвації гривні та перебоїв у постачанні.

В умовах війни значно ускладнюється процес оцінювання рівня дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єктів господарювання, що деструктивно впливає на їх економічну безпеку. Серед ключових проблем, які виникають в ході оцінювання кредиторської або дебіторської заборгованості підприємства можна виділити [1-3]:

– відсутність або неповнота облікової інформації, оскільки в умовах війни підприємства часто стикаються з втратою документів або недоступністю інформаційних систем через фізичне знищення чи кіберзагрози. Це ускладнює облік та моніторинг фінансових зобов'язань;

– ризики девальвації та валютні коливання. Значна частина зобов'язань, особливо в зовнішньоекономічній діяльності, номінується у валюті. Девальвація гривні спричиняє суттєві фінансові втрати для підприємств, що робить важким визначення реальної вартості фінансових активів та зобов'язань, та збільшує фінансові ризики підприємств;

– зміна фінансового стану контрагентів. У зв'язку з економічною кризою та бойовими діями, багато контрагентів втрачають здатність виконувати свої зобов'язання. Це ускладнює визначення реальної вартості дебіторської заборгованості;

– втрата активів – знищення або пошкодження майна підприємств додає додаткові труднощі щодо виконання зобов'язань, у зв'язку з чим їх сума може змінюватися за рахунок впровадження санкцій, або навпаки проведення реструктуризації заборгованості;

– правові обмеження та зміни в законодавстві, такі як зміни у правовому регулюванні, зокрема запровадження воєнного стану, можуть впливати на процедури стягнення заборгованості, наприклад, запровадити тимчасове зупинення виконавчих проваджень;

– наявність високого рівня невизначеності у економічному середовищі, тобто постійні зміни у фінансовому та операційному середовищі підприємств через війну (руйнування інфраструктури, втрати ринків збуту, перебої у постачанні) обмежують можливість прогнозування обсягів заборгованості;

– психологічний фактор – в умовах кризи підприємства можуть уникати обговорення своїх фінансових зобов'язань, що спричиняє зниження прозорості їхньої діяльності.

З метою подолання вказаних проблем доцільним є впровадження наступних кроків [1-3]:

– вдосконалення облікових процедур за рахунок використання автоматизованих систем для моніторингу дебіторської та кредиторської заборгованості в реальному часі;

– впровадження юридичного супроводу шляхом надання підприємствам юридичної підтримки у роботі з боржниками та кредиторами;

– розробка стратегій реструктуризації та проведення переговорів із кредиторами про реструктуризацію боргів;

– збільшення фінансової підтримки за рахунок використання державних програм фінансування для посилення платоспроможності та економічної безпеки підприємств;

– хеджування валютних ризиків за допомогою запровадження механізмів страхування валютних ризиків у договорах із іноземними партнерами.

Висновки. Таким чином, оцінка кредиторської та дебіторської заборгованості в умовах війни є складним, але необхідним завданням для українських підприємств. Її ефективне виконання сприятиме збереженню фінансової стійкості, підвищенню довіри до бізнесу та забезпеченню економічної безпеки країни. Перспективи з подальших досліджень полягають у вдосконаленні інструментів прогнозування та аналізу фінансових потоків для мінімізації ризиків.

Перелік використаної літератури

1. Петричко М.М., Волкогон М.А. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства. Економіка і суспільство. 2017. №13. – С. 662-666.
2. Рибалко О. М., Бондаренко А. В. Облік кредиторської заборгованості та її аналіз. Проблеми економіки. 2022. № 3 (53). С.137-142.
3. Міщук Є.В., Сідорова І. І. Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості: проблемні аспекти// Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 2. С. 54-57.

Ліхоносова Г. С.¹

¹ д-р екон. наук, проф., професор кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ БОРГОМ В УМОВАХ НЕЗБАЛАНСОВАНОСТІ ПОПИТУ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЕНЕРГОРЕСУРСІВ

Управління фінансовим боргом в умовах енергетичної кризи є актуальною проблемою, яка потребує стратегічного підходу в Україні з нестабільною енергосистемою. Зміна попиту та пропозиції на енергоносії впливає на фінансовий стан підприємств, їх здатність забезпечувати стабільну податкову базу та надходження до дохідної частини державного бюджету, що потребує розробки ефективних механізмів управління боргом. За останні роки було проведено низку досліджень, які аналізують вплив енергетичної кризи на економіку та фінансову стабільність країни. Наприклад, Міжнародне енергетичне агентство (МЕА) зазначає у своїх звітах, що енергетична криза спричиняє значні зміни в попиті та пропозиції енергії, змушуючи уряди та компанії адаптуватися до нових умов шляхом інвестицій у чисту енергію та підвищення енергоефективності [1].

Україна стикається з додатковими викликами через залежність від імпорту енергоресурсів та дисбаланс між наявним споживчим попитом і спроможністю забезпечити енергопостачання внаслідок військових дій на її території. Відповідно до дослідження, проведеного CSIR, країни з низькою енергоефективністю особливо чутливі до коливань цін на енергоносії, що може призвести до збільшення державного боргу [2].

Автори статті [3] обговорили різні аспекти управління державним боргом, включаючи фіскальну політику та її наслідки для економічної стабільності, які можуть бути пов'язані з проблемами, пов'язаними з дисбалансом споживання енергії.

У цьому дослідженні Інституту Катона [4] аналізується зв'язок між державним боргом та економічним зростанням, підкреслюється, як стратегії

управління боргом можуть впливати на економічні результати, особливо в контексті незбалансованих енергетичних ринків. У цій статті пояснюється, як були визначені дослідження для вибірки опитування, надається огляд теорій про те, як державний борг впливає на економічне зростання, розглядаються результати 40 досліджень у вибірці опитування, а на завершення надаються деякі рекомендації для майбутніх досліджень.

У звіті Міжнародного енергетичного агентства міститься уявлення про фінансові виклики та можливості в енергетичному секторі, обговорюється, як інвестиції в енергетику та ринкова динаміка впливають на державний борг і фіскальну політику.

Автори дослідження наводять актуальні дані щодо стійкості державного боргу та залежності від енергоносіїв. Основна увага зосереджена на петлі зворотного зв'язку між динамічною стабільністю державного боргу та процентними ставками, дисконтованими економічним зростанням, у поєднанні з бюджетним дефіцитом у спокійні та турбулентні періоди. Використовуючи динамічну модель панелі GMM, результати показують, що динамічна стабільність була до глобальної фінансової кризи (GFC), тоді як від GFC до пандемії динамічна нестабільність переважала та зберігалася в еволюції державного боргу.

Обслуговування боргу перед МВФ та іншими кредиторами Україна, підписавши чотирирічну програму з МВФ, зараз замінює \$10 млрд боргу перед МВФ (борг, отриманий до 2022 року за ставками 2% і 3% річних) іншим МВФ кредит у розмірі \$15,6 млрд (Ставка становить уже 8,5% річних). В результаті вже в 2024 році, окрім погашення основної суми кредиту за старими програмами МВФ, Україна повинна буде заплатити близько \$900 млн відсотків за обслуговування боргу МВФ. Згідно з розрахунками, отримавши \$5,4 млрд кредитів МВФ у 2024 році, Україні необхідно буде збільшити виплати лише за обслуговування боргу (без зменшення суми боргу) у 2025 році до \$1,1–1,2 млрд.

Крім того, є цінні папери України, прив'язані до ВВП 2015 року, які діють до 2041 року. У 2015 році прем'єр-міністр і міністр фінансів України підписали угоду з кредиторами, яка дещо зменшила суму боргу в обмін для цінних паперів, виплати за якими є обов'язковими [5], якщо економічне зростання України перевищить 3% ВВП починаючи з 2019 року. Крім того, умови містять зобов'язання: чим більше зростання ВВП, тим більший платіж. Мотив підписання урядом України такої угоди залишається загадкою. Проте в умовах післявоєнного відновлення виплати за цими зобов'язаннями можуть сягати 1-2 млрд доларів на рік і більше при номіналі цінних паперів 3,2 млрд доларів.

У 2023 році українська економіка зросла на 5,3%, а це означає, що вже в 2025 році Україна повинна буде заплатити близько \$700-\$800 млн «податку на зростання української економіки» на користь кредиторів, під яким український уряд підписався відповідну угоду.

Таким чином, приблизно половина допомоги США та ЄС Україні у 2024 році піде на обслуговування боргу кредиторів всередині та за межами України.

З метою зменшення навантаження на держбюджет у травні-червні 2024 року Міністерство фінансів України та його кредитори провели переговори щодо

реструктуризації боргу на \$20 млрд (євроблях) та модифікації цінних паперів, прив'язаних до ВВП [6]. Поки що переговори не привели до спільного рішення. Якщо до 1 серпня 2024 року реструктуризація боргу не вдасться, то до кінця 2024 року Україна повинна буде виплатити близько \$3,75 млрд відсотків за євроблігаціями.

ВВП України у 2023 році становив 6,5 трлн грн у номінальному вираженні [7]. Обсяг міжнародної допомоги становить 1,5 трлн. грн. або 23% [7]. Ці гроші йдуть переважно на покриття соціальних видатків бюджету: пенсії, зарплати бюджетників, допомоги, стипендії тощо. У доларовому еквіваленті ситуація приблизно схожа: ВВП 2023 року склав 160 мільярдів доларів. в еквіваленті, допомога - 40 млрд дол. або 25% [7].

Але якщо подивитися на реальні дані, ефект іноземної допомоги ширший. Ці гроші спрямовуються на виплату соціальних трансфертів, які, у свою чергу, спрямовуються на закупівлю соціальних товарів і послуг, переважно національного виробництва. Тобто формується платоспроможний попит. Тому враховується мультиплікативний ефект бюджетних і споживчих витрат.

Можна припустити, що до 30% ВВП прямо чи опосередковано формується за рахунок зовнішньої міжнародної допомоги, і без неї валовий продукт України минулого року навряд чи перевищив би 100 мільярдів доларів.

Але, крім державного бюджету, є ще фактор платіжного балансу. Таким чином, дефіцит торговельного балансу в минулому році наблизився до позначки в 40 млрд доларів, хоча сам платіжний баланс залишався профіцитним, в тому числі за рахунок позитивного сальдо фінансового рахунку (майже на +20 млрд доларів) і поточних трансфертів (+24 млрд доларів).

Тобто, якби не дотації, які йдуть на трансферти, і кредити, які йдуть в активи фінансового рахунку, платіжний баланс України мав би «дірку» в 40 мільярдів доларів. і дефіцит 25-30 млрд дол. А це призведе до глибокої девальвації гривні як мінімум на рівні 2022 року. Що, у свою чергу, призведе до ревальвації валютного еквівалента номінального ВВП і зниження валютного ВВП до 70-80 мільярдів доларів. Крім того, для української економіки в цьому немає нічого незвичайного: у 2015 році ВВП України вже падав із 183 млрд дол. у 2013 р. до 90 млрд дол.

Показник виробництва енергії на душу населення показує рівень складності економіки, скільки машин і обладнання можна використовувати в побуті та виробництві для стратегічного розвитку країни та якості життя її населення.

Що стосується показників виробництва первинної енергії в Україні, то на сьогоднішній день статистичних даних немає. У 2023 році виробництво електроенергії становило 96,8 млрд кВт-год на рік з населенням близько 30 мільйонів людей. Варто зазначити, що це не споживання, це виробництво на душу населення суто електроенергії, без урахування інших енергоресурсів.

Тобто показник вироблення енергії на душу населення в Україні становить близько 3200 тис. кВт/год на рік. У 2024 році можна з упевненістю сказати, що виробництво електроенергії може впасти до 90 мільярдів кВт-год на рік, а рівень виробництва на душу населення може знизитися до 3 000 000 кВт-год або нижче.

А якщо в Україну почнуть повертатися її громадяни, які виїхали на постійній виробці електроенергії, то ця цифра знизиться до 2500 кВт/год на рік.

Цей рівень свідчить про повну енергетичну бідність. Адже навіть при повному відключенні промисловості від енергопостачання, з урахуванням критичної інфраструктури, одна людина зможе споживати близько 100 кВт/год на місяць. Цього достатньо для мінімальних потреб, але це буде економіка з повністю відключеним комерційним споживанням (промисловість, сфера послуг, торгівля тощо). Для забезпечення стабільного життя країни такі перешкоди скоріше непрохідні, ніж реальні.

Виходячи з цих показників, для забезпечення рівня розвитку вище середнього, враховуючи близько 30-мільйонного населення, Україні необхідно генерувати не менше 180 млрд кВт/год на рік. Тобто, з огляду на нинішній рівень, Україні потрібно як мінімум подвоїти виробництво електроенергії.

При цьому необхідно розуміти, що жодна децентралізована генерація не виконає завдання. Тільки збільшення базової, стабільної генерації, і що важливо для України – на доступному енергоресурсі. І сьогодні для України це вже не вугілля і не газ. Альтернативні джерела генерації, а точніше рівень їх розвитку в Україні на сьогодні також не в змозі покрити необхідні показники. Єдиним доступним джерелом поки що є уран, тобто виробництво енергії атомними станціями.

Таким чином, дослідження дає змогу визначити ступінь впливу дисбалансу попиту та пропозиції енергоресурсів на державний фінансовий борг шляхом використання таких інструментів, як: аналіз ринкової кон'юнктури, оцінка попиту та пропозиції енергоносіїв: поточні та прогнозні обсяги споживання, основні споживачі енергетичних ресурсів (промисловість, транспорт, населення); аналіз зміни цін на енергоносії на внутрішньому та світовому ринках; регуляторні ініціативи для підтримки стабільності на ринку енергоресурсів; вплив міжнародних санкцій або торгових угод на доступність енергетичних ресурсів; використання статистичних даних для оцінки історичних тенденцій та їх впливу на державний фінансовий борг.

Перелік використаних джерел

1. Outlook for energy demand. World Energy Outlook 2020. International Energy Agency (IEA). 2020. URL: <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2020> (дата доступу: 02.12.2024)

2. 10. Roro K. Energy supply and demand. Council of Scientific & Industrial Research (CSIR). 2023. URL: <https://www.csir.co.za/energy-supply-and-demand> (дата доступу: 03.12.2024)

3. Biondi Y., Boisseau-Sierra M. Financial Sustainability and Public Debt Management in Central Government. In: Rodríguez Bolívar, M. (eds) Financial Sustainability in Public Administration. Palgrave Macmillan, Cham, 2017. С. 167-191. https://doi.org/10.1007/978-3-319-57962-7_7

4. Salmon J. The Impact of Public Debt on Economic Growth. Cato journal. 2021. URL: <https://www.cato.org/cato-journal/fall-2021/impact-public-debt-economic-growth> (дата доступу: 04.12.2024)

5. Відливана С., Коляда О. Світовий досвід управління зовнішнім державним боргом. Економіка та суспільство. 2019. №20. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4> (дата доступу: 02.12.2024)

6. Ліхоносова Г., Ставцева Е. Напрями вдосконалення оцінки використання кредиторської та дебіторської заборгованості. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: економічні науки. 2024. №330(3). С. 305-310. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-330-46>

7. Стратегія фінансового сектору України до 2025 року. Міністерство фінансів України. 2024. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Strategija_financov (дата доступу: 03.12.2024)

Дегтярєва О. В.¹

² асистент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування,
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

РИЗИКИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПІДПРИЄМНИЦТВІ

Сучасний світ стрімко змінюється під впливом цифрових технологій. Штучний інтелект (ШІ) стає важливою складовою бізнесу, впливаючи на прийняття рішень, автоматизацію процесів та оптимізацію ресурсів. У той же час його використання супроводжується суттєвими викликами. Серед основних ризиків — загроза інформаційній безпеці, етичні питання, залежність від технологій та висока вартість впровадження. Виявлення, аналіз і управління цими ризиками є ключовими для сталого розвитку підприємництва. Метою цього дослідження є розкриття основних аспектів ризиків, пов'язаних із впровадженням ШІ у підприємництві, а також аналіз методів їх оцінки та мінімізації. Ризики, пов'язані з використанням ШІ, можна класифікувати за кількома напрямками:

Технологічні ризики: Збої у функціонуванні систем через технічні несправності або помилки в алгоритмах можуть призвести до значних втрат для бізнесу. Також зростає ризик несанкціонованого втручання, яке може поставити під загрозу конфіденційні дані компанії. Втрати контролю над ШІ. Існує загроза, що система може функціонувати непередбачувано або виходити за межі визначених параметрів.

Багато країн, включно з Україною, ще не мають чітких норм для використання ШІ. Це створює складнощі у сфері відповідальності та ліцензування. Алгоритми ШІ можуть обробляти особисті дані, порушуючи міжнародні стандарти, такі як GDPR. Використання технологій без відповідних

ліцензій може стати причиною судових позовів. Інвестиції у розробку та інтеграцію ІІІ можуть не виправдати очікувань. Використання систем від обмеженого кола розробників створює додаткові загрози. Обробка даних у хмарних середовищах підвищує ризик їх викрадення. Введення неправильних даних може призводити до прийняття некоректних рішень. Ефективне управління ризиками потребує використання структурованих методів їх аналізу та оцінки. До найбільш поширених належать: SWOT-аналіз, FAIR (Factor Analysis of Information Risk), Методика OCTAVE. NIST Risk Management Framework. Моделі машинного навчання.

Для мінімізації ризиків використання ІІІ у підприємстві рекомендується: розробити стратегію управління ризиками, інвестувати у підвищення кваліфікації персоналу, впровадити системи кібербезпеки: Захист даних і забезпечення резервного копіювання є важливими кроками для зниження ризиків витоків інформації, Залучати зовнішніх експертів, створити етичні кодекси: Вони мають регулювати алгоритмічну упередженість і соціальну відповідальність компанії.

Ризики використання ІІІ у підприємстві є складним багатовимірним явищем, що потребує ретельного аналізу та управління. Інтеграція інноваційних технологій можлива лише за умов відповідального підходу, який враховує технологічні, соціальні, економічні та правові аспекти. Створення комплексної системи управління ризиками сприятиме сталому розвитку підприємств, підвищуючи їхню ефективність та конкурентоспроможність у цифрову епоху.

Tofaniuk O.¹

¹ candidate of economics sciences, Associate Prof.,
Associate Professor of the Management and Business Administration Department,
National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute", Kharkiv, Ukraine

A SIMULATION STUDY OF AGEING AND PENSIONS IN THE UKRAINE

The current level of pension provision in Ukraine does not allow for a decent life for citizens in retirement. A detailed description and discussion of the problems of the Ukrainian pension system can be found in ILO (2019). The aim of this paper is to develop an OLG model of the Ukrainian economy which can be used to study the fiscal effects of demographic changes in Ukraine. The main factors that hinder the progress of pension reform and adversely affect the functioning of the Ukrainian pension system are: demographic changes towards aging of population, labour supply shortage and capital stock destructions caused by war.

The project to develop a simulation model for the Ukrainian economy described in this paper was carried out at the Public Finance Chair at the University of Würzburg over a two-year period under the supervision of Prof. Hans Fehr, who developed a very similar model for the calculation of pensions for Germany, see Fehr (2000) and (2016). The main focus is on modeling various demographic scenarios and the resulting

implications for overall economic and fiscal development. In this study the model has production, household and government sectors and is calibrated for a closed economy with an exogenous capital stock. Demographic structure is described by three indices – age, class and period. The age is captured by cohorts' life period that interact in an ‘overlapping generations’ structure representing each of the age groups. An exogenous age/time-variable survival rate determines life expectancy. Each cohort is separated into three skill types or household’s classes with different level of education and intensity of work. The model is simulated for 40 years period in a baseline scenario and then in proposed three reforms conditions. The welfare effects of the proposed reforms are also analysed for younger, middle and older cohorts, taking into account their economic class. The practical implementation of the simulation model in this paper is done using the Fortran 90 language, see Fehr and Kindermann (2018).

The process of demographic change represents a major challenge to Ukraine's economy. As a consequence, there is a permanent deficit in the pension system. The pension system must therefore be reorganised after the end of the war. This requires systematic methods of analysis and forecasting. This paper makes a first attempt to simulate the state of the Ukrainian pension system and economy in the future taking into account effects of the proposed reforms of the pension system and excluding the impact of the war and the various forms of support from the EU economies.

References

1. Fehr, H. (2000): Pension Reform during the Demographic Transition, *Scandinavian Journal of Economics* 102, 419-443.
2. Fehr, H., (2016). CGE modeling social security reforms. *Journal of Policy Modeling*, 38, 475–494.
3. Fehr, H., Kindermann, F. (2018). *Introduction to Computational Economics Using Fortran*. Oxford University Press, 571.
4. International Labor Organisation (ILO). (2019): *Future of the Ukrainian Pension System: Adequacy, Coverage and Sustainability*, Budapest.

Булавинець О. В.¹

¹ канд. екон. наук, докторант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФЕРТИ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Соціальні трансферти в системі соціального страхування є одним із ключових інструментів, що забезпечують фінансову підтримку різним категоріям населення в разі виникнення соціальних ризиків, таких як хвороба, безробіття, інвалідність, старість, нещасний випадок на виробництві або інші життєві ситуації, що обмежують можливість отримання доходу. Зазначені виплати здійснюються на основі соціального страхування та спрямовані на

зменшення фінансового навантаження на громадян, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Соціальні трансферти є важливим інструментом соціальної політики держави, оскільки вони забезпечують рівень соціального захисту, стабільність доходів та соціальну рівність серед населення. Важливо підкреслити, що ефективна система соціальних трансфертів забезпечує не лише фінансову підтримку окремим індивідам, але й сприяє загальному соціально-економічному розвитку суспільства.

У сучасних умовах глобалізації, демографічних змін, економічних викликів та фінансової нестабільності питання ефективності та оптимізації соціальних трансфертів стає особливо актуальним. Сучасні виклики вимагають від державних органів постійного вдосконалення системи соціального страхування та трансфертів для підвищення їх ефективності, забезпечення прозорості, доступності та відповідності потребам населення.

Отже, дослідження соціальних трансфертів у контексті соціального страхування є актуальним, оскільки воно дозволяє визначити основні тенденції, виклики та шляхи підвищення ефективності соціальної політики в інтересах соціального захисту населення.

Спираючись на теоретичні дослідження [1-4] під соціальними трансфертами в системі соціального страхування будемо розуміти механізми фінансової підтримки, що забезпечуються державою або іншими установами з метою підтримки окремих соціальних груп, які перебувають у складних життєвих обставинах. Ці трансферти здійснюються через різні види виплат та допомог, що спрямовані на забезпечення мінімального рівня доходу, компенсацію втрат, пов'язаних зі здоров'ям, безробіттям, старінням, інвалідністю, народженням дитини тощо. В таблиці 1 представимо їх особливості.

Таблиця 1 – Особливості соціальних трансфертів в системі соціального страхування

Особливість	Опис
Цільова спрямованість	Соціальні трансферти мають бути спрямовані на підтримку найбільш вразливих верств населення, які опинилися у складних життєвих обставинах
Фінансування	Соціальні трансферти у системі соціального страхування фінансуються за рахунок внесків роботодавців, працівників, а також державного бюджету. Це дозволяє створювати стійкий механізм підтримки населення
Універсальність і диференціація	Соціальні трансферти можуть мати як універсальний характер (надаються всім громадянам певної вікової групи чи у разі певних обставин), так і диференційований — відповідно до індивідуальних потреб, рівня доходу, стажу роботи чи інших критеріїв
Індексація виплат	Важливо, щоб соціальні трансферти були індексовані відповідно до інфляції та інших економічних факторів, щоб забезпечити їх ефективність та підтримувати купівельну спроможність одержувачів

Особливість	Опис
Адміністративна організація	Соціальні трансферти реалізуються через механізми соціального страхування, які адмініструються державними структурами або іншими відповідальними організаціями. Цей процес вимагає ефективності, прозорості та справедливого розподілу ресурсів
Соціальний захист та страхові ризики	Соціальні трансферти пов'язані з управлінням ризиками, такими як втрати робочого місця, хвороба, інвалідність, пенсійний вік тощо. Вони допомагають знизити фінансові ризики, пов'язані з цими обставинами
Стійкість фінансової системи	Ефективність системи соціального страхування залежить від стабільності фінансування соціальних трансферів. У сучасних умовах це вимагає ефективного управління ресурсами та податкової дисципліни
Механізм компенсації втрат доходу	Соціальні трансферти забезпечують компенсацію фінансових втрат, що виникають унаслідок непрацевдатності, безробіття, народження дитини, догляду за хворими тощо

Джерело: сформовано на основі [1-4]

Таким чином, соціальні трансферти в системі соціального страхування є ключовим інструментом забезпечення соціального захисту, стабільності та зменшення соціальної нерівності, допомагаючи людям у складних життєвих ситуаціях підтримувати базові потреби.

Перелік використаної літератури

1. Мальований М.І. Фінансові аспекти функціонування системи соціального захисту населення в Україні: Монографія. Умань: СПД Сочінський, 2016. 496 с.
2. Мальований М. Теоретичні основи забезпечення соціального захисту. Формування ринкових відносин в Україні. 2012. № 5/1(132). С. 174-185.
3. Огінська А.Ю. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації: теоретико-концептуальний зріз. Економіка та держава: науково-практичний журнал / Ін-т підготовки кадрів держ. служби зайнятості України; ТОВ «Ред. журн. «Економіка та держава». Київ, 2018. № 4, квітень. С. 131-136.
4. Клименко А.Л. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України: окремі аспекти. Теорія і практика правознавства. 2017. Вип. 2 (12). С. 1-10.

ПРОГНОЗУВАННЯ БАНКРУТСТВА НА ОСНОВІ МАШИННОГО НАВЧАННЯ

Прогнозування банкрутства є однією з ключових задач для сучасного бізнесу, банківської сфери та інвесторів. Своєчасне виявлення компаній, які перебувають у зоні ризику, дає змогу зменшити фінансові втрати, оптимізувати управління кредитними портфелями та покращити стабільність фінансових систем [1]. Традиційні підходи, такі як фінансовий аналіз за коефіцієнтами, модель Альтмана або логістичний регресійний аналіз, мають певні обмеження. Вони часто вимагають спрощення структури даних і не здатні виявити приховані закономірності або складні нелінійні взаємозв'язки між змінними [2]. Такі дослідження підтверджують, що традиційні методи не завжди справляються із завданням ефективного прогнозування, особливо в умовах сучасної фінансової нестабільності.

Ці недоліки спонукають до впровадження сучасних технологій, таких як машинне навчання, які здатні значно підвищити точність прогнозів. Машинне навчання дозволяє будувати моделі, що адаптуються до великих обсягів інформації та аналізують дані у реальному часі [3]. Завдяки застосуванню потужних алгоритмів, таких як дерева рішень, метод опорних векторів, ансамблеві методи та нейронні мережі, можна враховувати складну природу фінансових даних [4]. Висока точність таких моделей підтверджується результатами досліджень, які показують значну ефективність алгоритмів машинного навчання у фінансовій сфері, порівняно з традиційними методами.

Аналіз даних у фінансових системах потребує інтеграції не тільки структурованої інформації, але й неструктурованих даних, таких як новини та публікації в соціальних мережах. Це дає можливість відслідковувати зміни в настроях на ринку, що може вказувати на ймовірність банкрутства компаній [5]. Відповідно, машинне навчання відкриває нові можливості для створення багатовимірних моделей ризику. Основна перевага використання таких моделей полягає у їх здатності виявляти приховані закономірності, які традиційні методи не здатні помітити, що робить їх надзвичайно ефективними у прогнозуванні фінансових катастроф [2].

Вибір відповідних змінних є важливим етапом у процесі прогнозування банкрутства. Зазвичай це фінансові показники, такі як рентабельність активів, коефіцієнти ліквідності, рівень заборгованості, а також нефінансові фактори, наприклад, показники управлінської ефективності або зміни у макроекономічному середовищі [1]. Згідно з дослідженнями, особлива увага приділяється інтерпретації змінних, які мають найбільший вплив на фінансову

стійкість підприємств. Попередня обробка даних включає очищення, нормалізацію та імпутацію відсутніх значень [3]. Потім застосовуються алгоритми вибору ознак, такі як методи зниження розмірності [4].

Після підготовки даних будується прогнозна модель. Найпростішими та популярними підходами є дерева рішень і ансамблеві методи, які забезпечують високу інтерпретованість результатів [4]. Нейронні мережі, зокрема глибокі нейронні мережі (Deep Neural Networks), демонструють високу точність, але їхня інтерпретація залишається складнішою [3]. Згідно з результатами досліджень, використання моделей на основі ансамблів, таких як Random Forest та XGBoost, часто перевершує за точністю інші методи [4]. Важливим аспектом побудови моделей є уникнення перенавчання, яке може призвести до низької узагальнюючої здатності. Для цього застосовуються методи регуляризації, крос-валідація та балансування навчального набору даних, особливо коли позитивні випадки (банкрутства) є відносно рідкісними [5].

Під час оцінювання моделей важливо використовувати такі метрики, як точність, повнота, F1-міра та площа під ROC-кривою (AUC-ROC) [4]. Висока точність моделі без належного рівня чутливості може бути неефективною, оскільки пропуск компаній із високим ризиком банкрутства може мати серйозні наслідки [3]. Дослідження показують, що кращий баланс між точністю та чутливістю досягається за допомогою комбінованих методів та оптимізації гіперпараметрів [5].

Результати використання машинного навчання в прогнозуванні банкрутства демонструють значний прогрес порівняно з традиційними методами. Наприклад, дослідження показують, що моделі на основі XGBoost або Random Forest мають високу точність і стабільність у прогнозах на різних наборах даних [4]. Інтеграція текстових даних, таких як новини чи соціальні сигнали, за допомогою обробки природної мови (NLP), також відкриває нові можливості для створення багатовимірних моделей ризику [5].

Однак використання машинного навчання має певні виклики. Один із них це доступність і якість даних. Часто компанії не мають повного набору релевантних показників або мають дані, що містять шум [1]. Це вимагає створення систем збору та перевірки даних, а також вдосконалення методів імпутації [2]. Крім того, зростає потреба в прозорості моделей машинного навчання [3]. Регуляторні органи та учасники ринку прагнуть до зрозумілих рішень, а моделі, такі як нейронні мережі, не завжди можуть надати пояснення своїм прогнозам [4].

У підсумку, машинне навчання забезпечує значний прогрес у прогнозуванні банкрутства, дозволяючи враховувати складні та різноманітні дані для точних і своєчасних прогнозів [5]. Розвиток цієї галузі сприяє створенню більш стійких фінансових систем і допомагає бізнесу краще управляти своїми ризиками. Подальші дослідження в цьому напрямку можуть бути зосереджені на інтеграції додаткових джерел даних, підвищенні інтерпретованості моделей та вдосконаленні алгоритмів для роботи з незбалансованими вибірками.

Перелік використаної літератури

1. Козак Ю. Г., Мацкул В. М. Математичні методи та моделі для магістрів з економіки. Практичні застосування [текст]: навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2017. С. 254.
2. Терещенко В.М., Бугайов А.Д. Алгоритми машинного навчання у контексті великих даних. Штучний інтелект, 3, 2018. С. 80–86.
3. Кононова К.Ю. Машинне навчання: методи та моделі: підручник для бакалаврів, магістрів та докторів філософії спеціальності 051 «Економіка». ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. 301 с.
4. Твердохліб А.О., Коротін Д.С. Ефективність функціонування комп'ютерних систем при використанні технології блокчейн і баз даних. Таврійський науковий вісник. Серія: Технічні науки, 2022. № 6.
5. Цвик О.С. Аналіз і особливості програмного забезпечення для контролю трафіку. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Технічні науки, 2023. № 1.

Бондар Н. О.¹ Семенихіна О. А.²

¹ старший викладач кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

² здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спец. 072 Фінанси, банківська справа та страхування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ РИЗИКАМИ: ДОСВІД КРАЇН ЄС ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

В умовах економічної нестабільності й глобальних перетворень суттєво підвищується ймовірність ризиків настання непередбачуваних подій, що можуть призвести до значної матеріальної й фізичної шкоди як окремим представникам суспільства, так і діяльності суб'єктів господарювання. Страхування є одним з дієвих засобів управління ризиками в різних сферах економічної діяльності та життєдіяльності населення країни, у тому числі у соціальній сфері.

Сучасні демографічні тенденції, зокрема старіння населення та зменшення співвідношення працюючих до пенсіонерів, створюють значне навантаження на державні пенсійні системи у всьому світі. За даними Світового банку до 2050 року частка населення віком понад 60 років у розвинених країнах перевищить 30% [1]. Саме тому, розвиток недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ) стає критично важливим елементом соціального захисту населення.

Досвід країн Європейського Союзу демонструє ефективність багаторівневої пенсійної системи, з достатнім рівнем пенсійних виплат. Згідно з Законом

України «Про недержавне пенсійне забезпечення» система НПЗ становить третій рівень пенсійної системи України [2].

Досліджуючи теоретичні засади НПЗ, варто зазначити, що згідно з працями провідних вчених ефективність системи НПЗ залежить від інституційної спроможності фінансового ринку та рівня довіри населення. Так Коваль О. П. наголошує на важливості інституційного розвитку фінансового ринку як ключового фактору ефективності НПЗ, професор Ткаченко Н.В. акцентує увагу на взаємозв'язку між довірою населення та ефективністю системи НПЗ, Федоренко А.В. підкреслює комплексний характер розвитку системи НПЗ [3]. Слід підкреслити спільність їхніх поглядів щодо двох ключових факторів успішності системи НПЗ:

- Інституційна спроможність фінансового ринку;
- Рівень довіри населення до фінансових інституцій.

Варто зазначити, що ці фактори є взаємопов'язаними та взаємозалежними. Розвиток інституційної спроможності сприяє підвищенню довіри населення, а зростання довіри, в свою чергу, стимулює подальший розвиток фінансових інституцій.

Основні моделі організації НПЗ, які застосовуються у країнах світу, та показники розвитку НПЗ країн ЄС у 2023 р., подано у таблицях 1 та 2.

Таблиця 1 – Основні моделі організації НПЗ [4]

Модель	Характеристики	Країни застосування
Корпоративна	Професійні пенсійні фонди	Нідерланди, Швейцарія
Індивідуальна	Індивідуальні пенсійні рахунки	Велика Британія, США
Змішана	Корпоративні та індивідуальні	Німеччина, Франція

Таблиця 2 – Основні показники розвитку НПЗ країн ЄС у 2023 р. [4]

Країна	Охоплення працюючого населення, %	Активи НПФ до ВВП, %	Середня річна дохідність, %
Нідерланди	88	213	6,2
Данія	65	229	5,8
Швеція	90	107	5,5
Польща	66	7,9	4,2

За даними таблиці 2 Нідерланди є взірцем ефективності функціонування НПЗ у світі. Історія становлення системи НПЗ у цій країні почалася у 1949 р. з прийняття закону про обов'язкові професійні пенсійні схеми, далі у 1970-ті було впроваджено податкові стимули і у 2000-ті почалась цифровізація та модернізація системи. Статистичні показники Нідерландів у 2023 р. свідчать про охоплення 88% працюючого населення. Сумарні активи НПФ складають 213% ВВП та середній рівень заміщення доходу складає 70-80%. Згідно з дослідженням Світового банку ключовими факторами успіху НПЗ у Нідерландах є:

- обов'язкова участь працівників у професійних пенсійних схемах;
- податкові стимули для роботодавців та працівників;
- ефективна система управління інвестиційними ризиками [5].

Данія характеризується інноваційним підходом до системи НПЗ, що характеризується автоматичною реєстрацією працівників, гнучкими інвестиційними стратегіями та високим рівнем цифровізації [6].

Ключовими факторами, що створили передумови розвитку НПЗ в Україні, є демографічні та економічні фактори. Основні показники розвитку НПЗ в Україні, сформовані на підставі статистичних даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, представлено у таблиці 3.

Таблиця 3 – Основні показники розвитку НПЗ в Україні [7]

Показник	2022	2023	2024
Кількість НПФ	63	58	55
Кількість учасників (тис.)	875,6	883	890,2
Загальні активи (млрд грн)	3,4	3,8	4,1
Середній розмір внеску (грн/міс)	825	967	1150

Найбільшими НПФ в Україні є Корпоративний недержавний пенсійний фонд Національного банку України, активи якого станом на 01.01.2024 року становлять 2089 млн. грн [8], та Відкритий пенсійний фонд «ПриватФонд» з активами вартістю 516 млн. грн. станом на 17.11.24 [9]. До 2030 року прогнозується зростання охоплення НПЗ працюючого населення з 12% до 40%, та зростання доходності з 12% до 18% [10].

Досвід країн ЄС демонструє, що ефективна система НПЗ базується на збалансованому поєднанні обов'язкових та добровільних елементів, сучасних технологічних рішеннях та стимулюючій податковій політиці. І в Україні з метою підвищення рівня соціальної захищеності населення критично важливим є впровадження кращих європейських практик.

Перелік використаної літератури

1. Global Pension Systems and Their Reform: Worldwide Trends. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2024>

2. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV. Дата оновлення: 01.07.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>

3. Коваль О. П. Перспективи впровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи в Україні: вплив на економічну безпеку: монографія. К.: НІСД, 2021. – 240 с.

4. Pension Markets in Focus 2023. Paris: OECD Publishing. 180 p. URL: <https://www.oecd.org/>

5. Pension Systems in the EU: Adequate and Sustainable? URL: <https://www.worldbank.org/ext/en/home>

6. European Pension Funds Overview. London. 234 p URL: <https://www.pwc.com/gx/en.html>

7. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Аналітичні дані щодо розвитку ринку НПЗ в Україні 2019-2023. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/>
8. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://knpf.bank.gov.ua/>
9. ВПФ «ПриватФонд». URL: <https://privatfond.com.ua/>
10. USAID (2024). Розвиток фінансового сектору в Україні. URL: <https://www.usaid.gov/ukraine>

Фурсова В. А.¹, Шамілова Ф. Ш.²

¹ канд. екон. наук, доц., доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

² здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спец. 072 Фінанси, банківська справа та страхування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЛЯ НІВЕЛЮВАННЯ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ПІДПРИЄМСТВА

Формування фінансових результатів підприємства є складним процесом, на який впливає значна кількість внутрішніх та зовнішніх чинників. Ефективне управління фінансовими результатами передбачає застосування інструментів фінансового механізму, які допомагають нівелювати негативні фактори, мінімізувати ризики та забезпечити стабільний розвиток підприємства.

На сьогодні в сучасній економічній літературі відсутній єдиний підхід щодо визначення сутності поняття «фінансовий результат», але у загальному розумінні його трактують як результат діяльності суб'єктів господарювання, який дорівнює різниці між сумами доходів та відповідних їм витрат та виражений у абсолютних показниках прибутку або збитку [1, с. 86].

На фінансові результати підприємства впливають, як зовнішні так і внутрішні чинники. Так, серед основних внутрішніх факторів впливу на фінансові результати суб'єкта господарювання належать: рівень операційних витрат; обсяги виробництва та реалізації; ефективність використання ресурсів [2, 3]. Слід додати, що всі внутрішні фактори взаємопов'язані, так скорочення операційних витрат шляхом оптимізації використання матеріалів без зниження якості продукції сприяє збільшенню обсягів продажів, а неефективне використання ресурсів може призводити до зростання витрат, що негативно позначається на обсягах реалізації та фінансових результатах підприємства.

Щодо зовнішніх чинників, то ключовими є: зміна ринкової кон'юнктури (зміна попиту на продукцію підприємства, зростання рівня конкуренції, зміна цін на сировину, енергоресурси або логістику); податкове та регуляторне середовище (зміна у податковій політиці, впровадження нових регуляторних вимог, стандартів, правова нестабільність); курсові коливання та інфляція [2, 3].

Так, в Україні після початку війни багато підприємств зіткнулися зі скороченням внутрішнього попиту, що змусило їх орієнтуватися на експорт, де діють жорсткіші умови конкуренції. Також у 2022–2023 роках значне коливання курсу гривні та високий рівень інфляції створили виклики для більшості підприємств, особливо тих, що залежали від імпорту. Але у той же час, в умовах воєнного стану український уряд запровадив тимчасові пільги для бізнесу, наприклад, спрощення податкового обліку, що дозволило багатьом підприємствам уникнути банкрутства.

Для нівелювання впливу негативних чинників застосовуються різноманітні інструменти фінансового механізму, а саме [4, 5]:

- бюджетування та фінансове планування, яке полягає у створенні детальних фінансових планів на основі прогнозування доходів та витрат, розподілу ресурсів за напрямками діяльності підприємства, впровадженні адаптивного бюджетування для оперативного реагування на зміни у зовнішньому середовищі;

- управління витратами, що містить впровадження системи контролінгу для моніторингу витрат, оптимізацію виробничих процесів з метою зниження собівартості продукції, використання аутсорсингу для зменшення витрат на допоміжні функції;

- фінансовий аналіз, який включає регулярний аналіз показників рентабельності, ліквідності та оборотності активів, використання методу ABC-аналізу для визначення пріоритетних напрямів оптимізації, реведення стрес-тестування для оцінки стійкості підприємства до зовнішніх ризиків;

- хеджування фінансових ризиків за допомогою використання деривативів (форварди, ф'ючерси, опціони) для страхування валютних ризиків, укладення страхових договорів для мінімізації ризиків збитків;

- залучення фінансових ресурсів з метою використання кредитування для фінансування оборотного капіталу за умови контролю витрат на обслуговування боргу, пошуку альтернативних джерел фінансування, таких як лізинг або краудфандинг, залучення інвестицій через випуск корпоративних облігацій або акцій;

- автоматизація фінансових процесів за допомогою використання спеціалізованого програмного забезпечення для обліку та аналізу фінансових даних, впровадження систем ERP (Enterprise Resource Planning) для інтеграції фінансових та операційних процесів.

Впровадження даних фінансових інструментів дозволить скоротити вплив зовнішніх ризиків на фінансові результати, покращити показники рентабельності та ліквідності підприємства, забезпечити довгострокову фінансову стабільність та посилити конкурентоспроможність суб'єкта господарювання на ринку.

Ефективне застосування інструментів фінансового механізму є ключовим фактором успішного управління підприємством в умовах економічного середовища, що постійно змінюється. Для українських підприємств це особливо актуально з огляду на виклики війни, економічної нестабільності та високого рівня конкуренції. Інтеграція інструментів управління фінансовими

результатами дозволяє підприємствам не лише виживати, але й розвиватися в складних умовах.

Перелік використаної літератури

1. Шлапак Д.В. Фінансові результати діяльності підприємства: сутність, порядок формування та відображення в обліку URL: <https://economics.net.ua/files/science/oblik/2016/85.pdf>. (дата звернення: 07.12.2024).

2. Власова Н. О., П'ятак Т. В. Оцінка впливу факторів внутрішнього середовища на фінансові результати підприємств промисловості // Бізнес Інформ. – 2021. – №4. – С. 235–243.

3. Кононенко Ж. А., Грибовська Ю. М., Ходаківська Л. О. Фактори зміни величини фінансових результатів підприємства // Інвестиції: практика та досвід. – 2020. – № 1. – С.27-32.

4. Мицак О., Ковтун Н., Лихач О. Удосконалення механізму управління фінансовими результатами підприємства. – URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/27923/2/GEB_2019v56n1_Mytsak_O-Improvement_of_the_management_115-122.pdf (дата звернення: 07.12.2024).

5. Гайбура Ю. А. Аналітичний інструментарій управління фінансовими результатами підприємства в умовах кризи // Ефективна економіка. – 2021. – № 5. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8913> (дата звернення: 09.12.2024). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.5.103.

Птащенко О. В.¹

¹ д-р екон. наук., проф., професор кафедри підприємництва і торгівлі, Західноукраїнський національний університеті, м. Тернопіль, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасна світова економіка переживає інтенсивні зміни, зумовлені впровадженням цифрових технологій та глобалізацією. Цифрова економіка, що базується на швидкому обміні інформацією, інноваціях та технологічному розвитку, трансформує традиційні економічні моделі, бізнес-процеси та фінансові системи. У цьому контексті трансформація фінансової системи стає ключовим елементом, що визначає ефективність функціонування ринкових відносин та забезпечує стійкий розвиток як окремих країн, так і глобальної економіки [1-4].

Цифровізація відкриває нові можливості для фінансового сектора, зокрема через впровадження цифрових платіжних систем, блокчейн-технологій, криптовалют, фінансових технологій та інших інноваційних інструментів [1-4]. Такі технології змінюють традиційні фінансові операції, спрощують доступ до фінансових послуг, підвищують прозорість фінансових транзакцій, а також дозволяють зменшити витрати та ризики в фінансових процесах.

Однак разом із можливостями цифровізація також приносить виклики: кібербезпека, регуляторні питання, цифрові розриви між різними соціальними групами та країнами, а також необхідність швидкої адаптації фінансових інституцій до новітніх технологій.

Саме тому на рисунку 1. доцільним є представлення схематичне представлення трансформації фінансової системи.

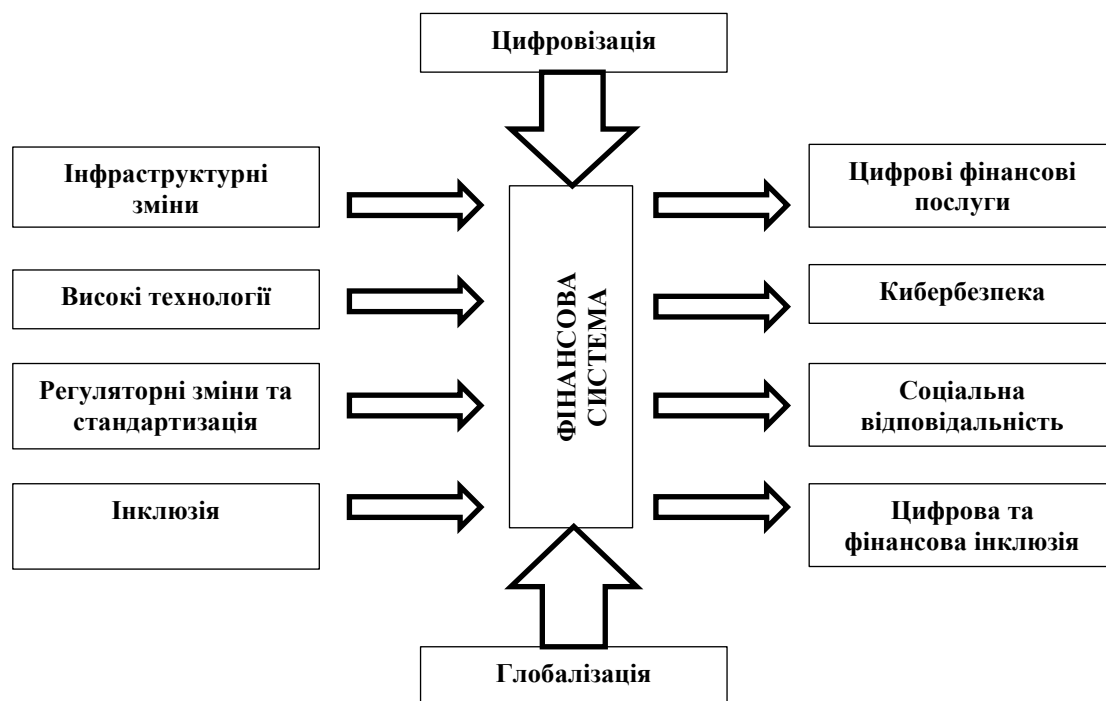

Рисунок 1 – Трансформація фінансової системи

Джерело: запропоновано автором

Трансформація фінансової системи в умовах цифрової економіки є невід'ємною складовою сучасного економічного розвитку. Цей процес характеризується впровадженням нових технологій, які суттєво змінюють фінансовий ландшафт, відкриваючи нові можливості для ефективності, прозорості та доступності фінансових послуг. Водночас, цифровізація фінансової системи вимагає особливої уваги до питань безпеки та інклюзії.

Впровадження цифрових технологій створює нові виклики для кібербезпеки, оскільки збільшується кількість та складність кіберзагроз. Захист особистих даних клієнтів та забезпечення надійності фінансових транзакцій стають критично важливими. Необхідно розробляти та впроваджувати передові методи кібербезпеки, такі як використання блокчейн-технологій, шифрування даних та багатофакторна аутентифікація. Законодавче регулювання та міжнародна співпраця також грають важливу роль у забезпеченні безпеки цифрових фінансових систем.

Цифрові фінансові технології мають потенціал значно підвищити фінансову інклюзію, надаючи доступ до фінансових послуг тим верствам населення, які раніше були виключені з традиційної фінансової системи. Мобільні банківські додатки, електронні гаманці та інші цифрові платформи дозволяють забезпечити доступ до фінансових послуг в сільських та віддалених районах, а також

сприяють зменшенню вартості цих послуг. Однак, для досягнення повної фінансової інклюзії важливо враховувати питання цифрового розриву, освіти та навичок користування цифровими технологіями.

Отже, трансформація фінансової системи в умовах цифрової економіки є багатограним процесом, що потребує балансу між впровадженням інновацій та забезпеченням безпеки і доступності фінансових послуг для всіх верств населення. Тільки за таких умов цифровізація фінансової системи зможе повною мірою реалізувати свій потенціал для сприяння економічному зростанню та соціальній справедливості.

Перелік використаної літератури

1. Desyatnyuk O., Naumenko M., Lytovchenko I., Beketov O. Impact of Digitalization on International Financial Security in Conditions of Sustainable Development. Problemy Ekorozwoju/Problems of Sustainable Development 1/2024, 104-114 URL: <https://ph.pollub.pl/index.php/preko/article/view/5325/4341>

2. Desyatnyuk, O., Krysovaty, A., Ptashchenko, O. and Kyrylenko, O. (2024). Financial Security in the Conditions of Globalization: Strategies and Mechanisms for the Protection of National Interests. Econ. Aff., 69(Special Issue): 261-268 URL: <https://ndpublisher.in/admin/issues/EAv69n1z1.pdf>

3. Gallego-Losada, M.-J., Montero-Navarro, A., García-Abajo, E., & Gallego-Losada, R. (January, 2023). Digital financial inclusion. Visualizing the academic literature. Research in International Business and Finance, Vol. 64. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2022.101862>

4. Десятнюк О.М., Птащенко О.В. Управління ризиками в цифровій економіці: фінансова безпека та трансформаційні зміни. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, 2(14), 238-247. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/338>

Романова А. О.¹

¹ здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спец. 072 Фінанси, банківська справа та страхування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

РОЗВИТОК ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ (DEFI) ДЛЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У ГЛОБАЛЬНОМУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ

Децентралізована фінансова система (DeFi) є актуальною темою в сучасному світі. Зростання використання блокчейн-технології та криптовалют призвело до появи нових фінансових інструментів, які змінюють традиційну фінансову систему. DeFi стає все більш популярним серед приватних осіб і організацій, що шукають альтернативи традиційній банківській системі.

На даний момент дослідження DeFi для управління ризиками у бізнес-середовищі є недостатньо розвинутих. Більшість академічних робіт фокусуються на загальних аспектах DeFi або на окремих протоколах без розглядання їхнього застосування в контексті ризикового менеджменту.

Метою дослідження є визначення потенціалу DeFi як інструмента для управління ризиками в глобальному бізнес-середовищі та оцінити його ефективність порівняно з традиційними методами ризикового менеджменту.

Децентралізовані фінанси [1] - це широкий термін для позначення всіх фінансових продуктів і послуг, побудованих на основі публічних блокчейнів з відкритим вихідним кодом. У літературі з'явилося кілька визначень децентралізованих фінансів, або DeFi. Це будь-яка фінансова інфраструктура, яка використовує технологію блокчейн для надання фінансових послуг без залучення посередників [2, 3] та визначає децентралізовані фінанси як трансформацію традиційних фінансових продуктів у продукти, що працюють без посередника за допомогою смарт-контрактів на блокчейні.

Децентралізовані фінанси мають кілька переваг, а саме вони можуть:

- розширити фінансову доступність;
- заохочувати інновації;
- усунути потребу в посередниках;
- забезпечити незмінність транзакцій;
- забезпечити однакові правила для всіх учасників;
- гарантувати, що транзакції можуть бути перевірені будь-ким, хто має доступ до Інтернету;
- здешевити транскордонні транзакції; сприяти ненадійному фінансовому посередництву;
- тощо. [4, 5]

DeFi пов'язані з низкою ризиків. По-перше, існує ризик виконання смарт-контрактів. Він може виникнути через помилки кодування при формуванні розумних фінансових контрактів. Помилки в кодуванні можуть створити вразливості, які дозволять зловмиснику зробити код непридатним для використання, або створити вразливості, які дозволять зловмиснику вкрасти кошти, вбудовані в смарт-фінансовий контракт. Це означає, що протокол децентралізованих фінансів є настільки ж безпечним, як і коди, що лежать в основі смарт-контрактів [6]. По-друге, існує високий ризик юридичної відповідальності в смарт-контрактах децентралізованих фінансів. Це пов'язано з тим, що пересічний користувач технології, який не може прочитати код смарт-контракту або оцінити його безпеку, може бути введений в оману і підписати скомпрометований смарт-контракт, тим самим наражаючи користувача на ризик і непередбачену юридичну відповідальність.

Основні висновки щодо DeFi можна підсумувати наступним чином:

DeFi є актуальною та швидко розвиваючись сферою в сучасній фінансовій системі, що пропонує альтернативу традиційній банківській системі та стає популярнішою серед приватних осіб і організацій.

Однак на даний момент дослідження DeFi для управління ризиками у бізнес-середовищі є недостатньо розвинутим. DeFi має переваги, зокрема розширення фінансової доступності та усунення потреби в посередниках, але також пов'язана з ризиками, такими як ризик виконання смарт-контрактів.

Для повного впровадження DeFi в ризиковий менеджмент необхідна подальша регуляторна робота, розвиток інфраструктури та стандартизація протоколів. Ефективність DeFi залежить від правильної стратегії інвестування та диверсифікації портфеля.

Додатковими напрямками подальших досліджень визначено розробку математичних моделей для оцінювання ефективності DeFi та аналіз впливу DeFi на стабільність фінансової системи.

Перелік використаної літератури

1. Decentralized finance research and developments around the world Peterson K Ozili

2. Caldarelli G, Ellul J. The blockchain oracle problem in decentralized finance—a multivocal approach. *Appl Sci.* 2021;11(16):7572. doi: 10.3390/app11167572.

3. Meegan X. Identifying key non-financial risks in decentralised finance on ethereum blockchain masters dissertation. Milan, Italy: MIP Milan Polytechnic University; 2020.

4. Ozcan R. Decentralized finance financial ecosystem and strategy in the digital era. Berlin: Springer; 2021. pp. 57–75.

5. Werner SM, Perez D, Gudgeon L, Klages-Mundt A, Harz D, Knottenbelt WJ. (2021) Sok: Decentralized finance (defi). arXiv preprint arXiv:2101.08778

6. Schär F. Decentralized finance: on blockchain-and smart contract-based financial markets. *FRB of St Louis Review Federal Reserve Bank of St Louis Review.* 2021;103(2). p.153–174.

Арутюнян О. Г.¹

¹ здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця,
м. Харків, Україна

ВПЛИВ ДЕТЕРМІНАНТІВ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЕКОНОМІЧНУ ІНКЛЮЗІЮ

Цифрова економіка є важливим фактором, який визначає сучасний розвиток світової економіки та соціальних структур. Вона охоплює широкий спектр економічних і технологічних змін, спричинених розвитком інформаційних технологій, цифрових платформ, а також інновацій у бізнес-процесах, фінансах та комунікаціях. У той же час, швидкий розвиток цифрових технологій не тільки змінює економічні моделі, але й відкриває нові можливості для економічної інклюзії — процесу залучення всіх верств населення до

активної економічної діяльності, забезпечуючи рівний доступ до ресурсів і можливостей.

Вплив детермінантів цифрової економіки на економічну інклюзію стає все більш актуальним у контексті глобалізації та технологічних змін. Цифрові інструменти і платформи здатні забезпечити доступ до фінансових послуг, освіти, медичних послуг і робочих місць, навіть для віддалених або соціально вразливих груп населення. Проте, поряд з цими можливостями, виникають і нові виклики, пов'язані з цифровим розривом, нерівним доступом до технологій та їх ефективним використанням [1-4].

Цифрова економіка, яка охоплює використання інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ) для виробництва та розподілу товарів і послуг, має потужний вплив на економічну інклюзію. Вона здатна значно покращити доступ до ресурсів і можливостей для різних соціальних груп, однак вимагає одночасного врахування різноманітних факторів, що можуть як сприяти, так і обмежувати рівні можливості для всіх.

В таблиці 1 наведемо особливості впливу детермінантів цифрової економіки на економічну інклюзію.

Таблиця 1 – Вплив детермінантів цифрової економіки на економічну інклюзію

Детермінант	Характеристика
Доступ до цифрових технологій	Завдяки доступу до інтернету та мобільних пристроїв люди з віддалених регіонів та малозабезпечених верств населення можуть мати можливість отримувати освіту, працювати віддалено, користуватися онлайн-послугами та брати участь у фінанс. операціях
Цифрова інфраструктура та її розвиток	Якість цифрової інфраструктури є другим важливим чинником впливу. У багатьох країнах, особливо в сільських або малорозвинених регіонах, відсутність належної інфраструктури обмежує можливості для бізнесу, освіти та особистісного розвитку. Розвиток широкосмугового інтернету, мобільних мереж та платіжних систем є необхідною умовою для забезпечення рівного доступу до цифрових можливостей. Інвестиції в модернізацію інфраструктури здатні значно зменшити соціальний та економічний розрив
Освітні та навички	Вміння користуватися цифровими технологіями стає критично важливим для повної участі в економічній діяльності. Тому освітні програми, спрямовані на розвиток цифрових навичок, є важливим детермінантом для досягнення економічної інклюзії. У країнах, де є доступ до цифрових інструментів і ресурсів для навчання, рівень економічної інклюзії значно вищий. Інтернет-освіта, курси з цифрових навичок, доступ до відкритих освітніх ресурсів та підвищення цифрової грамотності можуть забезпечити рівні можливості для людей з різних соціальних та економічних груп
Цифрові платформи та фінансові технології	Цифрові платформи та фінансові технології (FinTech) є потужними інструментами для економічної інклюзії. Вони дозволяють людям, особливо в країнах з низьким рівнем банківської інфраструктури, отримувати доступ до фінансових послуг, здійснювати платежі, заощаджувати і навіть отримувати кредити через мобільні пристрої. Такий доступ може значно полегшити економічну активність людей, які раніше не мали можливості скористатися традиційними фінансовими

Детермінант	Характеристика
	послугами. Однак цей процес потребує забезпечення безпеки даних та захисту від шахрайства, що є важливим аспектом для підтримки довіри до таких систем
Регулювання	Регулювання та політика урядів мають важливе значення для забезпечення справедливого доступу до цифрових ресурсів. Встановлення законодавчих рамок для захисту даних, захисту прав користувачів, боротьби з цифровим виключенням та стимулювання розвитку цифрової економіки є необхідними умовами для забезпечення економічної інклюзії
Соціальні платформи та електронна комерція	Цифрові платформи, такі як соціальні мережі, електронна комерція та онлайн-ринок праці (наприклад, фріланс-платформи), дозволяють людям із різних куточків світу отримувати доступ до товарів, послуг та робочих місць
Проблеми цифрового розриву	Попри численні переваги, цифрова економіка також має свої виклики, серед яких найважливішим є цифровий розрив. Це відображає ситуацію, коли окремі групи населення або регіони не мають доступу до сучасних цифрових технологій. Це може бути спричинено не тільки відсутністю інфраструктури, але й недостатнім рівнем цифрової грамотності, що, в свою чергу, обмежує можливості цих груп для участі в економічному процесі

Джерело: сформовано автором

Вплив детермінантів цифрової економіки на економічну інклюзію є комплексним і багатоаспектним процесом, що вимагає всебічного підходу до аналізу. Цифрові технології, безумовно, надають нові можливості для економічної інклюзії, забезпечуючи доступ до фінансових послуг, освіти, медицини та ринку праці. Це сприяє зниженню соціальних і економічних бар'єрів, підвищенню мобільності та ефективності участі громадян у суспільному житті.

Однак, незважаючи на ці переваги, цифровізація також несе в собі певні ризики. Нерівний доступ до цифрових технологій, відсутність належної інфраструктури в деяких регіонах і соціальних групах можуть посилити соціальну нерівність і збільшити цифровий розрив. Тому важливими є політичні ініціативи та стратегічні рішення, спрямовані на подолання цих бар'єрів, такі як розвиток цифрової інфраструктури, підтримка освітніх програм і забезпечення рівного доступу до технологій для всіх верств населення.

У результаті, для забезпечення ефективної економічної інклюзії в умовах цифрової економіки необхідно інтегрувати технологічний прогрес з соціальними політиками, що знижують цифрові нерівності, стимулюючи розвиток інклюзивних і доступних рішень. Тільки за умови належного поєднання інновацій та соціальних ініціатив можна досягти сталого економічного розвитку, що відповідає принципам справедливості та рівних можливостей для всіх членів суспільства.

Перелік використаної літератури

1. Десятнюк О.М., Птащенко О.В. Управління ризиками в цифровій економіці: фінансова безпека та трансформаційні зміни. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, 2(14), 238-247. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/338>
2. Крисоватий А. Четверта промислова революція : зміна напрямів міжнародних інвестиційних потоків: монографія / А. І. Крисоватий, О. М. Сохацька, І. В. Скавронська [та ін.] ; за наук. ред. А. І. Крисоватого та О. М. Сохацької. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2018. - 480 с.
3. Птащенко О.В., Шевченко І.О. (2024). Маркетинговий контроль в умовах глобальних трансформацій: аудит бренду. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, 1(13), 56-69. <https://doi.org/10.32750/2024-0107>. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/248>
4. Krysovatyu A., Ptashchenko O., Kurtsev O., Arutyunyan O. The Concept of Inclusive Economy as a Component of Sustainable Development. Problemy Ekorozwoju/Problems of Sustainable Development 1/2024, 164-172. URL: <https://ph.pollub.pl/index.php/preko/article/view/5755/4346>

Suleymanzade S. A.¹

¹ graduate of the third (educational and scientific) level of higher education, Azerbaijan State Economic University, Baku, Azerbaijan

CURRENCY REGULATION OF AZERBAIJAN'S FOREIGN TRADE TURNOVER: MODERN REQUIREMENTS FOR AN EFFECTIVE CONTROL MECHANISM

One of the main issues of Azerbaijan's economic policy is to stimulate dynamically developing structural transformations that ensure its integration into the world economy. From this point of view, it is advisable to direct investments, which form the basis of the country's economy, to the development of the non-oil sector. This is, first of all, based on expanding innovation activities, increasing the volume and quality of applied innovations in the form of new technologies and new products.

A significant part of the modern economy of countries is engaged in innovation, which is a key direction of its development in the near future. The main resource in an innovative economy is the labor factor, in which a large share is occupied by the intellectual work of researchers and developers.

The unique experience of forming and developing the venture capital market in the United States is relevant for Azerbaijan. Today, the largest venture capital market operates in the United States. An example is the top 10 companies in the world: Amazon Inc., Microsoft, Alphabet Inc., Apple Inc., Berkshire Hathaway Inc., Facebook, Tencent, Alibaba Group, Johnson & Johnson, and JPMorgan Chase.

1. Results and discussion

The policy pursued by our state in the field of innovation implies the creation of the necessary conditions for the production and implementation of new knowledge and technologies. One of the features that determine the development of the national economy in the modern period is the rationalization of the innovative activities of enterprises. And this, first of all, depends on the effectiveness of innovation management.

Analyzing the history of the emergence of the venture business, we can say that our country has only recently begun to promote this policy. There is no “Law on Venture Activities” in any legislation of a country with a developed market economy. This type of financing is carried out through general legal norms, and also uses existing organizational and legal schemes and forms that regulate the main acts and regulations on the rules and forms of investment and corporate activities.

For the full development of the non-oil segment of the country’s economy, it is necessary to create various sources for the development of the economy of the Republic of Azerbaijan and increase the investment attractiveness of local markets for foreign investors. Thus, it is important to ensure the development of the information technology sector, the creation of networks of innovative systems such as technology parks, innovation centers, business incubators, technological complexes, and to improve the management of their further work.

The creation of technology parks is one of the priority areas of innovation policy; in order to implement this task, this is due to the adoption of the Law of the Republic of Azerbaijan “On Special Economic Zones” in 2009, which considers the possibility of regulating relations related to the formation and management of technology parks, and also determines the structure of the organization business. At the same time, the program “National Strategy for the Development of Science for 2009-2015 in the Republic of Azerbaijan” was adopted, which set the goal of developing infrastructure in the innovation sphere and increasing the volume of work in the field of research and development.

Industrial parks occupy a special place in expanding the specific volume of production in the labor sphere, increasing entrepreneurial activity in the regions, and developing small and medium-sized businesses.

The once thriving and prosperous city of Aghdam in Azerbaijan has been dubbed the "Hiroshima of the Caucasus" by Lonely Planet magazine. From that time on, Agdam began to be called the “city of spirits.” Before the Armenian occupation, the city had well-developed heavy, light and food industries, as well as agriculture, factories and factories, a railway station and airport, a drama theater and a music school. Today almost all of them are destroyed.

Report informs, this is stated in an article published on Oxu.az. However, after the 44-day war, with the liberation of the occupied territories, Aghdam began to revive. In order to create the necessary infrastructure for future production areas in the region, the President laid the foundation of the Agdam Industrial Park on May 28, 2021. The park, which will be created by the Economic Zone Development Agency under the Ministry of Economy, will become the fifth industrial park in Azerbaijan. You can read about other industrial parks in the previous article - July 16, 2021.

The territory allocated for the industrial cluster was used for industrial production even before the occupation. The park will be laid out on 190 hectares around Agdam and will be located at the intersection of the main road and railway communications that are planned to be built in Agdam. TP residents will be provided by the state with the necessary infrastructure, including land, transport and utilities. Exemption from low rents, income and property taxes for a period of 10 years, as well as VAT and import duties on the import of equipment and technologies for production purposes for 10 and 7 years, respectively, will be an additional incentive for residents of industrial parks. The second direction is the food and processing industry. With the return of people to the liberated areas, opportunities will be created for processing agricultural products. In Soviet times, viticulture, fruit growing, vegetable growing, grain growing, cotton growing and other areas of agriculture successfully developed, and if there is a raw material base, it will not be difficult to develop winemaking, fruit and vegetable canning and other processing industries. Along with the development of agriculture and the food industry, areas for storing and packaging products will appear in the park. Thus, a full production cycle will be provided according to the “field to shelf” principle, including growing plants, their processing and obtaining finished products. This will reduce transportation costs and increase the profitability of the product.

The location of enterprises in industrial parks depends on the type of production and taking into account all building codes and regulations, and in the Karabakh region, declared an environmentally friendly zone, environmental issues will come first. Light and food industries will be located in close proximity to residential areas. Enterprises producing construction materials will be located 500 meters from the village, and heavy industry enterprises will be located 1000 meters away.

The agency has already begun accepting applications from Azerbaijani entrepreneurs who have expressed a desire to organize production in the Agdam Industrial Park. Most of those wishing to become residents of the park are companies producing construction materials. They expressed their intention to establish a concrete plant, organize the production, assembly or production of furniture for further use in civil engineering.

Industrial parks are a successful model of public-private partnership. Public investment in the infrastructure of the Agdam Industrial Park will play a catalytic role in Karabakh and create the basis for private investment. At almost all official meetings, foreign investors are invited to participate in the process of restoring liberated lands, implementing Smart City, Smart Village and Green Energy projects. In particular, investors from Turkey, Israel, China, Italy and other countries are invited to become residents of the Agdam Industrial Park, located at the crossroads. The park is an ideal place for joint ventures and business projects. The Azerbaijan Agency for Innovation and Digital Development and the GOSB technology park operating in Turkey signed a memorandum on cultural and scientific cooperation. “Transforming Karabakh into a place of high technology and innovation in the region is important for the economy and future progress of Azerbaijan. For this purpose, it is planned to open technology parks and innovation centers in Karabakh. The Agency for Innovation and Digital Development took the first step in this direction by signing a memorandum with the GOSB Technopark, which is located in one of the largest industrial regions of Turkey

and supports 130 technology companies. The Agency for Innovation and Digital Development assists local entrepreneurs in acquiring modern technologies and technological solutions and organizes their transfer, supports innovative scientific research, encourages innovative projects, including start-ups, and finances them through grants, soft loans and venture financing.

The main task of the agency is to create modern complexes for the sustainable development of the ICT sector and increase competitiveness, expand the areas of innovation and high technology based on modern scientific and technical achievements, conduct scientific research, and develop new technologies.

Azerbaijan and Türkiye are planning to create a joint technology park in Karabakh. The Balakhani Industrial Park, the Sumgayit Chemical Industrial Park and the Garadagh Industrial Park operate in Azerbaijan, and the Pirallakha and Mingachevir industrial parks have been created. STP is a resident of SHPP. STP is one of the largest industrial production centers in the region in terms of area. The total area of the enterprise is 250 hectares, of which 50 hectares are closed production area. As well as more than 30 production sites, 12 factories, employing about 2,000 specialists.

This enterprise contains more than 40 types of products not produced in the republic. STP products are of high quality in the markets of Georgia, Turkmenistan, Kazakhstan, Russia, Kyrgyzstan, including Turkey and are produced under the “Made in Azerbaijan” brand.

For the first time, STP implemented the export of spare parts for machining, as well as products for metal structures to Germany, which is rightfully the locomotive of European industry (to the cities of Cologne and Verden). In the non-oil sector of the Republic of Azerbaijan, the largest producer is STP [1]. The investment strategy is to constantly protect their rights, as well as ensure their participation in management.

STP is a complex of factories specializing in alternative areas of production, meeting demand in both the domestic and foreign markets of the country. The main goal of the organization is “to be the best in everything and everyone.” And to achieve this goal, STP has set itself certain tasks:

- provide your customers with quality products in the domestic and foreign markets, and in turn maintain long-term relationships with consumers;
- increase the production of products that meet high standards, but in turn comply with the rules of environmental protection, industrial safety and labor protection;
- show investors the opportunity to maximize the company’s competitive advantages;
- dynamically develop scientific and technical potential, always apply innovative technologies in the production process;
- implement social investment programs, support the economic and social development of the country and region and actively participate in projects;
- build relationships with business partners based on the principle of mutual respect and trust.

The doors of the Sumgayit Technopark are open for cooperation with both internal and external investors, as well as financial institutions. The first technology park in Azerbaijan is ready to accept investors as a partner in the projects it is implementing.

Within the framework of the “State program for the socio-economic development of the city of Baku and its suburbs for 2011-2013”, approved by the President of the Azerbaijan Republic for the development of reproduction in the country, in 2011 the President of the Azerbaijan Republic signed a decree “On the creation of the Balakhani Ecological-Industrial Park”.

The Balakhani Industrial Park is a successful example of partnership between the state and the private sector. In such industrial parks, local manufacturers invest a minimal amount in production with government support. This is an inspiring example of public-private partnership. The Azerbaijani government provides assistance in the development of the private sector, thanks to which companies develop, pay taxes to the state budget, industrial production increases, and most importantly, additional jobs are created.

Five companies operate in the park, and six more will begin work in the near future. On the part of residents, the volume of investment in the industrial park is 32 million manats. At the initial stage there are about 400 permanent jobs [2].

The potential of entrepreneurs and investors, where it is planned to create external and internal infrastructure of the park in order to increase interest in the processing of industrial waste. Thus, a road was laid for electricity, gas, water supply, sewerage and communication lines in accordance with international standards.

On September 14, 2016, the President of the Republic of Azerbaijan signed a decree on the creation of the Pirallahi Industrial Park. This is the first industrial park in Azerbaijan that specializes in the production of pharmaceutical products. The Pirallahi Industrial Park is considered a continuation of measures to support the innovative industry. The purpose of creating such a park is to develop the pharmaceutical industry, reduce dependence on imported products in this area and meet the needs of the population in the medical field.

In order to organize and regulate the activities of the HTP, by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated November 5, 2012, Hi-Tech Park LLC was created under the Ministry of Communications and Information Technologies. The park has the territory with the necessary infrastructure, material and technical base and management structures for conducting research in the field of ICT, telecommunications and space communications, energy efficiency, and the development of new high technologies.

The main tasks of the HTP: stimulating further development of the ICT sector and increasing its competitiveness in the country, development of the sphere of innovation and high technology based on modern achievements of science and technology, creation of modern complexes for R&D and new developments in the field of high technologies.

The Incubation and Acceleration Center “INNOLAND” was also created, which began its activities on November 12, 2018. The center was created to support the creation of a startup ecosystem, stimulate innovation and develop the private sector in

Azerbaijan and beyond. "INNOLAND" combines an incubator, acceleration, co-working space and an IT training and education center [3].

In the era of high technology convergence, the optimal choice of priority areas is considered the main factor in the formation of a high-tech economy and ensuring its stable development. Based on this, on September 23, 2008, by a resolution of the Cabinet of Ministers of Azerbaijan, the "High Technology Research Center" was created, financed from the state budget. The purpose of the center was to import advanced technologies to Azerbaijan, as well as the development of high-tech industry.

The center is equipped with the latest generation laboratories, as well as a biochemical nanotechnology laboratory, a photometric laboratory, an optical spectrometry laboratory, a CVD carbon nanotechnology laboratory, and an electron microscopy laboratory (scanning electron microscope, atomic force microscope). Competitive prototypes with different color temperatures and color rendering index have been created, small LED production lines have been established (which is the next step after the chip), and a pilot project has been successfully implemented [4].

Considering the need to use nuclear technologies for peaceful purposes and in accordance with the requirements of the modern stage and national interests, as well as increasing the material and technical base of the field of nuclear technologies, expanding scientific research and strengthening the potential of qualified specialists, by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated May 8, 2014, under the jurisdiction of The Ministry of Communications and High Technologies of the Republic of Azerbaijan created the National Center for Nuclear Research CJSC, which has shares owned by the state. On December 3, 2014, the center's charter was approved by a resolution of the Cabinet of Ministers. The main activities of this center are:

- development of scientific research in the field of nuclear technologies, nuclear sciences, as well as the identification of scientific, technical and relevant scientific directions in the interests of the Republic of Azerbaijan and conducting practical and fundamental research in these areas;
- in accordance with national interests and modern needs, the development of nuclear technologies has been created for peaceful purposes;
- in accordance with the activities of the company, cooperation with the relevant systems of foreign countries, the International Atomic Energy Agency and other world organizations;
- participation in global scientific and scientific-technical projects, research, experiments in the field of nuclear sciences, nuclear technologies, as well as high-energy physics, implemented by the European Center for Nuclear Research, as well as other international scientific centers;
- study of the area of nuclear raw material reserves in the Republic of Azerbaijan, including assessment of its potential;
- improvement of the material and technical base of the nuclear technology sector, as well as the research nuclear reactor, education and development of the technical, scientific and experimental base of society in accordance with international norms and standards;

- increasing the potential of qualified personnel in the field of nuclear technology and nuclear sciences, as well as training and advanced training of highly qualified personnel in accordance with the activities of the company;
- improving the capabilities of the “Gamma Radiation Complex” for the purpose of sterilization, development of materials used in agriculture, economics, medicine and other areas using the radiation method;
- participation in projects and government programs of the country on radiation and nuclear safety, preparation of recommendations on the use of nuclear energy, as well as providing scientific and methodological assistance to activities implemented in this area [5].

By the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated March 15, 2012, the “State Fund for the Development of Information Technologies” was created, which operates under the Ministry of Transport, Communications and High Technologies. The Foundation is a government body that provides financial support to stimulate activities in the field of information and communication technologies, expanding the use of innovation, as well as applied research in this area. The fund's activities include:

- financing through the issuance of preferential loans by authorized non-bank credit organizations and banks to business entities operating in the ICT field;
- future investments with the receipt of shares and equity participation in the authorized capital of legal entities operating in the ICT field;
- financing in the form of grants for applied scientific, technical and innovative projects (against the background of a start-up project) [6].

In order to increase the level of knowledge of the population, civil servants and employees of state enterprises in the field of information technology and develop their skills in the field of e-government, by the Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan dated December 17, 2015, the Educational Center "Electronic Government" LLC was created under the Ministry of Communications and High Technologies, in 2018 the Center was renamed into LLC “Center for Application and Training of Information and Communication Technologies”.

Services of this center: information technology training, professional use of office programs, system and network administration, computer graphics and design, programming and coding, information security, e-government and e-government activities, support for the implementation of e-government solutions, improvement of e-government services, organization of trainings on general digital learning, trainings on the use of e-government and electronic signature solutions, establishing cooperation with organizations and individuals engaged in educational work in the field of the information society, e-government and e-government, implementation of propaganda projects.

Corporate relations trainings: project management, corporate quality control, trainings in financial and tax areas. Trainings on sustainable development of human resources: soft skills, foreign language training. Multimedia services: organization and management of audio, video, multimedia work, compilation of electronic textbooks and preparation of video materials. Also worth mentioning is the Barama project

created by Azercell, which supports entrepreneurship without any financial expectations.

The Barama Center for Innovation and Entrepreneurship is a project created by Azercell Telecom LLC in 2009 as the first project in Azerbaijan aimed at promoting business innovation, developing and maintaining the digital and entrepreneurial ecosystem. "Barama" is recognized as the most influential center in Azerbaijan, the main goal of which is to help new projects implement their business and provide innovative services. The Center works with new projects at every stage of their development, providing them with the tools, resources and knowledge needed to succeed. They create opportunities for young people to have their innovative ideas recognized and start a business. All the great ideas in the world need support, and without a doubt they will be realized in Baram [7].

Today, many higher educational institutions in the country have business incubators. One of them is "Innovation Business Incubator" LLC at the Azerbaijan State University. Innovative business incubator" at the Azerbaijan State University. In 2014, an innovative business incubator was created. The purpose of which is to provide, within the framework of the municipal project "Azerbaijani Youth in 2011-2015," support for young people in universities that provide training in suitable specialties, incubators of business information technologies. In particular, it is aimed at increasing the social security of teaching staff by involving them in scientific, innovation and educational projects [8].

The "EnterpriseAzerbaijan.com" portal created in 2016 requires special attention. The portal is managed by the Center for Analysis of Economic Reforms and Communications, which aims to increase the country's investment attractiveness and expand access to alternative sources of financing for economic development. The mission is to provide foreign and domestic investors with information about investment projects, assets, natural resources and investment opportunities prepared by legal entities of the Republic of Azerbaijan, and to create a favorable platform for financing these projects [9].

In 2018, AP achieved a double victory in Dubai. Azerbaijan was elected to the ITU with 119 votes in favor, becoming one of 48 states represented in this structure. And also, our candidacy for the ITU Radio Regulations Committee, Sahiba Hasanov, having collected 115 votes "for" victory in the elections, became the first representative of the Republic of Azerbaijan in this committee. Azerbaijan has already been elected to the GMSP twice, which is a huge success. In the field of ICT, ITU is considered a UN body. ITU includes 700 enterprises, as well as 193 member states and more than 150 scientific organizations [10].

It is necessary to take into account the fact that in countries with a developed venture industry, the state provides significant support to this strategic segment of the innovation system, both at the legislative level and in the formation of a system of effective tools for direct and indirect methods of stimulating venture financing. At the same time, the institutional conditions for the development of the venture industry are constantly being improved in accordance with changes in the external environment of innovative business and new trends in the global innovation market.

It can be noted that the innovation policy announced in the country is enshrined in the legislative framework, which creates an opportunity to attract investment to Azerbaijan in many areas, including in the ICT sector. In order to further develop this area, a new investment law is being developed in Azerbaijan, which will meet all modern requirements and create the necessary conditions for the entry of structures wishing to carry out their activities in Azerbaijan.

Along with this, Azerbaijan is also preparing laws on investment and innovation, which will contribute to the innovative development of the country. A lot of work has been done to create the base and necessary tools for the development of the ICT and high technology industry in the country. It is planned to promote further development not only in the capital, but also in the newly liberated territories, which will accelerate the further growth of other fields.

References

1. Business portal. URL: <https://www.navigator.az/>
2. Finance. Social. URL: https://finances.social/franchayzing_705/tema-organizatsionnyie-formyivenchurnoy-25900.html
3. Information-analytical and monitoring portal of the Public Association “For Human Rights,” 2018. URL: <https://haqqin.az/news/140121>
4. News agency, 2016. URL: <https://news.day.az/economy/823908.html>
5. News agency, 2018. URL: <https://novosti.az/economy/25879.html>
6. News agency, 2018. URL: <https://www.trend.az/business/it/2866948.html>
7. Official website of the Ministry of Transport, Communications and High Technologies of the Republic of Azerbaijan. URL: <http://www.mincom.gov.az/ru>
8. Makeev P. (2012). Venture entrepreneurship as a factor in the development of innovative processes. Moscow. URL: <https://www.dissercat.com/content/venchurnoe-predprinimatelstvo-kakfaktor-razvitiya-innovatsionnykh-protsessov>
9. Tyutkalova A. (2013). Organizational and economic aspects of improving the mechanism of venture financing in the Russian economy. Kuban State University, Krasnodar. URL: <http://dodiplom.ru/ready/55209>
10. Interfax - Azerbaijan News Agency. URL: <http://interfax.az/view/821151>

Nabiyev İ. İ.¹

¹ specialty student Taxation and taxation,
Baku Business Universitiy, Baku, Azerbaijan

THE ROLE OF INSURANCE IN RISK MANAGEMENT

Risk is a concept that expresses the possibility of potential damage or loss as a result of a certain event or activity. Risk is especially important in business, finance, construction, healthcare and other fields. In general, measuring and managing risks is important because, if done correctly, these risks can be minimized.

Each type of risk has a different impact in its field. The most common types of risk are as follows:

1. Financial risks - (credit, liquidity, market).
2. Business risks.
3. Investment risks.
4. Security and personal risks.
5. Legal risks.
6. Strategic risks.
7. Environmental risks.
8. Social risks.

Insurance is a system that provides financial support to people and businesses to protect themselves from risks. Insurance is one of the services offered by organizations to compensate for financial losses when an event occurs. An insurance contract gives the insured the right to receive a certain amount of compensation when an insured event occurs under certain conditions in exchange for paying a certain amount of money (insurance premium).

The working principle of insurance: Insurance creates an "insurance fund" by collecting premiums paid by a large number of people and enterprises. Payments are made from this fund to individuals or organizations that have suffered an insured event. Insurance companies spread risks for the operation of this system.

Purpose of insurance:

1. Covering material losses.
2. Spreading risks.
3. Social protection.
4. Compliance with legal obligations.
5. Types of insurance:
 1. Personal insurance-(Life insurance, health insurance, disability insurance)
 2. Property insurance-(home, car insurance)
 3. Business insurance-(workplace and employee insurance)
 4. Natural disaster insurance
 5. Travel insurance

Insurance plays an important role in risk management and maintaining financial stability. Insurance provides individuals and organizations with financial protection against losses caused by events (natural disasters, accidents, diseases, etc.). Risk management through insurance provides the following significant benefits:

Financial protection. Individuals and companies are protected from major financial losses in the event of an accident, illness, or other unforeseen circumstances. Insurance reduces the financial burden that naturally arises when a loss occurs.

Economic stability. Insurance allows both individuals and companies to better plan and prepare for future risks. It also maintains the stability of the entire economy.

Investments and financial management. Insurance companies invest the funds they collect along with the premiums they pay, which contributes to the development of the economy.

Improving the quality of life. Insurance products, especially health and life insurance, improve people's quality of life because they can avoid additional stress during pregnancy, illness, or other difficult moments in life.

Increases corporate sustainability. Insurance for business increases the stability of the business and protects business operations because it ensures the continuity of operations in the face of unexpected events.

Regular updates should be made in risk insurance. Risks and insurance needs can change over time, therefore, insurance plans and coverages should be constantly updated. This is especially important for enterprises because if new risks arise and the insurance amounts increase, the coverage may need to be increased accordingly. It is recommended to review insurance needs every year or every 2.3 years.

The terms and limits of insurance contracts are very important. Enterprises and individuals should control not only the price, but also the risks covered by the type of insurance. For example, many insurance contracts are full of exclusions. Enterprises should fully understand the terms of the contract and make sure that the scope of risks is correct. Insurance should not only provide financial security to prevent risks, but also encourage them to take measures to prevent them.

The following measures can be taken to achieve better results in insurance risk management:

Identification and assessment of risks: First, all possible risks should be identified and the probability and impact of these risks should be assessed. This shows insurance companies which areas they should pay more attention to.

Risk diversification: Spreading risks in the insurance portfolio, i.e. offering insurance in several different areas and types, protects the company as a whole in the event of a problem arising in a particular area. This requires diversifying the customer and product base.

Development of appropriate insurance products: New insurance products should be developed that meet the risks according to the needs of customers. This helps to create more targeted and effective insurance offers.

Risk analysis and monitoring: Risk analysis should be carried out regularly and risk monitoring should be carried out. For this, using modern technologies (such as big data and artificial intelligence) can provide insurance companies with more accurate information.

Actuarial valuation and forecasting: Insurance companies should predict future risks and payments based on actuarial valuations. This helps the company to be financially sustainable.

Risk education and awareness: Both insurance companies and customers need to better understand and educate themselves about risks. Making better insurance choices and reducing risks can help the company optimize its payouts.

Safety promotion: Encouraging customers to take safety measures to reduce risks, such as installing security systems in cars or using fire extinguishers in homes, can reduce the insurance company's payout burden.

Assessment of additional impact options: Insurance companies can evaluate alternative measures (such as collaborating with related sectors to protect against risks) to reduce the impact of potential risks.

These measures can help insurance companies manage risks more effectively, thus achieving more stable and sustainable outcomes for both insurance companies and customers.

References

1. John C. Hull Risk Management and Financial Institutions. URL:https://books.google.az/books/about/Risk_Management_and_Financial_Institutions.html?id=G4nCQgAACAAJ&redir_esc=y
2. James Lam. Enterprise Risk Management: From Incentives to Controls" http://students.aiu.edu/submissions/profiles/resources/onlineBook/X9P8W6_Enterprise%20Risk%20Management.pdf
3. Carl L. Pritchard Risk Management: Concepts and Guidance. https://books.google.az/books?id=soyZBQAAQBAJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
4. Michel Crouhy, Dan Galai, Robert Mark The Essentials of Risk Management. <https://lemdoeundaloem.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/08/1-the-essentials-of-risk-management-2005.pdf>
5. Malcolm A. Clarke The Law of Insurance Contracts https://books.google.az/books/about/The_Law_of_Insurance_Contracts.html?id=89ZLAQAAIAAJ&redir_esc=y

Татар М. С.¹

¹ канд. екон. наук, доц., доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ДОПОМОГА АГРОПРОМИСЛОВИМ ПІДПРИЄМСТВАМ: АДАПТАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ДО УМОВ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Агропромисловий сектор є одним із ключових драйверів економіки України, забезпечуючи продовольчу безпеку країни, стабільність валютного ринку та економічне зростання. Водночас глобальні виклики, зокрема економічні кризи, кліматичні зміни, геополітична нестабільність та наслідки пандемій, значно ускладнюють умови функціонування аграрного бізнесу України. В умовах воєнного стану роль державної фінансової допомоги стає вирішальною для адаптації агропромислових підприємств до нових умов.

Аналіз результатів державної підтримки АПК у 2022 році перших десяти програм, наведеним на рисунку 1, представлено в таблиці 1.

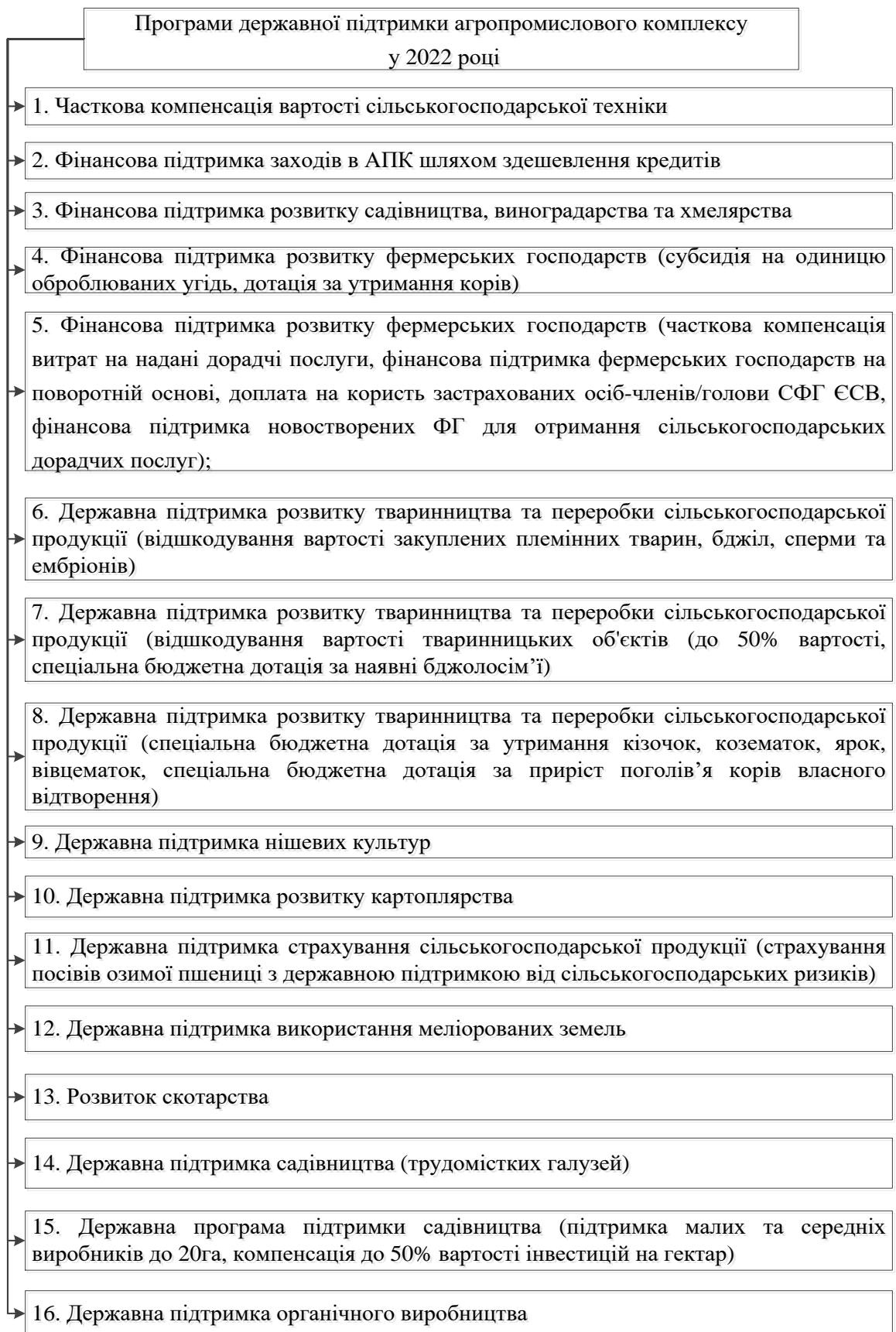

Рисунок 1 – Програми державної підтримки агропідприємництва у 2022 році

Таблиця 1 – Аналіз результатів державної підтримки агропідприємництва у 2022 році відповідно до програм

Програма	Результати державної підтримки агропідприємництва
1.	Охват програмою 6900 сільськогосподарських товаровиробників; 525 додаткових робочих місць; 1800 млн грн податків (мультиплікатор 1:1,8); 30000 одиниць техніки придбано сільськогосподарськими товаровиробниками; Додатково 6 машинобудівних підприємств АПК (з 200 до 206); Додатково 100 видів техніки.
2.	4500 отримувачів компенсації по кредитах; 250 млрд прогнозована сума кредитного портфелю; 40 млрд грн прогнозована сума здешевлених кредитів.
3.	Додатково 1500 робочих місць; Додатково 800 га нових насаджень; Додатково 325 га спорудження шпалери; Додатково 1000 га площа краплинного зрошення; 20 тис. тон потужність нових об'єктів із зберігання; 44,8 тис. тон потужність нових об'єктів з переробки; 8 технологічних ліній; 200 одиниць спецтехніки.
4.	Субсидія на одиницю оброблюваних угідь: додатково 500 фермерських господарств; розвиток підприємництва на сільських територіях; 800 фермерських господарств отримують підтримку у перші роки створення; Дотація за утримання корів: 10000 масштаб підтримки поголів'я; 65 тис. тон молока масштаб отримуваного виробництва; 500 фермерських господарств отримують підтримку; 150000 грн середній обсяг підтримки на одне господарство.
5.	Забезпечення професійними консультаціями 500 фермерських господарств; Забезпечення професійними консультаціями 278 новостворених фермерських господарств; 225 отримувачів фінансової допомоги; 800 тис. грн підтримка на 1 фермерське господарство; Безвідсоткові 10-річні кредити фермерським господарствам на купівлю землі.
6.	133,0 тис. доз репродуктивного матеріалу; 5,0 тис. бджіломаток; 50 ембріонів; 500 бджолпакетів.
7.	Спеціальна бюджетна дотація за наявні бджілоосімі: 1321,0 тис. бджолоосімей; Додатково 25% реєстрація потужностей з виробництва меду; Відшкодування вартості тваринницьких об'єктів до 50% вартості: 40 тис. голів у свинарстві; 5 тис. голів скотарства; 1700 тис. птахівництва; 30 комплексів збудовано та реконструйовано; Додатково 700 робочих місць; Додатково 10 підприємств з переробки молока, мяса, риби
8.	Спеціальна бюджетна дотація дотація за утримання кізочок, козематок, ярок, вівцематок – участь у програмі 200 підприємств; – компенсовано утримання 70000 голів маточного поголів'я.

Про- грама	Результати державної підтримки агропідприємництва
	Спеціальна бюджетна дотація за приріст поголів'я корів власного відтворення: Додатково 5000 голів, на які збільшено основне стадо; Додатково 35,0 тисяч тон молока на переробку; Додатково 0,5% частка виробництва продукції операторами ринку.
9.	– додатково 15% площа посівів гречки (збільшення до 97 тис. га); – валове виробництво гречки 116 тис. тон;
10.	Збільшення урожайності картоплі; Додатково 2 заводи з переробки картоплі; Додатково 10 картоплесховищ; Додатково 1200 робочих місць.

Джерело: побудовано автором на основі [1].

Державна фінансова допомога агропромисловим підприємствам має кілька основних напрямів:

- пряме фінансування – надання субсидій, компенсацій та дотацій для стимулювання агропромислового виробництва;
- фіскальні стимули – податкові пільги, відтермінування платежів та спеціальні режими оподаткування;
- інвестиційна підтримка – сприяння в залученні кредитів і грантів через гарантії або співфінансування;
- страхування ризиків — програми компенсації втрат унаслідок природних катаклізмів, воєнних руйнувань та ринкових потрясінь.

Отже, держава намагалася надати значну підтримку сільському господарству з початку воєнного стану. У сучасних умовах важливо орієнтувати державну підтримку на найбільш вразливі категорії підприємств, зокрема малі та середні фермерські господарства. Зокрема, цільові субсидії на закупівлю насіння, добрив та техніки дозволяють забезпечити стійкість у виробництві базових продуктів харчування. Держава повинна стимулювати використання екологічних та енергоефективних технологій у сільському господарстві, а також інвестувати в розвиток аграрної науки та освітніх програм, розвиток органічного виробництва. Зважаючи на зростання глобальних ризиків, держава має розширити програми субсидування страхових премій, що дозволить аграріям убезпечити себе від наслідків кліматичних змін.

Отже, ефективна адаптація державної політики до умов глобальної нестабільності сприятиме підвищенню стійкості агропромислових підприємств до зовнішніх викликів; збереженню та зростанню виробничих показників у секторі; зміцненню позицій України як світового лідера з експорту сільськогосподарської продукції; збалансованому розвитку регіонів та покращенню якості життя навіть в умовах воєнного стану.

Перелік використаної літератури

1. Офіційний веб-сайт Міністерства аграрної політики та продовольства.
URL: <https://minagro.gov.ua/>

Секція 3. Інноваційний менеджмент: проєкти управління змінами в гарантуванні економічної безпеки підприємництва

Zulfigarova I.¹

¹Master's student of The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Baku, Azerbaijan

THE IMPORTANCE OF CITIZEN-CENTERED PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM

Citizen-centered public administration has become an indispensable element of modern societies and democracies. Unlike the traditional management approach, citizen-centered public administration designs the state's services, policies and decision-making processes with a greater focus on the needs and expectations of citizens. This approach encourages citizen participation, increases transparency and increases the effectiveness of public services.

The importance of citizen-centered public administration can be evaluated from many perspectives. First of all, the main purpose of government in a democratic society is to promote the welfare of citizens and meet their needs. The citizen-centered approach is an effective tool in achieving this goal because the needs and demands of citizens are directly taken into account. This ensures that government policies and services are more effective and efficient. Additionally, citizen-centered public administration strengthens democratic processes and encourages social participation. When citizens have the opportunity to participate in and play a role in shaping decisions that affect their lives, their confidence in democratic processes increases. This contributes to ensuring social stability and social justice.

The citizen-centered approach also increases transparency and accountability. When government decision-making processes become more open, citizens understand how decisions are made and have more confidence in those processes. Additionally, government officials can better direct policies and services by better understanding citizens' expectations and demands. As a result, citizen-centered public administration has become an indispensable element of a democratic society. Providing policies and services that are sensitive to citizens' needs contributes to increasing social welfare and strengthening democracy. Therefore, it is important for governments to strengthen mechanisms that will ensure that citizens' voices are heard and respond to their needs.

Citizen-centered public administration not only focuses on the needs of citizens, but also ensures that various social segments and groups are represented. Diversity and inclusion constitute the strength and richness of a society. Therefore, public policies and services must take into account the needs of various social groups. The citizen-centered approach strengthens social cohesion by promoting social diversity and inclusion. Citizen-centered public administration also encourages innovation. Citizens' diverse perspectives and experiences can help design public services more

innovatively and effectively. Citizens can provide feedback and suggestions to help the government find more efficient and sustainable solutions.

However, the process of citizen-centered public administration requires managers and public service employees to be sensitive to the needs of citizens. Good communication, open dialogue and interaction with citizens ensure the successful conduct of this process. Education and information activities can also help citizens better understand their role. As a result, citizen-centered public administration forms a solid foundation of a democratic society. Providing policies and services that are responsive to citizens' needs increases social well-being and strengthens democratic processes. Therefore, it is vital that governments develop and maintain mechanisms that will enable citizens' voices to be heard and encourage their participation.

1. Results and discussion

State and public administration “It is not considered sacred because it does not come down from the sky, and it is not considered natural because it does not grow from the ground; “It was born out of necessity.” The same applies to citizenship. Citizenship also arose from the need of the nation-state, but just like in public administration, it was sanctified within the nation-state and accepted as if it were a natural state. However, it seems that citizenship is not given enough space in public administration studies. For example, this situation is also reflected in NPM studies.

According to statistical data, we can say that, within the domain of public administration, the conventional emphasis has been on the effective allocation of resources and the execution of policies. Nevertheless, in recent years, there has been a significant change in perspective towards a more citizen-centric approach. This shift acknowledges the basic significance of prioritizing the wants and concerns of people in administrative decision-making processes. The evidence presented emphasizes the importance of this method, especially in the field of healthcare and population control.

The table provides comprehensive data from 2013 to 2023, specifically illustrating population demographics, live births, and death rates for both genders. These metrics not only denote quantitative values but also mirror the state of health and overall welfare of the people. Let's examine the essay by correlating these figures with the significance of a citizen-centric public administration system. A citizen-centric public administration system places utmost importance on addressing the requirements, inclinations, and welfare of people within a community. Within the healthcare domain, this entails formulating rules and implementing services that are easily attainable, fair, and adaptable to cater to the varied requirements of the populace.

Between the years 2013 and 2023, we have seen variations in the number of live births and death rates among both females and males. These variations emphasize the ever-changing characteristics of population demographics and emphasize the need of flexible and proactive public health interventions. An approach to public administration that prioritizes the needs and interests of citizens acknowledges the need of closely monitoring these patterns and making necessary adaptations to policies and services. For example, the decrease in the number of live births between 2013 and 2023 may lead policymakers to evaluate the variables that affect fertility

rates, such as the availability of reproductive healthcare, socio-economic circumstances, and cultural customs. Through active involvement with people and stakeholders, public administrators may create focused interventions to advance reproductive health and aid those planning to become parents.

Furthermore, the variations in death rates between females and males emphasize the need of healthcare systems that are attuned to the distinct health requirements of each gender. A method that prioritizes the needs of citizens involves guaranteeing that healthcare services are all-encompassing, unbiased, and customized to tackle the distinct health obstacles encountered by various demographic groups. Moreover, the data for 2023 highlights the significance of strong data collecting and analysis systems in public administration, since it reveals the absence of statistics for live births and death rates. Precise and current data are crucial for making well-informed decisions and efficiently allocating resources.

To summarize, the figures provided emphasize the complex relationship between governmental administration, healthcare, and the well-being of citizens. Adopting a citizen-centered approach to public management is not only ethically necessary but also strategically advantageous. By prioritizing the inclusion of people in decision-making processes, public administrators may cultivate trust, ensure responsibility, and eventually, improve the overall standard of living for all individuals in society.

As a matter of fact, while NPM studies focus on the responsibilities of managers, citizens have been the subject of much less scrutiny. However, when citizenship is evaluated behaviorally, it presents a strong structure consisting of human activities that should be emphasized both within the management logic of the GKY approach and the business logic of the NPM approach. The relationship between citizens and public administration is changing significantly under the influence of economic, technological, sociological and cultural changes. Today, as a natural result of this change, the citizen-public administration relationship has increased and the citizens' expectations have increased. Naturally, the relationship between citizenship and public service has also changed. As a matter of fact, the administration's consideration of the citizens' wishes and expectations has become a new source of legitimacy. Thus, in the restructuring, the transformation of management into a “service enterprise” began to be perceived as both a political and social necessity.

As a matter of fact, the emergence of public administration is essentially based on the “public” representing the citizens and owes its existence to the citizens who pay taxes. Therefore, it has to consider the expectations and needs of citizens. However, there are some differences between the concepts of customer in public services and customer in the private sector. When we look at the basic logic of public service, it can be easily seen that there is no profit concept. As a matter of fact, public service emerges at the point of meeting the common needs of the society and the “citizen-public institution” relationship is established. However, the fact that public services can also be provided by the private sector under the control of the relevant public institution suggests that it is acceptable to see citizens as customers in public services and that a customer-oriented approach is needed to ensure quality principles in public services.

There are also thoughts that oppose the perception of citizens as customers. For example, it is stated that it is not possible to have a citizen as a customer and that there are terminological differences between customer and citizen. In addition, it is not right to accept the views that accept the individual instead of the public in public administration, the consumer or customer instead of the citizen as an effect of democratic development, without a detailed evaluation. This can clearly be interpreted as alienation from the concepts and phenomena of public - people - democracy - administration - citizenship as a result of considering citizenship separately from public administration. In fact, although there are benefits provided by these two contradictory situations, the understanding of citizenship in public service needs to be evaluated in more detail. This is why the relationship between public service and citizenship needs to be revealed. As a matter of fact, this study focuses on a more detailed evaluation of the understanding of citizenship in public service through the example of NPM, unlike public administration studies in which citizenship is neglected (Akçakaya & Aksakaloğlu, 2017, p. 45-46).

The sociological survey conducted in Azerbaijan by the "Oracle Advisory Group" organization of the USA and the "League for the Protection of Labor Rights of Citizens" aims to study the public opinion regarding the presidential elections scheduled for February 7. The results of this survey clearly reveal the attitude of the Azerbaijani population to political issues, the current situation in the country and President Ilham Aliyev.

The main results of the survey show that a large part of the population believes in and supports the activities of President Ilham Aliyev. This shows that there is a generally positive attitude towards the government in the country and that the population actively participates in political processes. Also, a large part of the population is satisfied with the country and thinks it is safe to live. The Karabakh conflict is also an important issue for the Azerbaijani public, and the results of the survey show the existence of a national spirit that supports large-scale military operations.

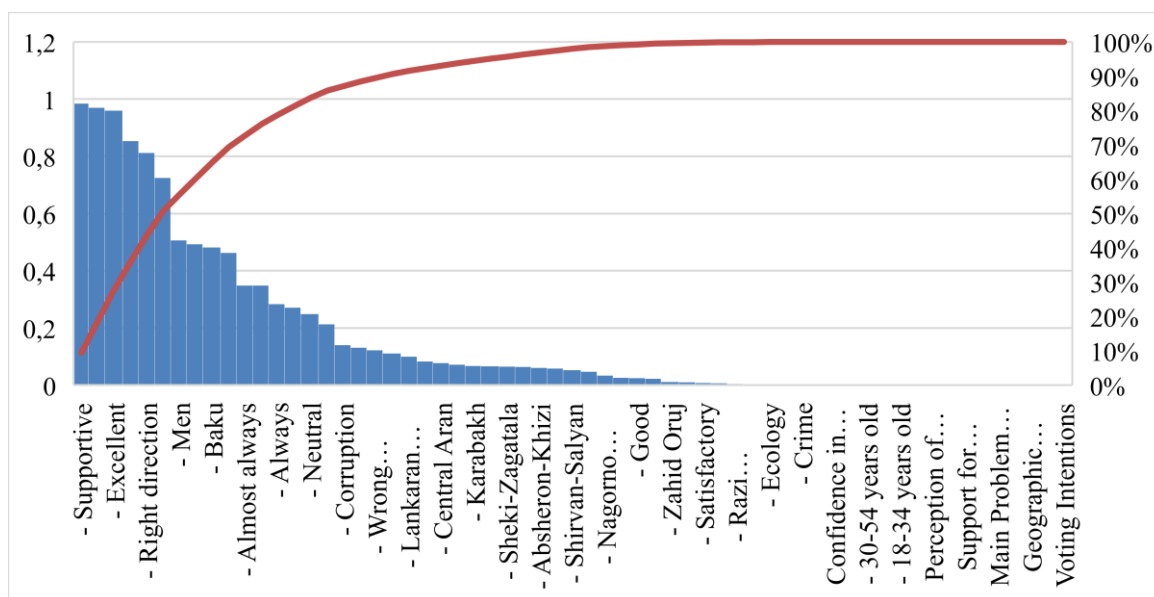

Figure 1 – Summary of Azerbaijan Public Opinion Poll on Elections

The main results of the survey form an important basis for clarifying public opinion and political inclination before the election (Figure 1). These data help to understand the direction of the political space and electoral process in the country. Finally, anticipating exit poll results will help to accurately assess the election process and provide an opportunity to better understand public opinion.

These findings highlight the importance of developing a citizen-centered approach to public administration, in which citizens' voices, perspectives, and priorities are prioritized and integrated into policy-making processes. By embracing inclusion, diversity, and responsiveness, Azerbaijan can further strengthen its governance system, thereby promoting trust, accountability, and civic engagement throughout the country.

The idea of implementing customer focus in the public sector is also criticized by some groups. Some of these criticisms are listed below:

- Elections decide what will be produced in the public sector, money cannot determine what will be produced as in the private sector. Because the function of the state to provide equal living opportunities to citizens is above all other functions. In democracies, citizens' preferences and needs guide the state. Otherwise, it is not the profit motive that drives the state.

- Customers in the public sector are a manifestation of diversity. This diversity includes various stakeholders such as service users, taxpayers, central government, inspection and audit institutions. In the private sector, customers often have choice and purchase the service, but in the public sector, customers have little or no choice. Therefore, measuring customer satisfaction is easier in the private sector than in the public sector.

- The public sector still has different functions and purposes than the private sector. The purpose of the public sector is not to make profits, but to provide services to the public fairly and in the public interest. In addition, ideas such as determining services and prices on a market scale, seeing citizens as consumers and directing public production resources, and the dominance of competition and free market principles among public organizations, which are elements of the free market logic that are tried to be established, are more likely to favor the interests of those who are successful within the framework of the free market. These are approaches that take into consideration and aim to offer them more options. The needs and wishes of those who cannot benefit from basic education services fairly or have low incomes that cannot enter the market as consumers are excluded from public decision and policy processes. In addition, this new understanding ignores the impact of public administration policies that can be predicted in the free market and that increase stability, equality and social justice and provide public benefit [5].

- In the private sector, it is clear who is the owner of the business and who is the customer; However, in the public sector, the owners and customers are not clearly clear. According to this view; Citizens are the owners of the public when they pay taxes, and they are the customers of the public when they demand services. Civil servants, on the one hand, act as "agents-intermediaries" between citizens and public institutions, and on the other hand, they are customers of public services. This

situation makes the status of citizens debatable in terms of the public sector. Is the citizen truly the owner or customer of the public?

– Reasons such as election periods and frequent change of top executives force many public institutions to think and act in the short term. In addition, the annual budget approach forces us to look at long-term problems from a short-term perspective. The result of this is that issues such as continuous improvement, employee training and customer satisfaction are neglected.

– Bureaucracy is low due to the small size of the private sector, but there is a lot of bureaucracy due to the size of the public sector and it is very difficult for the bureaucracy to focus on a phenomenon such as the customer [5].

As a result, the importance of a citizen-oriented public administration system is a fundamental element for the healthy functioning of a democratic society. This type of system allows governments to understand citizens' needs, encourage participation, and deliver their services more effectively. Here are some suggestions that emphasize the importance of a citizen-oriented public management system:

Promoting Participation: Citizens should participate in the creation and implementation of public policies. This can be achieved through a variety of participation mechanisms, for example, through community meetings, online platforms or surveys.

Openness and Transparency: Public administration processes and decision-making processes should be transparent. Citizens need to understand how government works and trust those processes.

People-Centred Services: Governments should focus on the real needs of citizens and shape their services accordingly. This can be achieved in the fields of health, education, security and other public services.

Accessibility and Disabled-Friendly Services: Public services should be designed to be accessible to individuals with disabilities. Accessibility measures for disabled people should be taken and the participation of these individuals should be encouraged.

Use of Technology: Technology can increase interaction between citizens and government. Online services, information sharing and digital participation platforms can provide citizens with easier access to public services.

Education and Awareness: Education and awareness programs should be organized about citizens' rights, responsibilities and how to benefit from public services. This contributes to the creation of a more informed and effective citizenship.

Feedback and Improvement: Feedback from citizens allows for continuous improvement of public services. Governments should be open to this feedback and ready to respond to citizens' demands.

Accepting Diversity and Cultural Differences: A citizen-centered public administration system accepts the diversity and cultural differences of society. Services should be provided considering the needs and values of different social groups.

A citizen-centered public administration creates a stronger relationship and trust between governments and citizens. This is extremely important for the healthy functioning of a democratic society.

As a result, the citizen-oriented public service approach constitutes one of the solid foundations of democratic societies. This approach allows government and public institutions to focus on citizens' needs, expectations and opinions. First, it increases trust by providing transparency and accountability. Citizens can understand and participate in governance processes. Secondly, it improves the quality of services. In line with citizens' feedback and demands, services can be provided more effectively. Third, it encourages democratic participation. Citizens can actively participate in decision-making processes and take part in social development. Fourth, it aims to meet the needs of various segments of society. Justice and equality can be achieved by considering the demands of different cultural, economic and social groups. Finally, it promotes the effective and efficient use of public resources. Thus, the costs of services are reduced and resources are distributed more equitably. Citizen-oriented public administration is indispensable for a democratic society because it ensures the active participation and trust of citizens for the well-being and development of society.

References

1. Aichholzer G., Balthasar, A., & Voigt, C. (2008). The role of ICT for enhancing local governance: E-Government, E-Governance, E-Participation and E-Democracy. *International Journal of Public Administration*, 31(8), 820-833.
2. Akçakaya M., Aksakaloğlu Y. (2017). Kamu Hizmeti Kapsamında Yeni Kamu Yönetiminin Vatandaşlık Anlayışı. 42-71. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/459405>
3. Bovaird T. (2007). Beyond engagement and participation: User and community coproduction of public services. *Public Administration Review*, 67(5), 846-860.
4. Gender göstəriciləri/ (2024). URL: <https://www.stat.gov.az/source/gender/>
5. Kamu hizmetlerinin sunumunda vatandaş/müşteri odaklı yaklaşım, 2013, 49-63. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/208791>
6. Osborne S. P., & McLaughlin, K. (2002). The case for citizen-centric government. *Public Administration Review*, 62(5), 598-607.
7. Tanrıkulu H. (2002). E-Devlet Ve İnternet Veri Merkezleri. Türk Telekomünikasyon A.Ş. Bilişim Ağları Dairesi Başkanlığı. Erişim Tarihi: 17.12.2012. URL: <http://inet-tr.org.tr/inetconf8/bildiri/167.pdf>
8. Tesev. (2004). Değerlendirme Raporu. Kamu Yönetimi Temel Kanunu Taslağı. Google Araştırması, 04.01.2007.
9. Əhali seçkilərdə fəal olacaq. (2024). URL: <https://xalqgazeti.az/az/last-news/163192-ehali-seckilerde-feal-olacaq>

EVALUATION OF STUDENT ACCESS TO EDUCATIONAL SERVICES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Education is one of the pillars that support the basis of the social and economic development of any society. More precisely, education also contributes to improving the well-being of the population, together with other factors [6-9]. Therefore, better access to education will increase the chances for further growth in welfare and resilience of population [13]. The assessment of accessibility to educational institutions can be done both at the overall level and at the individual level, from the point of view of those who benefit from the educational services in the education process. Since in many cases the first approach is more used, the second approach is used less often [3-4]. This generates a gap in understanding the accessibility to education from the person himself, which this presentation tries to cover to a certain extent, namely the students as beneficiaries, by analyzing the results of a survey on the assessment of the accessibility of the population of the Republic of Moldova to the educational infrastructure.

There are many studies that research various aspects of access to education. Some recent studies focus on access to educational services through online delivery as a prospective direction of education and as a solution to increase access to education in ways that traditional educational services cannot. Goodman, Melkers, and Pallais (2019) [5] show that educational options that are cheaper, online, and of high quality can provide educational opportunities for people who would otherwise not pursue them. Concurring are Xu and Xu (2019) [12], where they add comfort for adults with many responsibilities and a tight schedule, helping to obtain additional education. The pandemic has induced developments in the adoption of online learning (Prabaningtyas, Pudjiastuti, Alami, & Farhana, 2023) [11].

2. Data and methodology

To analyze the accessibility of the population of the Republic of Moldova to the educational infrastructure, two approaches were used.

The first approach was to use the administrative data on students and schools provided by the National Bureau of Statistics and calculate them at the macro level, and the second approach was to design a survey that would generate data on the accessibility of the educational infrastructure at the level of the individual, at the micro level. 560 people aged 18-25 participated in the survey, of which 55.9% - women and 44.1% - men. Current level of education - 4.3% had secondary education, 15.7% - high school, 37.9% - college, 18.6% - bachelor's studies, 10.0% - master's studies, 12.9% - doctoral studies. Of all respondents, 30.7% used private educational services, 69.3% - public.

3. Analysis of results

According to NBS data [10], analyzing the data on the number of educational institutions in the country between 2000/2001 and 2022/2023, a continuous reduction in the number of educational institutions can be observed (from 1760 units to 1329 or by 431 units, which means a decrease of 24.4%). It should be noted that in the first decade the decrease was relatively more pronounced among private institutions than among state ones, while in the second decade things were reversed, the decrease in the number of private institutions was significantly smaller than that of state ones. The decrease among state ones occurred mainly among primary and general secondary educational institutions [1-2], although the trend is characteristic of educational institutions of all levels, regardless of the form of ownership. The number of higher education institutions has more than halved.

Regarding the number of teaching staff in educational institutions, we have the same trend – a decrease of 34.9% compared to the year 2000/2001, again this is due to state educational institutions. Within private educational institutions, the decrease was 24% in the 20 years. The number of teaching staff in general schools decreased by 38%, in vocational secondary schools – by 69.8%, in higher education institutions – by 40.1%, while it increased in post-secondary vocational schools – by 23.6%. The number of students in educational institutions in total in Moldova decreased from 753046 in 2000/01 to 437231 in 2022/23, including general schools (from 631263 to 334542), vocational secondary schools (from 22804 to 1435), institutions (from 79082 to 56758), but increased in post-secondary vocational schools (from 19897 to 31574). The number of students per teaching staff varied between 8 students per teaching staff in Donușeni to 16 students per teaching staff in Balti Municipality. The number of students per 10000 inhabitants varied from 870 in Ocnița district to 1388 in Balti Municipality.

The early education enrollment rate improved by 8 percentage points. The number of children per 100 places in early education institutions decreased both in urban (from 99 to 94) and rural (from 75 to 63). The area of the groups' rooms (locker room, game room, bedrooms, buffet, toilet) increased in the urban environment by 7.5%, and in the rural environment - by only 2.9%. The surface area of group rooms, on average per child, increased by 13.6% in urban areas and by 26.1% in rural areas.

The share of higher education institutions equipped with libraries decreased from 100% to 95.2%, and of technical professional education institutions increased from 90.7% to 97.8% [3]. The share of educational institutions regardless of level equipped with sports halls increased on average by about 8 percentage points. It can be noted the reduction in the share of educational institutions equipped with canteens - professional technical by about 8 percentage points, higher education - by 7 percentage points. It is also noticeable the decrease in the number of students per 10,000 inhabitants in higher education and the increase of this indicator at other lower levels of the education system. The same trends are observed in the number of graduates per 10000 inhabitants.

The average number of computers used for educational purposes per institution increased by 73.7% in primary and general secondary education institutions, by 48.0% in vocational technical education institutions, by 36.1% in higher education

institutions. The differences between the levels of educational institutions between the values of the indicator regarding the number of computers used for educational purposes per 100 students have reduced. Therefore, the provision of computers in primary and general secondary education institutions has been improved. The number of pupils at a computer across the country has fallen from 25 in 2008/09 to 15 in 2022/23. The lowest values of the indicator in 2022/23 could be observed in: Cantemir (7), Nisporeni, Leova (9 each), Edineț, Cahul, Cimișlia, Hâncești (10 each), but the highest in: Chisinau municipality (30), T.A.U. Gagauzia (20).

The data show that the provision of higher education students with places in dormitories increased from 76.2% in 2016/2017 to 85.8% in 2022/2023. Two-thirds of respondents were dissatisfied with the educational services received and 1 in 10 – extremely dissatisfied, while only 1 in 16 were satisfied or extremely satisfied. It is not a polarization, but a clear focus on dissatisfaction. It is a general question, covering many aspects of educational institutions, it does not say much. It may just be a general feeling given the bleak outlook for education in the country.

The respondents had a very varied approximate time they usually need to reach the educational institution where they study or the last one they attended. Only a small part of them were very close to educational institutions (15 minutes or less) – 12.9%. One third of respondents arrived at institutions in an hour or more. Half of the respondents could do this in 30-45 minutes. Asked whether they paid additional payments in addition to the contractual ones during the years of study, 29.3% admitted that Yes, and 70.7% - No. Among those who made payments – 12.9% for extra hours, 37.1% - class/institution fund, 50.0% - gifts and small attentions for teachers. Out of the total number of respondents, 41.4% rated the quality of sanitary conditions in educational institutions negatively and 51.4% rated it positively. The rating distribution shows that positive ratings were more evenly distributed, showing more diversity, while negative ratings were more polarized.

Far more respondents rated teaching quality positively (66.4%) than negatively (28.5%). Positive reviews ranged from medium to high. It's a different picture than the one we had before. Faced with a concrete rating, they were more accurate in their assessment, forced to be more objective than when asked about overall satisfaction. The technical and material base of the institution was evaluated positively (59.2%) in more cases than negatively (31.4%). The positive rating was mostly average, while the negative rating was mostly medium to high. Here it should be mentioned that the respondents highlighted the rich libraries. Asked specifically about the professional-pedagogical qualities of the institution's staff, 67.2% of respondents rated them positively, with the mention that a larger number of respondents rated them higher, while only 28.5% rated them negative professional-pedagogical qualities, with a preponderance of medium to high rating. Faced with the need to evaluate the professional-pedagogical qualities of the staff in the educational institutions, the respondents reflexively could have evaluated them more gently, but based on the comments they added the friendly community, the professionalism, the behavior and the practice of the teaching staff were positive aspects, while other respondents highlighted the bad behavior of the teachers, the bad quality of teaching.

Less than half of the respondents (49.2%) positively assessed the quality of food products in the institution (if they offer them, for example in the canteen), equally medium and high, while 36.7% assessed it negatively, medium to high. Here it should be mentioned that a significant part of the respondents choose to remain neutral towards it.

When asked how they evaluate the living conditions in the dormitory (in the case of accommodation in the institution's dormitory), almost half of the respondents evaluated them negatively (medium to high and average) and only a third (32.6%) – positively, the ratings being distributed more evenly than in the case of the negative ones. Here a fourth of the respondents (22.1%) were neutral in their assessment.

The analysis of indicators of accessibility to education in the Republic of Moldova revealed a general tendency of reduction of the number of institutions, teaching staff and the number of students. The number of computers in educational institutions has increased, especially those not accessed by students.

The food products in the institution and even more so the dormitory conditions were rated less positively. The professional-pedagogical qualities of the staff of educational institutions and, in particular, the quality of teaching, were highly appreciated, but in general the respondents were dissatisfied with the staff, but the technical and material basis of the institution and its quality of hygienic and sanitary conditions - negatively or positively more or less uniformly.

The continuous reduction in the number of students and, consequently, the staff of the institutions, especially in the regional aspect, which determines the reduction in the number of educational institutions, casts a gloomy perspective on the accessibility of education and on the future of education itself in the country, but the online realm expanding may provide opportunities that may offset those developments to some extent, which may be a current and future area of focus and investment.

Acknowledgments / Note: The article was developed within the framework of Subprogram 030101 „Strengthening the resilience, competitiveness, and sustainability of the economy of the Republic of Moldova in the context of the accession process to the European Union”, institutional funding.

References

1. Ciobanu, M. (2020). Câteva tendințe în evoluția instituțiilor de învățământ pentru copiii aflați în dificultate în Republica Moldova. In: Experience. Knowledge. Contemporary Challenges „Humanity at a crossroad. Between digital Economy and Need for a Paradigm of going back to Nature”: international symposium, 6th edition, May 14th-15th, 2020. Artifex University of Bucharest. Bucharest, pp. 369-376. ISBN 978-606-8716-54-1.

2. Ciobanu, M. (2020). Experiența internațională privind suportul familiilor numeroase prin intermediul cardurilor de reduceri. In: Experience. Knowledge. Contemporary Challenges „Contemporary Economy and Society. Challenges and Solutions”: international symposium, 7th edition, December 16th-17th, 2020. Artifex University of Bucharest. Bucharest, pp. 498-513. ISBN 978-606-8716-57-2.

3. Ciobanu, M. (2021). A methodological analysis of child vulnerability assessment tools. In: Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători, 1-3 iulie 2021, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Complexul Editorial, INCE, pp. 128-137. ISBN 978-9975-3486-4-5.
4. Colesnicova, T., Ciobanu, M., Savcenca, S. (2023). Challenges to access educational institutions. In: Creșterea economică în condițiile globalizării, Ed. 17, 12-13 octombrie 2023, Chișinău. Chisinau, Moldova: SEP ASEM, Ediția 17, p. 58. DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2023.17.19>.
5. Goodman, J., Melkers, J., & Pallais, A. (2019). Can online delivery increase access to education?. *Journal of Labor Economics*, 37(1), 1-34.
6. Gutium, T. (2019). The Correlation between Energy Resources Tariffs, Inflation and Competitiveness. 2019 International Conference on Electromechanical and Energy Systems (SIELMEN), pp. 1-6.
7. Gutium, T. (2021). Gas Pricing Mechanisms: Overview, Comparative Analysis and Recommendations. 2021 International Conference on Electromechanical and Energy Systems (SIELMEN), pp. 45-50.
8. Gutium, T., Ciobanu, M. (2019). Avantajele, dezavantajele și eficiența sectorului energetic al Republicii Moldova. In: Experience. Knowledge. Contemporary Challenges „Innovative economic-social Approaches in the Knowledge Society”: international symposium, 5th edition, 12th-13th, December, 2019. Artifex University of Bucharest. Bucharest, pp. 460-466. ISBN 978-606-8716-50-3.
9. Gutium, T., Postolaty, V. (2019). Energy Resource Tariffs as a Tool for Comparing and Influencing Macroeconomic Indicators and Competitiveness. 2019 International Conference on Electromechanical and Energy Systems (SIELMEN), p. 1-5.
10. National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova (2023). <https://statistica.gov.md/en>
11. Prabaningtyas, R. A. R. F., Pudjiastuti, T. N., Alami, A. N., & Farhana, F. (2023). Access to Education for Refugee Children in Indonesia During the COVID-19 Pandemic: Challenges and Adaptation Strategies. *ASEAS-Advances in Southeast Asian Studies*, 16(1), 39-61.
12. Xu, D., & Xu, Y. (2019). The Promises and Limits of Online Higher Education: Understanding How Distance Education Affects Access, Cost, and Quality. American Enterprise Institute.
13. Колесникова, Т., Чобану, М. (2021). Изменение уровня жизни населения Республики Молдова в период COVID-19. В: Трансформація функцій держави в умовах глобалізації: збірник тез доповідей міжнародної дискусійної платформи, 19 травня 2021 року, Київ. Київ, стр. 24-32. ISBN 978-966-02-9637-4.

GREEN ECONOMY AS ONE OF THE DIRECTIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

In the last two years, the idea of a “green” economy has become widely discussed not only by specialists in environmental economics, but also in various political forums. It is increasingly mentioned by heads of state and finance ministers.

The current rise in interest in the concept of a green economy is undoubtedly fueled by growing disillusionment with the prevailing economic model, as well as a sense of fatigue generated by numerous crises and market failures that were observed during the first decade new century, especially the financial and economic crisis of 2008. However, at the same time, we are seeing more and more signs of progress, the emergence of a new economic model in which humanity will not pay for new material goods by increasing risks to the environment, shortages natural resources and widening social divisions.

These signs also indicate that the transition to a green economy has a strong economic and social rationale. A compelling case is emerging for redoubled efforts by both government and the private sector to achieve this economic transformation. Governments are therefore challenged to level the playing field for green products by eliminating outdated subsidies, reforming policies and creating new incentives, strengthening market infrastructure and market mechanisms, redirecting public investment and moving towards green public procurement. And the challenge for the private sector is to recognize and seize the genuine opportunities presented by the transition to a green economy in a number of key sectors, and to respond to policy reforms and price signals through increased financing and investment [1].

Over the past decade, humanity has simultaneously experienced several crises: the climate crisis, the biodiversity crisis, the fuel crisis, the food crisis, the water crisis, and, in recent years, the crisis of the financial system and the economy as a whole. The increase in global climate-altering emissions points to the growing threat of rapid climate change, which could lead to catastrophic consequences for humanity. The surge in fuel prices in 2008 and associated increases in food and commodity prices highlight structural weaknesses and risks that remain unresolved. Growing demand forecast by the International Energy Agency (IEA) and others suggests continued dependence on oil and other fossil fuels and significant increases in energy prices at a time when the global economy is seeking recovery and growth.

Regarding the issue of food security, we observe a lack of both public understanding of the nature of the problem and global joint solutions aimed at providing food for the 9 billion people who will inhabit the Earth in 2050. Freshwater shortages are already a global problem, and by 2030 it is projected that there will be a growing gap between annual freshwater demand and supplies from renewable sources. More than 2.6 billion people are likely to benefit from improved sanitation. Still remains low; 884 million people still do not have access to clean drinking water. Together, these crises are dramatically reducing humanity's ability to maintain

current living standards around the world and achieve the Millennium Development Goals to reduce extreme poverty. They exacerbate persistent social problems associated with job loss, socio-economic insecurity and poverty, and threaten social stability [2].

Although the causes of these crises are different, there are fundamental similarities between them, which are the irrational distribution of capital. Over the past two decades, large amounts of capital have been invested in real estate, fossil fuels and structured financial assets with embedded derivatives, however, relatively little money has been spent on developing “renewable” energy, improving energy efficiency, public transport systems, developing sustainable agriculture, protecting ecosystems and biodiversity, and conserving soil and water. In fact, most economic development and growth strategies have encouraged the rapid accumulation of physical, financial and human capital, but through excessive depletion of natural capital, natural resources and ecosystems have been sacrificed. As the world's natural resources are depleted, often irreversibly, this model of development and growth is detrimental to the well-being of current generations and creates enormous risks and challenges for future generations. The recent multiple crises are very characteristic of this model.

Existing regulations and market incentives exacerbate this problem of capital misallocation by allowing companies to carry out activities that have important environmental and social impacts, often without any external accounting or oversight. "Free markets are not intended to solve social problems", therefore there is a need to improve state policy, including measures in the field of pricing and regulation, to change the perverse market incentives that lead to this misallocation of capital and ignore social and environmental. The role of smart regulations, policies and public investment in changing private investment patterns is also increasingly recognized and demonstrated by success stories from all regions of the world, especially developing countries.

In countries where public funding, dependent on tax revenues and the government's ability to raise debt in capital markets, is limited, reform of subsidies and tax policies can be used to increase green investment. For example, subsidies in energy, water, fisheries and agriculture drive down prices and contribute to overconsumption of the associated natural capital. At the same time, they put a big burden on the state budget. Phasing out such subsidies and introducing taxes on energy and natural resource use will improve efficiency while strengthening public finances and freeing up resources for green investments. Eliminating subsidies in just these four sectors, for example, would save 1-2% of global GDP annually [3].

The role of international and local development finance institutions in facilitating the transition to a green economy can be increased. In particular, they could, in addition to fighting poverty, aim to promote the development of a green economy, linking it to specific goals such as reducing CO₂ emissions, improving access to water and sanitation, and preserving biodiversity. It would also be advisable for them to assess the net effect of such activities in terms of climate change, biodiversity conservation and the transition to a green economy in general. Policies could be developed to improve the green performance of their investments by

looking, for example, at the investments' total carbon emissions and environmental impacts. In addition, these institutions also influence the nature of investment and public financing through loan agreements and due diligence before issuing loans. They could jointly define green assessment procedures, standards and targets for sectors in which they have significant influence, such as municipal finance, transport and energy. National development banks can also play a significant role in developing and disseminating new approaches to developing green municipal policies and greening the residential sector.

Finally, stable and flexible capital markets, complemented by sound investment and financial intermediation practices, will play a key role in attracting capital on a scale sufficient to support the transition to a green economy. It is obvious that in order to redistribute capital and financial resources in order to accelerate the construction of a “green” economy, significant changes in philosophy, culture, strategy and approaches will be required in the sectors key to the functioning of the financial system - banking, investment and insurance, and, above all, it will be necessary to abandon such a widespread practice today of planning only for the near future. At the same time, it will require an evolution in the fundamental aspects of international accounting systems and capital markets rules, as well as our understanding of fiduciary responsibilities in investment policy development and investment decisions, to fully take into account all ESG factors on a broader scale than is done today. Without these changes, price signals and incentives to support the transition to a green economy will not have sufficient impact.

The transition to a green economy has the potential to ensure sustainable development and eradicate poverty on a scale never before seen. This potential is essentially due to changing the rules of the game: both our world and the challenges we face in it have changed radically and require a fundamental rethinking of our approach to economics.

Increasing and improving natural capital, such as forests, water resources, soil and fisheries, especially important for the rural poor, requires a reallocation of public and private investment, which can be achieved through appropriate policy reforms and the creation of an enabling environment [5]. These green investments will also support the development of new sectors and technologies that will become major sources of economic development and growth in the future. These include technologies for producing energy from renewable sources, resource- and energy-efficient buildings and equipment, low-carbon public transport systems, infrastructure for low-fuel and clean energy vehicles, waste management and recycling facilities. Accompanying investments in human capital are needed to ensure a smooth transition to a more sustainable development path, including investments that will enable people to acquire the knowledge, management skills and technical competencies needed for a green economy.

One of the main conclusions is that the transition to a green economy stimulates growth, income and employment, and that the need for a so-called “trade-off” between economic development and environmental sustainability is a myth, especially when natural assets are taken into account when assessing a country’s wealth, and not just manufactured products. The findings show that while economic

growth in the green scenario may be lower in the short term than in the business as usual scenario, in the long term (2020 and beyond) the transition to a green economy will achieve higher growth rates.

Across a range of important sectors, such as agriculture, housing, forestry and transport, the green economy delivers greater employment gains in the short, medium and long term than conventional development. In sectors where capital is highly depleted, such as fisheries, the transition to a green economy will entail loss of income and jobs in the short to medium term due to the need to restore natural stocks, but this is necessary to prevent irreversible losses of income. In these cases, transitional measures are needed to protect workers from negative impacts on their livelihoods.

While most of the investment needed to transition to a green economy will need to come from the private sector, public policy will also have a significant role to play in addressing the imbalances caused by poorly designed subsidies and overlooked social costs. In addition, public funding will be needed to provide the initial impetus for an effective transition to a green economy.

Although private capital is many times larger than the financial resources of the public sector, it is not readily available to many developing countries. In this regard, a significant part of the funds needed for large-scale green investments in the early stages of the transition to a green economy will have to come from fundamentally new financing mechanisms. In this sense, great hopes are placed on the new Green Climate Fund and the REDD+ project as mechanisms that can provide sufficient financing for an effective transition to a green economy. In countries where government budgets are small, international development banks are best positioned to provide financial assistance to help them embark on a green development path.

To summarize, a green economy values and invests in natural capital. Better conservation of ecosystem services improves social security and increases household incomes in poor rural communities. Ecological farming methods significantly increase productivity in catering farms. Finally, improved access to fresh water and sanitation and innovations in decentralized energy supply (solar energy, biomass cookers, etc.) also help alleviate poverty as part of a green economy strategy.

A green economy replaces fossil fuels with clean energy and low-carbon technologies, reducing climate impact while creating decent jobs and reducing import dependence. New technologies that promote energy and resource efficiency are opening up opportunities for growth in new directions, offsetting job losses in the brown economy. Increasing resource efficiency - the efficiency of using both energy and raw materials - is manifested everywhere, including in improving the waste management system, strengthening the role of public transport, green building and reducing the amount of food waste throughout the food production and consumption chain.

Norms, standards and goals are very important in setting the direction of development. But it is equally important to allow developing countries to move at their own pace, taking into account their own development goals, circumstances and constraints. Developed countries have a leading role to play in developing skills and

competencies in developing countries, and in shaping the international market and legal framework for a green economy [8].

A successful transition to a green economy requires the creation of an enabling environment and adequate financing, but both goals are achievable. Environmentally and socially harmful subsidies are obstacle and must be cancelled. However, some situations and over certain limited periods of time, the judicious use of subsidies can facilitate the transition to a green economy. Taxes and other market-based instruments can be used to stimulate the necessary investment and innovation to finance the transition. However, while the transition to a green economy will require large-scale investments, these investments can be mobilized through sound public policies and innovative financing mechanisms.

A green economy can deliver the same growth and employment levels as a brown economy and outperform it in the medium to long term, while delivering greater environmental and social benefits. Of course, there are inevitable risks and problems along the way. The transition to a green economy will require the concerted efforts of world leaders, civil society and leading companies. It will require ongoing efforts by policymakers and their constituents to rethink and redefine traditional measures of wealth, prosperity, and well-being. However, perhaps the biggest risk today is the risk of maintaining the status quo.

References

1. Fedortsov A. A. Script Blue Map MЭA. Energy Technology Perspectives 2010: Scenarios & Strategies to 2050.
2. Barbier E. Green Stimulus, Green Recovery and Global Imbalances. World Economics. 2010, pp. 149-175.
3. Berntell A. Charting our Water Future. Economic Frameworks to Inform Decision Making. Munich. Group of Water Resources 2030. McKinsey and Company. 2009.
4. Goodkind J. Global Trends in Sustainable Energy Investment 2010: Analysis of Trends and Issues in the Financing of Renewable Energy and Energy Efficiency. UNEP. Bloomberg New Energy Finance. 2010.
5. GPFG Responsible Investment. Ministry of Finance of Norway. 2010.
6. Progress on Sanitation and Drinking Water: 2010 Update. Cooperative Monitoring Programme of Water Supply and Sanitation. The World Health Organization and UNICEF. 2010, pp. 6-7.
7. Shaida B. World Development Indicators. 2010.
8. The National Budget for 2011. Ministry of Finance of Norway. 20

Самойленко І. О.¹, Жорнік Е. О.²

¹ д-р екон. наук, доц., професор кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування,
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

² здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, спец. 073 Менеджмент,
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ОЦІНКИ МЕНЕДЖМЕНТУ

Сучасний менеджмент заснований на раціональному здійсненні господарської діяльності, тобто реалізації поставлених перед підприємством цілей з мінімальними витратами. Ефективність функціонування підприємства характеризує такі цілі/результати, тоді як ефективність менеджменту визначає рівень досягнення поставлених цілей. Саме тому, однією з основних задач управління підприємством є питання підвищення ефективності менеджменту. Варто відмітити, що в кризових умовах, в певний проміжок часу, навіть успішно діюча система менеджменту, може виявитися непридатною для ефективного функціонування. Відповідно, формування ефективної системи менеджменту вимагає застосування адекватного підходу до її оцінювання. Сильною стороною оцінювання є те, що за рахунок діагностики ефективності системи менеджменту можна визначити результативність використання усіх видів ресурсів, оцінити ефективність прийнятих управлінських рішень. Одним із інструментів щодо оцінювання ефективності системи менеджменту є застосування Функціональної моделі оцінки менеджменту (ФМОМ).

Функціональна модель оцінки менеджменту або модель конкурентоспроможності – це нова модель для діагностики системи управління організації, заснована на принципах менеджменту Тейлора – Файоля [1]. Разом з тим, в концепцію моделі закладено принцип безперервного вдосконалення, що дозволяє розглядати модель як ефективний інструмент загального управління якістю. Подібний дуалізм може служити катализатором впровадження філософії управління на основі якості в українських організаціях і підприємствах, для яких підходи наукового менеджменту початку минулого століття більш звичні, але, разом з тим, назріла потреба у зміні системи управління.

Схематично модель менеджменту конкурентоспроможності можна зобразити у вигляді тетраедра (рисунок 1) в основі якого лежать три ключові концепції досягнення конкурентних переваг: лідерство, персонал і розвиток.

Лідерство. Роль керівника - лідера надзвичайно важлива для підприємства. Будь-яка ініціатива керівництва вимагає лідерських якостей для реалізації поставлених завдань. Зацікавленість працівників у першу чергу залежить від зацікавленості залучення менеджерів. Залучення керівництва - перший крок до побудови конкурентоспроможної організації.

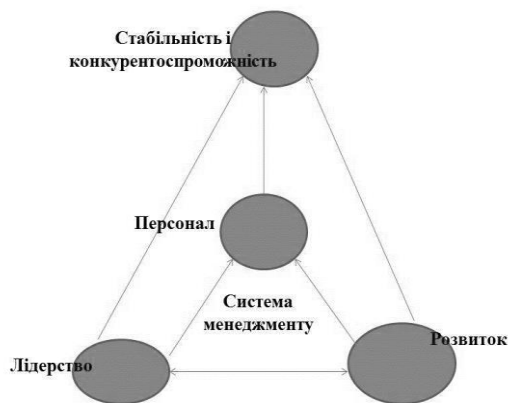

Рисунок 1 – Модель менеджменту конкурентоспроможності

Персонал. Зацікавленість і почуття причетності працівників до одержуваних результатів зміцнює корпоративну культуру, підвищує якість бізнес - процесу на кожному етапі. Від задоволеності персоналу безпосередньо залежить задоволеність клієнтів організації.

Розвиток. Розвиток організації має відбуватися у двох площинах. У горизонтальній площині - це постійне вдосконалення бізнес - процесу на кожному етапі. У вертикальній площині - перехід на більш високий якісний рівень розвитку, що передбачає реагування на зміну зовнішніх умов і вимог.

Специфіка взаємодії цих елементів залежить від тактичних цілей і завдань організації. Система менеджменту організації, що включає елементи в підставі тетраедра, спрямована на реалізацію головної стратегічної мети - досягнення конкурентоспроможності та сталого становища на ринку.

Функціональна модель оцінки менеджменту заснована на шести функціях менеджменту:

- Прогнозування / планування;
- Організація;
- Мотивація;
- Контроль;
- Координація;
- Комунікація.

Перші п'ять базових функцій, що формують систему управління, відповідають п'яти оціночними критеріями моделі. Шоста функція «комунікація» є об'єднуючою і відображає характер взаємозв'язків у системі управління. Управління є складним процесом, але більшість його аспектів можна представити у вигляді завдань що стоять перед організацією і при цьому ці завдання становлять основну її суть [2]. Концептуальна схема моделі представлена на рисунку 2.

Прогнозування/Планування. Цей критерій зачіпає проблеми визначення майбутньої стратегії.

Мотивація розглядається як функція управлінської діяльності, спрямована на спонукання конкретних працівників до дій, спрямованих на досягнення мети організації через особисту зацікавленість.

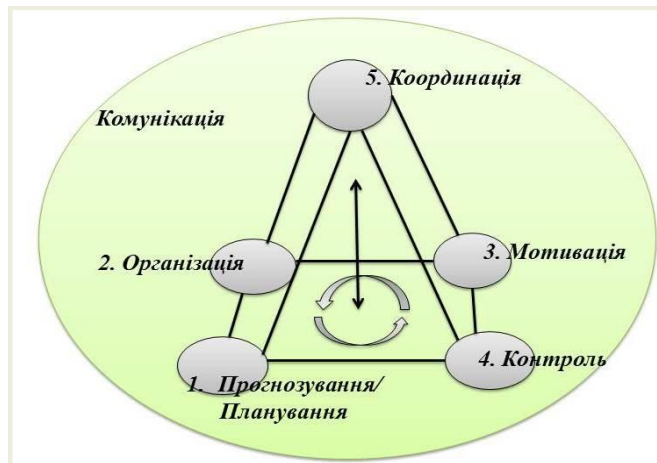

Рисунок 2 – Концептуальна схема ФМОМ

Контроль є формою постійно діючого зворотного зв'язку, необхідного для своєчасної перевірки якості бізнес - процесу на кожному його етапі. Правильно налагоджена система контролю дозволяє підвищити ефективність діяльності підприємства, уникнути витрат, пов'язаних з усуненням дефектів і підвищити довіру з боку споживачів, партнерів, акціонерів, суспільства та інших зацікавлених сторін.

Координація, як функція менеджменту надзвичайно важлива для регулювання та постійної діагностики системи управління. Аналіз відхилень в роботі, коректування поточних планів і завдань відповідно до мінливості ситуації – одне з основних завдань координації.

Комунікація – це життєва енергія діяльності організації, і рівень цієї енергії визначається станом перших п'яти функцій. Таким чином, комунікаційний профіль організації відображає загальний стан системи менеджменту організації.

Для оцінки менеджменту використовують різні методи та підходи, але ми вважаємо, що найбільш адаптованим є метод оцінки, що заснований на оцінюванні рівня виконання на підприємстві основних базових функцій менеджменту метод – моделі функціональної оцінки якості менеджменту. Головна перевага ФМОСМ полягає в тому, що керівництво з її допомогою може виявити проблемні місця на підприємстві з урахуванням думки працівників та ліквідувати їх, що, в свою чергу, надасть можливість розвитку менеджменту з метою сталого функціонування підприємства.

Перелік використаної літератури

1. Тейлор Ф. В. Принципи наукового менеджменту. URL: <https://infotour.in.ua/tailor.htm>
2. Witzel M. Management: The Basics, Routledge, NY, 2005, pp. 3–6.

ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах успішна діяльність підприємства неможлива без інвестицій та інновацій. Сучасна економіка постійно вимагає не тільки кількісних, але і якісних перетворень. Ці перетворення можна здійснити шляхом активного застосування інноваційних технологій. Інновація – кінцевий результат впровадження нововведення з метою зміни об'єкту управління і отримання кардинально поліпшуючого економічного, соціального або іншого виду ефекту.

На всіх етапах стратегічного управління однією з основних є інноваційна складова. Це означає, що інноваційний менеджмент на сучасному етапі розвитку економіки перетворюється в провідний елемент стратегічного управління. Сьогодні інноваційна діяльність стає як ніколи важливою для підприємства.

Згідно із Господарським кодексом України [1] (ст. 325) інноваційною діяльністю є – «діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-дослідних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя».

У результаті інноваційної діяльності підприємства необхідно забезпечити виконання наступних завдань: поліпшення якості продукції, послуг; розширення асортименту продукції, видів послуг; збереження і розширення традиційних ринків збуту; створення нових ринків збуту; забезпечення відповідності сучасним правилам і стандартам; підвищення гнучкості виробництва і внутрішнього комерційного процесу; ріст виробничих потужностей; скорочення витрат на заробітну плату, матеріальних витрат, енерговитрат; зниження забруднення довкілля; поліпшення умов праці і інше.

Виходячи із завдань інноваційної діяльності, процес оцінки її результативності повинен будуватися на комплексному, постійному, алгоритмізованому моніторингу показників ефективності бізнес-процесів. Для підприємств (в якості системних елементів оціночного апарату інноваційного процесу) повинні фігурувати: прибутковість підприємства; ділова активність; ефективність управління і ринкова стійкість.

Основними заходами, що визначають ріст контрольованих індикаторів є:

- Індикатор прибутковості підприємства:
- Ефективний контроль за ціноутворенням (контроль за точкою беззбитковості)
- Податкова оптимізація
- Підвищення ефективності використання кредитних ресурсів

- Інтенсифікація технологічних процесів
- Оптимізація розміщення виробничих об'єктів
- Впровадження ефективного устаткування, ресурсозберігаючих заходів та ін.
- Індикатори ділової активності:
- Оптимізація структури послуг
- Виявлення і ліквідація надмірних запасів
- Контроль за виконанням договірних зобов'язань (терміни постачання, терміни оплати та ін.)
- Розвиток системи факторингу (поступка заборгованостей банкам)
- Стимулювання фондівіддачі
- Оптимізація фондоозброєності та ін.
- Індикатори ефективності управління:
- Підвищення ефективності контролю і управління витратами
- Вдосконалення методів оплати праці
- Розвиток мотиваційних систем на підприємстві
- Підвищення ефективності використання площі
- Оптимізація нормованих завдань підрозділам, співробітникам та ін.
- Індикатори ринкової стійкості:
- Оптимізація запасів
- Підвищення долі власних засобів в розрахунках
- Забезпечення фінансового покриття реалізації по пільговим тарифам
- Контроль за платоспроможністю клієнтів
- Максимізація оборотності активів та ін.

Наведені контрольовані індикатори господарської діяльності підприємства та перелік основних заходів, що визначають їх ріст, дають змогу розглядати резерви підвищення ефективної діяльності підприємства, а також як основу для формування єдиної комплексної стратегії інноваційних перетворень на підприємстві. У зв'язку з цим, актуальним є питання про системний підхід до процесу пошуку резервів збільшення ефективності діяльності підприємства, спрямованого не тільки на вирішення часткових проблем, а й на комплексне інноваційне вдосконалення господарської діяльності організації.

Перелік використаної літератури

1. Господарський кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19–20, №21–22. 144 с.

ДИНАМІКА ФОРМУВАННЯ РОБОЧОЇ СИЛИ ПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ ЄС НА ТЛІ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

2022 р. став роком викликів не тільки для української економіки, але і для багатьох країн світу. Вторгнення росії в Україну примусило до мобілізації зусиль для забезпечення стійкості не тільки нашу країні, але і країни ЄС. Світ тільки почав відновлюватись після пандемії з її економічною кризою, проблемами фізичного і психічного здоров'я, прискореним розвитком цифрових технологій та дистанційної роботи, як ситуація знову радикально змінюється та вимагає адаптації до нових умов господарювання [1].

Оскільки європейські ринки праці стикаються з дефіцитом робочої сили та кваліфікації конкретних професійних груп, найчастіше обговорюються два стратегічних напрямки вирішення даних проблем: автоматизація виробництва та міграція кваліфікованих працівників для зменшення дефіциту в окремих секторах промисловості. Ідея полягає в тому, щоб зменшити потребу в працівниках, делегуючи завдання роботизованим системам, з одного боку, а з іншого — передбачається розширити резерв робочої сили за рахунок найму працівників з-за кордону. Проведені в ЄС дослідження підтвердили, що обидві ці стратегії справді можуть певною мірою пом'якшити нестачу потрібних навичок, однак їхній ефект обмежений і може бути короткочасним [2].

З метою прогнозування розвитку ситуації промислового сектору ЄС у майбутньому на початку 2024 була створена модель що базується на особливостях розвитку двох різних в своїй основі економічних систем країн Німеччини та Польщі. Аналіз результатів моделювання дозволив зробити наступні рекомендації [2]:

Акцент на стратегії залучення працівників у ті сектори промисловості, які відчувають найгострішу нестачу. Для цих напрямків працівники можуть бути найняті як всередині країни, так і з-за кордону. Запроваджені заходи мають розроблятися з урахуванням непередбачуваних потрясінь та бути стійкими до їх прояву. В рамках таких системних заходів приділяється увага не тільки міграційним інструментам, технологічним, і у тому числі цифровим змінам, але і багатьом іншим аспектам, зокрема, освіті.

Зосередження діяльності у напрямку підвищенні рівня активності робочої сили на ринку праці, особливо осіб працездатного віку. Головний інструмент такого впливу – підвищення рівня мінімальної зарплати. Це захід має підвищити рівень залученості найменш кваліфікованих працівників, які наразі мають найвищий рівень непрацездатності серед усіх груп кваліфікації. Однак, слід враховувати, що у такому разі існує ризик створення дисбалансу в контексті сфер діяльності, які вимагають спеціалізованої вищої освіти або спеціальної професійної підготовки, наприклад, крафтові виробники.

Гнучкий графік або його скорочення є перспективним способом зробити ринок праці більш привабливим. Запропонований перехід на чотириденний робочий тиждень працюватиме не для всіх секторів промисловості. Але можна знайти й інші моделі, щоб отримати вигоду від ефекту підвищення продуктивності, оскільки працівники матимуть більше вільного часу.

Усунення гендерних розривів в контексті співвідношення чоловіків і жінок та профілювання робочої сили із паралельною адаптацією графіку роботи на різних етапах життя жінок/чоловіків (наприклад, у період перших місяців батьківства).

Зросли такі фактори, як кращий баланс між роботою та особистим життям, автономія та гнучкість робочого часу, а також гнучкість, яку принесли нові цифрові інструменти професійної діяльності.

Сформувались нові проблеми – збільшення розриву в умовах праці між різними професіями, довгий робочий день, висока інтенсивність праці, підвищення психосоціальних ризиків для одних категорій, та зменшення для інших. Також помітні зміни в уподобаннях і поведінці працівників, які кидають роботу і навіть професію, щоб спробувати щось нове. Цьому переходу сприяли високий рівень зайнятості – частково завдяки політиці ЄС – і триваюча цифрова трансформація. Ці рухи на ринку праці, коли працівники залишали «важкі» робочі місця – що часто загострювало дефіцит робочої сили в таких секторах, як транспорт, готельний бізнес або допомога – були відомі як «Велика відставка». Працівники не просто повністю залишили ринок праці, а переорієнтувались на нові сфери діяльності: збільшення мобільності робочої сили дало набагато більше свободи та вибору для працівників.

Брак робочої сили існує в секторах, де робочі місця є більш «складними», стресовими – охорона здоров'я, транспорт, будівництво та індустрія гостинності. Щоб забезпечити згуртований ринок праці, ці робочі місця мають стати більш ресурсними та привабливими, а також мають бути доступні відповідні можливості підвищення та перекваліфікації для тих хто цього потребує.

До 2020 року в ЄС лише 4–5% працівників виконували роботу дистанційно. До початку 2022 року 25% працівників мали певний досвід дистанційної роботи, а 80% із них хотіли, щоб дистанційна робота залишалася частиною їхнього трудового життя. Цей позитивний досвід, незважаючи на стресове середовище, призвів до серйозних змін у сфері зайнятості та збільшення дефіциту робочих місць у певних секторах, де дистанційна робота неможлива.

Ще одним рушієм змін на ринку праці у 2022 році стали прагнення працівників адаптуватися до високої інфляції, спровокованої наслідками загарбницької війни Росії проти України. Накопичення потрясінь, спричинених незахищеністю, спричиненою пандемією, війною на кордонах ЄС, назріваюча геополітична нестабільність і стрімке зростання інфляції були багато в чому ідеальними факторами підвищення стресу для громадян.

Незважаючи на каскадні кризи, Європа продемонструвала надзвичайну стійкість. ЄС зменшив свою енергетичну залежність від Росії, економіка уникла рецесії, а перехід до зеленої енергетики та цифрової економіки підвищив конкурентоспроможність, усе це допомогло зберегти високий рівень зайнятості.

Європа також зосередилася на державній політиці, яка захищає найбільш уразливих верств населення. Послідовні європейські роки молодості та навичок продемонстрували націленість на стійкість та сталість розвитку. Інтенсивніше зростання зайнятості спостерігається серед жіночої частки населення, і серед новостворених високооплачуваних робочих місць жінки зайняли більшу частку – це впевнений крок до усунення нерівності між чоловіками та жінками на високооплачуваних роботах.

Сьогодні на тлі наявних анти-міграційних настроїв після двох років війни роботодавці країн ЄС, відчуваючи дефіцит кваліфікованої робочої сили [3], відкрито говорять про необхідність запровадження лояльної політики у сфері трудової імміграції для кваліфікованих працівників: Італія відчуває брак фахівців з сільського господарства, а також у медицині; Нідерланди потребують працівників інженерних професій (зокрема у сфері виробництва напівпровідникового обладнання), Німеччина – це також інженери різного спрямування та фахівці з ІТ. Попри політичний опір промисловий сектор ЄС активно залучатиме іноземну робочу силу. Досвід, який накопичують зараз європейські країни, доведеться враховувати та використовувати в Україні.

Перелік використаної літератури

1. Kalfin I. Europe's year of resilience and resolve. Eurofond. 08.05.2023. URL: <https://www.eurofound.europa.eu/en/blog/2023/europes-year-resilience-and-resolve>

2. Bijak J., Barker E. Skills shortage in the EU: Ways towards labour market resilience. Population Europ. 2024/ URL: <https://population-europe.eu/research/policy-insights/skills-shortage-eu-ways-towards-labour-market-resilience>

3. Voxra A. Дилема ЄС: брак робочих рук на тлі антимигрантських настроїв. DW. 21.11.2024. URL: <https://www.dw.com/uk/dilema-es-robocih-ruk-brakue-antimigrantski-nastroi-posiluutsa/a-70841134>

Гатило В. П.,¹ Гордієнко К. О.²

¹ канд. екон. наук, доц., завідувач кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

² здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спец. 073 Менеджмент, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Все більшої актуальності щоденно набирає питання забезпечення нормального рівня економічної безпеки підприємства та формування на ньому функціонуючої системи виявлення, оцінки та мінімізації економічних ризиків. Вплив чинників середовища створює підприємствам нові економічні ризики

функціонування, які внаслідок реалізації за певних обставин, мають можливість перерости в загрозу або небезпеку і тим самим призвести до втрат або, в найгіршому випадку, до його банкрутства. Завдяки грамотно побудованій і функціонуючій системі є можливість своєчасного виявлення, нейтралізації або мінімізації ризиків і загроз економічній безпеці, що впливають на виробничо-господарську діяльність підприємства. Рішенням даного питання є використання на підприємствах цифрових технологій, що надають їм більшої впевненості у плануванні своєї господарської діяльності, можливість досягати стратегічних цілей, зростання рівня фінансової підтримки, налагодження продуктивності та захист від ризиків.

Дослідженням проблеми забезпечення економічної безпеки підприємства на основі використання сучасних цифрових технологій є предметом розгляду багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Різні аспекти цього питання досліджено відомими вченими та економістами, серед яких вагомий внесок зробили : І. Ансофф, Р. Акофф, В. Апалькова, О. Вишневський, С. Веретюк, С. Войтко, В. Геєць, А. Глушенко, О. Гудзь, П. Дойль, П. Друкер, В. Компанієць, С. Коляденко, С. Кубів, В. Ляшенко та ін. Віддаючи належне напрацюванням вчених, відмітимо, що проблематика цифровізації підприємств не знайшла свого остаточного вирішення в Україні, що й зумовлює актуальність теми дослідження.

Проте, незважаючи на значну кількість наукових напрацювань у сфері пізнання особливостей становлення цифрової економіки в сучасному світі та її впливу на різні галузі національної економіки, малодослідженими залишаються теоретичні, методичні та прикладні положення забезпечення економічної безпеки підприємства за рахунок використання цифрових технологій.

Сьогодні в світі активно використовують цифрові технології в будь-яких сферах суспільного життя, в тому числі і економічній, найважливішим об'єктом безпеки є інформація, відомості, дані, які використовуються в цифровій діяльності суб'єктів господарювання.

Цифрова трансформація підприємства відкриває унікальні можливості щодо забезпечення його економічної безпеки за рахунок впровадження сучасних технологій у бізнес-процеси. Цей підхід передбачає не лише встановлення сучасного обладнання або програмного забезпечення, але і фундаментальні зміни в підходах до управління, корпоративної культури, зовнішніх комунікаціях. В даний час відбувається формування цифрової економіки, заснованої на розробці та впровадженні сучасних цифрових технологій у господарську діяльність підприємств [1 с. 44].

Удосконалення аналізу великих даних, широке використання мобільних пристроїв, розвиток Інтернету, поява Інтернет-ресурсів, безумовно є інноваційними елементами, покликаними вирішувати соціально-економічні проблеми, як на рівні окремих регіонів і країн, так і на світовому рівні. Однією з особливостей цифрової економіки є зміщення акценту з матеріальних ресурсів на інформаційні ресурси (інформація, дані, знання). Останні, в свою чергу, не зникають при споживанні, можуть бути неодноразово використані без прив'язки до місця, часу і суб'єкту створення, що призводить до простоти

тиражування інформаційних ресурсів. З економічної точки зору подібні загрози можуть впливати на їх репутацію, фінансову складову, завдаючи шкоди їх конкурентоспроможності, підриваючи їх зусилля з інновацій і позиції на ринку. Такі загрози можуть порушити доступність, цілісність або конфіденційність інформаційних систем, на яких ґрунтується господарська діяльність [2 с. 51].

В сучасних реаліях нерідкі випадки крадіжки корпоративних даних і промислове шпигунство. Зростання кількості порушень інформаційної безпеки в умовах цифровізації економіки пов'язаний з постійним ускладненням і зростанням масштабів застосування цифрових технологій [3 с. 1095]. І тут варто зазначити, що більшість загроз інформаційного характеру, а згодом, і економічної безпеки криється в самих цифрових технологіях. З одного боку, цифрова трансформація існуючих підприємств необхідна для підвищення їх конкурентоспроможності та капіталізації за рахунок кардинального підвищення продуктивності, зниження кількості залучених співробітників в ланцюжок створення цінності і підвищення швидкості і якості прийняття управлінських рішень. Це підтверджується поточним рейтингом 100 найдорожчих глобальних брендів [4 с. 1098]. З іншого боку, цифрові технології, що застосовуються на підприємстві, поступово стають його головною цінністю, тому випадки промислового шпигунства і кібератак в економічних цілях не рідкісні, що беззастережно вказує на значущість гідного рівня кібербезпеки в забезпеченні економічної безпеки підприємства в сучасних умовах. Оцінка економічних наслідків інформаційних атак дуже ускладнена, деякі підприємства намагаються не повідомляти про порушення інформаційної безпеки, якщо вона не пов'язана з юридичними наслідками крадіжки комерційної таємниці. Ще більшу проблему забезпечення економічної безпеки підприємства в сучасних умовах господарювання створюють компетенції працівників служби економічної безпеки на підприємстві.

В результаті проведеного дослідження систематизовані проблеми економічної безпеки підприємства на сучасному етапі, з'ясовано, що кібербезпека вважається одним з головних елементів забезпечення економічної безпеки в умовах цифрової економіки. До основних проблем економічної безпеки віднесені проблеми захисту даних підприємства від кібератак, забезпечення захисту корпоративних даних на належному рівні в умовах стрімкого розвитку цифрових інструментів в економіці. Активне впровадження цифрових технологій в господарську діяльність підприємств усіх галузей економіки вносить зміни в систему виявлення, оцінки та мінімізації економічних ризиків і загроз економічній безпеці. В даний час атаки на системи зберігання даних стають все більш складним і повсякденним явищем, тому питання забезпечення кібербезпеки підприємства повинні виступати пріоритетним завданням у забезпеченні його економічної безпеки.

Перелік використаної літератури

1. Ablyazov T. On competitive potential of organization under conditions of new industrial base formation / T. Ablyazov, V. Asaul // SHS Web of Conferences. – 2019. – Vol. 44-54.
2. Попов Е.В. Проблеми економічної безпеки цифрового суспільства в умовах глобалізації. Економіка регіонів. 2019. № 4. С. 1088–1101.
3. Офіційний сайт газети Washingtonpost. URL: https://www.washingtonpost.com/news/theswitch/wp/2019/12/18/the-sony-pictures-hack-explained/?noredirect=on&utm_term=.e651fc6cd41f.
4. Рейтинг 100 найдорожчих глобальних брендів (BRANDZ Global Top 100) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://online.pubhtml5.com/bydd/rxhd/#p=4>.
5. Звіт DBT Center «Цифровий вир або як цифрова революція реформує промисловість» (Digital Vortex: How Digital Disruption is Redefining Industries). URL: <https://www.cisco.com/c/dam/en/us/solutions/collateral/industry-solutions/digital-vortex-report.pdf>.
6. Офіційний сайт компанії HeadHunter. URL: https://hh.ru/search/vacancy?text=&area=1&from=suggest_post.

Розумний О. М.¹

¹ здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Західноукраїнський національний університеті, м. Тернопіль, Україна

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасний світ перебуває в періоді активного переходу до цифрової економіки, яка базується на широкому використанні інформаційно-комунікаційних технологій, інновацій та новітніх цифрових рішень. Цифрова економіка створює нові можливості для розвитку, але водночас і нові виклики, пов'язані з адаптацією до швидких змін, впровадженням технологій та трансформацією традиційних бізнес-моделей.

Інноваційна інфраструктура є одним із ключових елементів, що забезпечують ефективний перехід до цифрової економіки. Вона включає в себе інноваційні кластери, технологічні парки, інкубатори, платформи для співпраці між наукою, бізнесом і державою, а також інфраструктурні проєкти, що підтримують цифрову трансформацію.

Розгляд особливостей розвитку інноваційної інфраструктури в умовах цифрової економіки дає можливість зрозуміти, як технологічний прогрес, цифровізація та інновації можуть трансформувати соціально-економічне середовище, покращувати якість життя, підвищувати ефективність виробництва та створювати нові ринкові можливості.

Розвиток інноваційної інфраструктури в сучасних умовах цифрової економіки є необхідним процесом для забезпечення технологічного прогресу, підвищення конкурентоспроможності та створення нових можливостей у соціально-економічному середовищі. Цифрова економіка, що базується на впровадженні інформаційно-комунікаційних технологій, вимагає від інноваційної інфраструктури адаптації до новітніх викликів, специфіки цифровізації та швидкого темпу інноваційного розвитку.

В таблиці 1 наведено особливості розвитку інноваційної інфраструктури в умовах цифрової економіки.

Таблиця 1 – Особливості інноваційної інфраструктури

Особливість	Характеристика
Інтеграція цифрових технологій	Інноваційна інфраструктура в умовах цифрової економіки повинна бути зорієнтована на впровадження та інтеграцію новітніх цифрових технологій, таких як штучний інтелект, інтернет-речей (IoT), блокчейн, аналітика великих даних, хмарні обчислення та автоматизація. Ці технології забезпечують більш ефективні та швидкі механізми управління, сприяють інноваціям і підвищують конкурентоспроможність
Гнучкість та швидкість адаптації	Цифрова економіка відзначається високим рівнем невизначеності та швидкими змінами. Інноваційна інфраструктура повинна мати гнучкі механізми, що дозволяють швидко адаптуватися до нових технологічних тенденцій, ринкових викликів та потреб споживачів. Це включає адаптацію до новітніх форм співпраці, запуск інноваційних проєктів та швидке реагування на зміни у зовнішньому середовищі
Колаборація між секторами	У цифровій економіці важливим є ефективне поєднання зусиль між різними учасниками інноваційного середовища — державою, бізнесом, науково-дослідними установами, освітніми закладами та громадським сектором. Створення ефективних платформ для міжсекторальної співпраці дозволяє об'єднати ресурси, технологічний потенціал та досвід, що є необхідним для досягнення масштабних інновацій
Інфраструктурна цифровізація та технологічні парки	Інноваційна інфраструктура в цифровій економіці включає технологічні парки, інкубатори, стартап-хаби, цифрові платформи та інші інфраструктурні елементи, які підтримують інноваційну діяльність. Ці структури повинні забезпечувати доступ до швидкого інтернету, сучасних інформаційних технологій, навчальних ресурсів та фінансової підтримки для інноваційних компаній
Доступ до фінансування та інвестицій	Розвиток інноваційної інфраструктури в умовах цифрової економіки потребує значних фінансових вкладень. Джерела фінансування повинні включати як державні інвестиції, так і приватний капітал, а також міжнародні гранти та програми підтримки інновацій. Спрямування фінансування на ключові інфраструктурні проєкти, підтримку стартапів та технологічних компаній є важливим аспектом для забезпечення стійкого інноваційного середовища
Підготовка людських ресурсів та цифрові навички	У цифровій економіці особливу роль відіграє людський капітал. Інноваційна інфраструктура повинна бути спрямована на підготовку кадрів з відповідними цифровими навичками, які зможуть ефективно працювати з новітніми технологіями. Освіта, навчальні програми, професійне навчання та перепідготовка стають важливими інструментами для забезпечення успішного переходу до цифрової економіки

Особливість	Характеристика
Стійкість до викликів цифровізації	Цифрова економіка приносить не тільки можливості, але й виклики, такі як кібербезпека, цифрове розшарування, ризики, пов'язані з технологічною залежністю, та необхідність захисту даних. Інноваційна інфраструктура повинна бути стійкою до цих загроз і мати ефективні механізми управління ризиками та забезпечення безпеки
Підтримка стартапів та інноваційних проєктів	Інноваційна інфраструктура в цифровій економіці повинна активно підтримувати стартапи, які є основними двигунами інновацій. Це включає доступ до фінансування, науково-технологічних ресурсів, освітніх програм та платформ для тестування та запуску інноваційних продуктів

Джерело: сформовано автором на основі [1-6]

Розвиток інноваційної інфраструктури в умовах цифрової економіки є складним, але необхідним процесом, що базується на інтеграції технологій, міжсекторальній співпраці, доступі до фінансування, підготовці кадрів та ефективному управлінні інфраструктурними ресурсами. Інноваційна інфраструктура, адаптована до цифрової економіки, забезпечує платформу для впровадження технологічних інновацій, підтримки підприємництва, покращення якості життя населення та зростання економічного потенціалу в глобалізованому світі.

Перелік використаної літератури

1. Десятнюк О.М., Птащенко О.В. Управління ризиками в цифровій економіці: фінансова безпека та трансформаційні зміни. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, 2(14), 238-247. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/338>

2. Крисоватий А. Четверта промислова революція : зміна напрямів міжнародних інвестиційних потоків [Електронний ресурс] : монографія / А. І. Крисоватий, О. М. Сохацька, І. В. Скавронська [та ін.] ; за наук. ред. А. І. Крисоватого та О. М. Сохацької. - Тернопіль : Осадца Ю. В., 2018. - 480 с.

3. Крисоватий І. А. Розвиток урбаністичного регіону: цифровізація та інтелектуалізація. Бізнес Інформ. 2024. №8. С. 127–132.? <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-8-127-132>, URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-8_0-pages-127_132.pdf

4. Крисоватий І.А. Сучасна ринкова інфраструктура України. Abstracts of II International Scientific and Practical Conference. Berlin, Germany. Pp. 87-88. URL: <https://eu-conf.com/events/research-work-in-the-system-of-training-teachers-in-technological-fields/>

5. Птащенко О.В., Шевченко І.О. (2024). Маркетинговий контроль в умовах глобальних трансформацій: аудит бренду. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, 1(13), 56-69. <https://doi.org/10.32750/2024-0107>, <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/248>

6. Сімків Л.Є. Ринкова інфраструктура: елементи та значення в ринковій економіці. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2020.

Чепурний Д. А.¹

¹ здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, спец. 051 Економіка, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ЯК КЛЮЧОВА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХІМІЧНОЇ ГАЛУЗІ

Хімічна галузь є однією з найважливіших складових сучасної промисловості, що забезпечує широкий спектр продукції для інших галузей економіки, зокрема фармацевтики, сільського господарства, будівництва та енергетики. В умовах глобалізації, посилення конкуренції та зростання вимог до екологічності виробництва, інновації стають ключовим інструментом забезпечення стійкого розвитку підприємств хімічної промисловості.

Інновації у хімічній галузі охоплюють широкий спектр діяльності, включаючи розробку нових матеріалів, технологій і методів управління виробництвом. Основною метою впровадження інновацій є підвищення продуктивності, зниження собівартості продукції, поліпшення її якості та забезпечення екологічної безпеки.

Розвиток нових технологій дозволяє хімічним підприємствам оптимізувати виробничі процеси. Наприклад, використання каталізаторів нового покоління сприяє зменшенню енергоспоживання та підвищенню ефективності синтезу хімічних сполук. Впровадження технологій "зеленої хімії" дає змогу зменшити негативний вплив на навколишнє середовище, знижуючи кількість токсичних відходів. Розробка нових матеріалів із покращеними властивостями, таких як високоефективні полімери, наноматеріали чи біорозкладні пластики, розширює можливості застосування продукції хімічної галузі в інших секторах економіки.

Оптимізація управління підприємствами, зокрема впровадження систем автоматизації та цифрових платформ для моніторингу виробничих процесів, сприяє підвищенню ефективності та зниженню витрат.

Зростання суспільної уваги до екологічної безпеки змушує хімічні підприємства шукати нові способи мінімізації впливу на довкілля. Впровадження замкнених виробничих циклів, де відходи одного процесу стають сировиною для іншого, є важливим кроком до сталого розвитку.

Серед факторів, що сприяють розвитку інновацій в хімічній галузі є наступні:

- державна підтримка інноваційного розвитку, забезпечує фінансування наукових досліджень, пільгове оподаткування та стимулювання експортного потенціалу сприяють розвитку інноваційних рішень;

- підвищення інвестицій в наукові розробки дозволяє підприємствам залишатися конкурентоспроможними на глобальному ринку;

- розширення міжнародної співпраці сприяє впровадженню передових технологій.

До основних перешкод інноваційному розвитку хімічної промисловості є: висока капіталомісткість інновацій, нестача кваліфікованих кадрів, низький рівень співпраці між науковими установами та бізнесом, а також регуляторні бар'єри.

Інновації є ключовою стратегією для розвитку підприємств хімічної галузі, дозволяючи їм забезпечувати конкурентоспроможність у динамічних умовах ринку. Інвестування у технологічні, продуктові, організаційні та екологічні інновації сприяє підвищенню ефективності виробництва, розширенню асортименту продукції та зменшенню негативного впливу на довкілля. Для реалізації цього потенціалу необхідно створювати сприятливі умови для інноваційної діяльності, що включають державну підтримку, розвиток співпраці між наукою та бізнесом, а також підвищення рівня інвестицій у дослідження та розробки.

Перелік використаної літератури

1. Гостіщева Л. Сучасний стан та перспективи антикризового менеджменту підприємств хімічної галузі України. Молодий вчений. 2020. №10 (86). С. 18-21.

Яковенко Р. В.,¹ Чайкін В. В.²

¹ канд. екон. наук, доцент,

Економіко-технологічний інститут ім. Роберта Ельворті, м. Кропивницький, Україна

² здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,

Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький, Україна

КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКА В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ОРГАНІСТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Питання економічної безпеки окремо взятої організації з початком російсько-української війни відійшло на другий план порівняно з проблемами загальнонаціональної військової безпеки України. Хоча варто зазначити, що механізм забезпечення національної військової безпеки безпосередньо залежить від чіткості та ритмічності діяльності окремо взятих підприємств, установ та організацій, що забезпечують функціонування потужного економічного тилу, від чого залежить, у тому числі, діяльність та забезпечення Збройних Сил України.

Для кожної держави існує такий рівень оборонного сектора (для України – рівень оборонної достатності), зменшення якого за рахунок збільшення цивільного сектора може призвести до втрати обороноздатності держави. Але, в свою чергу, збільшення оборонного сектора за рахунок зменшення цивільного вище межі оборонної достатності допустити не можна, оскільки така ситуація може спричинити економічне затухання, що негативно вплине на забезпечення обороноздатності держави через зменшення економічного та військово-

економічного потенціалів [1, с. 463]. Саме тому, під час ведення прямих бойових дій, принципове значення має нормалізація діяльності різноманітних організацій та бізнес-структур, які, крім усього іншого, формують позитивний суспільно-психологічний клімат у суспільстві.

Варто зазначити, що в умовах бойових дій, всупереч бажанню чи небажанню керівників певних установ, всі компанії мають трансформуватись у органістичні, навіть якщо вони сформовані та досягли своєї зрілості, функціонуючи як механістичні структури. Здатність до швидкої, а то й миттєвої адаптації в умовах гарячої стадії війни визначає спроможність будь-якої організаційної структури по-перше до безпосереднього виживання, і вже по-друге до розширеного відтворення її діяльності.

Принципово важливу роль в умовах будь-якої екзистенційної війни, спрямованої на винищення цілісної нації, відіграє сфера нематеріального виробництва, що складається з секторів культури, освіти та науки, спорту, мистецтва, охорони здоров'я тощо. Саме цю сферу набагато простіше захистити від фізичних руйнувань, якщо порівнювати зі сферою матеріального виробництва, оскільки вона має обмежену кількість матеріальних фондів, не являє собою прямої фізичної загрози агресору і може бути використана для повоєнного відновлення.

Отже, саме заклади нематеріальної сфери, що не керуються на засадах жорсткого управлінського регламентування, базуються переважно на творчій діяльності та є більш спроможними до адаптації та відновлення з порівняно меншими матеріальними витратами, зокрема в сфері формування основних фондів, є первинно органістичними, що накладає певні обов'язки на керівництво таких структур.

Якщо керівником організації виступає особа, схильна до авторитарних та директивних методів управління, їй складно зрозуміти та засвоїти принципи роботи в органістичному середовищі, особливо під час війни. Тому управління майже будь-якою органістичною структурою у військовий час потребує від керівника певного набору специфічних компетенцій, які ми наведемо нижче.

По-перше, це має бути спроможність розуміння творчого характеру роботи, особливо якщо це стосується сфер мистецтва та науки. Також при цьому варто звертати увагу не на досягнення певних абстрактних цілей організації, а на цілі, бажання та можливості кожного конкретного працівника. Словосполучення «корпоративна культура» стосовно сфери творчої діяльності при цьому варто застосовувати дуже обережно.

По-друге, якщо жорстка дисципліна у механістичній організації може бути інструментом реального оздоровлення, то в органістичній сфері виробництва вона ні до чого позитивного не спроможна призвести в принципі (якщо ми говоримо про організацію діяльності такої структури, а не про, наприклад, організацію евакуації чи фізичного супротиву агресору). Відтак, поширення принципів управління промисловим підприємством, у тому числі й стосовно дисципліни, на установи та організації, де визначальними є творча діяльність і розумова праця, є неприпустимим і руйнівним для останніх.

Застосування прямого примусу та індивідуальне залякування творчих працівників, знаючи про складність їх об'єднання у групи (в тому числі й у профспілки), можуть призвести до особистих негативних наслідків для усієї системи насильницького підпорядкування організації. Підвищений рівень інтелекту та/або наявність певного рівня креативності персоналу може бути використаний не для досягнення цілей організації або творчості, а для протистояння з експлуататором з усіма можливими наслідками.

По-третє, робота у зазначеній сфері вимагає суттєвого досвіду та відповідної концентрації уваги на комплексі проблем, які є фундаментальними саме для цього сектору, але який може бути вкрай незрозумілим для роботи механістичних структур. Саме тому, призначення «будь-кого» (аби кого) на керівництво органістичними структурами, в межах логіки традиційних підходів до управління, є неправильним і вимагає особливої ретельності, уважності та зосередженості, особливо під час гарячої стадії війни. В іншому разі це спроможне зруйнувати сферу нематеріального виробництва та створити ситуацію, за якої її повноцінне відновлення стане неможливим.

Перелік використаної літератури

1. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. [2-ге вид., випр.]. Кіровоград : «КОД», 2010. 548 с.

Кулаков О. О.¹

¹ докторант кафедри, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя, Україна

ІНВЕСТИЦІЇ У ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ ДЛЯ ГАРАНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Можна впевнено стверджувати, що сьогодні все більше країн розробляють і впроваджують свої плани та стратегії для переважного (50–100%) забезпечення власних енергетичних потреб за рахунок використання відновлюваних джерел енергії, що є перспективним напрямом інноваційної політики. Швидкість розвитку інноваційних технологій, реалізація наукових розробок у сфері альтернативної енергетики дають змогу розраховувати на привабливість інвестицій у цій сфері на довгострокову перспективу. Розвиток альтернативної енергії є одним з перспективних напрямів інноваційної політики та дуже важливий з огляду на забезпечення еколого-економічної безпеки країни.

Сучасним проблемам розвитку відновлюваної енергетики присвячено ряд публікацій вітчизняних вчених-економістів, таких як Кушнір Д. [1, с. 113], Черницька Т. [2, с. 76], Смолич Д. В. [3, с. 41].

Метою статті є аналіз інвестування у відновлення та розвиток енергетичного комплексу України для гарантування економічної безпеки підприємництва.

Використовувати електроенергію виключно з альтернативних джерел в своїй діяльності вирішили всесвітньо відомі бренди, як “Johnson & Johnson”, “IKEA”, “Procter & Gamble”, “Nike”, “Voya Financial and Walmart”, “Starbucks”, “Apple”, “Google”, “Facebook”, “Microsoft”.

Для розвитку альтернативної енергетики країни світу надають пільги виробникам альтернативної енергетики, розуміючи, що розвиток альтернативної енергетики відповідає стратегічним пріоритетам країни. Способи стимулювання використання відновлюваних джерел енергії в країнах Європейського Союзу (ЄС) становлять розгалужену та складну систему. Законодавством кожної з країн – членів ЄС визначено способи, у які реалізується таке стимулювання, існують спеціальні нормативно-правові акти стосовно державної підтримки виробників електроенергії. Необхідність такої підтримки пов’язана зі специфікою інвестування в альтернативну енергетику. Як правило, ними є:

- компенсація (у формі надбавки до ціни на електроенергію або фіксованого тарифу, вироблену на основі використання альтернативних джерел енергії);
- інвестиційні проекти з тривалим терміном окупності, для впровадження яких залучаються гроші міжнародних фінансових організацій в іноземній валюті;
- пільгові кредити; податкові пільги; пільгові тарифи для продажу електроенергії, що виробляється з альтернативних джерел в енергомережу;
- використання для відновлюваної енергії визначення «зелена енергія», що передбачає більш високу ціну для її свідомого споживача;
- законодавчий припис, щоби забезпечити необхідну частку відновлюваної енергії в загальному енергобалансі у встановлений строк;
- квотування (квоти на споживання та виробництво електроенергії від альтернативних джерел енергії та штрафні санкції за невиконання встановлених зобов’язань);
- спеціальні тарифи, різномірні тендери, «зелені» сертифікати, способи та види їх поєднання.

Найбільш перспективним і поширеним стимулом розвитку відновлюваної енергетики є «зелений» тариф, тобто механізм компенсації й заохочення витрат у формі розрахунку довгострокового фіксованого тарифу на електроенергію, вироблену на основі використання альтернативних джерел енергії. Фактично «зелений» тариф – це врегульована вартість електроенергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії, що встановлюється законодавством на певний період часу і зазвичай є вищою за звичайну ринкову ціну електроенергії. Застосування «зеленого» тарифу має гарантії країни виробникам, що енергія, вироблена виробниками, буде придбана за вищими цінами, ніж у виробників традиційної енергії, а кількісний результат цього виду стимулювання безпосередньо залежить від встановленого країною розміру самого тарифу. Такий підхід дає змогу країні залучити в галузь відновлюваної енергетики приватних інвесторів, яким гарантується повернення їхніх інвестицій в об’єкт генерації на основі використання альтернативних джерел енергії з адекватною

нормою прибутковості. У державах, де весь ринок електроенергії перебуває в приватній власності, країна встановлює квоти на купівлю визначеного обсягу енергії з відновлюваних джерел і накладає штрафи за перевищення квот.

Щоб ставити масштабні завдання для національної економіки і освоювати нові ринки, потрібно розвивати активне інвестування у інноваційну енергетику. Використання інноваційної енергетики в національній економіці є вагомим кроком на шляху до стабільності національної економіки. Бізнес повинен не тільки споживати енергію, але й виробляти енергію, щоб відігравати велику роль в накопиченні енергії та управлінні попитом.

Перелік використаної літератури

1. Кушнір Д. Сучасний стан та перспективи розвитку альтернативної енергетики / Д. Кушнір, М. Балджи // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. – 2019. – № 3. – С. 113-126.

2. Черницька Т. Альтернативна енергетика Сполучених Штатів Америки в умовах глобальних викликів / Т. Черницька, Ю. Новосад // Міжнародна економічна політика. – 2018. – № 2. – С. 75-108.

3. Смолич Д. В. Активізація кластерних ініціатив в сфері енергозбереження та альтернативної енергетики у Волинському регіоні / Д. В. Смолич // Економічний форум. – 2019. – № 1. – С. 40-45.

Скачкова І. А¹, Коваль Р. С.²

¹ канд. техн. наук, доц., доц. кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

² здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, спец. 073 Менеджмент, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КЛАСИЧНИХ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Класичні методи управління проєктами є основою для створення структурованого підходу до управління, і вони широко застосовуються у багатьох галузях. Попри розвиток нових методів, таких як гнучке управління та методи адаптивного управління, класичні методи залишаються надзвичайно важливими для управління складними проєктами, що потребують чіткої послідовності етапів та докладного планування. Вивчення класичних підходів дозволяє оцінити їхні переваги і недоліки, а також зрозуміти умови, в яких вони є найбільш ефективними. Основні класичні методи управління проєктами: водоспадний метод; метод критичного шляху (СРМ); метод оцінки та перегляду програм (PERT); методологія PRINCE2.

Водоспадний метод є одним з найстаріших та найпоширеніших підходів до управління проєктами [5]. Він передбачає послідовне виконання етапів, кожен з яких має бути завершений до початку наступного.

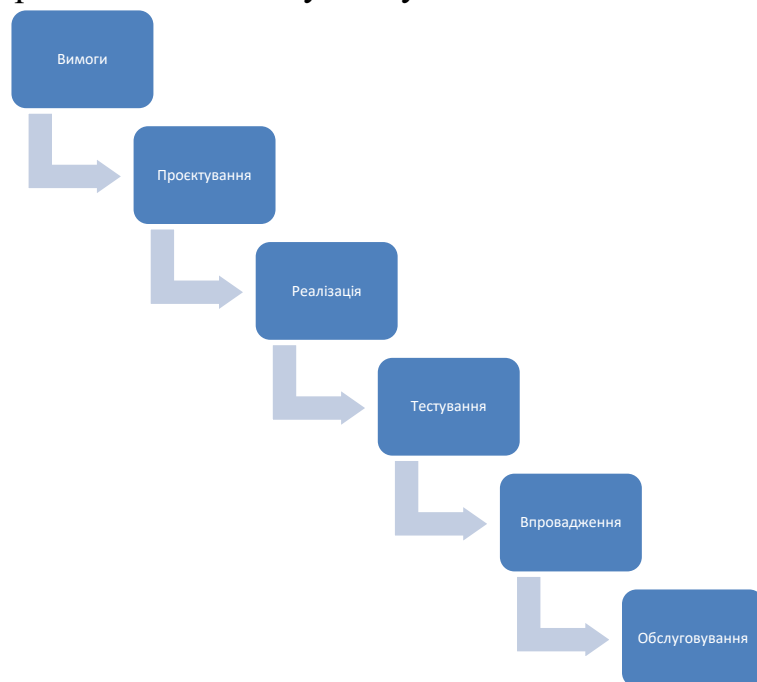

Рисунок 1 – Водоспадний метод

Метод критичного шляху (Critical Path Method, CPM, рисунок 2) використовується для планування та управління проєктами, в яких важливо визначити найкритичніші завдання, які безпосередньо впливають на кінцеві строки виконання [3].

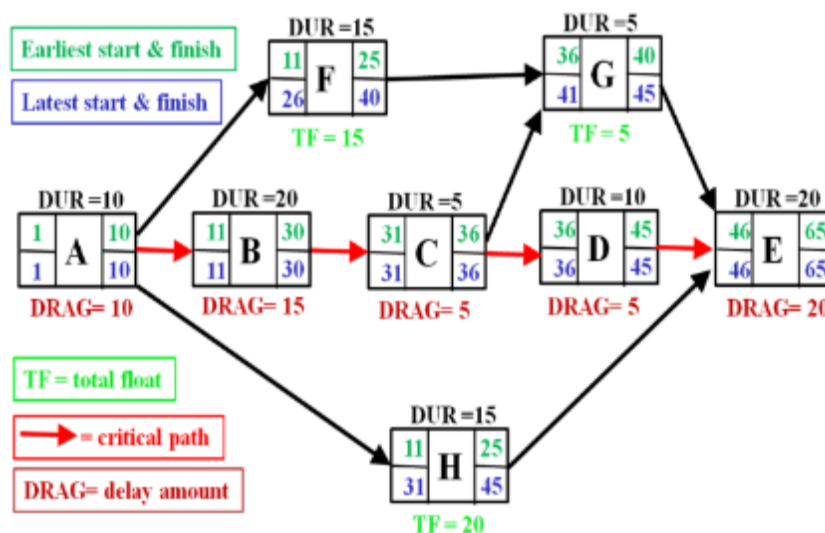

Рисунок 2 – Метод критичного шляху

Метод оцінки та перегляду програм (Program Evaluation and Review Technique, PERT, рисунок 3) схожий на CPM, але використовує три часові оцінки

для визначення тривалості завдань: оптимістичну, песимістичну та найбільш ймовірну [6].

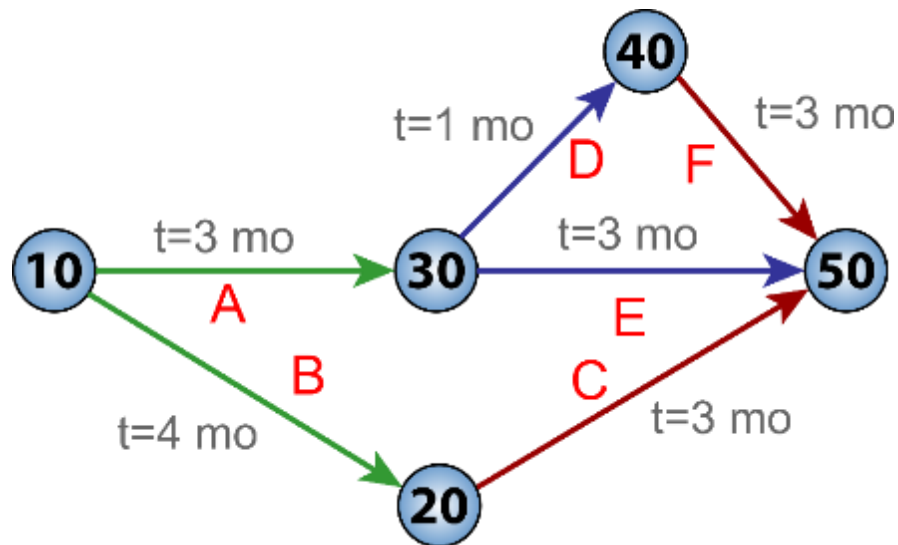

Рисунок 3 – PERT-діаграма

PRINCE2 (Projects IN Controlled Environments) – це процесно-орієнтована методологія управління проектами, розроблена у Великобританії. Вона забезпечує детальний опис процедур і контролює кожен етап проєкту, від ініціації до завершення [7].

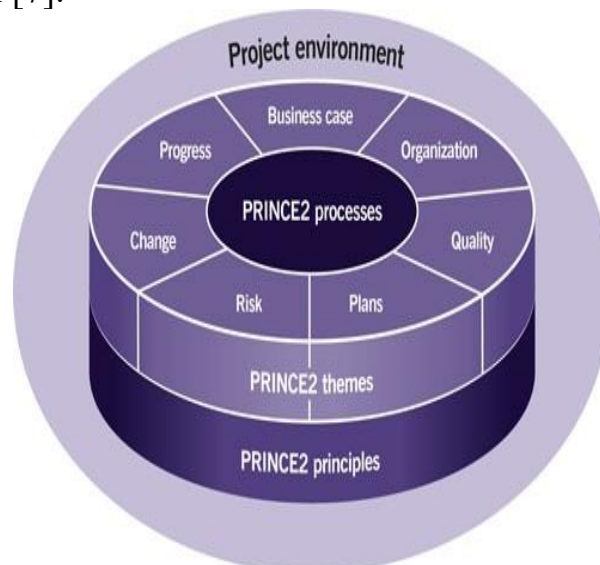

Рисунок 4 – PRINCE2 процеси

Порівняння переваг, недоліків та застосування класичних підходів до управління проектами наведено в таблиці 1.

Таким чином, класичні підходи до управління проектами забезпечують структурований та передбачуваний процес виконання проєктів, що дозволяє ефективно контролювати всі аспекти проєктної діяльності.

Таблиця 1 – Порівняння класичних підходів до управління проектами

Підхід	Переваги	Недоліки	Застосування
Водоспадна модель	Чітка структура, зрозумілість процесів, легкість в управлінні	Мала гнучкість, високий ризик виявлення помилок на пізніх етапах	Стандартні та передбачувані проекти
Критичний шлях (CPM)	Ідентифікація ключових завдань, ефективне планування ресурсів	Значні зусилля для збору даних, не враховує паралельне виконання завдань	Складні проекти з великою кількістю завдань
PERT	Врахування невизначеності, підвищення точності оцінок	Значні зусилля для збору даних, складність у застосуванні для малих проектів	Проекти з високим рівнем невизначеності
PRINCE2	Структурований підхід, підходить для проектів будь-якого розміру	Складність впровадження в малих проектах, великі зусилля для дотримання процедур	Всі типи проектів, особливо великі та складні

Крисоватий І. А.¹

¹ канд. екон. наук, доц., доцент кафедри підприємництва і торгівлі, Західноукраїнський національний університеті, м. Тернопіль, Україна

УРБАНІСТИЧНИЙ РЕГІОН, ЯК ЕЛЕМЕНТ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Сучасний світ характеризується інтенсивним процесом урбанізації, яка визначає розвиток територіальних систем, соціально-економічних взаємин та інфраструктурних проектів. Урбаністичний регіон стає одним із найважливіших елементів у контексті інноваційного розвитку, оскільки поєднує у собі функції економічного зростання, культурної взаємодії, соціального розвитку та технологічного прогресу.

Інноваційна інфраструктура, що включає наукові парки, інкубатори, технологічні кластери та сучасні міські простори, спрямована на створення умов для підтримки підприємництва, досліджень, розвитку новітніх технологій та залучення інвестицій. Урбаністичні регіони, завдяки своїй концентрації людських ресурсів, підприємств, інститутів та інфраструктур, відіграють ключову роль у формуванні таких інфраструктурних платформ.

Таким чином, аналіз урбаністичного регіону як елемента інноваційної інфраструктури дозволяє зрозуміти механізми взаємодії між міським середовищем, економічними можливостями та новітніми технологіями, що забезпечують сталість, конкурентоспроможність і адаптивність у швидкоплинному світі. Важливість такого підходу зростає в умовах глобалізаційних викликів, змін клімату, міграційних процесів та потреби в сталому розвитку.

Урбаністичний регіон виступає ключовим елементом у формуванні інноваційної інфраструктури, оскільки поєднує соціально-економічні,

технологічні та інфраструктурні компоненти. Особливості його функціонування як складової інноваційної інфраструктури можна визначити через низку ключових аспектів, що представлено в таблиці 1.

Таблиця 1 – Особливості урбаністичного регіону

Особливість	Характеристика
Концентрація людських ресурсів	Урбаністичні регіони характеризуються високою щільністю населення, що створює передумови для залучення кваліфікованих фахівців, студентів, науковців та підприємців. Концентрація різноманітних професійних кадрів сприяє взаємодії та обміну знаннями, що є основою для інноваційної діяльності
Інтеграція науково-технологічних центрів	Урбаністичні регіони часто стають місцем розташування науково-дослідних установ, інноваційних хабів, технопарків та лабораторій, що сприяють швидкому розвитку інновацій
Сучасна інфраструктура	Інфраструктурні об'єкти, такі як сучасні транспортні системи, цифрові мережі, енергетичні технології, зв'язок, а також доступ до якісної комунікації, забезпечують функціонування інноваційної інфраструктури. Урбаністичні регіони мають потенціал для швидкого впровадження новітніх інфраструктурних рішень, які підтримують інновації
Економічна різноманітність та підприємницька активність	Міські території є драйверами підприємницької активності, оскільки в них зростає кількість малих та середніх підприємств, які спеціалізуються на новітніх технологіях. Урбаністичні регіони пропонують бізнесу більш сприятливі умови для тестування інновацій, залучення інвестицій і доступу до фінансових ресурсів
Середовище для співпраці та партнерства	В урбаністичних регіонах спостерігається високий рівень співпраці між різними учасниками інноваційного процесу — урядом, бізнесом, університетами та громадським сектором. Така співпраця створює синергію, яка дозволяє ефективніше вирішувати завдання, що стоять перед інноваційною інфраструктурою
Соціокультурний потенціал	Культурна різноманітність, креативність та відкритість урбаністичних регіонів до нових ідей створюють сприятливі умови для інновацій. Міська культура, багатство історичної спадщини та різноманіття культурних ресурсів стимулюють творчі індустрії та креативні інновації
Адаптивність до глобальних викликів	Урбаністичні регіони мають здатність швидко адаптуватися до глобальних економічних, соціальних і технологічних викликів завдяки гнучким інфраструктурам та інноваційним рішенням. Це робить їх особливо важливими у контексті глобалізації, зміни клімату, демографічних викликів та технологічної трансформації
Сталий розвиток через інновації	Урбаністичні регіони сприяють впровадженню стійких практик, які орієнтовані на збереження навколишнього середовища, раціональне використання ресурсів і розвиток зеленої економіки. Інноваційна інфраструктура в таких регіонах спрямована на створення сталого середовища для життя та бізнесу

Джерело: сформовано автором на основі [1-4]

Особливості урбаністичного регіону як елемента інноваційної інфраструктури визначаються його спроможністю об'єднувати людський капітал, сучасну інфраструктуру, технологічний потенціал, соціокультурні

ресурси та інфраструктурні інновації. Завдяки цим характеристикам урбаністичні регіони стають основою для формування креативного, технологічного та соціально-економічного розвитку, сприяючи впровадженню інновацій у різних галузях.

Розгляд особливостей урбаністичного регіону як елемента інноваційної інфраструктури демонструє, що міські території є стратегічно важливими платформами для розвитку сучасних технологій, підприємництва та соціально-економічних інновацій. Урбаністичні регіони забезпечують концентрацію людських, фінансових та інституційних ресурсів, що є необхідними умовами для формування та функціонування інноваційної інфраструктури.

Саме тому зазначимо:

– урбаністичні регіони сприяють інноваціям, оскільки вони об'єднують різноманітні технологічні кластери, наукові парки, підприємницькі хаби та інкубатори, які створюють умови для співпраці між бізнесом, наукою та владою;

– інфраструктурний потенціал міських територій дозволяє впроваджувати сучасні рішення у сфері транспортної, енергетичної, цифрової та соціальної інфраструктури, що є основою для конкурентоспроможності регіонів у глобальному середовищі;

– ефективний управлінський підхід і стратегічне планування є визначальними чинниками у формуванні інноваційної інфраструктури в урбаністичних регіонах. Сталий розвиток міських систем залежить від інтегрованих планів, які враховують екологічні, соціальні, економічні та технологічні аспекти;

– інновації в урбаністичних регіонах допомагають вирішувати глобальні виклики, такі як зміни клімату, міграційні процеси, зростання міст, забезпечення якісного життя населення та адаптація до швидких технологічних трансформацій.

Отже, урбаністичний регіон є важливим елементом інноваційної інфраструктури, що дозволяє стимулювати соціально-економічний розвиток, залучати інвестиції, підвищувати якість життя населення та забезпечувати адаптацію до новітніх викликів. Ефективний розвиток інфраструктурних проєктів, інноваційних кластерів і міських стратегій вимагає подальших досліджень, секторальної співпраці та впровадження сучасних технологій.

Перелік використаної літератури

1. Крисоватий А. Четверта промислова революція : зміна напрямів міжнародних інвестиційних потоків [Електронний ресурс] : монографія / А. І. Крисоватий, О. М. Сохацька, І. В. Скавронська [та ін.] ; за наук. ред. А. І. Крисоватого та О. М. Сохацької. - Тернопіль : Осадца Ю. В., 2018. - 480 с.

2. Крисоватий І. А. Розвиток урбаністичного регіону: цифровізація та інтелектуалізація. Бізнес Інформ. 2024. №8. С. 127–132.? <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-8-127-132>, URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-8_0-pages-127_132.pdf

3. Крисоватий І.А. Сучасна ринкова інфраструктура України. Abstracts of II International Scientific and Practical Conference. Berlin, Germany. Pp. 87-88. URL: <https://eu-conf.com/events/research-work-in-the-system-of-training-teachers-in-technological-fields/>

4. Сімків Л.Є. Ринкова інфраструктура: елементи та значення в ринковій економіці. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2020. Вип.4 (144). С. 3-7. URL: [https://ird.gov.ua/sep/sep20204\(144\)/sep20204\(144\)_003_SimkivL.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20204(144)/sep20204(144)_003_SimkivL.pdf)

Скачкова І. А¹, Бойко А. І.²

- ¹ канд. техн. наук, доц., доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна
- ² здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, спец. 073 Менеджмент, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ВИБІР ОПТИМАЛЬНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СПЕЦИФІКИ ПРОЄКТУ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ПОТРЕБ

Сучасний світ характеризується швидкими змінами, динамічним розвитком технологій та високим рівнем конкуренції. У цих умовах ефективне управління проєктами стає ключовим фактором успіху для організацій. Проте не існує універсальної методології управління проєктами, яка однаково ефективно підходила б до всіх типів проєктів та організацій. Кожен проєкт має унікальні характеристики, такі як масштаб, складність, ресурси, строки виконання, рівень невизначеності тощо, що впливають на вибір підходу до його реалізації. Помилковий вибір може призвести до затримок, перевищення витрат, невдоволення замовників або навіть до повного провалу проєкту. Тому питання адаптації методології до специфіки проєкту та організаційних потреб є надзвичайно актуальним.

Існує кілька методологій управління проєктами, кожна з яких має свої переваги та недоліки, і може бути обрана в залежності від специфіки проєкту, його вимог та обмежень. Традиційна або водоспадна (Waterfall) методологія є однією з найстаріших і найбільш відомих. Вона передбачає послідовне виконання етапів проєкту: від аналізу вимог до тестування та впровадження та добре підходить для проєктів з чітко визначеними вимогами і малою ймовірністю змін. Agile методології, такі як Scrum та Kanban, є гнучкими підходами до управління проєктами, які дозволяють швидко адаптуватися до змін. Scrum орієнтований на роботу в коротких ітераціях, званих спринтами, які зазвичай тривають від двох до чотирьох тижнів. Kanban, в свою чергу, зосереджується на візуалізації робочого процесу і обмеженні кількості завдань, що виконуються одночасно, що допомагає підвищити продуктивність і уникнути

перевантаження команди. Для кращого розуміння переваг було проведено порівняння основних методологій управління проектом (таблиця 1).

Таким чином, ефективний вибір методології управління проектами базується на всебічному аналізі проекту, організаційних потреб та контексту, що дозволяє досягати високих результатів, зменшувати ризики і забезпечувати гнучкість у сучасному конкурентному середовищі.

Таблиця 1 – Порівняльний аналіз основних методологій управління проектами

Методологія	Основні характеристики	Переваги	Недоліки
Waterfall	Послідовні етапи, чітка структура	Прозорість процесів, легкість управління	Низька гнучкість, складність внесення змін
Scrum (Agile)	Ітеративний підхід, спринти	Гнучкість, швидка адаптація до змін, зворотний зв'язок	Може бути складним для великих проектів
Kanban (Agile)	Візуалізація процесів, обмеження завдань	Підвищення продуктивності, зниження перевантаження	Відсутність чіткої структури етапів
PRINCE2	Процесно-орієнтований підхід, опис ролей	Високий рівень контролю, управління ризиками	Складність впровадження, вимоги до кваліфікації
Lean	Мінімізація втрат, максимізація цінності	Підвищення ефективності, залучення команди	Може вимагати значних змін у процесах
Six Sigma	Фокус на якості, статистичний аналіз	Підвищення якості, мінімізація дефектів	Високі вимоги до аналізу даних, потреба у спеціалістах

Sahalovych A.¹

¹ PhD in Economics, Associate professor, Kharkiv State Academy of Design and Fine Arts, Kharkiv, Ukraine

MODERN RISK MANAGEMENT APPROACHES

Today, information and digital technologies create opportunities for the development and improvement of industrial enterprises. In this context, the process of managing the risks associated with the digital transformation of industrial enterprises becomes particularly significant. Digital transformation involves using digital technologies to enhance business efficiency and productivity. However, digital transformation offers managers opportunities to improve business efficiency and effectiveness, particularly in optimizing business processes, reducing costs, increasing productivity and product quality, improving customer interaction and service, and enhancing customer satisfaction. It allows management to respond more flexibly to changes in the market and operational environment.

It is worth noting that the informatization of business processes in Ukraine is still underdeveloped and faces obstacles such as the pandemic and war. However, digital transformation can become a decisive factor in the development of the country's industrial enterprises and society as a whole. For digital marketing in 2022, innovations such as voice search, mobile-friendly website development, multichannel marketing, gamification, smart marketing, one-click search, online events, and user-generated content were implemented. Modern digital technologies enable quick and effective evaluation of new opportunities and finding new paths for the development of industrial enterprises.

1. Cryptocurrency: this is a modern tool that allows secure and transparent transactions. Using cryptocurrency helps avoid risks associated with banks and traditional payment systems. Cryptocurrency is a digital or virtual currency that uses cryptographic methods to ensure transaction security. The main advantages of cryptocurrency include:

Security: transactions are secured by cryptographic methods, making them difficult to tamper with.

Anonymity: using cryptocurrency allows transactions without disclosing personal information.

Low fees: cryptocurrency can reduce transaction costs compared to traditional banks.

Global access: cryptocurrency can be used anywhere with an internet connection.

2. Blockchain: this is a decentralized, distributed database that ensures secure and transparent storage of transaction information. Blockchain avoids risks associated with manipulation and fraudulent transactions. The main characteristics of blockchain include:

– Security: data in the blockchain is protected by cryptography, ensuring a high level of security and making changes impossible without the consensus of network participants.

– Transparency: all transactions in the blockchain are visible to all network participants, ensuring transparency and trust in the system.

– Immutability: records in the blockchain cannot be changed or deleted, making the system extremely reliable for storing important information.

– Decentralization: blockchain operates without a central administrator, reducing risks of fraud and abuse.

– Thus, blockchain is a powerful tool for managing risks in digital business solutions, providing security, transparency, and reliability of processes.

3. Data analytics: the use of modern data analysis methods allows businesses to predict risks and find new growth opportunities. It helps companies better understand their activities, identify trends, forecast risks, and make informed decisions. The main aspects of data analytics include:

– Data collection: effective analysis requires collecting data from various sources, such as CRM systems, social networks, web analytics, financial reports, etc.

– Data processing: collected data must be processed and prepared for analysis, including cleaning from errors, duplicates, and unnecessary information.

- Data analysis: applying statistical methods, machine learning, and artificial intelligence algorithms to find hidden patterns and trends.

- Data visualization: graphs, charts, and dashboards make analysis results understandable and accessible for decision-making.

Advantages of data analytics:

- Improved decision-making: based on accurate data, businesses can make more informed and effective decisions.

- Forecasting: analyzing historical data allows predicting future trends and events.

- Process optimization: identifying inefficiencies and developing ways to eliminate them.

- Competitive advantage: companies using data analytics can respond to market changes faster and outperform competitors.

Data analytics becomes an indispensable tool in modern business, helping companies manage risks, optimize processes, and make informed decisions.

4. Cybersecurity: protecting data and information systems from cyberattacks is an important aspect of risk management in digitalization. Using modern cybersecurity methods helps avoid data loss and financial risks. Here are the main elements of cybersecurity that help ensure safe business operations in a digital environment:

Authentication and authorization: authentication is the process of verifying a user's identity using passwords, biometric data, or two-factor authentication. Authorization is granting users appropriate access rights to system resources based on their role and responsibilities.

Data encryption: the process of encoding data to prevent unauthorized access.

Network security: software or hardware tools that control incoming and outgoing traffic based on established security rules.

Antivirus software: software that scans, detects, and removes malicious programs, such as viruses, trojans, and spyware.

Patch management and updates: the process of identifying, analyzing, and installing software updates to fix vulnerabilities and improve system security.

Implementing comprehensive protection measures, continuous staff training, and using modern technologies ensure a high level of security and protection of information systems.

References

1. BBVA Research. DiGiX 2024 Update: A Multidimensional Index of Digitization. 2024. URL: <https://www.bbva.com/en/publicaciones/digix-2024-update-amultidimensional-index-of-digitization/>.

2. Cherniak O., Chakalov R., & Zachosova N. Principles of risk management in the financial and economic security system in wartime economy. *Entrepreneurship and Innovation*. 2023. № 27. P. 73–78. URL: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/27.13>.

3. Dolha H. Risk management as a way to ensure the sustainable functioning of the enterprise under uncertainty. *Bulletin of Chernivtsi institute of trade and*

economics. 2021. T. III, № 83. P. 42–57. URL: <https://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-3.83.03>.

4. European Commission. The Digital Economy and Society Index (DESI). 2022. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi>.

5. European Parliament. Fact Sheets on the European Union: Digital Agenda for Europe. 2024. URL: <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/64/digital-agenda-foreurope>.

Lachinov E. T.¹

¹ Master's student, specialty Management, Odlar Yurdu University, Baku, Azerbaijan

SUSTAINABLE STRATEGIC MANAGEMENT OF THE NON-OIL SECTOR IN AZERBAIJAN UNDER MODERN CONDITIONS

Azerbaijan's economy has historically depended heavily on oil and gas revenues, constituting a significant portion of GDP and exports. However, global oil price volatility and the transition towards greener energy have highlighted the necessity for economic diversification. This paper focuses on sustainable strategic management as a critical tool to foster growth in Azerbaijan's non-oil sector. The study explores how effective policies and strategies can enable Azerbaijan to achieve long-term economic resilience while adhering to sustainable development principles.

Azerbaijan's economic model has achieved notable success in leveraging oil revenues to build infrastructure and reduce poverty. However, overdependence on hydrocarbons presents risks, including vulnerability to external shocks and limited employment opportunities in oil-related industries. The Strategic Roadmaps for National Economy and Main Economic Sectors (2016) emphasized the need for diversification, particularly in agriculture, tourism, and technology sectors (Government of Azerbaijan, 2016).

Azerbaijan's economy has undergone significant transformations over the past three decades. Following independence in 1991, the country leveraged its abundant oil and gas resources to stimulate economic growth and rebuild its infrastructure. The signing of the "Contract of the Century" in 1994, which opened Azerbaijan's oil reserves to foreign investors, marked a turning point, enabling rapid growth and increased foreign direct investment (Bayramov & Abbas, 2017).

However, this oil-driven model also entrenched economic vulnerabilities. By 2015, falling global oil prices exposed the risks of over-reliance on hydrocarbons, leading to a currency devaluation and economic contraction (World Bank, 2017). This crisis underscored the urgency of diversifying into non-oil sectors, prompting the government to focus on long-term sustainability.

Over-reliance on oil revenues has created structural imbalances in Azerbaijan's economy:

Volatility: Dependence on fluctuating global oil prices has led to economic instability.

Limited Employment: The oil sector, though profitable, is capital-intensive and employs a small fraction of the population.

Dutch Disease: Excessive resource exports have contributed to currency appreciation, undermining the competitiveness of non-oil industries (Auty, 2001).

Addressing these challenges requires fostering resilience in non-oil sectors through strategic planning, innovation, and policy coherence.

Policy Landscape

Recognizing the need for diversification, Azerbaijan has implemented several initiatives, such as:

Strategic Roadmaps (2016): A comprehensive plan targeting the development of priority non-oil sectors, including agriculture, tourism, and logistics.

Azerbaijan 2030: National Priorities for Socio-Economic Development: This framework aligns with the UN's SDGs, focusing on sustainability, economic diversification, and human capital development (Government of Azerbaijan, 2021).

Despite these efforts, challenges remain in policy execution, including bureaucratic inefficiencies, inadequate private sector engagement, and limited integration with global value chains.

Sustainable strategic management involves formulating and implementing strategies that balance economic, social, and environmental objectives to achieve long-term growth. In the non-oil sector, this means fostering innovation, enhancing competitiveness, and aligning with sustainability goals. Theoretical frameworks such as the Triple Bottom Line (Elkington, 1997) and Porter's Competitive Advantage emphasize the need for efficiency, differentiation, and social responsibility in driving sustainable development.

In Azerbaijan, applying these frameworks requires addressing sector-specific challenges while integrating global trends such as digitalization and green technologies.

Relevance to Non-Oil Sectors

The non-oil sectors play a critical role in diversifying Azerbaijan's economy, offering opportunities to generate employment, reduce income inequality, and stabilize GDP growth. For example:

Agriculture: Employs nearly 37% of the population and holds potential for high-value exports like organic produce and wine (FAO, 2020).

Tourism: An underdeveloped yet promising sector due to Azerbaijan's rich cultural heritage and natural landscapes.

Renewable Energy: With commitments to the Paris Agreement, renewable energy offers a pathway to sustainable industrial growth.

Strategic management enables these sectors to thrive by addressing resource allocation, innovation, and governance.

Key Pillars of Strategic Management

Innovation and Technology: Investment in R&D and digital transformation is crucial for modernizing industries. Countries like South Korea and Singapore have demonstrated how innovation-driven policies can lead to successful economic diversification (Kim & Nelson, 2000).

Human Capital Development: Educating and training the workforce is essential to improve productivity and foster entrepreneurship in the non-oil sector. Programs like vocational training for agricultural and tourism workers can be transformative.

Institutional Quality and Governance: Transparent, accountable, and efficient institutions are prerequisites for creating a business-friendly environment. Strengthening anti-corruption measures and simplifying regulations are key steps.

Examples of Successful Practices

Several resource-dependent economies have implemented strategies to diversify successfully, providing valuable lessons for Azerbaijan:

United Arab Emirates (UAE): The UAE has shifted its focus toward tourism, logistics, and technology through initiatives like Dubai Vision 2021.

Norway: Through its sovereign wealth fund and investment in renewable energy, Norway has mitigated the risks of resource dependency.

Azerbaijan can adapt similar strategies while considering its unique socio-economic context.

Institutional Weaknesses: Bureaucratic inefficiencies and inconsistent regulatory frameworks hinder the development of a dynamic non-oil sector (OECD, 2020).

Access to Financing: Small and medium enterprises (SMEs), critical for diversification, face difficulties obtaining affordable credit due to underdeveloped financial markets (Bayramov & Abbas, 2017).

Global Market Integration: Limited integration with global value chains reduces the competitiveness of Azerbaijan's non-oil exports (World Bank, 2017).

Environmental Concerns: Unsustainable practices in agriculture and energy exacerbate ecological degradation, contradicting long-term sustainability goals (UNEP, 2018).

Opportunities

Agricultural Modernization: Azerbaijan's diverse climate allows for high-value crop production and expansion of agri-tech solutions, creating export potential (FAO, 2020).

Tourism Growth: Cultural heritage and initiatives like the "Silk Road" tourism corridor position Azerbaijan as an emerging destination in the region (UNWTO, 2022).

Renewable Energy Development: With abundant solar and wind resources, renewable energy investments can drive green growth while reducing dependency on oil (IEA, 2023).

Strategic Trade Partnerships: Strengthening trade ties with neighboring countries and participating in international trade blocs can expand market access.

By addressing challenges and capitalizing on these opportunities, Azerbaijan can pave the way for a sustainable and resilient non-oil sector.

5. Policy Recommendations

a. Institutional Reforms

Streamline bureaucratic processes to create a more business-friendly environment.

Strengthen anti-corruption measures to increase investor confidence.

b. Enhancing Financial Access

Establish targeted financing programs for SMEs, especially in agriculture and tourism.

Expand the role of development banks in funding renewable energy projects.

c. Sector-Specific Strategies

Agriculture: Promote modern farming techniques and incentivize exports of high-value crops.

Tourism: Develop eco-tourism and cultural heritage projects through public-private partnerships.

Renewable Energy: Prioritize solar and wind power projects to diversify the energy mix.

d. Education and Workforce Development

Introduce vocational training programs aligned with the needs of the non-oil sectors.

Partner with international organizations to improve higher education in technology and management.

e. Alignment with Sustainable Development Goals (SDGs)

Embed sustainability criteria in all economic policies to ensure long-term ecological and social well-being.

Azerbaijan's dependency on oil has driven substantial economic growth, but the challenges posed by oil price volatility and the global push for sustainability underscore the need for economic diversification. The sustainable strategic management of the non-oil sector is crucial to achieving long-term resilience and reducing vulnerability to external shocks. By focusing on sectors such as agriculture, tourism, and renewable energy, and implementing sound policy reforms, Azerbaijan can diversify its economy and secure sustainable growth.

The key to success lies in addressing institutional weaknesses, improving access to financing, and fostering innovation and human capital development. Azerbaijan can draw valuable lessons from other resource-rich nations like the UAE and Norway, which have successfully transitioned towards diversified economies.

In conclusion, Azerbaijan's future economic stability depends on a strategic, sustainable approach to non-oil sector development. By aligning with global sustainability goals and prioritizing long-term investments in infrastructure, education, and governance, the country can chart a path toward a resilient and diversified economy, ensuring prosperity for future generations.

References

1. Government of Azerbaijan. (2016). Strategic Roadmaps for National Economy and Main Economic Sectors. Baku: Presidential Administration of the Republic of Azerbaijan.
2. United Nations. (2015). Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: United Nations.
3. Auty, R. M. (2001). Resource Abundance and Economic Development. Oxford: Oxford University Press.

4. Bayramov, E., & Abbas, G. (2017). The Effectiveness of Resource-Rich Economies in Diversification: Evidence from Azerbaijan. *Journal of Eurasian Studies*, 8(1), 40-56.
5. World Bank. (2017). *Azerbaijan Country Economic Memorandum: Oil Price Shock and Beyond*. Washington, DC: World Bank.
6. Government of Azerbaijan. (2021). *Azerbaijan 2030: National Priorities for Socio-Economic Development*. Baku: Presidential Administration of the Republic of Azerbaijan.
7. Elkington, J. (1997). *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business*. Oxford: Capstone.
8. FAO. (2020). *Agriculture in Azerbaijan: Opportunities and Challenges*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
9. Kim, L., & Nelson, R. R. (2000). *Technology, Learning, and Innovation: Experiences of Newly Industrializing Economies*. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Government of UAE. (2010). *Dubai Vision 2021*. Dubai: UAE Government.
11. FAO. (2020). *Agriculture in Azerbaijan: Opportunities and Challenges*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
12. IEA. (2023). *Renewables 2023: Market Analysis and Forecast*. Paris: International Energy Agency.
13. OECD. (2020). *Competitiveness in South Caucasus Economies*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
14. UNEP. (2018). *Sustainability Transition in Resource-Rich Economies*. Nairobi: United Nations Environment Programme.
15. UNWTO. (2022). *Silk Road Tourism Strategy*. Madrid: United Nations World Tourism Organization.

Hamidova L. A.¹, Shahverdiyeva N. E.²

¹ PhD in Economics, Associate Professor,

Azerbaijan State University of Economics Baku, Azerbaijan

² Azerbaijan State University of Economics Baku, Azerbaijan

"GREEN" ECONOMY AS A PATH TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Formulation of the problem. In the context of global climate change, depletion of natural resources and growing social inequality, traditional models of economic development demonstrate their limitations and inconsistency in the long term. The green economy offers an alternative path, focusing on the sustainable use of resources, minimizing the negative impact on the environment and ensuring a fair distribution of benefits. It aims not only to increase economic growth, but also to integrate environmental and social aspects into the development process, which makes it especially important in the modern world. Sustainable development, in turn, implies a harmonious combination of economic growth, social justice and environmental protection. This concept is relevant for both developed and developing countries, as it

is aimed at meeting the needs of the present generation without compromising the opportunities of future generations. The combination of these factors makes the green economy and sustainable development priority areas for governments, international organizations and businesses that recognize the need to transition to new models that can ensure the long-term well-being of the planet and its inhabitants.

Analysis of recent research and publications. Green economy is not just an approach that takes into account environmental values and ecosystem services. The goal is to ensure sustainable development. It aims at the sustainable use of ecosystem services and, therefore, balanced and continuous economic development. In order to ensure the continuity of economic growth while avoiding the excessive use of ecosystem services, it is necessary to develop new areas of employment and more environmentally friendly information and technologies [2]. In addition to supporting production processes that take into account human health and the environment, ensuring financial continuity, improving social equality and quality of life are among the main goals of the green economy [3].

Those who support the concept of green economy play an important role in ensuring the quality of life of the existing economic structure. On the other hand, it is obvious that the existing economic structure causes many problems such as poverty, income inequality, food and fresh water problems, as well as various environmental problems such as climate change and loss of biodiversity [4]. In this context, it is emphasized that the transition to a green economy is a necessity for human life. Green economy is a system of economic activity related to the production, distribution and consumption of goods and services that leads to an improvement in human well-being in the long term, but does not expose future generations to significant environmental risks or environmental waste [8].

One of the main problems facing every country in modern times is ensuring economic growth. This is due to the disruption of the balance of the biosphere, pollution and degradation of the environment, destruction and depletion of natural resources and reduces the possibilities of future development by causing harm to human health and climate instability. The report "The Limits to Growth", prepared by the Club of Rome in 1972, emphasizes that development policy must take into account the interdependence of the economy and the natural environment. The report states that if the current trend of world population growth, industrialization, environmental pollution, food production and use of natural resources continues, the limits of economic growth will be reached in a century. It is predicted that a natural consequence of this situation will be a rapid decline in population and industrial production capacity [5].

The main goal of sustainable development is to preserve the existence of humans as a biological species. More and more people understand that if the degradation of the natural environment exceeds a critical level above the norm, further life and activity of people may become impossible [6]. In the context of global environmental crises and socio-economic challenges, the concept of a green economy is becoming increasingly important [9]. For countries with rich natural resource potential, such as Azerbaijan, the transition to a green economy is becoming a critical factor in ensuring long-term sustainable development. However, in Azerbaijan, as in other countries with

developing economies, the issue of how to effectively integrate environmental and economic interests to achieve sustainable development remains understudied.

Justification of the relevance of the study. In the face of accelerating climate change, depletion of natural resources and growing social inequality, traditional economic approaches are becoming insufficient to ensure long-term development.

Azerbaijan, with its significant natural resource potential, faces the need to diversify its economy and introduce environmentally sustainable practices.

Green economy offers conceptual and practical solutions aimed at harmonizing economic growth with environmental protection and improving social welfare. In the context of Azerbaijan, the transition to a green economy can become a key factor in ensuring sustainable development, allowing the country not only to effectively use its natural resources, but also to introduce innovative technologies, creating new jobs and improving the quality of life of the population.

The purpose of the article is to research the key aspects and mechanisms of the transition to a "green" economy as a path to sustainable development of Azerbaijan.

Presentation of the main research results. Over the past two decades, Azerbaijan has maintained oil production and developed its gas sector, which has helped accelerate domestic demand (1). Azerbaijan's economic growth has been driven by the accumulation of physical capital financed by rents from oil and gas exports. The oil and gas sector accounts for about 90% of export revenues (Figure 1).

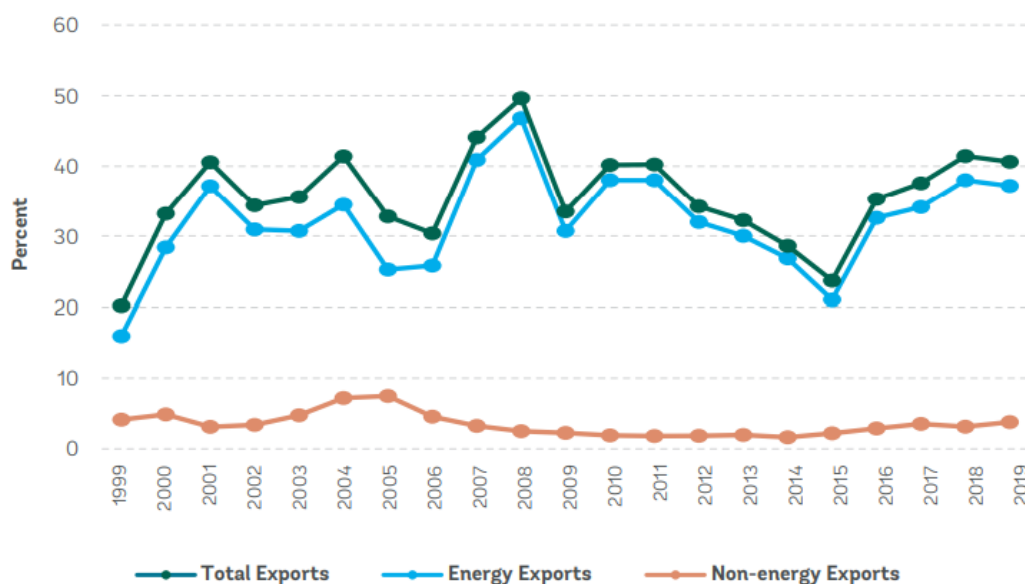

Figure 1 – Exports to GDP of Azerbaijan, 1999-2019.

Source: Azerbaijan: Towards Green Growth, 2022

Over 90% of Azerbaijan's export revenues come from oil and natural gas, with the EU accounting for over 45% of the country's total exports [1]. However, this growth model has led to the depletion of non-renewable resources and the spread of environmental stresses to soil, water, air and ecosystems, posing serious risks to the future generation of wealth and human well-being.

Azerbaijan has joined the global push for sustainable development by making strategic choices in favor of investments in a clean environment and reducing greenhouse gas emissions. The country is charting new directions to overcome the

current limitations of its fossil fuel-based economy. Azerbaijan’s new macroeconomic policy includes changing the medium- and long-term “driving forces” of the economy towards sustainability and diversification. At the COP26 meeting in Glasgow, Azerbaijan announced a target to reduce greenhouse gas emissions by 35–40% by 2050 compared to 1990 levels, and the country is working on developing a long-term Low Emission Development Strategy (LEDS).

For a more in-depth analysis, the GRID (Green, Resilient and Inclusive Development) method is suitable. A summary of the GRID results for Azerbaijan is presented in Table 1 and highlights areas for improvement compared to other upper-middle income countries.

Table 1 – Comparative analysis of GRID/RISE for Azerbaijan

Indicator	Key sources and main problems	Benchmarking	
		Azerbaijan	ECA / UMI
Emissions of pollutants into the atmosphere (PM2.5)	PM 2.5% exposed above WHO (25 µg/m3) Defined as the proportion of a country's population living in places where the annual average concentration of PM2.5 exceeds 25 µg/m3.	95,3	56,6
Premature mortality from PM2.5	Total non-accidental mortality from ambient air pollution (% of GDP, 2019 equivalent)	7	5
Municipal waste	Improperly disposed waste (% of total waste generated)	100	49,5
Material productivity	Expressed as the volume of economic output produced (in terms of GDP) per unit of materials consumed Total Materials/Non-Energy Materials, US\$/kilogram, 2019	1,5	2,9
Land degradation and soil erosion	Estimated annual absolute loss of land productivity (%) due to severe soil erosion	1,2	1,1
Water scarcity and quality	Water use productivity (\$ per m3 of water withdrawal)	3,7	16,1
Total environmental expenditure (% of GDP)	Expenditures are mainly on the use/protection of water resources, air protection, waste disposal, land reclamation 0.1% of GDP in 2019 according to the State Statistics Committee, 2020.	0,1%	2%
CO2 emissions by energy sector	Energy: construction, electricity, heat, transport, leakage (tonnes CO2e/million US\$ GDP)	664	258
CO2 emissions from electricity	CO2 emissions in the electricity sector (tonnes CO2-eq./million US dollars of GDP)	303	114

Source: Azerbaijan: Towards Green Growth, 2022

Water shortages are severe in Azerbaijan, and soil erosion – affecting 42% of its territory – is a likely cause of lower land productivity (by 1.2%) and the subsequent loss of GDP. Material productivity is lower than in the analyzed countries, and energy and emission intensity is higher in most energy consumption sectors. Climate change is likely to negatively affect these indicators. In terms of overcoming problems, Azerbaijan’s expenditure on environmental protection is 20 times lower than in the EU countries.

The study identified key obstacles to the transition to a green economy in Azerbaijan. Among them are insufficient awareness of the population and businesses about the principles of sustainable development, limited funding for environmental projects, and the lack of a clear government policy aimed at supporting green technologies.

The analysis showed that Azerbaijan has significant potential for developing a green economy, especially in sectors such as renewable energy, energy-efficient construction and ecotourism. These areas can become drivers of sustainable economic growth and contribute to the diversification of the country's economy.

The study developed recommendations for government agencies on the implementation and support of green economy initiatives. The proposed measures include stimulating investment in environmentally friendly technologies, creating a system of tax incentives for enterprises implementing green standards, and developing educational programs to improve environmental literacy among the population.

The results of the study provide concrete recommendations for the Azerbaijani government, business and society on the transition to a green economy. These recommendations can form the basis for developing a national sustainable development strategy, which will help the country minimize environmental risks and increase competitiveness in the international arena.

Conclusion and prospects for further research. The introduction of green economy principles can contribute not only to economic growth, but also to improving the environmental situation in the country. This confirms that sustainable development is possible without compromising economic interests, but on the contrary, can lead to the creation of new jobs and an improvement in the quality of life of the population. The key factor for a successful transition to a green economy is environmental education and public awareness.

By increasing investment and the process of economic growth, it is possible to improve environmental quality and social integration. The idea of a green economy aims to correct or even eliminate the connection between the negative externalities caused by uncontrolled economic growth and environmental problems as its natural consequence. In addition, some adjustments should be made to the main indicators of economic growth, such as the calculation of the value of the gross national product. Negative effects such as the depletion of natural resources and the deterioration of the ecosystem should be included in the calculations of economic growth [7].

The Green New Deal is a policy package aimed at simultaneously overcoming the economic, social and environmental crisis. In this sense, the Green New Deal is an economic policy that advocates the use of both public and private resources for both nature and human well-being. The Green New Deal addresses the problem of poverty and inequality in the global economy, as well as environmental destruction [10].

To move towards the “Green New Deal” required by the “green” economy, the international trade system and the international financial system must be transformed to take into account environmental priorities. In addition, more attention should be paid to local economies and rural development, especially at the national level. Because the “green” economic transformation, in other words the “Green Deal”, emphasizes the

need to gradually reduce carbon emissions and use resources more efficiently from an environmental perspective.

References

1. Azerbaijan: Towards Green Growth. The World Bank, 2022
2. Barlas N. "Küresel krizlerden sürdürülebilir bir topluma çağımızın ekolojik sorunları." İstanbul, Üniversite Yayınları, 2004
3. <https://www.economy.gov.az/az/page/yasil-iqtisadiyyat>
4. <https://arkasnews.com/surdurulebilirliigin-yeni-modeli-yesil-ekonomi>
5. Qasımlı V., Hüseyinov R. F., A. B. Bayramova, "Yaşıl iqtisadiyyat", Bakı, 2022, "Azprint" nəşriyyatı, 2022, 279 s.
6. Bozlogan R. Sürdürülebilir kalkınma fikri için tarihsel ön koşullar // Sosyal Politika Konferansları Dergisi, 2005, (50), 1011-1028.
7. <https://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/5628/Yesil+Ekonomi+ve+Biz>
8. N.Houssam, D.Ibrahiem, S.Sucharita, K.El-Aasar, R.Esily, N.Sethi. Assessing the role of green economy on sustainable development in developing countries. Heliyon, Volume 9, Issue 6, 2023, <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e17306>
9. A.Telukdarie, T.Katsumbe, H.Mahure, K.Murulane. Exploring the green economy – A systems thinking modelling approach. Journal of Cleaner Production, Volume 436, 2024, <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2024.140611>
10. The Green New Deal. <https://www.greenpeace.org/usa/the-green-new-deal/>

Ткачук К. О.¹

¹ здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спец. 072 Фінанси, банківська справа та страхування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Економічна безпека підприємства – це один із ключових чинників забезпечення його стабільного функціонування та розвитку в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Вона передбачає здатність підприємства протидіяти ризикам та загрозам, а також підтримувати необхідний рівень фінансової стійкості. Одним із визначальних аспектів цього процесу є ефективне регулювання капіталу за допомогою фінансових інструментів. Дослідження таких інструментів стає особливо актуальним у контексті постійних змін ринкових умов, воєнних ризиків та глобальних економічних викликів.

Структура капіталу підприємства складається із власного та залученого, а дотримання балансу між ними є критично важливим для підтримки його

фінансової стійкості. При цьому, фінансові інструменти у регулюванні капіталу грають значну роль, оскільки дозволяють підприємству: оптимізувати структуру капіталу, зменшуючи ризики та вартість залученого фінансування; забезпечити гнучкість у формуванні фінансових потоків, враховуючи коротко- та довгострокові потреби; залучати ресурси для інноваційного розвитку та диверсифікації діяльності.

Серед ключових фінансових інструментів дослідники виділяють [1-3]:

1. Фінансові інструменти для управління власним капіталом, а саме:

– емісія акцій, що дозволяє залучити додаткові кошти, збільшуючи при цьому власний капітал;

– формування резервного капіталу, за рахунок створення резервів компенсуються фінансові втрати та знижуються ризики неплатоспроможності;

– реінвестування прибутку, що дозволяє забезпечити фінансування розвитку без залучення зовнішніх джерел.

2. Фінансові інструменти для управління запозиченим капіталом:

– банківські кредити, які використовуються для забезпечення оборотного капіталу та фінансування інвестиційних проектів;

– облігації, випуск яких забезпечує довгострокове фінансування;

– лізинг, який надає можливість отримання основних засобів у користування без значних одноразових витрат.

3. Інноваційні фінансові інструменти:

– факторинг, що являє собою продаж дебіторської заборгованості для швидкого поповнення оборотного капіталу підприємства;

– хеджування – шляхом використання похідних фінансових інструментів (форварди, ф'ючерси, опціони) здійснюється захист від валютних та процентних ризиків;

– венчурний капітал: залучення інвесторів для фінансування ризикованих, але перспективних проектів.

Використання фінансових інструментів для регулювання капіталу суб'єкта господарювання має суттєвий вплив для підвищення його економічної безпеки. Так, досягнення оптимальної структури капіталу знижує ризики втрати платоспроможності та підвищує фінансову стійкість підприємства. Також, застосування різних фінансових інструментів дозволяє мінімізувати вплив зовнішніх та внутрішніх загроз та диверсифікувати, таким чином, ризики. Дійове управління капіталом дає змогу підтримувати стійкість бізнесу в умовах кризи та підвищити його інвестиційний потенціал.

Фінансові інструменти регулювання капіталу мають значу роль в управлінні економічною діяльністю підприємств, оскільки їх ефективне використання сприяє збереженню економічної безпеки суб'єкта господарювання. У сучасних умовах підприємства мають адаптувати свої фінансові стратегії, використовуючи інноваційні інструменти та враховуючи ризики економічної нестабільності.

Перелік використаної літератури

1. Іщенко Н. А. Особливості управління власним капіталом підприємства / Фінансово-кредитний механізм розвитку економіки та соціальної сфери: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 9 грудня 2021 р., м. Кропивницький. К.: «Ексклюзив-Систем», 2021. С. 40-43. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/064406f3-b5d3-4097-a2c5-d39e00a889c9/content>.
2. Ларіонова К., Капінос Г. Механізм управління капіталом підприємства. Scientific journal «Modeling the Development of the Economic Systems». 2023. №3. – С. 147-154. – URL: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-9-20>.
3. Танклевська Н.С., Ярмоленко В.В. Управління капіталом промислових підприємств. Держава та регіони. 2021. № 5 (122). С.32-39.

Попов О. С.¹ Яровий О.²

¹ канд. екон. наук, доцент кафедри економіки та публічного управління, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

² здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, спец. 051 Економіка, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ЧИННИКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СЕКМЕНТУ NORECA

Секмент HoReCa (Hotels, Restaurants, Cafes) є однією з найбільш динамічних сфер економіки, яка має значний вплив на розвиток туризму, забезпечення зайнятості та формування соціокультурного середовища. У сучасному світі ця галузь перебуває під постійним тиском конкурентного ринку, що зумовлює необхідність активного пошуку шляхів підвищення конкурентоспроможності підприємств. Особливістю секменту є високий рівень споживчих очікувань, швидка адаптація до нових трендів і технологій, а також значний вплив соціальних факторів [1, 2].

Конкурентоспроможність підприємств HoReCa визначається їхньою здатністю задовольняти потреби клієнтів, пропонуючи високоякісні послуги за адекватною ціною [3]. Для досягнення успіху компанії повинні враховувати як зовнішні (економічне середовище, ринок праці, регуляторна політика), так і внутрішні чинники (якість обслуговування, інновації, маркетинг). Тому дослідження чинників конкурентоспроможності стає актуальним для забезпечення стабільності і розвитку галузі [4].

В умовах зростаючої конкуренції та змінних споживчих уподобань важливо розуміти, які фактори впливають на здатність цих підприємств залишатися конкурентоспроможними. Автори вважають, що в якості таких факторів доцільно виділити наступні:

1. Якість обслуговування.

Високий рівень сервісу є основою конкурентоспроможності в сегменті HoReCa. Професійність персоналу, швидкість обслуговування та увага до деталей формують позитивний досвід клієнтів, сприяючи їхній лояльності та повторним візитам.

2. Інновації та унікальність пропозиції.

Впровадження новітніх технологій, таких як системи онлайн-бронювання, мобільні додатки для замовлень та автоматизація процесів, дозволяє підвищити ефективність роботи та задовольнити сучасні потреби споживачів. Унікальність концепції закладу, оригінальне меню та дизайн інтер'єру також сприяють виділенню серед конкурентів.

3. Локація та доступність.

Розташування підприємства в місцях з високим пішохідним трафіком, поблизу туристичних атракцій або бізнес-центрів, значно впливає на потік клієнтів. Доступність транспорту та наявність паркувальних місць також є важливими факторами.

4. Цінова політика та співвідношення «ціна-якість».

Гнучка цінова політика, що враховує платоспроможність цільової аудиторії та пропонує конкурентні ціни при високій якості послуг, сприяє залученню та утриманню клієнтів. Різноманітні акції, знижки та програми лояльності можуть додатково стимулювати попит.

5. Маркетинг та просування бренду.

Ефективні маркетингові стратегії, включаючи активну присутність у соціальних мережах, рекламу та участь у місцевих заходах, підвищують впізнаваність бренду та залучають нових клієнтів. Робота з відгуками та репутацією в інтернеті також відіграє важливу роль у формуванні позитивного іміджу.

6. Екологічна відповідальність та соціальна активність.

Зростаюча увага споживачів до екологічних та соціальних аспектів діяльності підприємств спонукає заклади HoReCa впроваджувати «зелені» практики, такі як використання екологічно чистих продуктів, мінімізація відходів та участь у соціальних проектах. Це не лише сприяє збереженню довкілля, але й підвищує привабливість закладу для свідомих споживачів.

7. Управління персоналом та корпоративна культура.

Мотивація, навчання та розвиток персоналу безпосередньо впливають на якість обслуговування та загальну атмосферу в закладі. Створення позитивної

корпоративної культури сприяє зниженню плинності кадрів та підвищенню ефективності роботи.

8. Адаптація до змін ринкового середовища.

Гнучкість у реагуванні на зміни споживчих уподобань, економічних умов та технологічних нововведень дозволяє підприємствам HoReCa залишатися конкурентоспроможними. Постійний аналіз ринку та готовність до впровадження нових рішень є ключовими в цьому контексті.

Отже, конкурентоспроможність підприємств сегменту HoReCa визначається комплексом взаємопов'язаних чинників. Успішне поєднання високої якості обслуговування, інновацій, ефективного маркетингу та соціальної відповідальності дозволяє закладам не лише утримувати свої позиції на ринку, але й активно розвиватися в умовах жорсткої конкуренції.

Перелік використаної літератури

1. Кошельок Г. В., Царьов О. С. Фактори, що впливають на конкурентоспроможність підприємства. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Економічні перспективи підприємництва». Житомир: ЖДТУ, 2019. С. 213–215.

2. Малюга Л., Загороднюк О. Конкурентоспроможність підприємств ресторанного бізнесу. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2020. № 25. С. 37–41.

3. Якименко-Терещенко Н. В. Оцінка конкурентоспроможності підприємств готельно-ресторанного бізнесу. Науковий вісник ЧНУ імені Петра Могили. 2019. Вип. 2. С. 300–304.

4. Кирніс Н. І. Аспекти конкурентоспроможності підприємств ресторанного господарства в сучасних умовах. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2013. № 5. С. 135–140.

Секція 4. Сучасні маркетингові стратегії та їх вплив на економічну безпеку бізнесу

Самойленко І. О.¹, Похвальський І. Д.²

¹д-р екон. наук, доц., професор кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

²здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, спец. 075 Маркетинг, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

КАДРОВИЙ МАРКЕТИНГ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

Сучасна кадрова політика підприємств торгівлі має бути спрямована на ринкові умови господарювання, а головною її метою полягає в забезпеченні кожного робочого місця, кожної посади персоналом відповідних професій та спеціальностей і належної кваліфікації. Однак ефективна діяльність підприємства в умовах конкуренції залежить від результативності методів і механізмів управління ними. Тобто є необхідність у пошуку та запровадженні інноваційних підходів щодо формування кадрової політики підприємств сфери торгівлі.

Інноваційна політика підприємств торгівлі визначає напрями їх змін відповідно до вимог зовнішнього середовища, окреслює коло можливих інноваційних рішень, формує інноваційні завдання залежно від типу обраної стратегії, створює умови для оперативної реалізації інновацій. Відповідно, інноваційна політика стосовно кадрової складової підприємств торгівлі має бути спрямована на створення умов для підвищення ролі людського фактору, стимулювання, мотивації до інноваційної діяльності, що забезпечить розвиток персоналу, підвищить його професіоналізм, вміння вирішувати інноваційні проблеми, посилить інтерес колективу до інновацій, підвищить рівень креативності інноваційних ідей.

Одним із інноваційних підходів, в сучасних умовах, науковці вважають застосування HR маркетинг. «HR маркетинг – це сучасний світовий тренд, який дозволяє компаніям залучати та утримувати талановитих працівників. Цей стратегічний підхід поєднує маркетинг та менеджмент персоналу, дозволяючи компаніям побудувати привабливий бренд роботодавця та залучити найкращих фахівців на ринку праці.» [1].

Оскільки основною метою формування кадрової політики є своєчасне забезпечення оптимального балансу процесів комплектування, збереження персоналу, його розвитку відповідно до потреб підприємства, вимог діючого законодавства та стану ринку праці, кадрова політика підприємств торгівлі має визначати генеральний напрямок і основи роботи з кадрами, загальні і специфічні вимоги до них і розроблятися власниками підприємства і кадровою службою.

У своїй роботі HR-фахівці використовують стратегії маркетингу, спрямовані на поліпшення бренду роботодавця. Вони позиціонують свою компанію, як найкраще місце для роботи, щоб залучати нові таланти та утримувати кращих співробітників.

На нашу думку, у процесі формування кадрової політики підприємств торгівлі мають узгоджуватися декілька аспектів:

- розробка загальних принципів кадрової політики, визначення пріоритетів цілей;
- організаційно-штатна політика – планування потреби у персоналі, формування структури і штату, призначення, створення резерву, переміщення; інформаційна політика – створення і підтримка системи руху кадрової інформації;
- фінансова політика – формулювання принципів розподілу засобів, забезпечення ефективної системи стимулювання праці;
- політика розвитку персоналу – забезпечення програми розвитку, профорієнтація і адаптація працівників, планування індивідуального просування, формування команд, професійна підготовка і підвищення кваліфікації;
- оцінка результатів діяльності – аналіз відповідно кадрової політики і стратегії підприємства, виявлення проблем у кадровій роботі, оцінка кадрового потенціалу.

При формуванні кадрової політики на підприємствах торгівлі необхідно також дотримуватися таких принципів: повна довіра до працівника і надання йому максимальної самостійності; у центрі економічного управління повинні бути не фінанси, а людина і його ініціатива; результат діяльності підприємства визначається ступенем згуртованості колективу; максимальне делегування функцій управління працівникам; необхідність розвитку мотивації працівників.

Досягнення кінцевої мети кадрової політики підприємств торгівлі передбачає виконання низки функцій (рисунок 1). Ці та інші функції мають реалізуватися кадровими службами (відділами кадрів) у тісній співпраці з керівництвом (питання загальної стратегії або висування на посади) і з відповідними структурними підрозділами підприємства, які в тій чи іншій мірі беруть участь у розробці та реалізації кадрової політики. Слід також зазначити, що суттєві зміни в соціально-економічній, політичній та духовній сферах потребують застосування політики гнучкого управління персоналом підприємств торгівлі, пов'язаної з питаннями адаптації працівників до зовнішніх і внутрішніх умов функціонування і розвитку цих підприємств.

Система гнучкого управління персоналом представляє собою сукупність підсистем загального і лінійного управління, функціональних підсистем, які спеціалізуються на виконанні однорідних функцій. Важливу роль у системі гнучкого управління персоналом має відігравати застосування ефективного кадрового маркетингу. В основі маркетингу персоналу закладено принципи ясності цілі, рішучості дій і терпимості до результату, тому він має бути орієнтований на залучення робітника, котрий своєю працею здатен створити

споживчу вартість, яка характеризується більшою міноюю вартістю, ніж його робоча сила [2, с. 75].

Рисунок 1 – Функції кадрової політики підприємств торгівлі

Тобто, маркетинг персоналу одночасно направлений на задоволення потреб організації в персоналі та на виявлення і задоволення індивідуальних потреб її співробітників. Для забезпечення цієї діяльності менеджери прагнуть розробити професійні вимоги до персоналу, визначити якісні та кількісні потреби в кадрах, розрахувати витрати на придбання і подальше використання персоналу, а також вибрати джерела і шляхи покриття потреби у робочій силі. Такий підхід стимулює організацію до розширення функції виробничого маркетингу в сфері управління людськими ресурсами [3].

Поєднання сучасного світового тренду HR маркетингу із принципами кадрової політики забезпечить високий рівень розвитку людського потенціалу та сприятиме ефективній діяльності підприємств торгівлі за будь-яких умов.

Перелік використаної літератури

1. Борисенко О.С., Фісун Ю.В. Маркетинг відносин як сучасна концепція маркетингу. Інфраструктура ринку. 2017. Вип. 7. С. 107–113.
2. Вячеславський М. Суть і принципи маркетингу в діяльності підприємства. К., Економіка України. 2014. С.74-82.

3. Голубков Е. П. Маркетинг: стратегії, плани, структури. Економіка. Управління. Інновації. 2016. Випуск № 2 (14).

Гатило В. П.¹, Селевко М. Б.²

¹ канд. екон. наук, доц., завідувачка кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

² здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, спец. 075 Маркетинг, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

АДАПТАЦІЯ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ ДО ЗМІНЮВАНИХ УМОВ РИНКУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Адаптація маркетингових стратегій є критично важливою для забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах швидко змінюваного ринку, особливо в контексті військового стану. В умовах війни в Україні підприємства зазнають значних викликів, включаючи руйнування інфраструктури, обмеження постачань, зміни в попиті та нестабільність валютного ринку.

Для машинобудівних підприємств важливо швидко реагувати на ці зміни, щоб зберегти свою конкурентоспроможність і економічну безпеку. Під час війни значно змінюються потреби як внутрішнього, так і зовнішнього ринку. У багатьох випадках попит на продукцію машинобудування може зменшуватись або змінюватись, через зменшення інвестицій або перенаправлення ресурсів на оборонні потреби. В умовах нестабільного ринку підприємствам важливо швидко адаптувати свої стратегії до нових умов. Це включає розробку альтернативних каналів постачання, пошук нових ринків та продукції.

На сьогоднішній день в Україні дослідження адаптації маркетингових стратегій під час війни набули популярності серед економістів і маркетингологів. У наукових статтях підкреслюється важливість стратегічного планування, яке повинно враховувати як економічні, так і соціальні чинники, пов'язані з військовою ситуацією. Адаптація маркетингових стратегій також повинна включати аналіз ситуації на міжнародних ринках, де можуть виникати нові можливості для машинобудівних підприємств. Зокрема, одним з важливих аспектів є зміна акцентів у зовнішньоекономічній діяльності підприємств, зокрема через пошук нових партнерів або перенаправлення продукції для потреб оборони. Наукові роботи відзначають важливість застосування адаптивного підходу, де маркетингові стратегії змінюються в залежності від конкретних умов, що складаються на ринку, на основі регулярних моніторингів та аналізу ситуації.

Науковці, як правило, вказують на необхідність постійного моніторингу змін на ринку і розробки адаптивних маркетингових стратегій. В своїх роботах Іванова І.І. [1] зазначає, що підприємства повинні вміти швидко реагувати на зміни, застосовуючи гнучкі стратегії, що включають коригування ціноутворення, оптимізацію каналів збуту, а також перегляд продуктового портфеля. Автор

акцентує увагу на важливості гнучкості в стратегічному плануванні, щоб підприємства могли зменшити негативний вплив кризи або військових дій на їхню діяльність.

У статті О. Петрова «Адаптація підприємств до умов воєнного стану» [2] розглядається, як військові дії та економічна невизначеність впливають на стратегічні рішення підприємств, а саме на їхні маркетингові стратегії. В умовах війни підприємства мають переглядати не лише свої маркетингові підходи, а й всю бізнес-модель, аби зберегти свою фінансову стабільність і забезпечити економічну безпеку. Тому потрібно приділяти увагу до диверсифікації ринків збуту та пошуку нових партнерів, що дозволить підприємствам зменшити залежність від одних джерел постачання та продажу.

Багато науковців також звертають увагу на важливість інновацій в умовах економічної та політичної нестабільності. У статті В. Сидоренка «Інноваційні стратегії в умовах кризових ситуацій» [3] зазначається, що для підтримки конкурентоспроможності підприємств у кризових умовах важливо впроваджувати новітні технології та адаптувати маркетинг до нових реалій через цифровізацію, автоматизацію та використання даних для прийняття стратегічних рішень. Отже, застосування маркетингу для розвитку нових сегментів ринку, зокрема через створення нових продуктів або послуг, що можуть бути корисні в умовах війни або економічної нестабільності, що забезпечить додаткові джерела доходу.

Питання взаємозв'язку між маркетинговими стратегіями і економічною безпекою підприємств розглядається в роботах таких авторів, як Т. Андрєєва і Н. Олійник [4]. Вони підкреслюють, що ефективні маркетингові стратегії допомагають зменшити ризики, пов'язані з нестабільністю, через побудову міцних відносин із клієнтами, забезпечення фінансової стабільності і швидку адаптацію до змін.

Таким чином, науковці в Україні активно обговорюють питання адаптації маркетингових стратегій в умовах змінюваних ринкових умов. В умовах війни, нестабільності та кризових ситуацій підприємства мають застосовувати гнучкі, інноваційні та диверсифіковані стратегії, щоб забезпечити свою економічну безпеку. Важливою є роль постійного моніторингу ринку та швидкої реакції на зміни, що дозволяє зберегти конкурентоспроможність підприємства та мінімізувати ризики.

Адаптація маркетингових стратегій до змінюваних умов ринку є ключовим фактором забезпечення економічної безпеки підприємств, особливо в умовах воєнного стану. В умовах війни та економічної нестабільності підприємства мають швидко реагувати на зміни попиту, перебої у постачанні та інші ризики, застосовуючи гнучкі та інноваційні стратегії. Оскільки ринок і бізнес-середовище постійно змінюються, важливо здійснювати регулярний моніторинг та адаптацію маркетингових підходів, що дозволяє зберігати конкурентоспроможність та фінансову стабільність підприємств, мінімізуючи економічні втрати та зберігаючи можливості для розвитку навіть у кризових умовах.

Перелік використаної літератури

1. Іванов І.І. Маркетингові стратегії в умовах економічної нестабільності. Економіка України, 2023. С. 45-58.
2. Петрова О. Адаптація підприємств до умов воєнного стану. Маркетинг і менеджмент інновацій, 2024. – С. 12-22.
3. Сидоренко В. Інноваційні стратегії в умовах кризових ситуацій. Вісник економіки транспорту і промисловості, 2023. С. 103-115.
4. Андрєєва Т., Олійник Н. Роль маркетингових стратегій у забезпеченні економічної безпеки підприємств. Стратегічне управління, 2024. С. 67-80.

Скачкова І. А.¹, Слободчикова А. В.²

¹ канд. техн. наук, доц., доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

² здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, спец. 075 Маркетинг, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК КОНКУРЕНТНА ПЕРЕВАГА ДЛЯ ТУРИСТИЧНИХ КОМПАНІЙ

Сталий розвиток стає невід'ємною частиною конкурентної стратегії сучасних туристичних компаній. У світі, де екологічні проблеми набувають глобального масштабу, а свідомість споживачів зростає, компанії, які впроваджують принципи сталого розвитку, мають значну перевагу на ринку. Це не лише про екологічну відповідальність, але й про довгострокову економічну стабільність і соціальну значущість бізнесу.

Сталий розвиток – це концепція розвитку суспільства, яка забезпечує задоволення потреб нинішнього покоління без шкоди для можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Ця концепція об'єднує економічний, екологічний та соціальний аспекти розвитку, створюючи баланс між зростанням економіки, збереженням природних ресурсів і забезпеченням соціального добробуту. Одним із ключових аспектів сталого розвитку є формування позитивного іміджу компанії. Туристи все частіше обирають операторів, які демонструють турботу про навколишнє середовище та місцеві громади. Зменшення вуглецевого сліду, використання відновлюваних джерел енергії та підтримка місцевої культури не лише відповідають очікуванням сучасного туриста, але й сприяють зміцненню довіри до бренду. Екологічна відповідальність також може приносити економічну вигоду. Наприклад, зменшення споживання енергії та води, впровадження повторного використання матеріалів дозволяють скоротити операційні витрати. Крім того, урядові програми підтримки екологічних ініціатив і грантове фінансування для сталих проєктів відкривають нові фінансові можливості для компаній.

Важливим елементом є й соціальна складова сталого розвитку. Інвестування в місцеві громади, створення робочих місць, збереження культурної спадщини та сприяння розвитку регіональної інфраструктури створюють додаткову цінність для клієнтів. Відвідувачі охоче підтримують такі компанії, усвідомлюючи, що їхній внесок сприяє розвитку регіонів і допомагає зберегти унікальну природну та культурну спадщину.

Впровадження стратегії сталого розвитку вимагає від компанії інноваційного підходу до створення продуктів і послуг. Це може бути розробка екотурів, пропозиція органічного харчування, співпраця з місцевими майстрами або організація програм волонтерського туризму. Такі ініціативи не тільки залучають нову аудиторію, але й дозволяють диференціюватися серед конкурентів, формуючи унікальну ціннісну пропозицію.

Ключовим викликом є інтеграція принципів сталого розвитку в усі бізнес-процеси компанії. Це стосується не лише зовнішніх продуктів і послуг, але й корпоративної культури, управління персоналом та стосунків із партнерами. Навчання співробітників, впровадження екологічно відповідальних практик на всіх рівнях і комунікація з клієнтами про важливість сталого туризму сприяють системному підходу до вирішення екологічних, економічних і соціальних викликів.

Таким чином, стратегія сталого розвитку стає важливим інструментом підвищення конкурентоспроможності туристичних компаній. Вона дозволяє поєднати комерційні інтереси з етичними цінностями, відповідаючи на запити сучасного ринку та роблячи бізнес більш стійким у довгостроковій перспективі. Компанії, які сьогодні роблять ставку на сталість, формують міцну основу для свого майбутнього успіху та розвитку.

Либа В. О.¹, Мішурченко Т. В.²

¹ канд. екон. наук, доц. доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

² здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, спец. 075 Маркетинг, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ЗМІНИ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ УКРАЇНСЬКИМ БІЗНЕСОМ В УМОВАХ ВІЙНИ

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну українські підприємства зазнали різкого впливу на свої маркетингові стратегії та бізнес-процеси. Підприємства мусили швидко адаптуватися до нової реальності: невизначеність, економічний спад, змінена поведінка споживачів. У цей період бізнес показав свою витривалість і здатність пристосовуватися до найскладніших умов.

Бренди стали не просто комерційними проектами — вони стали частиною волонтерського руху. Бізнеси активно підтримують армію, волонтерів,

постраждалих від війни. Наприклад, «Нова Пошта» не лише продовжує працювати й розширюватись [1], але й допомагає з гуманітарними вантажами, чим здобула ще більшу довіру своїх клієнтів.

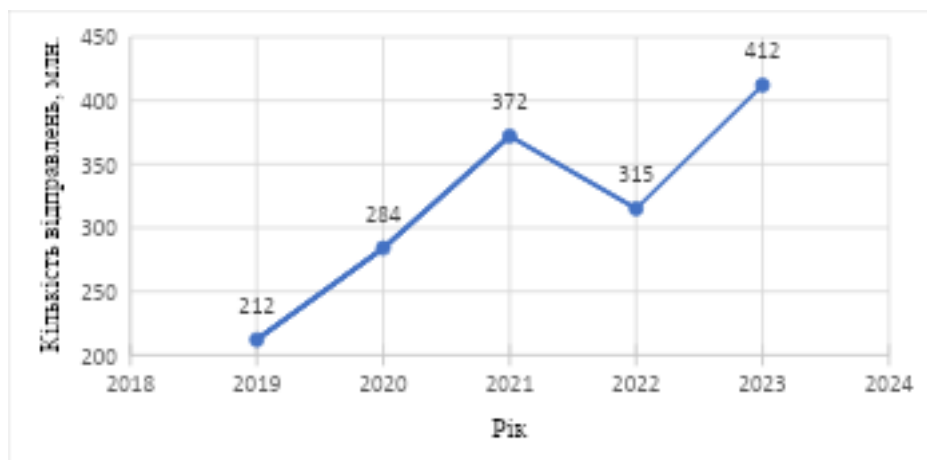

Рисунок 1 – Кількість відправлень Новою Поштою рік до року [2]

Війна змусила багато фірм перейти до онлайн-формату реклами або посилити свою присутність у цифрових каналах, адже традиційні канали (офлайн-реклама, зовнішня реклама) стали менш доступними та ефективними. Соціальні мережі, месенджери та сайти стали основними платформами для комунікації з клієнтами [3].

Оскільки внутрішній ринок зазнав значних втрат, українські бізнеси почали активно виходити на міжнародні ринки. Відкриття міжнародних офісів, співпраця з закордонними партнерами та адаптація продуктів під іноземних споживачів стали ключовими елементами стратегії виживання. Українська ІТ-компанія «SoftServe» активізувала свою присутність на ринках ЄС та США, знаходячи нових клієнтів і відкриваючи представництва [4].

В умовах кризи багато бізнесів почали об'єднуватися для взаємної підтримки. Спільні проекти, партнерства та колаборації дали можливість не лише скоротити витрати, але й розширити аудиторію та об'єднати ресурси для реалізації соціальних і гуманітарних ініціатив. Чимало брендів об'єднувалися для запуску спільних ліній продукції, де частина коштів від продажу йшла на потреби ЗСУ чи допомогу постраждалим [5].

Після повномасштабного вторгнення маркетингові стратегії українських підприємств зазнали значних змін. Фірми почали активно адаптувати свої підходи, орієнтуючись на соціальну відповідальність, підтримку української економіки та гнучкість у нових ринкових умовах. Перехід до цифрових каналів, переорієнтація на зовнішні ринки та патріотичний підхід у комунікаціях дозволили багатьом бізнесам не тільки вижити, а й продовжувати розвиватися в умовах війни.

Перелік використаної літератури

1. «Нова пошта» за 2023 рік відкрила 2242 нові відділення і збільшила покриття мережі на 20%. URL: <https://forbes.ua/news/nova-poshta-za-2023-rik-vidkrila-2242-novikh-viddilennya-i-zbilshila-pokrittya-merezhi-na-20-26012024-18802> (дата звернення: 17.11.2024).
2. Звітність. URL: <https://novaposhta.ua/partners/id/11730> (дата звернення: 18.11.2024).
3. Український досвід: комунікації брендів під час війни. URL: <https://cases.media/article/ukrayinskii-dosvid-komunikaciyi-brendiv-pid-chas-viini> (дата звернення: 17.11.2024).
4. «Українське ІТ може зрости втричі». Тарас Кицмей про майбутнє ІТ-ринку, стратегію SoftServe та бум технологічної освіти. URL: <https://forbes.ua/company/ukrainske-it-mozhe-zrosti-vtrichi-taras-kitsmey-pro-maybutne-it-rinku-strategiyu-softserve-ta-bum-tekhnologichnoi-osviti-12092022-8137> (дата звернення: 17.11.2024).
5. 19 must see кейсів українських і світових колаборацій брендів. Як вибрати партнера та що це дає. URL: <https://vctr.media/ua/kejsi-ukrayinskih-i-svitovih-kolaboracij-brendiv-147152/> (дата звернення: 17.11.2024).

Шевченко І. О.¹, Дєєва А. Д.²

¹ д-р екон. наук, доц., доц. кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

² здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, спец. 075 Маркетинг, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

РОЗВИТОК ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ ПІД ВПЛИВОМ ТЕОРІЇ ПОКОЛІНЬ

Цифровий маркетинг або діджитал-маркетинг — це поєднання різних тактик з просування послуг і товарів та взаємодії з клієнтами в цифровому середовищі. Це поняття з'явилося в період з 1990-х по 2000-ні роки. [1]

Цифровий маркетинг формувався зі зростанням популярності і використання інтернету у всьому світі, що вимушувало знайомитися з новими інноваційними технологіями маркетингової діяльності.

На сьогоднішній день мережа інтернет використовується майже в усіх областях людської діяльності. Розвиток інтернету прямо впливає на становлення цифрового маркетингу як окремого і важливого напрямку в маркетинговій діяльності організацій. Зараз цифровий маркетинг – це щось більше, ніж продаж інформаційних продуктів, зараз йде торгівля інформаційним простором, програмними продуктами, бізнес-моделями і багатьма іншими товарами й послугами.

На розвиток маркетингу, в особливості цифрового, величезний вплив має цільова аудиторія, а саме ті люди, що будуть купувати продукт або послугу.

І тут ми можемо зазначити, що для вивчення цільової аудиторії добре допоможе теорія поколінь.

Термін «теорія поколінь» вперше з'явилася у 1928 році в статті «Проблема поколінь» німецького соціолога Карла Маннгейма. Він зазначав, що на вподобання і поведінку людей суттєвий вплив має середовище, в якому конкретне покоління провело свою молодість. Відповідно до його теорії, покоління змінюються послідовно, це відбувається кожні 20-25 років, і кожне наступне покоління суттєво відрізняється від попереднього.

В сучасному суспільстві прийнято вважати основними поколіннями покоління X, Y, Z та Альфа. [2]

Покоління X – це люди, народжені орієнтовно у 1961-1981 роках. Це час спаду народжуваності та подальшої невизначеності: молодість людей цього віку припала на розпад Радянського Союзу, дефіцит продуктів, перехід країни до ринкової економіки. Усе це зробило покоління самостійними та легшим у прийнятті рішень. Люди цього покоління цінують сім'ю, постійну роботу, власність.

Поколінням Y (міленіали) прийнято вважати людей, що були народжені у 1982-1996 роках. Їх називають міленіалами, бо вони стали повнолітніми вже у новому тисячолітті. Молодість покоління Y припала вже на період сучасної України, активний розвиток цифрових технологій, соціальних мереж, тому вони легко адаптуються до змін та сучасних трендів. Люди цього покоління цінують індивідуальність, свободу, саморозвиток, якісні товари і вони готові платити за них.

Покоління Z (зумери) народились в період з 1997 по 2010 роки. Це покоління вирросло з інтернетом і смартфоном, через це зумери унікальні і ментально сприймають інформацію. Покоління Z у багато чому схожі на міленіалів, але мають і відмінності. Цінності покоління: відповідальність, турбота про екологію, швидке мислення, самостійність, здоровий спосіб життя.

Покоління Альфа – це люди, народжені в період з 2010 по теперішній час. Вони народились вже в новому тисячолітті, в часи, коли йде падіння народжуваності по всьому світу. Люди цього покоління засвоюють цифрову інформацію з самого дитинства.

Хоч і виділяється чотири основних покоління, але для цифрового маркетингу найбільш цікавими є два покоління, що знаходяться посередині – міленіали і зумери. Чому так?

Ці покоління характеризується тим, що саме вони зростали під час швидкого доступу для технологій, цифровізації, появи інтернету, смартфонів і соціальних мереж. Вони не можуть жити без інтернету, вся інформація отримується з інтернету, тож і покупки вони роблять саме там. Ці покоління на даний момент платіжоспроможні, дуже залежать від трендів. Саме ці фактори показують, що цифровий маркетинг має бути в першу чергу спрямований саме на них.

Компанії мають бути в тренді. Важливо отримувати увагу від користувачів, постійно розвиватись, змінюватись, співпрацювати з відомими особистостями, які мають вплив на людей поколінь Y та Z.

Agazade U. I.¹

¹ graduate of the third (educational and scientific) level of higher education, specialty 051 Economics, National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine

DIGITALIZATION AS A FACTOR OF THE TRADITIONAL SERVICES MARKET TRANSFORMATION

Over the past three decades, the service sector has largely determined the main macroeconomic indicators of most countries in the world. These indicators significantly exceed the industrial sector of the economy and agriculture due to the increased size of the gross domestic product. The trends in the change in indicators should also include an increase in the number of new jobs and a decrease in unemployment, which is a key factor in ensuring sustainable development. The growth of labor productivity in industry and agriculture due to the introduction of new technologies and increasing automation of processes makes the service sector the main source of sustainable employment.

The service market has been transformed under the influence of digitalization and this is already an established fact that does not need to be proven. The development of the service market is determined by a combination of the following key trends:

1. Digital transformation of the economy and social life;
2. Socio-economic processes of globalization, humanization and sustainable development;
3. Trends in digital services and digital products;
4. Development of the sharing economy and the economy of collaboration.

The digital transformation of the services market is based on increased investment in information and communication technologies, including software, innovative equipment and the development of digital means of communication.

The development and transformation of the services market have influenced the development of the sector through:

1. The emergence of new types of services based on technologies of the digital transformation era.
2. Transformation of traditional types of services through digital transformation of its life cycle processes.
3. Servitization of production activities and the formation of a single value proposition by increasing the share of services on behalf of a specific organization.
4. Changing consumer needs and expectations, including the emergence of the phenomenon of diffusion of expectations.

5. The emergence of new forms and aspects of the relationship between the supplier and the consumer of services, where any economic agent can become both a supplier and a consumer of services.

These changes in the services market in the context of digitalization indicate the need to develop the global services market taking into account today's requirements. Such a transformation should affect traditional business models through the introduction of innovative, digital tools and technologies, which will allow building a more competitive business in modern conditions of globalization. A radical transformation of value propositions, which can always be attributed to the emergence of new types of services based on providing the consumer with the opportunity to make purchases 24/7, and the seller to make a profit at any time of the day.

References

1. Mishchenko, D., Shevchenko, I., Babinin, D., Vdovichen, A., & Verstiak, O. (2024). Standardisation of data in logistics and business operations. *Multidisciplinary Reviews*, 7, 2024spe006. <https://doi.org/10.31893/multirev.2024spe006>
2. Shevchenko, I., Haraev, M., Krysovaty, I., Kurtsev, O. (2024). The Digital Investment Platform as a Means of Forming and Implementing an Investment Project of a Railway Company. In: Yang, X.S., Sherratt, S., Dey, N., Joshi, A. (eds) *Proceedings of Ninth International Congress on Information and Communication Technology. ICICT 2024 2024. Lecture Notes in Networks and Systems*, vol 1014. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-97-3562-4_36
3. Шевченко, І. О. (2023). Evolution trends of digital trade in global markets: threats and proposals. *Journal of Strategic Economic Research*, (1), 64–72. <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2023.1.7>

Глуценко В. В.¹

¹ здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, спец. 075 Маркетинг, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ЕКОМАРКЕТИНГ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Проблеми довкілля стають дедалі більш актуальними для суспільства, що спонукає підприємства змінювати свою діяльність, спрямовуючи її на вирішення екологічних викликів. Це призводить до розвитку концепції «екологічного маркетингу». Екомаркетинг - це вид маркетингової діяльності, спрямований на задоволення потреб споживачів екологічно чистими продуктами та послугами, з одночасним збереженням і відновленням природних ресурсів. Він інтегрує економічні інтереси бізнесу з екологічною відповідальністю, сприяючи сталому розвитку.

Серед ключових напрямів маркетингу в цій сфері можна виділити: створення фінансових механізмів для підтримки екологічних ініціатив, проведення екологічного аудиту для оцінки впливу на навколишнє середовище, впровадження екологічного страхування, оновлення форматів звітності підприємств, використання інноваційних підходів у рекламі, а також розробку нових принципів торгівлі, наприклад, реалізацію екологічно чистих продуктів.

Серед сучасних актуальних напрямів розвитку екомаркетингових стратегій можна виділити наступні:

- перехід до циркулярної економіки: підприємства активно впроваджують використання відновлюваних ресурсів, зменшення кількості відходів і рециклінг матеріалів. Наприклад, технології замкненого циклу сприяють створенню екологічно нейтральних продуктів;

- цифровізація екомаркетингу: цифрові інструменти стають ключовими у просуванні екологічної продукції. Соціальні мережі, онлайн-платформи та аналіз великих даних допомагають залучати нові аудиторії та підвищувати ефективність "зеленої" реклами;

- впровадження екологічних сертифікатів: підприємства отримують міжнародні сертифікати, такі як ISO 14001 чи FSC, що підтверджують їхню відповідність екологічним стандартам і підвищують довіру споживачів;

- співпраця з громадськістю: бізнес інтегрує екологічні проекти в соціальні ініціативи, такі як висадка дерев, очищення водойм або підтримка природоохоронних територій;

- інновації у продуктах і пакуванні: розвиток біорозкладної упаковки та використання альтернативних матеріалів, наприклад, бамбуку чи картону, замість пластику.

Екологічний маркетинг відіграє важливу роль у реалізації стратегій сталого розвитку. Компанії в усьому світі дедалі частіше застосовують його інструменти, що набувають популярності серед споживачів. В Україні частина споживачів позитивно ставиться до екологічних ініціатив і готова підтримувати їх, включаючи особисту участь. Це створює сприятливі умови для компаній, які вже впроваджують або лише планують екологічну діяльність. Водночас українському бізнесу часто бракує досвіду в реалізації концепції екомаркетингу. Цей недолік можна компенсувати через вивчення міжнародного досвіду, адаптованого до українських умов, а також шляхом розвитку екологічної освіти.

Перелік використаної літератури

1. Шпилик С., Фалович В. Екомаркетинг як інструмент поліпшення іміджу підприємства. Соціально-економічні проблеми і держава. 2012. Вип. 2 (7). С. 289-298.

2. Мірошніченко О. В. Інтеграція екологічного маркетингу в діяльність лісгосподарських підприємств України. Економіка природокористування. 2024. № 9. С. 76-89.

3. Антонов І. В. Екологічний маркетинг у лісовому господарстві: сучасні підходи та перспективи розвитку. Екологія і довкілля. 2022. № 10. С. 45-58.

РОЗРОБЛЕННЯ МАРКЕТИНГОВИХ ОНЛАЙН-СТРАТЕГІЙ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗІ

Маркетинг є одним із секторів, який зазнає найбільших трансформацій за останні роки, починаючи від широкого розповсюдження Інтернету до нещодавнього використання штучного інтелекту. Пандемічна криза 2020 року ще більше посилила цифрові зсуви, прискоривши їх утвердження та завершивши той перехід до цифрових стратегій, який ми бачимо сьогодні.

Проблем у секторі маркетингу промислових підприємств багато, але вони добре відомі: змусити маркетинг і продажі працювати рука об руку, труднощі з вимірюванням прийнятного ROI в дуже тривалих процесах закупівель, у створенні контенту, адресованого для залучення клієнтів тощо.

Прошли ті часи, коли маркетинг промислових підприємств обмежувався участю у виставках і розповсюдженням каталогів через агентів. Інтернет змусив, навіть і промислові підприємства, бути доступними та представленими громадськості 24 години на добу, 7 днів на тиждень, 365 днів на рік.

Посилання присутності в Інтернеті є ключовим для того, щоб уникнути втрати можливостей і не поступитися конкурентам.

Розглянемо основні кроки побудови ефективної промислової маркетингової стратегії в цифровому просторі.

1. Визначення цілей підприємства. Без визначених цілей не можна оцінити ефективність маркетингу, а також неможливо визначити дії, необхідні для реалізації стратегії.

Отже, перш ніж розпочинати весь проєкт, треба поставити кілька запитань.

Чи потрібно:

- підвищити впізнаваність / репутацію бренду підприємства?
- покращити видимість бренду / підприємства в Інтернеті?
- покращити якість потенційних клієнтів?
- отримати більше потенційних клієнтів з якими працюватиме відділ продажів?
- прискорити процес продажу?
- заохочувати повторну купівлю наявними клієнтами?

Після визначення цілей діяльності важливо визначити цілі SMART (Specific, Measurable, Achievable, Realistic, Time-based), наприклад, це може бути сформульовано так: «Я хочу досягти 10 % збільшення контактів, створених в українському секторі виробництва молочної продукції, протягом наступних 6 місяців». І від цього залежатиме вся стратегія маркетингу промислового підприємства.

Позиціонування підприємства і його продукції. Для цього потрібно розробити портрет ідеального клієнта компанії. Така інформація допоможе

визначити стратегії, заходи, канали, теми, які найкраще підходять для охоплення цільової аудиторії та максимального використання маркетингових інвестицій. Отже, першим кроком є створення серії персонажів покупця, щоб повністю зрозуміти цілі та виклики цільового клієнта, які є точки протиріч і які елементи чи невизначеності можуть перешкодити їм придбати продукт чи послугу. Треба зрозуміти, як і звідки споживачі отримують інформацію та якому типу контенту віддають перевагу потенційні клієнти, і на цьому досвіді розробити «унікальне» позиціонування, яке дасть змогу виділитися серед конкурентів.

Збільшення важливості бренду компанії. Це не означає вставляти свій бренд скрізь за будь-яку ціну, це означає використовувати його розумно, щоб цільовий користувач міг контактувати з ним, коли отримує інформацію.

Визначення заходів для досягнення маркетингових цілей. Після визначення цілей підприємства та особистості покупця, важливо визначити найбільш прийнятні дії для ефективного досягнення поставлених цілей. У сучасному світі вже неможливо покладатися виключно на офлайн-канали, агентів і дистриб'юторів, тому можуть знадобитися різноманітні інновації у промислову маркетингову стратегію. Головним має бути веб-сайт (постійне джерело інформації про компанію). Особливим кроком є визначення конкретного моменту, коли контакт обов'язково повинен перейти до відділу продажів, який повинен буде підтримувати та консультувати свого співрозмовника протягом усього процесу купівлі. Однак після завершення купівлі важливо продовжувати підтримувати активність відносин як через особисті стосунки, так і через стратегії підтримки лідерів, спрямовані на інформування клієнтів про останні інновації чи нові активовані послуги.

Формування системи маркетингових показників вимірювання (KPI). Після того, як було визначено дії, які потрібно виконати, треба визначити конкретні KPI, пов'язані з типом діяльності компанії. Очевидно, що при оцінюванні ефективності важливо враховувати різні елементи, окрім досягнутих цифр. Насправді може статися так, що деякі канали можуть генерувати багато контактів, які, однак, важко перетворити на продажі, і в той же час деякі канали можуть генерувати мало контактів, але з більшою ймовірністю продажів.

Розрахування рентабельності інвестицій (ROI, ROMI). Після визначення цілей і показників важливо мати можливість оцінити віддачу від інвестицій розпочатого проєкту. Важливо вміти відповісти на такі запитання:

- Скільки продажів було отримано завдяки вкладеним інвестиціям?
- Чи отриманий обіг перевищує інвестиції?
- Чи досягло підприємство своєї мети?
- Чи можна / треба інвестувати більше?

Відповіді на ці запитання наприкінці проєкту допоможуть зрозуміти, що потрібно покращити в наступному році, і нададуть змогу досягти зростання.

Таким чином, завдяки застосуванню покрокової імплементації маркетингових стратегій промислового підприємства можна створити стратегією, яка дасть змогу компаніям пропонувати клієнтам інтегрований та персоналізований досвід купівлі, використовуючи синергію між різними онлайн-інструментами.

Шевченко І. О.¹, Фуртуне В. М.¹

¹ д-р екон. наук, доц., доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування,
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

² здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спец. 075 Маркетинг,
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ДЕМОГРАФІЇ ТА ЕКОНОМІКИ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ

Поняття демографія та економіка дуже тісно пов'язані між собою. Такі демографічні процеси як народжуваність, смертність, міграція та зміна вікової структури населення суттєво впливають на економічний розвиток країни, а економічні умови в свою чергу визначають демографічні тенденції. Загалом можна виділити такі основні взаємозв'язки між демографією та економікою:

Робоча сила та продуктивність – оскільки кількість працездатного населення впливає на обсяг виробництва товарів та послуг, а зменшення народжуваності може призвести до дефіциту робочої сили в майбутньому. Також важливо зазначити вплив на якість робочої сили – оскільки рівень освіти, навички та здоров'я населення визначають його продуктивність, а інвестиції в освіту та охорону здоров'я можуть підвищити потенціал економічного зростання.

Споживання та інвестиції – через те, що різні вікові групи мають різні потреби, наприклад молоді люди, як правило, більше витрачають на освіту та розваги, тоді як старші — на охорону здоров'я та догляд. Молоде населення сприяє інвестиціям в освіту та інфраструктуру, оскільки інвестори розраховують на майбутнє зростання економіки, а старше покоління, як правило, має більше заощадження, що може стимулювати інвестиції.

Соціальна політика та державні фінанси — так як старіння населення збільшує витрати на пенсію, в результаті це може створити тиск на державні бюджети. Також старіння населення має вплив на охорону здоров'я, оскільки зростання частки літніх людей підвищує попит на медичні послуги.

Яскравим прикладом впливу демографії на економіку є запровадження політики «одна сім'я – одна дитина» в Китаї. Тому що після запровадження цієї політики, спостерігається старіння населення, що створює виклики для пенсійної системи та економічного зростання

Економічна демографія — наука, яка вивчає механізми взаємозв'язку і взаємовпливу економічного розвитку і відтворення населення, а також аналізує вплив демографічних процесів на розвиток продуктивних сил, на зміну його змісту. Завдання економічної демографії полягає в тому, щоб встановити залежність між розвитком економіки та основними показниками

зростання чисельності населення, змінами соціальної структури і міграційними процесами.

Економічна демографія дуже важлива, оскільки завдяки їй ми можемо прогнозувати майбутні демографічні зміни та оцінювати їхні потенційні наслідки для економіки, це дозволяє урядам та бізнесу створювати стратегії, які враховують ці зміни.

Розуміння взаємозв'язків між демографії та економікою допомагає розробляти ефективніші соціальні та економічні політики. Наприклад, для країн із високим рівнем старіння населення важливо розробляти пенсійні реформи та заохочувати імміграцію.

У висновку можна сказати, що у сучасному світі демографічні процеси набувають все більшої динаміки. Старіння населення, урбанізація, міграційні кризи – це лише деякі з викликів, з якими стикаються економіки різних країн. Для того щоб успішно адаптуватися до цих змін, необхідні комплексні заходи, спрямовані на забезпечення балансу між економічним зростанням і соціальним добробутом. Інвестування в освіту, охорону здоров'я, розвиток інфраструктури та створення сприятливого бізнес-клімату – це лише деякі з напрямків, які можуть допомогти подолати демографічні виклики та забезпечити сталий розвиток.

Перелік використаної літератури

1. Доповідь: Ненароджене економічне зростання - Український інститут майбутнього. Український інститут майбутнього - Кадровий резерв майбутнього. URL: <https://uifuture.org/publications/dopovid-nenarodzhene-ekonomichne-zrostannya/>

2. Політика однієї дитини – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Політика_однієї_дитини

3. www.wikidata.uk-ua.nina.az. Економічна демографія. www.wikidata.uk-ua.nina.az. URL: https://www.wikidata.uk-ua.nina.az/Економічна_демографія.html

4. Шевченко І. О. Глобальні проблеми як складова системи глобальної економіки. Проблеми та перспективи розвитку підприємництва: Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції. Х.: ХНАДУ. Харків, 25 листопада 2022 р. С.162-164.

СУТНІСТЬ ІМПЕРАТИВІВ МІЖНАРОДНОГО МАРКЕТИНГУ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасний міжнародний маркетинг знаходиться на перехресті важливих змін, зумовлених глобалізацією та швидким розвитком цифрових технологій. У сучасних умовах цифрової економіки роль маркетингу на міжнародному рівні значно змінюється, що вимагає нових підходів і стратегій для досягнення конкурентних переваг. Інтернет, соціальні мережі, великі дані та штучний інтелект стають важливими інструментами в роботі з міжнародними ринками, даючи компаніям можливість значно розширювати свою аудиторію та ефективніше взаємодіяти з клієнтами [1-4].

Імперативи міжнародного маркетингу в умовах цифрової економіки полягають у необхідності адаптації до змін бізнес-середовища, що характеризується високою швидкістю комунікацій, змінами в споживчих вподобаннях та постійними інноваціями. Важливим аспектом є вплив цифрових технологій на процеси просування товарів і послуг, а також на створення нових форм взаємодії між компанією та споживачем. Тому для успішного виходу на міжнародні ринки компаніям необхідно враховувати нові імперативи, що виникають у цифровому середовищі.

Міжнародний маркетинг у контексті цифрової економіки зазнав значних змін. Цифровізація дозволила суттєво спростити процеси глобалізації, доступу до інформації та комунікацій між компаніями та споживачами на світовому ринку. Водночас із розвитком цифрових технологій виникли нові імперативи, які вимагають адаптації маркетингових стратегій до зміненої реальності [1-4].

Саме тому в таблиці 1 систематизуємо основні імперативи сучасного міжнародного маркетингу.

Таблиця 1 – Імперативи міжнародного маркетингу

Імператив	Характеристика
Адаптація маркетингових стратегій до глобалізованих, цифрових каналів комунікації	Включає в себе використання електронної комерції, соціальних мереж і платформ для просування товарів та послуг
Персоналізація та орієнтація на клієнта	Персоналізація комунікацій і контенту в межах міжнародних ринків, використання алгоритмів для адаптації продуктів і послуг до вимог локальних споживачів
Інновації та технології	Швидка адаптація до новітніх технологій і використання їх для досягнення конкурентних переваг на міжнародних ринках
Адаптація	Адаптація продуктів і маркетингових кампаній до місцевих культурних і економічних умов, використання локалізованих платформ для просування.

Імператив	Характеристика
Цифрове просування та реклама	Використання цифрових інструментів для ефективного просування на міжнародних ринках, зокрема, таргетованої реклами, контент-маркетингу та використання вірусного маркетингу
Швидкість реагування на зміни	Швидке реагування на зміни ринку і тенденції, використання аналітичних інструментів для відстеження змін та адаптація маркетингових стратегій в реальному часі
Використання великих даних (Big Data) та штучного інтелекту	Інтеграція великих даних та штучного інтелекту у маркетингові стратегії для точного прогнозування потреб споживачів і підвищення ефективності маркетингових кампаній
Безпека і захист даних	Забезпечення високого рівня безпеки даних та дотримання міжнародних стандартів захисту конфіденційної інформації

Джерело: сформовано автором

Імперативи міжнародного маркетингу в умовах цифрової економіки зумовлені швидкими змінами технологій, глобалізацією, високою конкуренцією та постійною необхідністю адаптації до змінних потреб споживачів. Компанії повинні враховувати нові технології, персоналізацію, локалізацію та інновації, щоб залишатися конкурентоспроможними на міжнародних ринках. Цифрова трансформація відкриває нові можливості для розвитку бізнесу, але також ставить перед маркетологами нові виклики, які вимагають оперативного реагування та стратегічного підходу.

Перелік використаної літератури

1. Десятнюк О.М., Птащенко О.В. Управління ризиками в цифровій економіці: фінансова безпека та трансформаційні зміни. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, 2(14), 238-247. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/338>
 2. Крисоватий А. Четверта промислова революція : зміна напрямів міжнародних інвестиційних потоків [Електронний ресурс] : монографія / А. І. Крисоватий, О. М. Сохацька, І. В. Скавронська [та ін.] ; за наук. ред. А. І. Крисоватого та О. М. Сохацької. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2018. - 480 с.
 3. Птащенко О.В., Шевченко І.О. (2024). Маркетинговий контроль в умовах глобальних трансформацій: аудит бренду. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, 1(13), 56-69. <https://doi.org/10.32750/2024-0107>, <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/248>
- Птащенко, О., Резнікова, Н., Іващенко, О. (2023). Міжнародні стратегічні альянси в умовах цифрових трансформацій і розвитку ринку даних. Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій, 2(12), 214-227. URL: <https://doi.org/10.32750/2023-0218>

ОСОБЛИВОСТІ ІМПЕРАТИВІВ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ

У сучасному світі цифрові технології стали невід'ємною частиною бізнесу та комунікацій, змінюючи основи маркетингових стратегій і підходів. Цифровий маркетинг, що включає в себе використання Інтернету, мобільних додатків, соціальних медіа та інших цифрових платформ, набув значної популярності, оскільки дозволяє підприємствам ефективно досягати своєї аудиторії, створювати взаємодію з клієнтами та забезпечувати зростання продажів. Водночас, швидкий розвиток цифрових технологій і глобалізація ринку вимагають від компаній адаптації до нових реалій, що впливає на формування імперативів цифрового маркетингу [1-4].

Особливості імперативів цифрового маркетингу полягають у їх здатності впливати на взаємодію між брендами та споживачами, а також у необхідності постійної адаптації до змін в технологіях і поведінці споживачів. Це зокрема включає в себе перехід до персоналізованого контенту, використання даних для прогнозування потреб клієнтів, інтеграцію різних цифрових каналів для побудови єдиної маркетингової стратегії та забезпечення ефективної комунікації в реальному часі.

Цифровий маркетинг є невід'ємною частиною сучасної бізнес-стратегії, що базується на використанні цифрових каналів і платформ для взаємодії з потенційними та існуючими клієнтами [1-4]. Сьогодні цифрові технології трансформують маркетингові практики, вимагаючи від компаній швидкої адаптації та впровадження інноваційних підходів. Імперативи цифрового маркетингу - це основні принципи та стратегії, які формують ефективність взаємодії між брендами і споживачами. В таблиці 1 наведемо кілька ключових особливостей цих імперативів.

Таблиця 1 – Імперативи цифрового маркетингу

Імперативи	Характеристика
Персоналізація та орієнтація на споживача	Персоналізація контенту є важливим аспектом цифрового маркетингу. Від традиційного рекламного підходу, де загальні повідомлення адресуються масовій аудиторії, цифровий маркетинг дозволяє створювати індивідуальні стратегії для кожного споживача
Інтеграція цифрових каналів	Цифровий маркетинг неможливий без інтеграції різних платформ і каналів для створення єдиної стратегії взаємодії з клієнтами. Це включає в себе не лише традиційні вебсайти та соціальні мережі, але й мобільні додатки, електронну пошту, відео-контент, блоги, платформи для онлайн-торгівлі та інші інструменти. Інтеграція дозволяє створювати безперервний досвід взаємодії з брендом на різних етапах покупательського циклу

Імперативи	Характеристика
Використання великих даних і аналітики	Збір і аналіз даних дозволяють маркетологам точніше оцінювати потреби аудиторії, визначати найефективніші стратегії залучення клієнтів і виявляти тренди на ринку. Інструменти аналітики допомагають не лише вивчати попит, але й оптимізувати рекламні бюджети, відстежувати ефективність кампаній у реальному часі та коригувати їх на ходу
Інтерактивність і комунікація в реальному часі	Цифровий маркетинг пропонує безліч можливостей для комунікації в реальному часі, що є важливою складовою взаємодії між брендом і споживачем. Чат-боти, прямі трансляції, відгуки, коментарі та лайки в соціальних мережах дозволяють компаніям миттєво реагувати на запити клієнтів, надаючи їм потрібну інформацію та вирішуючи проблеми в режимі реального часу. Це сприяє створенню більш тісних зв'язків між брендом і його споживачами
Мобільність і адаптивність	Мобільні пристрої стали основним каналом для доступу до цифрового контенту та покупок. Тому важливо, щоб усі цифрові маркетингові стратегії були адаптовані до мобільних платформ
Соціальні медіа та впливові особи (інфлюенсери)	Соціальні медіа стали основними платформами для просування брендів. Використання інфлюенсерів, які мають великий підписний контингент і високий рівень довіри, дозволяє брендам охоплювати нові аудиторії та створювати більш органічний імідж
Контент-маркетинг і відео	Контент є одним з головних драйверів цифрового маркетингу. Створення якісного, релевантного та корисного контенту дозволяє брендам не лише залучати увагу до своїх продуктів, але й формувати довіру до своєї репутації. Відео-контент, у свою чергу, є ефективним інструментом для збільшення взаємодії з аудиторією, оскільки споживачі здатні краще сприймати інформацію в такому форматі, ніж в текстовому
Автоматизація маркетингу	Автоматизація цифрового маркетингу дозволяє бізнесам підвищити ефективність кампаній, знижуючи витрати часу та ресурси на рутинні завдання. Автоматизовані системи допомагають брендам ефективно управляти електронними листами, соціальними мережами, SEO-кампаніями та іншими аспектами маркетингових стратегій, що дозволяє більше фокусуватися на стратегії та творчих завданнях

Джерело: сформовано автором

Таким чином, ефективність цифрового маркетингу в умовах сучасної економіки безпосередньо залежить від здатності бізнесів застосовувати новітні технології, гнучко підлаштовувати свої стратегії до змін та забезпечувати безперервну взаємодію з аудиторією. Ці імперативи стають основою для формування успішних брендів у цифрову еру.

Перелік використаної літератури

1. Вовк В.А., Конончук Ю.В., Кириленко С. В. Діджиталізація збутової діяльності в умовах інклюзивної економіки. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2023. № 2 (278). С. 13-18 <https://journals.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/article/view/672>

2. Кириленко С.В. Формування інноваційної екосистеми підприємництва в умовах цифрової економіки. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2024. Вип. 4 (284). С. 36-42. (Index Copernicus). DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2024-284-4-36-42>
<https://journals.snu.edu.ua/?journal=VisnikSNU>

3. Крисоватий А. Четверта промислова революція : зміна напрямів міжнародних інвестиційних потоків [Електронний ресурс] : монографія / А. І. Крисоватий, О. М. Сохацька, І. В. Скавронська [та ін.] ; за наук. ред. А. І. Крисоватого та О. М. Сохацької. - Тернопіль : Осадца Ю. В., 2018. - 480 с.

4. Птащенко О.В., Шевченко І.О. (2024). Маркетинговий контроль в умовах глобальних трансформацій: аудит бренду. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, 1(13), 56-69.
<https://doi.org/10.32750/2024-0107>,
<https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/248>

Курцев О. Ю.¹

¹ канд. юрид. наук, доцент,
Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця,
м. Харків, Україна

РОЗВИТОК СТРАТЕГІЧНИХ АЛЬЯНСІВ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У сучасному світі цифрові технології радикально змінюють способи ведення бізнесу, відкриваючи нові можливості для зростання та розвитку організацій. Однією з важливих тенденцій у цьому контексті є формування стратегічних альянсів між компаніями, що дозволяють ефективно використовувати інноваційні технології, подолати бар'єри для виходу на нові ринки та збільшити свою конкурентоспроможність. Цифрова економіка, яка характеризується швидким розвитком інформаційних і комунікаційних технологій, значно змінює правила гри для підприємств, де партнерство і спільна діяльність набувають нових форм і стратегічних підходів.

Стратегії формування альянсів у цифровій економіці сприяють інтеграції інновацій, підвищенню ефективності бізнес-процесів та створенню спільних цінностей між учасниками. Завдяки спільному використанню цифрових платформ, обміну даними та технологічним ресурсам, компанії отримують можливість реалізувати більш амбітні проекти, знижувати ризики та прискорювати процеси трансформації. Особливістю цифрових стратегічних альянсів є їхня здатність до гнучкості і швидкого реагування на зміни в зовнішньому середовищі, що є необхідною умовою для виживання і процвітання в умовах динамічного розвитку цифрових технологій [1-4].

Аспекти розвитку стратегічних альянсів в умовах цифрової економіки наведемо в таблиці 1.

Таблиця 1 – Аспекти розвитку стратегічних альянсів в умовах цифрової економіки

Аспект	Характеристика
Інтеграція технологій і інновацій	У цифровій економіці стратегічні альянси базуються на інтеграції новітніх технологій, таких як штучний інтелект, великий обсяг даних (Big Data), блокчейн, Інтернет речей (IoT) та автоматизація. Партнери альянсів мають змогу поєднувати свої технологічні ресурси та експертизу для створення інноваційних рішень, що значно покращує їх конкурентоспроможність на ринку. Вони можуть спільно розвивати нові продукти та послуги, а також використовувати цифрові платформи для доступу до нових ринків і клієнтів
Гнучкість і адаптивність	Цифрова економіка характеризується високим рівнем невизначеності і швидкими змінами, тому стратегічні альянси повинні бути гнучкими й адаптивними до нових викликів та можливостей
Обмін даними та аналітика	Завдяки аналізу великих даних, компанії можуть здійснювати глибоке прогнозування, оптимізувати операційні процеси та створювати персоналізовані продукти та послуги для своїх клієнтів. Використання сучасних аналітичних інструментів допомагає партнерам приймати більш обґрунтовані рішення і значно підвищує ефективність їх взаємодії
Спільне використання ресурсів і економія на масштабах	Стратегічні альянси дозволяють компаніям об'єднувати свої ресурси (фінансові, людські, технологічні) для досягнення спільних цілей. Це дозволяє знижувати витрати на інновації, дослідження та розробки, підвищуючи ефективність використання ресурсів. Також важливою перевагою є можливість досягнення економії на масштабах, що дозволяє знизити витрати при виробництві великих обсягів продукції або наданні послуг
Кооперація на нових ринках	Цифрові стратегічні альянси дозволяють компаніям з різних секторів економіки, таких як фінансові технології (fintech), мобільні послуги, електронна комерція та інші, виходити на нові ринки, часто навіть за межі традиційних сфер їхньої діяльності.
Управління ризиками та забезпечення кібербезпеки	Цифровізація та технології вносять нові виклики щодо забезпечення кібербезпеки та управління ризиками. У межах стратегічних альянсів компанії повинні активно співпрацювати в питаннях захисту даних, збереження конфіденційності та запобігання кіберзагрозам. Розробка спільних стратегій кібербезпеки і надання захищених платформ для обміну інформацією є критично важливими аспектами для стабільності і надійності партнерства
Правові і регуляторні аспекти	Цифрові стратегії і альянси повинні враховувати правові та регуляторні вимоги, що стосуються цифрової економіки, такі як захист персональних даних, інтелектуальна власність та регулювання електронної комерції. Тому партнерства повинні бути підкріплені юридичними угодами, що забезпечують захист прав і обов'язків усіх учасників альянсу
Розвиток корпоративної культури і взаємодії	Важливим аспектом є розвиток корпоративної культури та взаємодії між компаніями, що входять у стратегічний альянс. Успіх партнерства часто залежить від сумісності цінностей, принципів управління та стилю роботи кожної з компаній. Взаємодія на культурному рівні і створення спільних цінностей дозволяє забезпечити більш ефективну співпрацю та досягнення спільних цілей

Джерело: сформовано на основі [1-6]

Отже, стратегічні альянси в умовах цифрової економіки є важливим інструментом для досягнення конкурентних переваг, інноваційного розвитку та зростання підприємств, що активно використовують цифрові технології. Вони дозволяють оптимізувати ресурси, реалізувати амбітні проекти та ефективно реагувати на зміни в бізнес-середовищі, забезпечуючи сталий розвиток і процвітання на ринку. Завдяки цифровим технологіям компанії можуть ефективно об'єднувати свої ресурси, експертизу та інноваційні рішення, що дозволяє створювати спільну цінність і досягати значних результатів у швидко змінюваному ринковому середовищі. Цифрові платформи, обмін даними, автоматизація процесів і взаємодія через інтернет дають можливість швидко реагувати на нові виклики, знижувати ризики і забезпечувати ефективність спільних ініціатив.

Водночас, формування стратегічних альянсів у цифровій економіці вимагає гнучкості, адаптивності та відкритості до нових технологій, що може створювати як можливості, так і певні виклики для учасників. Важливим є створення системи довіри та забезпечення ефективного управління спільними проектами, що дозволяє мінімізувати ризики та оптимізувати процеси партнерства.

Перелік використаної літератури

1. Reznikova N. Ecological imperatives for extension of globalization processes: problem of economic security. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 21. С. 23-26.
2. Reznikova N., Ivashchenko O., Rubtsova M. Global problems as a subject of interdisciplinary studies in the focus of international economic security and sustainable development. *Економіка та держава*. 2020. №. 7. Р. 24–31.
3. Shtal, T., Ptashchenko, O., Rodionov, S., & Kurtsev, O. (2023). Implementation of modern marketing tools in entrepreneurial activity. *Economics of Development*, 22(4), 53-63. doi: 10.57111/devt/4.2023.53. URL: <https://ecdev.com.ua/uk/journals/t-22-4-2023/implementatsiya-suchasnogo-marketingovogo-instrumentariyu-v-pidpriemnitsku-diyalnist>
4. Крисоватий А. Четверта промислова революція : зміна напрямів міжнародних інвестиційних потоків : монографія / А. І. Крисоватий, О. М. Сохацька, І. В. Скавронська [та ін.] ; за наук. ред. А. І. Крисоватого та О. М. Сохацької. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2018. 480 с.
5. Птащенко О.В., Шевченко І.О. Маркетинговий контроль в умовах глобальних трансформацій: аудит бренду. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 1(13), 56-69. <https://doi.org/10.32750/2024-0107>, <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/248>
6. Птащенко, О., Резнікова, Н., Іващенко, О. (2023). Міжнародні стратегічні альянси в умовах цифрових трансформацій і розвитку ринку даних. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 2(12), 214-227. <https://doi.org/10.32750/2023-0218>
<https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/250>

FOOD AND AGRICULTURAL SECURITY

Agriculture, often regarded as the backbone of economies and the source of sustenance for billions, faces a myriad of challenges worldwide. These agrarian problems, ranging from climate change and land degradation to market volatility and rural poverty, threaten not only the livelihoods of farmers but also global food security. To ensure a prosperous and sustainable future, addressing these issues is of paramount importance.

1. Climate Change and Agriculture

One of the most pressing agrarian problems is the impact of climate change on farming. Changing weather patterns, increased temperatures, and unpredictable rainfall disrupt traditional agricultural practices. Farmers are forced to adapt to new conditions, which often require costly investments in technology and resources. Sustainable farming practices such as organic farming, crop rotation, and agroforestry can mitigate some of these challenges by promoting soil health and resilience [1].

2. Land Degradation and Soil Health

Land degradation is a significant issue affecting agriculture. Unsustainable farming practices, deforestation, and soil erosion have led to the loss of arable land. Soil health is vital for crop productivity, and its degradation can result in reduced yields. Implementing soil conservation measures, like no-till farming and cover cropping, can help mitigate land degradation and improve soil fertility.

3. Water Scarcity and Irrigation

Access to water for irrigation is critical for agriculture, yet many regions face water scarcity due to over-extraction and inefficient water management. Sustainable irrigation methods, such as drip irrigation and rainwater harvesting, can enhance water efficiency in farming. Additionally, policymakers must prioritize equitable water distribution to ensure all farmers have access to this essential resource.

4. Market Volatility and Price Fluctuations

Farmers often contend with volatile market prices for their products, which can lead to financial instability. Cooperative marketing and contract farming can provide farmers with more stable income and access to broader markets. Moreover, governments can implement policies to buffer farmers against extreme price fluctuations and provide support during crises.

5. Rural Poverty and Farmer Welfare

Agrarian problems are closely linked to rural poverty. Many farmers struggle to make ends meet due to low incomes and inadequate access to education and healthcare. Comprehensive rural development programs that address these social and economic issues can uplift the living standards of farming communities and reduce migration to urban areas [2].

6. Biodiversity and Sustainable Agriculture

Modern agriculture practices often prioritize monoculture and chemical inputs, which can harm biodiversity and disrupt ecosystems. Encouraging diversified farming systems and supporting organic agriculture can help maintain biodiversity and reduce the negative impact of agriculture on the environment.

7. Technological Adoption and Education

Farmers' access to modern agricultural technologies, such as precision farming and biotechnology, varies greatly. Investing in rural education and extension services can bridge this gap and empower farmers with knowledge and tools to enhance their productivity and sustainability.

To eliminate these problems, agricultural safety must be strictly controlled. The term "agrarian security" refers to the protection and stability of agricultural systems, encompassing aspects such as food security, access to land, and the well-being of rural communities. As the global population continues to rise, agrarian security becomes increasingly crucial. This article examines the key components of agrarian security, its significance, and the challenges it presents, as well as proposing strategies to enhance it. Agricultural security refers to the protection and resilience of agricultural systems, including farms, crops, livestock, and related infrastructure, from various threats and challenges. This concept encompasses a wide range of considerations aimed at ensuring the sustainability and stability of food production in the face of evolving risks. Here are key points to understand about agricultural security [4]:

1. **Food Security:** Agricultural security is closely tied to food security, as it plays a pivotal role in ensuring a consistent and sufficient food supply for a growing global population. A secure agricultural sector is fundamental to meeting the nutritional needs of people worldwide.

2. Threats to Agriculture:

– **Biological Threats:** These include pests, diseases, and invasive species that can devastate crops and livestock, leading to significant losses in agricultural productivity.

– **Environmental Challenges:** Climate change, extreme weather events (such as droughts and floods), and soil degradation pose threats to agricultural stability.

– **Economic and Market Risks:** Price fluctuations, trade disruptions, and financial instability can impact farmers' livelihoods and food availability.

– **Technological Vulnerabilities:** Dependency on technology, such as genetically modified crops or precision farming, can make agriculture susceptible to cyberattacks and disruptions in supply chains.

– **Conflict and Political Instability:** Armed conflicts, political instability, and land disputes can disrupt agricultural operations and displace farmers, leading to food insecurity.

3. Mitigation Strategies:

– **Crop Diversity:** Promoting the cultivation of a variety of crops can enhance resilience against pests and environmental changes.

- Sustainable Farming Practices: Encouraging sustainable practices like organic farming, conservation agriculture, and agroforestry can reduce environmental risks.

- Research and Innovation: Investment in agricultural research, including breeding programs and biotechnology, can develop more resilient and productive crops and livestock.

- Insurance and Risk Management: Farmers can mitigate economic risks through insurance and risk management tools.

- Infrastructure Development: Building and maintaining critical agricultural infrastructure, such as irrigation systems and transportation networks, can enhance overall security.

- Policy and Governance: Effective policies and governance mechanisms can promote agricultural security by addressing issues like land tenure, access to resources, and market stability.

4. Implications: Agricultural security is a global concern because disruptions in one part of the world can have ripple effects on food prices and availability elsewhere. International cooperation is essential for addressing cross-border challenges in agriculture.

5. Resilience: A key goal of agricultural security is to build resilience into food systems, enabling them to adapt to changing conditions and recover from shocks more effectively.

6. Sustainable Development: Achieving agricultural security is closely aligned with the Sustainable Development Goals (SDGs), particularly Goal 2 (Zero Hunger) and Goal 13 (Climate Action).

7. Technological Advancements: Agricultural security benefits from ongoing advancements in technology. These include the use of data analytics, remote sensing, and precision agriculture techniques, which enable farmers to make informed decisions about planting, irrigation, and pest control. Additionally, innovations like biotechnology and genetic engineering can create crops and livestock that are more resistant to diseases and environmental stressors.

8. Local and Community Resilience: Building agricultural security often starts at the local and community levels. Encouraging small-scale farming, supporting local markets, and empowering farmers with knowledge and resources can enhance the resilience of communities against food insecurity.

9. Climate Change Adaptation: With the increasing impacts of climate change, agricultural security involves adaptation strategies such as altering planting schedules, developing drought-resistant crops, and improving water management practices to cope with changing weather patterns.

10. Urban Agriculture: Recognizing the importance of urban areas in global food security, urban agriculture initiatives, such as rooftop gardens and community gardens, contribute to local food production, reduce the environmental footprint of food transportation, and enhance resilience in urban populations.

11. Trade and Global Supply Chains: The global nature of food supply chains underscores the need for agricultural security in international trade. Ensuring the

smooth flow of agricultural goods across borders is critical for food security, as disruptions can lead to shortages and price spikes.

12. **Education and Knowledge Sharing:** Promoting agricultural security involves educating farmers about sustainable practices, pest management, and the responsible use of resources. Extension services, farmer training programs, and knowledge-sharing platforms play essential roles in building resilience at the grassroots level.

13. **"Public-Private Partnerships:** Collaborations between governments, private sector entities, non-governmental organizations (NGOs), and research institutions are essential to develop and implement strategies for agricultural security. These partnerships can facilitate funding, technology transfer, and policy support.

14. **Monitoring and Early Warning Systems:** Timely information about potential threats is crucial for preparedness. Monitoring agricultural conditions, weather forecasts, and pest outbreaks allows for early intervention to mitigate risks and reduce losses.

15. **Social Safety Nets:** In times of crisis, social safety nets, such as food assistance programs and subsidies, provide a vital lifeline for vulnerable populations, helping to ensure that even during challenging times, people have access to food.

16. **Supporting Small Farmers:** In many countries around the world, small farmers constitute a large part of the agricultural sector. These farmers play an important role in food production. Agricultural security can be increased by improving their education, financial support and access to markets.

17. **Prevention of Foodborne Illnesses:** Food safety is critical to protecting human health. To prevent foodborne diseases, food production, transportation and storage measures in accordance with hygiene standards should be taken.

18. **Social Justice:** Agricultural security is not just about food production and access, it also includes social justice. "Ensuring farm workers receive fair wages and respect for their human rights promotes social sustainability [6].

In an increasingly interconnected world, achieving agricultural security is an ongoing challenge that demands adaptive and innovative solutions. It's not only about producing more food but also about doing so in ways that are environmentally sustainable, economically viable, and socially equitable. By addressing these complex issues comprehensively, we can work toward a more secure and resilient global food system that benefits everyone.

Agricultural security is a multidimensional concept that involves safeguarding the world's food production systems against various threats. It requires a holistic approach encompassing technological innovation, sustainable practices, policy interventions, and international collaboration to ensure a resilient and stable global food supply. Addressing agricultural security is crucial for achieving food security, reducing poverty, and promoting sustainable development worldwide [7].

Agrarian security is a multifaceted challenge that requires a comprehensive and coordinated response. Sustainable practices, coupled with policy reforms and international cooperation, are essential for ensuring the resilience of agricultural systems, food production, and the livelihoods of farming communities. In a rapidly changing world, safeguarding agrarian security is not just a matter of agricultural sustainability but also a matter of global stability and prosperity.

References

1. https://www.agriculture.pa.gov/Plants_Land_Water/farmland/asa/Pages/default.aspx
2. <https://centrecountypa.gov/610/Agricultural-Security-Areas-ASA>
3. <https://www.usaid.gov/agriculture-and-food-security>
4. <https://www.fao.org/3/i1318e/i1318e00.pdf>
5. https://www.researchgate.net/publication/355906082_Food_and_Agricultural_Security_An_Introduction_to_the_Special_Issue
6. Security in Precision Agriculture Vulnerabilities and risks of agricultural systems. Marc Window. <https://www.nature.com/articles/s41599-023-01874-w>

Qaribli G.¹

¹ graduate of the master's level of higher education,
National Aviation Academy, Baku, Azerbaijan

IMPACT OF CHANGES IN OIL PRICES ON THE WORLD ECONOMY AND AZERBAIJAN

Oil is the most consumed resource among energy resources (1/3 (36%) of consumed energy resources is accounted for by oil). In modern times, the oil factor is considered one of the most important factors in the world economy. So that, the amount and price of oil has a great impact on the world economy.

There is no country in the world that does not use oil and oil products. Therefore, the change in oil prices around the world is of interest to all countries and has a serious impact on their economic situation. So, since the change in the price of oil plays an important role in the income of the producing countries, as well as, accordingly, in the amount of the consumers' expenses, these issues are of great importance from the perspective of the world economy [1].

Energy use is at the top of the driving factors of social development of countries. Energy sources are the most important and indispensable raw materials of our life, and energy and industrial products are the most important and indispensable raw materials of our production. Therefore, issues such as managing the country's energy sector, ensuring energy security, providing uninterrupted, reliable, timely and appropriate prices for the energy needed by society and the economy are very important. Therefore, it is important to study the factors affecting the formation of oil prices, the perspective of oil prices and its impact on the socio-economic development of the country and the material well-being of the population.

Oil, which is one of the non-renewable energy resources, occupies a very important place in the world economy as a source of raw materials, power and energy. An absolute alternative to oil does not yet exist. However, resources that can partially replace it can be mentioned [2].

Oil prices are one of the important indicators from the perspective of world and national economy. Naturally, the greater and longer the increase in oil prices, the

greater the impact on the macro economy. Also, the drop in the world price of oil has a great impact on the economic situation of the oil-producing country.

Although the oil market is known to have a large share in the energy market, there are also surprises and risks in the market. Because oil prices affect trade balances, inflation rates and levels of economic activity, which are important for countries around the world. Although the high price of oil creates economic difficulties for countries, it also has a great political impact. Thus, in many cases, the Western countries, which are the main consumers of oil, hinder the formation and development of the oil refining industry in these countries and prefer to buy oil in the form of raw materials, mainly in order to weaken the position of the Eastern countries, which play an important role in oil production. [1, p.3]

Despite many studies, it seems impossible to keep the price of oil stable at any level in the world oil market. This causes sudden drops and spikes in prices in the volatile fuel market and creates high risk for parties in the market and the world economy. On March 23, 2021, the 220,000-ton megaship Ever Given, which entered Egypt's Suez Canal from the Red Sea, got stuck in the canal with a capacity of 20,000 containers. It should be noted that one-third of the world's container traffic and 12 percent of world trade cargoes pass through the Suez Canal. Also, 5% to 10% of all marine oil is transported through Suez, which means that for every day a ship is stuck, another 3 million to 5 million barrels of oil per day is delayed. Due to the closure of the Suez Canal, Brent oil has risen by up to 5 percent. Before that, oil was falling in price. [4] In this context, concerns about oil supply and prices, inflation rates, and trade balances are increasing.

There are many factors that determine the price of oil. Demand for oil is one of the most important factors balancing the price of oil in the international world, that is, in the oil market. Along with the economic developments after the Second World War, a high energy demand appeared, and this demand increased the demand for oil, especially in the OECD (Organization for Economic Co-operation and Development) countries. Then other energy sources appeared and the demands began to change in this direction. However, a decrease in oil prices was observed. This shows us the importance of oil demand in the market balance. [1, p.5]

Another reason for the increase in the price of oil is the use of developing and changing technology in oil refineries. That is, the application of new technology requires high costs. [1, p.5]

In addition to all this, geopolitical and climatic conditions, which cause the price of oil, also play an important role in the formation of prices. Of course, natural phenomena also affect the supply and demand of oil.

Another reason for the high price of oil is the tax system applied in oil-consuming countries. Tax methods cause the price of oil to rise. In particular, customs duties and consumption taxes affect the price of oil. [2, p.152]

The effects of the high price of oil on national economies, that is, on the global economy, should be evaluated from the point of view of oil exporting and importing countries. It is possible that high oil prices could result in contraction and crisis in the global economy. The increase in the price of oil does not change the consumption of

oil, which reduces the amount of national income of the countries that consume oil. Because it seems impossible to reduce the demand for oil. [1, p.6]

Another problem of oil-importing countries is the increase in unemployment due to the inability to allocate sufficient resources to the country due to the need for foreign markets. However, as we mentioned earlier, the high price of oil leads to an increase in commodity prices. This means high inflation. In this context, governments implement anti-inflationary policies. The effect of this type of inflation is observed especially in countries struggling with structural problems.

Since oil is considered a strategically important product, it is constantly affected by the political and military processes going on in the world. February 24, 2022 Russia's invasion of Ukraine and the subsequent imposition of sanctions by a number of governments served to reset the global geopolitical compass with an immediate impact on oil and gas markets and investments.

Given Russia's global importance as an energy producer and Europe as its primary market, a full-scale recalibration of oil and gas supply and demand in that region is a key non-military component of the global response. So far, measures against Russia have not impeded general oil and gas trade and transport, and its oil and gas companies are still able to invest abroad despite financial restrictions. Western companies that have announced plans to exit or stop investing in Russia account for only a small portion of the country's oil and gas production and will therefore have limited impact on Russian production in the near term.

In this context, the Asia Pacific region, led by China, emerges as an important region, even if it does not fully compensate for the expected declines in demand for Russian production. All regions will be affected by rising prices and likely slower growth in economic activity and demand, and as Europe rebalances its energy sources, competing producer nations will see opportunities for growth in production and exports.[5]

High oil and gas prices in the near term are a boon for net exporters, including Russia. Major beneficiaries include Angola, Iraq and Kuwait. Assuming Brent averages \$106/bbl in these countries in 2022, net oil exports as a percentage of GDP will increase by more than 50%. Conversely, rising costs for net importers will reinforce existing inflationary trends. This could lead to civil unrest, electoral changes and threats of regime change, as is already happening in parts of South Asia.

Figure 1 shows the change in the price of Brent oil over the years. As can be seen from the graph, the average price of oil increased sharply in 2022. However, the growth trend continued until the summer of 2022. Despite the ongoing war in Ukraine since June 2022 and the multimillion-barrel cuts announced by OPEC+ since October 2022, a downward trend is observed in oil prices.

Weakening economic activity among the largest oil-consuming countries and stagnant Russian production are considered to be the main reasons for the decline in prices [7].

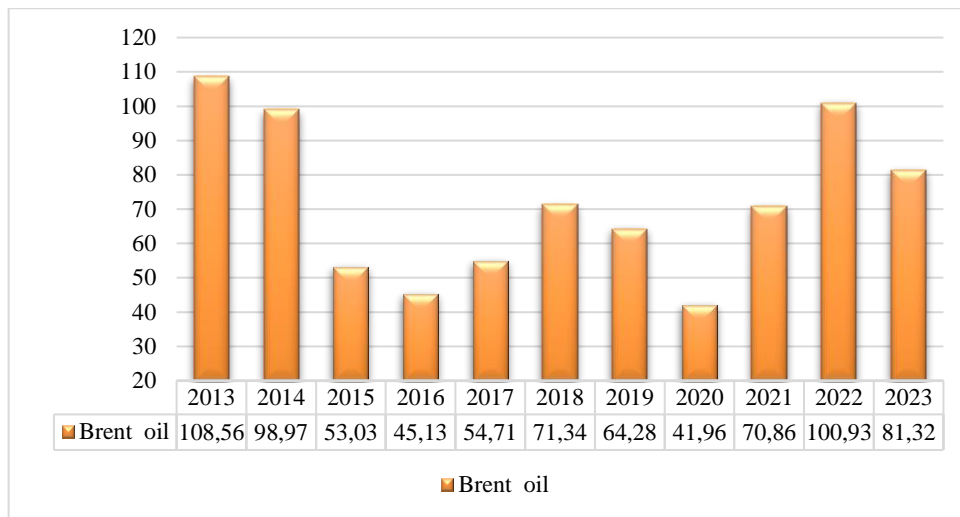

Figure 1. Brent oil price

Source: The chart was compiled by the author based on the data of the website <https://www.macrotrends.net> [6]

Because it has an open economy, the world's processes do not bypass Azerbaijan. Oil is the most valuable asset of Azerbaijan. Oil, which has played an important role in our economy for more than 150 years since its production began, is currently considered the country's main source of income and export goods [3, p.210].

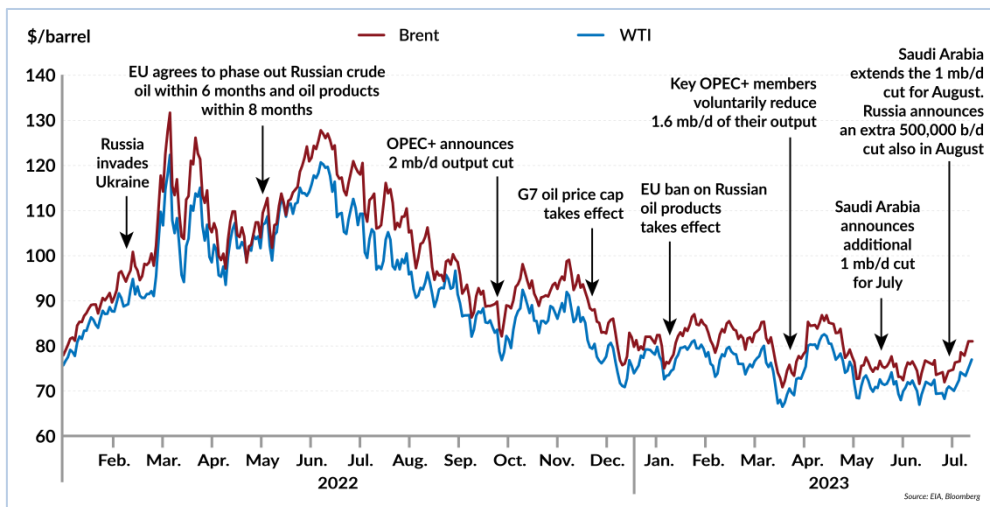

Figure 2. Oil prices, January 2022-July 2023

Source: Image taken from <https://www.gisreportsonline.com/>

The medium and long-term prospects of the country's development depend directly on the strengthening of the oil sector. The income from oil sales plays a key role in solving some social and economic problems.

In the early 2000s, with the Baku-Tbilisi-Ceyhan, Baku-Novorossiysk, Baku-Supsa oil pipelines starting to operate, the amount of oil in exports increased even more. Azerbaijan's economy has become dependent on oil prices, as export products are mainly oil and oil products.

It should be noted that the oil exported by Azerbaijan to the world market is Azeri Light brand oil. In this year's state budget of Azerbaijan, the average price of one barrel

of oil was calculated from 60 US dollars. It should be noted that the lowest price of "Azeri Light" oil was recorded on April 21, 2020 (US\$15.81), and the maximum price was recorded in July 2008 (US\$149.66). In Azerbaijan, oil is produced mainly within the framework of the agreement on the development of the "Azeri-Chirag-Guneshli" (ACG) field block. The share of the State Oil Company of Azerbaijan (SOCAR) in the contract is 25 percent.[9]

Table 1 – Price changes in the price of Azeri Light brand oil

Date	Oil price (for 1 barrel)	Price change
01.08.2023	89,27\$	1,26\$
02.08.2023	88,76\$	0,51\$
03.08.2023	87,33\$	1,43\$
04.08.2023	88,9\$	1,57\$
05.08.2023	90,11\$	1,21\$
08.08.2023	89,45\$	0,66\$
09.08.2023	89,45\$	-
10.08.2023	91,15\$	1,7\$
11.08.2023	91,19\$	0,04\$
12.08.2023	91,4\$	0,21\$
15.08.2023	90,86\$	0,54\$
16.08.2023	89,13\$	1,17\$
17.08.2023	89,29\$	0,16\$
18.08.2023	89,39\$	0,1\$
19.08.2023	89,25\$	0,14\$
22.08.2023	89,66\$	0,41\$
23.08.2023	88,68\$	0,98\$
24.08.2023	87,65\$	1,03\$
25.08.2023	87,36\$	0,29\$
26.08.2023	88,56\$	1,2\$
29.08.2023	88,56\$	-

Source: <https://azertag.az>

Table 1 reflect the changes in the price of Azeri Light brand oil during August 2023. It is clear from the chart and table that the oil exported by Azerbaijan to the world market changes almost every day according to the market situation. Considering that the average price of 1 barrel of oil is set at \$60 in this year's state budget, Azerbaijan currently receives more income than expected.

In this study, the importance of oil is discussed again. From this point of view, oil is an irreplaceable resource. However, considering the fact that oil is a depleting resource, the increase in the number of the world's population, as well as the fact that some countries that have oil use it as a weapon, the transition to alternative energy sources should be accelerated. This is important both for the elimination of a number of conflicts and for the protection of the environment.

Based on the research, we can note that oil exporting countries should try to use the income they get as efficiently as possible when the price is high in the market. As an example, Azerbaijan can direct a part of its income from oil to the non-oil sector

under the condition of keeping it for future generations, and this process has already started. Income can be directed to traditional areas with high potential such as agriculture, as well as to modern areas such as science and robotics. On the other hand, taking into account that the economic potential of newly freed territories is also very high, the correct and efficient use of funds can bring big profits in a short time.

References

1. Petrol fiyatlarındaki değişimlerin ülke ekonomilerine etkileri: kuveyt, katar ve birleşik arap emirlikleri örneği. Məqalə
2. Demir, İ. (2014). OPEC: A Strong Cartel. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2008
3. Aras, O.N., Qurbanov, P.Ə., Məmmədov, K.M., Süleymanov E.B. Azərbaycan İqtisadiyyatı, Bakı, 2016.
4. <https://www.bizimyol.info/az/news/333053.html>
5. <https://www.spglobal.com/en/capabilities/data-analytics>
6. <https://www.macrotrends.net/1369/crude-oil-price-history-chart>
7. <https://www.gisreportsonline.com/r/oil-market/>
8. <https://oilprice.com/oil-price-charts/>
9. <https://azertag.az/>

Hamidova L. A.¹, Eyvazova K. S.²

¹ PhD in Economics, Associate Professor,

Azerbaijan State University of Economics, Baku, Azerbaijan,

² Azerbaijan State University of Economics, Baku, Azerbaijan

GREEN ENERGY IN INTERNATIONAL PRACTICE AND ITS DEVELOPMENT IN AZERBAIJAN: FROM PROJECTS TO PROSPECTS

The concept of "green" energy refers to the production of energy from renewable sources, which are both inexhaustible and environmentally friendly. These sources include solar, wind, hydro, geothermal energy, and biomass. Such energy types not only avoid polluting the environment but also significantly reduce dependence on fossil fuels such as oil, natural gas, and coal.

The use of renewable energy sources enables the reduction of greenhouse gas emissions and other harmful substances into the atmosphere, thereby addressing issues such as global warming and climate change. Furthermore, green energy is a vital driver of economic growth and development. The implementation of new technologies and infrastructure associated with renewable energy fosters job creation and stimulates economic expansion.

Thus, the concept of "green" energy is intrinsically linked to the use of renewable resources for energy production. This approach contributes to resolving global challenges related to climate change and environmental pollution while simultaneously promoting economic growth and development.

Analysis of recent research and publications. Climate change is one of the most pressing global challenges facing the international community today. A potential solution to this issue is the transition to environmentally sustainable energy, avoiding the use of hydrocarbon fuels and other sources that emit greenhouse gases into the atmosphere [2]. As a result, an increasing number of countries are focusing on the development of "green" energy. This approach relies heavily on alternative energy sources such as wind, solar, and hydropower, among others [7].

One notable example of successfully implementing green energy initiatives is Germany. In 2020, approximately 45% of Germany's energy production came from renewable sources, including solar, wind, hydropower, and biomass. Germany has set a target to become fully independent from fossil fuels by 2050. A key tool in achieving this objective is the Renewable Energy Sources Act (EEG), enacted in 2000, which prioritizes renewable energy access to the grid. The law provides benefits for renewable energy producers, such as guaranteed electricity prices, thereby fostering the development of new renewable energy projects. Additionally, Germany has launched the "Energiewende" (Energy Transition) initiative, aimed at increasing energy efficiency and rapidly expanding the use of renewable energy sources like wind, solar, water, and biomass. By 2030, at least 80% of Germany's electricity consumption is expected to be derived from renewable sources. This comprehensive overhaul of the energy supply system is essential for Germany to achieve climate neutrality as an industrialized nation by 2045 [3].

Another country actively advancing green energy is Denmark, a leader in the production and use of renewable energy. In 2019, 47% of Denmark's electricity consumption was sourced from renewables, primarily wind energy. The main instrument driving renewable energy development in Denmark is the 2018 Energy Act, which aims to increase the share of renewables in electricity production [4]. Denmark is also a global leader in wind turbine manufacturing. The Danish company Vestas Wind Systems is one of the largest producers of wind turbines worldwide. Additionally, Denmark is advancing biogas production technology, utilizing organic waste and agricultural crops such as corn and beets. This form of renewable energy is employed both for electricity generation and as fuel for vehicles.

Another Notable Example of Green Energy Development: Norway. Norway is renowned for its natural beauty and abundant natural resources, including oil, forests, gas, and water. The country is also a global leader in green energy development, with a significant reliance on renewable energy sources. One prominent example of green energy in Norway is hydropower. Thanks to its vast water resources, hydropower is the primary energy source in the country, accounting for over 90% of electricity production. Major Norwegian hydropower plants, such as Norske Hydro and Svartisen, generate substantial energy volumes to meet both residential and industrial needs. Another example of Norway's commitment to green energy is its wind power sector. This industry has been growing rapidly, with over 1,000 wind turbines installed along the coast and in the northern regions of the country in recent years. Large-scale projects like the Fosen Vind wind energy park aim to increase Norway's share of wind-generated electricity to 20% in the coming years. Additionally, Norway is making strides in solar energy. A recent solar energy project launched in the

northern part of the country is set to become one of the largest in the world, highlighting the nation's ambition in this sector.

Many other developed nations are actively investing in green energy initiatives. Countries such as Japan, France, and the Netherlands are making significant progress in wind energy, solar energy, and hydropower. These technologies are becoming increasingly efficient and economically viable, which facilitates their widespread adoption.

Developing nations are also playing a crucial role in advancing green energy. China, for instance, is a global leader in the production of solar panels and wind energy, as well as the world's largest consumer of electricity. In 2020, China updated its national climate action plan, pledging to increase the share of renewable energy to 20% by 2030 and reduce carbon dioxide emissions by 65% compared to 2005 levels.

India and Brazil are also integrating green energy into their economies. India has launched the world's largest solar energy program and is constructing the world's largest wind energy project in Gujarat. Brazil, on the other hand, derives approximately 80% of its energy from renewable sources, including hydropower and biofuels.

The purpose of the article is to analyze international experience in the development of "green" energy, assess the current state and prospects for its development in Azerbaijan, and formulate proposals for the implementation of successful projects in this area.

The prospects for green energy in Azerbaijan are highly promising. The country has significant potential for generating energy from renewable sources, particularly solar and wind energy. Due to its geographical location and favorable climatic conditions, Azerbaijan can utilize these energy sources year-round. According to official data, by early 2022, the share of renewable energy in the total electricity generation was approximately 10%. With the implementation of new solar and wind power plant projects, this figure is expected to increase.

Another factor contributing to the development of green energy in Azerbaijan is the ongoing reduction in electricity production costs from renewable sources. Modern technologies and economies of scale have made energy generated from solar and wind increasingly cost-competitive compared to traditional energy sources. Furthermore, the advancement of green energy enables Azerbaijan to improve its environmental conditions and reduce greenhouse gas emissions—an essential goal given the country's high dependence on hydrocarbon energy and the adverse environmental conditions in certain regions.

Additionally, the development of green energy can stimulate economic growth in Azerbaijan. New investments and job creation in this sector have the potential to enhance the country's economic outlook. Reducing dependency on oil and gas imports could also result in significant cost savings, freeing up resources for other purposes. One particularly promising avenue for green energy development in Azerbaijan is the promotion of microgeneration. Microgeneration refers to the on-site production of electricity using renewable energy sources such as solar and wind. Implementing this approach could reduce reliance on centralized power plants and

establish a more sustainable energy supply system, particularly in regions with limited access to energy infrastructure.

Table 1 – Economic Potential of Renewable Energy Sources in Azerbaijan

Types of energy	Power	As a percentage
Wind energy	3 000 MW	11,14
Solar energy	23 000 MW	85,52
Bioenergy	380 MW	1,41
Energy of mountain rivers	520 MW	1,93
Total:	27 000 MW	100,00

Source: [1].

There are already examples of success in Azerbaijan’s green energy sector. In 2020, the government acquired its first 30 electric buses and initiated the construction of charging stations for electric vehicles.

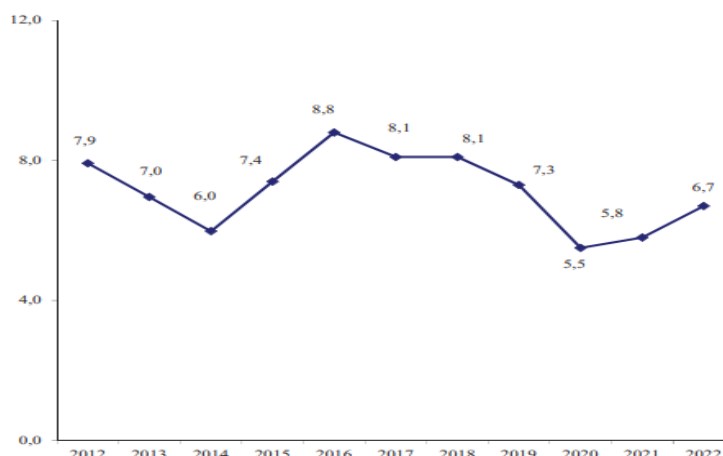

Figure 1 – Share of Electricity Generated from Renewable Sources in Total Electricity Production (in percentage)

Source: [1].

In the context of actively promoting green energy, Azerbaijan is engaged in several significant projects aimed at the sustainable development of its energy sector. These initiatives encompass various aspects of green energy, including the development and implementation of renewable energy sources, enhancing energy efficiency, and reducing the carbon footprint. Notable efforts include the expansion of solar and wind power stations, the adoption of advanced energy storage technologies, and international cooperation on clean energy technologies. These endeavors not only contribute to the country's national sustainable development goals but also facilitate Azerbaijan's integration into the global environmental agenda. The most prominent green energy initiatives in Azerbaijan include the following projects:

1) Balakan Wind Farm (50 MW): In 2020, Azerbaijan launched its first wind farm with a capacity of 50 MW in the Balakan region near the border with Georgia.

This project, developed in collaboration with Saudi Arabia's ACWA Power, increased the share of renewable energy in the country's energy mix [5].

2) Partnership with IRENA: Azerbaijan is a strategic partner of the International Renewable Energy Agency (IRENA). Within this partnership, Azerbaijan has been working on establishing a legal and regulatory framework for renewable energy development, as well as improving technologies for electricity production and transmission [9].

3) Membership in the Energy Community: Azerbaijan is a member of the Energy Community of Southeast European Countries, which aims to create a unified energy market in the region. This membership allows Azerbaijan to engage in electricity exchange with other member countries, including renewable energy-based exchanges [6].

4) Gobustan Solar Power Plant (240 MW): In 2021, a new project was announced to construct a solar power plant with a capacity of 240 MW in the Gobustan region. Developed in partnership with China's Jinko Power, this project is set to become one of the largest renewable energy facilities in the region [11].

5) Aghstafa Hydropower Plant Modernization: In 2021, a project to upgrade the hydropower plant on the Aghstafa River was launched. The modernization aims to increase its capacity and improve the efficiency of water resource utilization, further advancing hydropower development in Azerbaijan.

6) Participation in the "Green Belt and Road Initiative": Azerbaijan joined the Green Belt and Road Initiative in 2021, a platform fostering cooperation among Asian, European, and African countries in green energy development. This initiative provides Azerbaijan access to new technologies and expertise while showcasing its renewable energy potential on the international stage [10].

7) Southern Gas Corridor Project: Azerbaijan is actively involved in the creation of international energy corridors, such as the Southern Gas Corridor, which facilitates the delivery of gas from the Caspian region to Europe. Although primarily a gas project, one of its goals is to reduce carbon emissions by replacing hydrocarbon fuels with cleaner energy sources.

Through these initiatives, Azerbaijan is positioning itself as a key player in the global transition toward sustainable energy while simultaneously addressing domestic energy and environmental challenges.

A concrete example of green energy development in the liberated territories of Azerbaijan is the "Karabakh Green Corridor" project, launched by Azerbaijan following the restoration of control over Karabakh in 2020. This project aims to restore the region's ecological infrastructure and includes the construction of solar power plants, wind farms, and hydropower stations. Geothermal energy, derived from the heat of the Earth's crust and mantle, can be utilized for electricity generation and heating [12].

Azerbaijan also possesses other geothermal resources that could be harnessed for electricity production and heating. For instance, the geothermal source near Naftalan, with a temperature of approximately 56°C, holds potential for heating applications. Thus, geothermal energy represents another promising opportunity for advancing green energy development in Azerbaijan's liberated territories.

In conclusion, green energy is becoming an increasingly significant component of development not only in developed nations but also in emerging economies. Its importance stems from growing awareness among societies and governments of the need for more responsible stewardship of natural resources and more efficient utilization of energy. However, the successful implementation of green energy projects requires consideration of the multifaceted nature of the task and the adoption of integrated solutions that address technical, economic, environmental, and social factors. Moreover, sustained innovation and consistent investment in this sector are essential for its long-term success.

References

1. The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan. (2023). Energy of Azerbaijan. Statistical Yearbook. p. 160.
2. Vidadili, N., Suleymanov, E., Bulut, C., & Mahmudlu, C. (2017). Transition to renewable energy and sustainable energy development in Azerbaijan. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 80, 1153–1161.
3. Deutsche Welle (DW). Wind and solar power again generate over 50% of electricity in Germany. Retrieved from <https://p.dw.com/p/498Ms>.
4. Danish Ministry of Climate, Energy, and Utilities. "Denmark's Energy Policy Towards 2020." Retrieved from <https://ens.dk/en>.
5. ACWA Power begins construction of a wind power plant in Azerbaijan (2022). Retrieved from <https://tass.ru/ekonomika/13420669>.
6. Energy Community. Retrieved from <https://www.energy-community.org/>
7. Hamidova, L., Huseynov, A., & Samedova, E. (2022). Challenges in implementing renewable energy sources in Azerbaijan. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 12(6), 441–446. <https://doi.org/10.32479/ijeep.13636>.
8. International Renewable Energy Agency (IRENA). Energy transition outlook. Retrieved from <https://www.irena.org/Energy-Transition/Outlook>.
9. Regional Cooperation Initiative (RCI) and Climate Change. Retrieved from https://www.carecprogram.org/uploads/Draft-RCI-and-Climate-Change-Study-Nov-23_RUS.pdf.
10. China PV News Snippets. Retrieved from <https://taiyangnews.info/markets/china-pv-news-snippets-332/>.
11. Guliyev, I., Abdullayev, S. M., Zamanov, E., & Babayev, R. M. (2015). Construction of a geothermal power plant based on the Beyuk Dash geothermal source in Azerbaijan. *Proceedings of the World Geothermal Congress*.

АВТОМАТИЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ У РОБОТІ БІЗНЕСУ: ВИСНОВКИ ЩОДО ВИСТАВКИ "XXXI ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДЕНЬ ЛОГІСТА 2024"

Автоматизація бізнес-процесів — це використання сучасних технологій для оптимізації та ефективного виконання різноманітних завдань у бізнесі. Вона дозволяє значно знизити витрати часу та людських ресурсів, а також підвищити ефективність управління компанією. Автоматизація охоплює різні аспекти діяльності підприємства, від обробки даних до управління взаємодією з клієнтами.

28-29 листопада у Києві відбулася всеукраїнська виставка-конференція "XXXI всеукраїнський день логіста" [1] – прогресивна і сучасна, відома у своїй сфері, зачіпає новачі та технології.

Основні напрямки автоматизації бізнес-процесів.

Сучасна автоматизація охоплює різні аспекти бізнесу: автоматизація фінансових процесів: автоматизація бухгалтерії, обробка податкових звітів, управління грошовими потоками.

На ринку була представлена компанія – Сервіс цифрових рішень для бізнесу «Вчасно» – це улюблений цифровий партнер для понад 1 000 000 українських компаній. Об'єднує цифрові сервіси: ЕДО, EDI, ПРРО, КЕП та ТТН. Спрощувати роботу з документами. Електронний документообіг допоможе зробити складне простим [2].

Також можна подивитися компанію Linkos Group – українська ІТ-компанія, яка спеціалізується на розробці цифрових рішень для автоматизації бізнес-процесів [3].

Автоматизація взаємодії з клієнтами: CRM-системи (Customer Relationship Management) дозволяють компаніям ефективно управляти взаємодією з клієнтами, аналізувати їхні потреби і покращувати сервіс.

На ринку була представлена компанія ItUa – лідер у впровадженні CRM систем в Україні. Архітектори онлайн-проектів – CRM-інтегратори, веб-розробники та інтернет-маркетологи в одній особі [4]. Ще одна сучасна компанія – PLASKE Academy – освітня платформа для професійного розвитку у сфері міжнародного бізнесу та транспорту, ЗЕД, митного оформлення, логістики та експедирування вантажів з наданням міжнародних дипломів у логістиці: FIATA Diploma in Freight Forwarding та Supply Chain Management (SCM) [5].

Автоматизація логістичних процесів: за допомогою спеціалізованих програм можна автоматизувати управління запасами, маршрутизацію доставки та відстеження вантажів.

На ринку була представлена компанія Sovtes.ua – це інноваційна українська платформа для ефективного управління транспортною логістикою, створена у

2013 році. Український онлайн-сервіс управління логістикою. Sovtes – онлайн-сервіс, який гарантує безпеку ваших перевезень [6].

Також дуже цікавий сервіс – SBRobotics – провідна українська компанія, що займається розробкою і виробництвом роботизованої складської техніки [7].

Також цікаво подивитися Transdoc – системний хмарний сервіс для автоматизації та систематизації перевезень, яке допомагає перевізником, експедитором та вантажовідправником управляти замовленнями, документами та фінансами. Автоматичний розрахунок чистого прибутку, облік витрат, пального, ТО і ремонтів [8].

Автоматизація управлінських процесів: автоматизація дозволяє полегшити процеси прийняття рішень, створюючи автоматизовані звіти та аналізуючи дані в режимі реального часу.

На ринку була представлена компанія АУДИТСОФТ пропонує комплексні послуги з оптимізації та автоматизації бізнес-процесів. Наша експертна команда спеціалізується на наданні інноваційних рішень для малих та великих підприємств, які спрощують рутинні завдання, збільшують ефективність та дозволяють бізнесу концентруватися на стратегічних завданнях [9].

На ринку була представлена компанія GigaCloud – хмарний оператор, який надає простір для розвитку бізнесу. Компанія надає IaaS-послуги (Infrastructure-as-a-Service) та PaaS-послуги (Platform as a Service) клієнтам будь-якого масштабу - від малого бізнесу до великих корпорацій. У портфоліо компанії понад 1500 клієнтів у п'яти країнах світу та 150 компаній-партнерів [10].

На ринку була представлена компанія АВМ Cloud – ІТ-компанія, спеціалізується на розробці та впровадженні хмарних програмних продуктів для підвищення ефективності бізнесу. Системи для автоматизації бізнесу. Допомагаємо компаніям оптимізувати процеси ланцюга постачань, підвищувати прибуток і ROI [11].

Дуже сучасна компанія — GigaTrans надає послуги з підключення до мережі Інтернет і організації каналів передачі даних для бізнесу будь-якого масштабу та державних підприємств. GIGATRANS телеком-оператор для вашого бізнесу. Волоконно-оптичні лінії зв'язку забезпечать швидкісний інтернет в офісі, торговому майданчику, виробництві, а також складі вашої організації за будь-яких умов [12].

Перелік використаної літератури

1. Виставка-конференція "XXXI всеукраїнський день логіста" Trade Master Group агенція, Київ від <https://trademaster.ua/>
2. Легко створюйте, відправляйте та підписувати документи в електронному вигляді. <https://vchasno.ua/> (дата звернення 03.12.2024).
3. Український розробник рішень для автоматизації бізнесу <https://www.linkos.ua/> (дата звернення 03.12.2024).
4. Допомагаємо бізнесу діджиталізуватися - <https://itua.com.ua/about-ua> (дата звернення 03.12.2024).

5. Розвивайте навички управління ланцюгами поставок та ефективність транспортної логістики. <https://plaskeacademy.com/ukr> (дата звернення 03.12.2024).

6. Багаторічний досвід у сфері логістики дозволів фахівцям Sovtes зробити процес вантажоперевезень більш прозорим й ефективним. <https://web.sovtes.ua/> (дата звернення 03.12.2024).

7. Автоматизацію можна легко масштабувати залежно від зростання попиту або розширення виробництва. <https://sbrobotics.ua/> (дата звернення 03.12.2024).

8. Повний бізнес-процес транспортно-експедиційної діяльності. <https://www.transdoc.io/> (дата звернення 03.12.2024).

9. Підвищити ефективність та автоматизуйте ваш бізнес з нашими інноваційними рішеннями. <https://auditsoft.com.ua/> (дата звернення 03.12.2024).

10. Хмара для бухгалтерії. Приватна хмара (private cloud) — окремо виділена хмарна інфраструктура, підготовлена для одного клієнта та надана йому в ексклюзивне використання за моделлю «як сервіс». <https://gigacloud.ua/>. (дата звернення 03.12.2024).

11. Зростання доходів, скорочення витрат, підвищення якості сервісу та лояльності клієнтів. <https://abmcloud.com/uk/solution/> (дата звернення 03.12.2024).

12. GigaTrans реалізує комплексні IT-рішення під потреби кожного клієнта з можливістю розмістити серверне устаткування в дата-центрі, побудувати хмарну інфраструктуру, захистити бізнес від кіберзагроз та DDoS-атак. <https://gigatrans.ua/> (дата звернення 03.12.2024).

Шевченко І. О.¹

¹ д-р екон. наук, доц., доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ТРЕЙДИНГОВИЙ ЦИФРОВИЙ ДВІЙНИК: ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ЧИ ЗАГРОЗА ОСОБИСТОСТІ

В умовах цифровізації останні тенденції показали, що деякі з глобальних проблем можна вирішити за допомогою інноваційних і наскрізних технологій та цифрових інструментів. Застосування технології вертикальної інтеграції та запровадження механізмів трансформації підтримуються наскрізними інструментами управління технологіями. Для належного розвитку цифрової економіки взагалі та цифрової торгівлі зокрема необхідно впроваджувати наскрізні технології на основі цифрового близнюка. Ці технології є інструментальними алгоритмами та інтелектуальними інструментами, спрямованими на вирішення стратегічних завдань. Це включає фреймове представлення необхідних і достатніх знань для передбачення та вирішення проблемних ситуацій у функціонуванні керованого об'єкта.

У науці цифровим двійником називають віртуальну модель реального фізичного об'єкта. Концепція цифрового близнюка була введена в 2002 році М. Гривсом, доктором комп'ютерної інженерії з Університету Мічигану, хоча сам термін був введений Гривсом лише в 2011 році. [1]

Вперше в 2024 році докторській дисертаційній роботі Шевченко І.О. «Парадигма розвитку цифрової торгівлі на глобальних ринках» автором було запропоновано трактування поняття «трейдинговий цифровий двійник» як цифрового відображення об'єктів та процесів (людини, магазину, компанії, бізнес-процесів тощо) у віртуальному просторі, що дозволяє створювати та реалізовувати персоналізовані, унікальні товари і послуги від імені фізичної та / або юридичної особи за рахунок взаємодії з іншими учасниками торговельного процесу на глобальних ринках. [2]

Введення в науковий глосарій визначення «трейдинговий цифровий двійник» спричинило створення нових підходів для стимулювання розвитку цифрової економіки. Проте, необхідно звернути увагу, що трейдингового цифрового двійника не можна розглядати як самостійний суб'єкт. Він лише діє як інструмент, за допомогою якого реальна особа взаємодіє в контексті цифрової торгівлі. Трейдинговий цифровий двійник є детальним моделюванням конфігурацій фізичних об'єктів і динамічним моделюванням змін у продукті чи послугі, процесі та ресурсах у торговому процесі. Трейдингові двійники забезпечують процес цифрової торгівлі та використовуються для підвищення ефективності торгових процесів. За допомогою цього інструменту можна ідентифікувати ризики та загрози проблемних ситуацій у цих процесах на основі процедур діагностики та контролю їх стану.

Варто наголосити, що використовувати цей цифровий інструмент може не лише законний власник цифрової ідентифікації, а й інша особа. Це породжує численні загрози. Еволюція безпеки ідентифікаційної інформації була постійною гонкою проти все більш складних загроз. Синтетичні ідентифікаційні дані та дипфейки пов'язані із виникненням шахрайства з ідентифікаційними даними. Колись біометричну автентифікацію вважали «срібною кулею» для підтвердження особи, але якщо нещодавні атаки навчили нас чогось, так це того, що жоден продукт не є надійним у сфері кібербезпеки.

Нещодавно з'явилася нова, менш складна, але дуже ефективна загроза: фізичні атаки з використанням силіконових копій відбитків пальців і гіперреалістичних силіконових масок, а також вплив трейдингового цифрового двійника на вибір фізичної особи в цифровому середовищі.

Перелік використаної літератури

1. GRIEVES M & VICKERS J, 2016, Origins of the Digital Twin Concept, ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/307509727_Origins_of_the_Digital_Twin_Concept

2. Шевченко І.О. Парадигма розвитку цифрової торгівлі на глобальних ринках: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук 503 стр. URL: https://www.wunu.edu.ua/svr/svr_D/shevchenco/diser.pdf

3. Шевченко І. О. Гармонізація цифрової торгівлі на глобальних ринках: український та міжнародний досвід : монографія. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 460 с. ISBN 978-966-654-741-8

Гатило В. П.¹, Танцюра О. А.²

¹ канд. екон. наук, доц., завідувачка кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

² здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, спец. 075 Маркетинг, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ ДЛЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА З УРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПОЖИВЧОЇ ПОВЕДІНКИ: ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ БІЗНЕСУ

У сучасному бізнес-середовищі цифрові технології та соціальні медіа стають одними з основних інструментів для формування комунікацій з цільовими аудиторіями. Промислові підприємства, що традиційно працюють з фізичними продуктами, все більше орієнтуються на використання цифрових платформ для просування своїх товарів і послуг. Особливо важливою є адаптація маркетингових стратегій до змінюваних умов споживчої поведінки, зокрема в соціальних мережах, де більшість покупців активно взаємодіють з брендами, отримують інформацію про продукти і беруть участь у формуванні загальних тенденцій на ринку.

У цьому контексті розробка ефективних маркетингових комунікацій для промислових підприємств у соціальних медіа набуває особливої актуальності. По-перше, соціальні медіа дозволяють залучати нових споживачів, підвищувати впізнаваність бренду та зміцнювати лояльність вже існуючих клієнтів. По-друге, соціальні медіа надають можливість підприємствам здійснювати безпосередній зворотний зв'язок з клієнтами, розуміти їх потреби та потреби, що є важливим фактором для розвитку бізнесу і забезпечення його економічної безпеки.

Враховання особливостей споживчої поведінки в соціальних медіа дозволяє формувати персоналізовані та релевантні маркетингові комунікації, що значно підвищує їх ефективність. Оскільки споживчі смаки та пріоритети постійно змінюються, це ставить на перший план важливість динамічного підходу до планування маркетингових стратегій.

Таким чином, розвиток маркетингових комунікацій у соціальних медіа для промислових підприємств, враховуючи особливості поведінки споживачів, є критично важливим для успішного функціонування та довгострокового розвитку підприємств, а також для забезпечення їх економічної безпеки в умовах сучасних ринкових викликів.

У сучасному світі маркетингові комунікації стали невід'ємною частиною бізнес-стратегії для підприємств різних галузей, зокрема для промислових. Оскільки підприємства стикаються з необхідністю адаптувати свої стратегії до швидко змінюваного ринкового середовища, соціальні медіа постають як потужний інструмент для комунікації з цільовими аудиторіями.

На думку вітчизняних дослідників, використання соціальних медіа дозволяє підприємствам не лише ефективно взаємодіяти з кінцевими споживачами, але й значно підвищувати свою впізнаваність та конкурентоспроможність. Так, О. С. Рогач зазначає, що соціальні медіа мають важливе значення в розвитку маркетингових комунікацій підприємств, оскільки вони дозволяють формувати лояльність клієнтів, підвищувати ефективність реклами, а також забезпечують можливості для зворотного зв'язку з кінцевим споживачем через інтерактивні функції платформ [1].

За кордоном, визнання соціальних медіа як важливого інструменту маркетингу активно розвивається в останні десятиліття. Наприклад, D. Kotler і K. Keller у своїй роботі зазначають, що соціальні мережі стали важливими елементами для досягнення бізнес-цілей, а також надають можливість для створення персоналізованих та адаптованих маркетингових кампаній, що базуються на детальному аналізі споживчої поведінки. Це забезпечує вищу ефективність маркетингових зусиль у порівнянні з традиційними [2].

Одним із важливих аспектів є розуміння поведінки споживачів у соціальних медіа. Згідно з дослідженнями С. А. Литвинова, особливості поведінки споживачів, зокрема мотивація для взаємодії з брендами в соціальних мережах, є критично важливими для формування правильних маркетингових комунікацій. Автор вказує, що споживачі більш активно взаємодіють з брендами, коли контент є персоналізованим і відповідає їхнім інтересам, що безпосередньо впливає на ефективність маркетингових стратегій у соціальних мережах [3].

На основі дослідження, проведеного вітчизняними науковцями, такими як П. В. Чернявський, соціальні медіа дозволяють не лише взаємодіяти з кінцевими споживачами, але й інтегрувати зворотний зв'язок у стратегії комунікацій, що сприяє кращому розумінню потреб та інтересів аудиторії. Чернявський відзначає, що підприємства, які активно використовують соціальні медіа для отримання зворотного зв'язку, здатні швидше адаптувати свої стратегії до змін ринкових умов і в кінцевому підсумку досягати більш стійких результатів [4].

Використання соціальних медіа для маркетингових комунікацій безпосередньо впливає на економічну безпеку підприємства, оскільки дозволяє знижувати ризики та підвищувати адаптивність бізнесу в умовах швидко змінюваного ринку. Як зазначають дослідники, компанії, що використовують соціальні медіа для таргетування та комунікацій з клієнтами, зазвичай мають вищі показники ефективності та фінансової стійкості, оскільки здатні швидше реагувати на зміни споживчого попиту та ринкові умови [2].

Крім того, ефективне використання соціальних медіа може допомогти підприємствам у мінімізації фінансових ризиків. Соціальні медіа дозволяють не лише ефективно збирати зворотний зв'язок від споживачів, а й здійснювати моніторинг репутації бренду в реальному часі. Це дозволяє оперативно реагувати на негативні відгуки або кризи, знижуючи ймовірність того, що репутаційні проблеми переростуть у значні фінансові втрати. Завдяки цьому підприємства можуть мінімізувати ризики, пов'язані з недовірою до бренду чи товарів, а також уникати витрат на непотрібні маркетингові кампанії, які не приносять очікуваних результатів. Водночас, для бізнесів, які активно використовують соціальні медіа для маркетингових комунікацій, знижується ймовірність фінансових втрат через неефективність традиційних методів маркетингу, таких як телевізійна реклама чи реклама на друкованих носіях, які часто не забезпечують достатнього рівня повернення інвестицій [3].

Застосування соціальних медіа в маркетингових комунікаціях є ключовим чинником для забезпечення економічної безпеки підприємства. Від ефективності використання цих інструментів залежить не лише досягнення бізнес-цілей, але й здатність оперативно адаптуватися до змін ринку, а також мінімізувати фінансові та репутаційні ризики. Урахування особливостей споживчої поведінки в соціальних медіа дозволяє підприємствам не тільки підвищити ефективність комунікацій, але й отримати значні конкурентні переваги через точне таргетування та персоналізовані маркетингові кампанії. З огляду на сучасні тенденції у дослідженні споживчої поведінки, підприємствам слід активно впроваджувати ці підходи в свою практичну діяльність, що сприятиме досягненню максимальних результатів і стабільності на ринку.

Перелік використаної літератури

1. Рогач, О. С. (2020). Соціальні медіа в маркетингових комунікаціях підприємств. *Маркетинг та економіка*, 12(3), 45-56.
2. Kotler, P., & Keller, K. L. (2016). *Marketing Management* (15th ed.). Pearson Education.
3. Литвинов, С. А. (2019). Поведінка споживачів у соціальних медіа: мотивація та взаємодія з брендами. *Журнал маркетингових досліджень*, 7(1), 23-33.
4. Чернявський, П. В. (2020). Використання соціальних медіа для маркетингових комунікацій: досвід українських підприємств. *Маркетинг у промисловості*, 9(2), 72-81.

Секція 5. Цифрові технології та використання штучного інтелекту у зміцненні економічної безпеки підприємництва

Гатило В.П.¹, Стаднік О. В.²

¹ канд. екон. наук, доц., завідувачка кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

² здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, спец. 073 Менеджмент, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В РОЗРОБКУ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗАПАСАМИ НА МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Інтеграція цифрових технологій в управлінні запасами на машинобудівних підприємствах є критично важливою для забезпечення безперебійного виробничого процесу та підвищення економічної ефективності виробництва. В умовах глобалізації та високої конкуренції на ринку, українські машинобудівні підприємства стикаються з необхідністю підвищення оперативності та точності управління запасами, щоб зменшити витрати, оптимізувати виробничі процеси та мінімізувати ризики, пов'язані з дефіцитом чи надлишком матеріалів. Водночас, в умовах постійно змінюваного ринку та непередбачуваних економічних факторів, зокрема нестабільності курсу національної валюти, коливання цін на енергоресурси, інтеграція сучасних цифрових технологій і ШІ є важливим інструментом для покращення прийняття управлінських рішень та здатності адаптуватися до цих змін.

З огляду на обмеженість ресурсів та високі вимоги до підвищення конкурентоспроможності, інтеграція цифрових технологій в систему управління запасами на машинобудівних підприємствах здатна значно покращити прогнозування попиту, автоматизувати процеси відстеження наявності запасів, зменшити витрати на їх зберігання та обробку. Важливою складовою є впровадження штучного інтелекту для автоматизації процесу прийняття рішень щодо поповнення запасів, управління постачанням та логістикою, що дозволить підприємствам реагувати на зміни на ринку більш оперативно.

Наукові дослідження у галузі управління запасами за допомогою цифрових технологій і ШІ активно розвиваються в Україні та за кордоном. Зокрема, іноземні вчені пропонують використання алгоритмів машинного навчання для прогнозування попиту та визначення оптимальних обсягів запасів [1]. Вони доводять, що ШІ, зокрема нейронні мережі, можуть значно покращити точність прогнозування, знижуючи рівень надлишкових запасів і дефіциту. Наприклад, у дослідженнях Miller and Choi [2] було продемонстровано, що застосування цифрових технологій для прогнозування попиту дозволяє зменшити витрати на зберігання на 10-15%, при цьому підвищуючи гнучкість та ефективність ланцюгів постачання.

Вітчизняні науковці також звертають увагу на необхідність модернізації систем управління запасами за допомогою цифрових інструментів. Українські дослідники, як-от Мельник та Колесник [3], підкреслюють важливість впровадження ERP-систем для інтеграції даних у реальному часі та автоматизації процесів управління запасами на підприємствах. Такі системи дозволяють зменшити людський фактор у прийнятті рішень і забезпечують підприємства необхідними аналітичними інструментами для більш ефективного контролю та оптимізації запасів.

Застосування ШІ в управлінні запасами дозволяє підприємствам на основі великої кількості даних (Big Data) передбачати зміни у попиті та забезпечувати більш ефективне використання матеріальних ресурсів. Сучасні методи на базі штучного інтелекту сприяють швидшому виявленню потенційних проблем у ланцюгах постачання та прийняттю своєчасних рішень, що дозволяє підтримувати виробничі процеси на оптимальному рівні та мінімізувати витрати на зберігання запасів.

Дослідження на основі використання штучного інтелекту в управлінні запасами для оптимізації ланцюгів постачання на підприємствах показують, як ШІ та алгоритми машинного навчання дозволяють не тільки автоматизувати процеси управління запасами, але й підвищити точність прогнозування попиту та знизити витрати на зберігання матеріалів. Вони зазначають, що інтелектуальні алгоритми дозволяють передбачити коливання попиту в реальному часі та скоригувати обсяги запасів, зменшуючи ризик дефіциту або надлишкових товарів на складах. Цей підхід є особливо актуальним для машинобудівних підприємств, де своєчасне поповнення запасів є ключовим для забезпечення безперебійного виробничого процесу [4].

Враховуючи ці підходи та результати досліджень, впровадження цифрових технологій і ШІ в управлінні запасами на машинобудівних підприємствах є важливим кроком для покращення їх економічної ефективності, зниження витрат та зміцнення конкурентоспроможності на ринку.

Інтеграція цифрових технологій та штучного інтелекту в управління запасами є важливим напрямом розвитку для українських машинобудівних підприємств, що дозволить їм не лише підвищити ефективність виробничих процесів, але й забезпечити економічну безпеку та конкурентоспроможність на міжнародних ринках.

Перспективи досліджень у цій галузі полягають насамперед у розробці адаптивних моделей прогнозування попиту, автоматизації управління запасами з використанням ШІ, в інтеграції цифрових платформ для управління ланцюгами постачання.

Також слід відмітити важливість таких процесів, як впровадження технології цифрових двійників для моделювання та оптимізації процесів управління запасами. Цифровий двійник підприємства дозволить створювати точні копії фізичних активів і процесів, що дасть змогу прогнозувати можливі проблеми в управлінні запасами та своєчасно реагувати на них, запобігаючи можливим зупинкам у виробництві.

Інтеграція штучного інтелекту в системи автоматизованого управління складами дозволить автоматизувати процес управління складами таких, як контроль залишків, обробка замовлень, планування транспортування матеріалів, є важливим для підвищення ефективності використання складів. Це в свою чергу зменшить витрати на обробку запасів та покращить загальну ефективність логістики на підприємствах.

Враховуючи зазначені напрямки, дослідження, спрямовані на інтеграцію цифрових технологій в управління запасами на машинобудівних підприємствах України, є критично важливими для забезпечення економічної безпеки, конкурентоспроможності та сталого розвитку галузі.

Перелік використаної літератури

1. Zhang, Y., Liu, J., & Chen, W. (2020). Machine Learning for Inventory Optimization: A Survey. *Operations Research Perspectives*, 7, 100137. <https://doi.org/10.1016/j.orp.2020.100137>

2. Miller, S., & Choi, S. (2018). Leveraging Digital Technologies in Inventory Management. *Journal of Business Logistics*, 39(3), 214-226.

3. Мельник, Л. А., & Колесник, В. О. (2021). Модернізація управління запасами на підприємствах машинобудування за допомогою ERP-систем. *Наукові праці ДонНУЕТ*, 42(2), 155-162.

4. Chong, A. Y. L., & Kumar, S. (2021). Artificial Intelligence in Inventory Management: Exploring the Benefits and Challenges. *International Journal of Production Economics*, 238, 108196. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2021.108196>.

Чепелюк М. І.¹

¹ д-р екон. наук, доц., доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

СТРАТЕГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЦИФРОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Стрімкий розвиток цифрових технологій та штучного інтелекту кардинально змінює підходи до забезпечення економічної безпеки сучасних підприємств. В умовах зростаючих кіберзагроз та посилення конкуренції особливої актуальності набуває формування ефективної системи стратегій, що спирається на передовий стратегічний інструментарій та інноваційні технологічні рішення. Сучасне бізнес-середовище характеризується високим рівнем невизначеності та динамічності, що вимагає від підприємств постійної адаптації систем економічної безпеки до нових викликів. Цифрова трансформація створює не лише нові можливості для підвищення ефективності захисних механізмів, але й формує додаткові ризики, що потребують комплексного стратегічного підходу до їх управління.

Ключову роль у забезпеченні економічної безпеки відіграють системи штучного інтелекту, які дозволяють автоматизувати процеси моніторингу загроз та прийняття управлінських рішень. Алгоритми машинного навчання здатні аналізувати величезні масиви даних в режимі реального часу, виявляючи аномалії та потенційні загрози ще до їх реалізації. Предиктивна аналітика, базована на технологіях ШІ, забезпечує точне прогнозування ризиків та розробку превентивних заходів захисту [1].

Стратегічний інструментарій формування системи економічної безпеки в сучасних умовах повинен органічно поєднувати традиційні методи стратегічного аналізу з інноваційними цифровими рішеннями. PEST-аналіз з посиленням фокусом на технологічні фактори, SWOT-аналіз цифрових можливостей та загроз, бенчмаркінг передових практик у сфері кібербезпеки – все це формує фундамент для розробки ефективних стратегій захисту [1]. Особливого значення набуває інтеграція систем збалансованих показників (BSC) з цифровими платформами моніторингу безпеки. Це дозволяє не лише відстежувати ключові індикатори захищеності в реальному часі, але й оперативно коригувати стратегічні плани відповідно до змін середовища. Стратегічні карти цифрової трансформації безпеки забезпечують чітке розуміння причинно-наслідкових зв'язків між технологічними ініціативами та бізнес-цілями підприємства [2].

Важливим аспектом є використання інноваційних методів стратегічного управління, таких як Agile та DevSecOps, які забезпечують гнучкість та адаптивність систем безпеки. Створення цифрових двійників систем захисту дозволяє моделювати різні сценарії загроз та оптимізувати захисні механізми без ризику для реальної інфраструктури. Блокчейн-технології відкривають нові можливості для забезпечення цілісності та незмінності критично важливих даних.

На основі здійсненого дослідження був розроблений стратегічний інструментарій цифрової безпеки підприємства, який враховує вплив трансформаційних змін на пріоритети розвитку підприємства на міжнародному та глобальному рівнях. Необхідно виявити спільні риси, збалансувати їх та забезпечити взаємодоповненість стратегічних інструментів, щоб створити цілісну систему бачення, цінностей та цілей. Ця система має дозволити узгоджувати стратегічні рішення та управлінські дії, а також збирати інформацію про результативність використання стратегічного інструментарію в умовах інтеграції цифрових технологій у всі сфери бізнесу, зростання його соціальної та екологічної відповідальності, а також високотехнологічного розвитку [3].

Стратегічний інструментарій цифрової безпеки підприємства відображає важливість адаптації до трансформаційних змін у сучасному бізнесі та має на меті створення цілісного бачення, цінностей та цілей, які дозволять узгоджувати стратегічні рішення та управлінські дії. Стратегічний інструментарій цифрової безпеки підприємства являє собою комплексну систему взаємопов'язаних елементів, що забезпечують послідовну реалізацію стратегічних цілей.

На першому рівні формується концептуальна основа, яка включає, визначення мети та завдань стратегічного інструментарію, формулювання

базових принципів економічної безпеки, встановлення стратегічних пріоритетів та окреслює ключові напрямки розвитку підприємства.

Другий рівень передбачає проведення комплексного аналізу, а саме оцінку поточного стану економічної безпеки, діагностику зовнішніх та внутрішніх загроз, аналіз ресурсного потенціалу, визначення критичних факторів успіху.

На третьому рівні формується методологічна база - розробка методів оцінки ризиків, формування системи індикаторів безпеки, створення моделей прогнозування загроз, визначення методів стратегічного планування.

Четвертий рівень забезпечує організаційну структуру, а саме передбачається розподіл відповідальності та повноважень, формування системи комунікацій, створення механізмів координації, визначення центрів прийняття рішень.

Інструментальний рівень включає конкретні інструменти реалізації, такі як цифрові платформи моніторингу, системи раннього попередження, аналітичні інструменти, засоби захисту інформації, тощо.

Контрольно-моніторинговий рівень забезпечує контроль та зворотний зв'язок системи КПЕ безпеки, механізму моніторингу загроз, процедур оцінки ефективності, системи звітності та встановлює заємов'язки між блоками [3, 4].

Впровадження розробленого стратегічного інструментарію цифрової безпеки на підприємстві продемонструвало значні позитивні результати за всіма ключовими напрямками. В організаційно-управлінській сфері досягнуто суттєвого прогресу: рівень автоматизації процесів безпеки зріс на 75%, що дозволило втричі скоротити час реагування на інциденти та оптимізувати розподіл ресурсів системи безпеки на 40%. Економічний ефект проявився у зниженні операційних витрат на забезпечення безпеки та суттєвому зменшенні фінансових втрат від кіберінцидентів – на 80%. У технологічному аспекті успішно впроваджено ШІ-системи моніторингу та аналізу загроз, що дозволило автоматизувати 90% рутинних процесів безпеки та інтегрувати предиктивну аналітику в систему управління ризиками. Якісні показники також демонструють позитивну динаміку: значно посилено захищеність критичної інформації, підвищено рівень цифрової зрілості підприємства, що сприяло зростанню довіри клієнтів та партнерів і покращенню репутації компанії на ринку.

Досягнуті результати переконливо свідчать про ефективність запропонованого підходу та вказують на значний потенціал для подальшого вдосконалення систем цифрової безпеки підприємства в умовах зростаючих кіберзагроз та технологічних викликів сучасного бізнес-середовища. А отже, розроблений інструментарій, який поєднує використання цифрових технологій, інтеграцію цифрових процесів та урахування етичних аспектів, є критично важливим для українських підприємств у сучасних умовах глобалізації та цифрової трансформації.

Перелік використаної літератури

1. Чепелюк М. І. Інструментарій стратегічного управління в контексті сучасних концепцій та трендів світового економічного розвитку : монографія. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2021. 396 с.

2. Чепелюк М. І. Концептуальні засади формування системи стратегій підприємства. Бізнес Інформ. 2022. №6. С.117-121.

3. Чепелюк М. І. Методологічний підхід до формування системи стратегій підприємства. Бізнес Інформ. 2022. №7. С. 228–233.

4. Chepeliuk M. Digital Transformation of Business Structures in Ukraine: The Barriers and Drivers. Бізнес Інформ. 2021. №8. С. 48-53.

Shakhbatdinli E. E.¹

¹ graduate of the third (educational and scientific) level of higher education, specialty 051 Economics, National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine

THEORETICAL ASPECTS OF DEFINING THE CONCEPT OF DIGITAL ECONOMY

Today, we observe the presence of a large number of the most diverse modern definitions of the concept of the digital economy in the context of digitalization, which once again emphasizes the special relevance of studying this issue. Through analysis, the author identifies approaches to defining the concept of the digital economy, namely: activity, system, sector, economic activity, network and transition.

Table 1 – Current definitions of the concept of "digital economy"

Source	Definition	Approaches
Oleshko T. I., Kasyanova N. V., Smerichevsky S. F. [3]	"...the activity of creating, distributing and using digital technologies and related products and services"	activity
Pyshchulina O. [2]	"...sectors of the economy based on information and communication technologies. Today, the development of informatization is primarily associated with the introduction of digital communication technologies and platforms, for which the Internet and mobile devices are the basis"	sector
Pratt M. K. [5]	"...it is a worldwide network of economic activity, commercial transactions and professional interactions, which are enabled by information and communication technologies"	chain
Derlyuk O., Shvets T. [1]	"...this is the transition of all economic sectors of the state (for example, the agricultural sector, medicine or education) to digital technologies. Traditionally, the digital economy is understood as the production, sale and supply of products via computer networks"	transition

Thus, the analysis of specialized literature allowed the author to be convinced of the theoretical confusion of the studied concept. Therefore, in the author's opinion, for a deeper understanding of the theoretical aspects of the digital economy, his own definition is proposed, namely: the digital economy is the result of the process of transformation of traditional phenomena of the economy taking into account the digital component, which aims to ensure economic processes in accordance with the requirements of today's digital society. A schematic representation of the categorical basis of digital trade is presented in Figure 1.

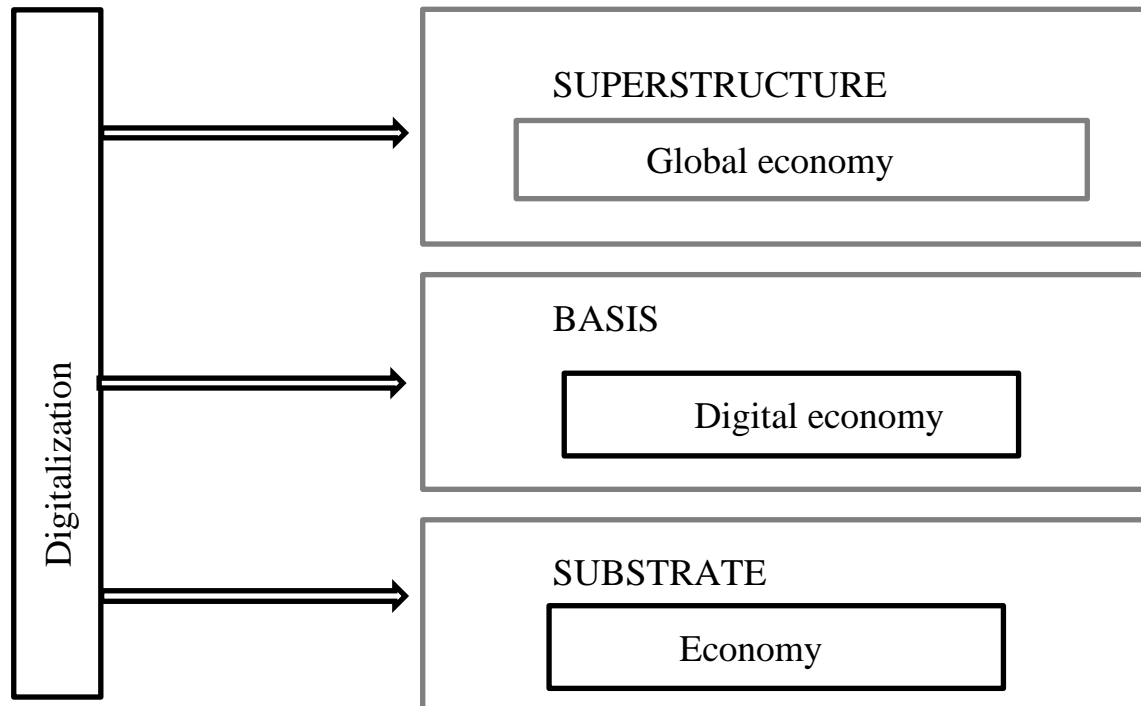

Figure 1 – Categorical basis for research on the digital economy

Thus, the digital economy creates opportunities for more inclusive growth in global markets and drives the development of innovative digital technologies and tools to ensure its functioning and sustainable development.

References

1. Дерлюк О., Швець Т. Цифрова економіка: яка юридична підтримка їй потрібна? *Юридична Газета*. 2019. № 51-52. С. 705-706.
2. Пищуліна О. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти. Центр Разумкова, Видавництво «Заповіт». 2020. С. 3-264.
3. Цифрова економіка: підручник / Т. І. Олешко, Н. В. Касьянова, С. Ф. Смерічевський та ін. - Київ: НАУ, 2022. – 200 с.
4. Шевченко І. О. Стратегія розвитку цифрової економіки в умовах глобалізації. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2022. № 6 (11). С. 79-86. DOI: 10.30857/2786-5398.2022.6.7
5. Pratt M. K. Digital economy. *TechTarget*. 2017. URL: <https://www.techtarget.com/searchcio/definition/digital-economy>

6. Shevchenko I. A comprehensive approach to policy formation in the era of digital technologies. Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology. 2023. Vol. 8, no. 2. P. 115 – 121. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-2-16>

7. Digital Economy in a Global Context: World Experience / I. Shevchenko et al. International Journal of Professional Business Review. 2023. Vol. 8, no. 4. P. 1-16. URL: <https://DOI.org/10.26668/businessreview/2023.v8i4.1551>

Алієв Е. Ш.¹

¹ здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Західноукраїнський національний університеті, м. Тернопіль, Україна

СУТНІСТЬ ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГІВ ВАРТОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

У сучасних умовах глобалізації цифровізація стала одним із найважливіших чинників, що трансформують структуру світової економіки та бізнес-процесів. Важливу роль у цьому процесі відіграють глобальні ланцюги вартості, які забезпечують інтеграцію виробництва, ресурсів, інновацій і послуг між різними країнами та регіонами світу.

Глобальні ланцюги вартості визначають мережу взаємопов'язаних етапів виробництва, які здійснюються в різних країнах з використанням ресурсів, технологій, капіталу та праці. Такі ланцюги включають постачання сировини, виробництво, обробку, дистрибуцію, логістику, маркетинг і кінцеву реалізацію товарів та послуг.

В умовах цифровізації глобальні ланцюги вартості зазнають значних змін: цифрові технології, автоматизація, платформи електронної комерції, інновації в логістиці та аналіз великих даних перетворюють традиційні моделі виробництва та дистрибуції. Ці зміни дозволяють компаніям оптимізувати витрати, підвищувати швидкість реагування на потреби ринку, забезпечувати прозорість операцій та створювати нові канали доступу до споживачів.

Спираючись на окремі теоретичні роботи та дослідження [1-4] зазначимо, що глобальні ланцюги вартості можливо представити, як складні мережі, що об'єднують різні етапи виробництва, обробки, логістики та розподілу товарів і послуг у різних країнах. Вони представляють собою процеси, які включають постачання сировини, обробку, виготовлення, транспорт, збут і кінцеву реалізацію товару чи послуг кінцевим споживачам. Глобальні ланцюги вартості базуються на спеціалізації, де кожен етап створення вартості виконується у відповідній країні з урахуванням порівняльних переваг, таких як вартість робочої сили, доступ до ресурсів, інфраструктура або технологічні можливості.

У сучасних умовах цифровізації глобальні ланцюги вартості зазнають суттєвих змін, обумовлених впровадженням новітніх цифрових технологій, автоматизацією, новими платформами для управління ланцюгами постачання, цифровим обміном даними та інноваціями у сфері логістики. Ці фактори

трансформують традиційні моделі виробництва, розподілу та співпраці між країнами.

Цифровізація створює нові можливості для ефективнішого управління ланцюгами вартості:

- оптимізація витрат через цифрові інструменти та аналітику даних;
- підвищення прозорості, що дозволяє компаніям моніторити ланцюги постачання в режимі реального часу;
- автоматизація виробничих процесів, що знижує залежність від трудових ресурсів та підвищує ефективність;
- інтеграція новітніх інновацій, що дозволяє компаніям реагувати на зміни в споживчому попиті швидше та ефективніше.

Однак цифровізація також несе в собі виклики, такі як ризики кібербезпеки, цифрові розриви між країнами, необхідність інвестування в інфраструктуру та цифрові навички. Такі аспекти необхідно враховувати для досягнення стійкого функціонування глобальних ланцюгів вартості в нових цифрових умовах.

Таким чином, сутність глобальних ланцюгів вартості в умовах цифровізації полягає у їхній здатності швидко адаптуватися до новітніх цифрових інновацій, використовувати технологічні інструменти для оптимізації операцій, підвищувати ефективність управління ресурсами та мінімізувати витрати, а також реагувати на глобальні виклики, які виникають у цифровому середовищі.

Перелік використаної літератури

1. Десятнюк О.М., Птащенко О.В. Управління ризиками в цифровій економіці: фінансова безпека та трансформаційні зміни. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, 2(14), 238-247. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/338>

2. Крисоватий А. Четверта промислова революція : зміна напрямів міжнародних інвестиційних потоків [Електронний ресурс] : монографія / А. І. Крисоватий, О. М. Сохацька, І. В. Скавронська [та ін.] ; за наук. ред. А. І. Крисоватого та О. М. Сохацької. - Тернопіль : Осадца Ю. В., 2018. - 480 с.

3. Птащенко О.В., Шевченко І.О. (2024). Маркетинговий контроль в умовах глобальних трансформацій: аудит бренду. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, 1(13), 56-69. <https://doi.org/10.32750/2024-0107>, <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/248>

4. Птащенко, О., Резнікова, Н., Іващенко, О. (2023). Міжнародні стратегічні альянси в умовах цифрових трансформацій і розвитку ринку даних. Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій, 2(12), 214-227.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ КОМУНАЛЬНОЇ СФЕРИ

Підприємства комунальної сфери відіграють ключову роль у забезпеченні життєдіяльності населення, надаючи широкий спектр послуг, таких як водопостачання, електропостачання, теплоенергія та утилізація відходів. Водночас їх діяльність часто супроводжується низькою фінансовою ефективністю через регульовані тарифи, високий рівень зношеності основних засобів, недостатній рівень інвестицій та організаційні проблеми. У сучасних умовах підвищення прибутковості цих підприємств є важливим завданням, що потребує комплексного економічного обґрунтування.

Економічна ефективність діяльності підприємств комунальної сфери визначається співвідношенням між отриманими доходами та витратами на надання послуг. Таким чином, для підвищення прибутковості необхідно зосередити зусилля на двох основних напрямках: зростанні доходів і оптимізації витрат.

Серед основних шляхів зростання доходів комунальних підприємств можна назвати: диференціація тарифів, розширення спектру послуг, інноваційні підходи. Перехід до економічно обґрунтованого тарифоутворення може стати основою для підвищення доходів підприємств. Це передбачає врахування реальних витрат на надання послуг, зокрема витрат на модернізацію інфраструктури та забезпечення її належного функціонування. Диверсифікація діяльності, включаючи впровадження додаткових платних сервісів (наприклад, ремонтно-будівельні роботи, консалтингові послуги), сприяє збільшенню дохідної бази. Ще одним напрямом підвищення ефективності діяльності є використання сучасних технологій, таких як "розумні мережі" чи автоматизовані системи обліку, дозволяє не лише підвищити якість послуг, а й покращити управління доходами.

Серед основних шляхів оптимізації витрат комунальних підприємств можна назвати: енергозбереження, управління активами, мотивація працівників. Зниження витрат на енергоресурси шляхом впровадження енергоефективних технологій є важливим резервом підвищення прибутковості. Наприклад, заміна застарілих трубопроводів або встановлення енергозберігаючого обладнання. Розробка стратегій оптимального використання основних засобів і зниження рівня їх зношеності сприяє зменшенню експлуатаційних витрат. А також підвищення ефективності праці через впровадження системи стимулювання, орієнтованої на досягнення результатів, може зменшити витрати на трудові ресурси.

Також одним із ключових факторів підвищення прибутковості є залучення інвестицій. Підприємствам необхідно розробляти інвестиційні проекти, які

орієнтовані на модернізацію інфраструктури, впровадження цифрових технологій і розвиток нових напрямів діяльності. Важливим джерелом інвестицій може бути співпраця з міжнародними фінансовими організаціями або участь у державних програмах фінансування.

Економічне обґрунтування шляхів підвищення прибутковості підприємств комунальної сфери є комплексним процесом, що потребує врахування особливостей їх діяльності. Оптимальне поєднання заходів, спрямованих на зростання доходів, зниження витрат і залучення інвестицій, сприятиме забезпеченню стабільного розвитку таких підприємств. Досягнення цих цілей можливе за умови впровадження інноваційних підходів, ефективного управління ресурсами та тісної співпраці з державними та приватними структурами.

Перелік використаної літератури

1. Тульчинська С. О., Солосіч О. С. Актуальні проблеми підвищення прибутковості комунальних підприємств як фактору економічної безпеки. Агросвіт. 2019. №22. С. 54-59.

Васенко М. В.¹

¹ здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, спец. 051 Економіка, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Харчова промисловість є однією з найважливіших галузей вітчизняної економіки, яка забезпечує населення продуктами харчування і відіграє ключову роль у формуванні продовольчої безпеки країни. У сучасних умовах розвитку ринку підприємства цієї сфери стикаються з численними викликами, такими як висока конкуренція, зміна споживчих уподобань, необхідність дотримання екологічних стандартів та оптимізація витрат [1]. У зв'язку з цим постає питання підвищення ефективності їхньої діяльності, що потребує комплексного підходу.

Одним із основних напрямів є впровадження інноваційних технологій, які дозволяють модернізувати виробничі процеси. Автоматизація виробництва, застосування робототехніки та сучасних систем контролю забезпечують зниження витрат, підвищення продуктивності та покращення якості продукції. Наприклад, використання автоматизованих ліній зменшує вплив людського фактору та мінімізує відходи. Водночас важливим аспектом є розробка нових технологій обробки і зберігання харчових продуктів, що дозволяє продовжити їхній термін придатності без втрати харчової цінності [2].

Ефективне управління логістичними процесами є ще одним ключовим елементом. Рациональне використання сировини, оптимізація шляхів постачання та зберігання, впровадження сучасних цифрових платформ для управління запасами сприяють скороченню витрат і підвищенню конкурентоспроможності підприємств. Особливо важливим це є для швидкопсувних продуктів, які потребують особливих умов транспортування та зберігання.

Розширення асортименту продукції та орієнтація на зміну споживчих уподобань також сприяють підвищенню ефективності. Сучасні тенденції, такі як зростання попиту на органічні продукти, функціональне харчування або продукти зі зниженим вмістом цукру і солі, формують нові ринкові ніші. Виробництво таких продуктів дозволяє підприємствам не лише збільшувати обсяги реалізації, а й залучати нових клієнтів. Не менш важливим є підвищення кваліфікації працівників. Інвестування у навчання персоналу, розвиток їхніх професійних навичок та впровадження програм мотивації сприяють підвищенню продуктивності праці. Оснащення працівників сучасними інструментами та технологіями також позитивно впливає на ефективність їхньої діяльності [3].

Екологічна складова стає дедалі важливішою у стратегіях розвитку підприємств харчової промисловості. Впровадження технологій, які дозволяють мінімізувати обсяги відходів, повторно використовувати сировину або переходити на екологічно чисті матеріали для пакування, не лише відповідають сучасним вимогам сталого розвитку, а й формують позитивний імідж компаній серед споживачів.

Таким чином, підвищення ефективності діяльності підприємств харчової промисловості вимагає комплексного підходу, що включає інновації, модернізацію виробництва, оптимізацію логістики, орієнтацію на споживчі запити, екологічність та розвиток людського капіталу. Інтеграція цих елементів у стратегію управління забезпечить не лише конкурентоспроможність підприємств, але й їхній сталий розвиток у довгостроковій перспективі.

Перелік використаної літератури

1. Денисюк І. Стратегія розвитку підприємства харчової промисловості: економічна сутність. Економічний аналіз. 2023. №12 (3). С. 112-115.
2. Ставицький О. В. Формування стратегії інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості. Агросвіт. 2011. №17-18. С. 54-57.
3. Белік В. Д. Механізм стратегічного управління персоналом підприємств харчової промисловості. Актуальні проблеми економіки. 2014. №10. С. 138-141.

THE ESSENCE AND IMPORTANCE OF THE CIRCULAR ECONOMY IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The concept of a circular economy, focused on the priority of cyclical movement of technical and biological materials, is of particular interest. The cyclical movement of biological (organic) materials implies their return to the environment without harming it. Closed cycles of materials lead to their continuous turnover in the production of products for reuse, processing, rolling, modification, etc.

Allow for the most reasonable management of decisions. The main topics of research in the field of circular economy (closed-loop economy) are sustainable development in terms of industrialization and urbanization, product life cycle management in order to reduce waste, eco-industrial symbiosis, and greening the supply chain. In contrast to the more multifaceted and largely abstract concept of sustainable development, focused on the consideration of socio-ecological-economic systems, the concept of a circular economy is aimed primarily at regulating ecological-economic systems, which are various forms of interaction between the economy and the environment.

Applying a circular economy requires changes in business models, production processes, product design and consumer behaviour. It offers both environmental and economic benefits, promoting sustainable development.

Circular economy business models differ from traditional approaches in that they seek to create value through sustainable resource use, waste minimization and maximum reuse of products and materials. These models support the transition from a linear economy based on the principle of “extract - use - throw away” to a closed loop, where products and materials circulate in the economy for as long as possible. The key business models used in a circular economy are:

1). Product as a service: Companies offer access to products as a service instead of selling them directly. This incentivizes manufacturers to create more durable and easily repairable products, since they remain the property of the manufacturer, who is responsible for their operation and maintenance.

2). Refurbishment and Repair: Businesses that specialize in refurbishing, repairing, and upgrading existing products to extend their life cycle. This reduces the need for new resources and reduces waste.

3). Recycling and Reuse: Models that focus on collecting and recycling waste to create new products. This may involve both turning waste into the same products and turning waste into different products.

4). Sharing and Renting: Providing products for temporary use through sharing and rental platforms. This reduces the number of products needed and promotes their more efficient use.

5). Recycling/Sharing Platforms: Organizations that create marketplaces or platforms for the exchange, sale, or purchase of used goods and materials. This promotes the reuse and circulation of resources.

b). Made-to-Order: Manufacturing products to order, which reduces overproduction and waste as goods are only produced when there is a specific demand.

7). Digital platforms for product life cycle management: Using digital technologies to track and manage the product life cycle, enabling more efficient resource management, reducing waste and optimizing product recovery.

8). Bioeconomy: Business models based on the use of renewable biological resources to produce products and energy. This includes agricultural crops, forestry and bio-waste.

The implementation of these business models requires not only changes in production processes, but also a rethinking of how value is created and measured, as well as the active involvement and change of consumer behavior. An important aspect is also the development of suitable regulatory and policy frameworks that can stimulate the transition to a circular economy.

It should be noted that consumer behavior in the context of a circular economy implies a shift from the traditional “buy and throw away” model to more sustainable and responsible consumption practices. In a circular economy, consumers play a key role, as their choices directly influence production processes, resource use and waste management.

Перелік використаної літератури

1.Boichenko E., Martynovych N., Shevchenko I. Cognitive Modeling Concepts of Sustainable Development of Society. *Problemy ekorozwoju – problems of sustainable development*. 2021. Vol. 16, no. 2, P. 158-165. DOI: 10.35784/pe.2021.2.16

2.Krysovaty, A., Desyatnyuk, O., & Ptashchenko, O. (2024). Digital Innovations and their Ramifications for Financial and State Security. *African journal of applied research*, 10(1), 431–441. <https://doi.org/10.26437/ajar.v10i1.713>

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

В умовах поглиблення процесів глобалізації в рамках забезпечення сталого економічного зростання країн актуалізуються питання збалансованого територіального розвитку. В першу чергу, ставиться людський фактор, що передбачає гармонійне поєднання трьох основних складових: економічної, соціальної та екологічної. Сільське населення у всьому світі живе гірше за городян, що призводить до непоправної міграції сільських жителів до міст, внаслідок чого село поступово вимирає. рівні. Заохочує проблема соціальна нерівність населення, яка вже протягом багатьох років є важкою задачею не для багатьох країн світу.

За даними Світового банку, в окремих країнах світу розшарування населення за рівнем доходів знаходиться на критично високому рівні. Пандемія COVID-19 ще більше посилила і без того вразливе становище сільської бідноти, знизивши доходи, обмеживши мобільність та знизивши продовольчу безпеку, що ускладнило завдання досягнення цілей сталого розвитку до 2030 року.

Якщо з негативними наслідками пандемії вдалося впоратися, то нова геополітична криза спровокувала високе зростання рівня інфляції, що неминуче веде до падіння реальних доходів населення.

Ескалація поточної геополітичної конфронтації порушує питання розгляду бідності як чинника національної безпеки. Сільське населення потрапило у пастку бідності: через низькі доходи немає можливості повноцінно харчуватися, підтримувати рівень свого здоров'я, здобувати освіту та підвищувати тим самим можливість працевлаштування на більш оплачувані посади.

Тому за нинішніх умов необхідно забезпечити зростання доходів сільських мешканців та скоротити бідність на селі, для чого потрібен перехід до нової моделі сільського розвитку.

Екзогенна модель розвитку сільських територій, що застосовується багато років, не змогла забезпечити підвищення добробуту сільського населення.

Необхідний перехід до територіальної моделі сільського розвитку неоендегенного типу на основі принципів інклюзивності, згідно з якими економічне зростання має супроводжуватись всеосяжною соціальною програмою, яка дозволяє найбільш незахищеним верствам населення отримати доступ до активів та можливостей, сприяє розвитку людського капіталу, справедливому розподілу у суспільстві дивідендів підвищеного добробуту та територіальній рівності. З цієї причини система стратегічного прогнозування та планування розвитку сільських територій має ґрунтуватися на інклюзивному підході.

Інклюзивний розвиток сільських територій – забезпечення рівного з міською місцевістю рівня доступу сільського населення до соціальних благ та послуг та економічних ресурсів, зростання продуктивної зайнятості, збільшення доходів селян та їхнього добробуту.

Дотримання принципу інклюзивності у просторовому аспекті передбачає забезпечення сумісності рівня та якості життя незалежно від місця проживання громадян. При розподілі бюджетних коштів, у тому числі і на соціальну підтримку, важливим є застосування типології сільських територій регіонів країни за рівнем їх соціально-економічного розвитку.

Існуючі соціально-економічні проблеми сільських територій, перш за все, високий рівень бідності сільських жителів висувають на перший план необхідність застосування моделі сільського розвитку, заснованої на створенні на сільських територіях умов зростання зайнятості та добробуту сільських жителів, скорочення безробіття, ліквідації бідності та підвищення привабливості життя на селі. Сільських територій повинні бути імplementовані в державні стратегічні та програмні документи.

Перелік використаної літератури

1. Development of Inclusive Economy as the Basis of Economic Growth of the Global Economy / A. I. Krysovaty et al. TEM Journal. 2023. Vol. 12, no. 2. P. 936-947. DOI: 10.18421/TEM122-40. URL: https://www.temjournal.com/content/122/TEMJournalMay2023_936_947.pdf

2. Shevchenko I. A comprehensive approach to policy formation in the era of digital technologies. Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology. 2023. Vol. 8, no. 2. P. 115 – 121. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-2-16>

Гамідов Р. А.¹

¹ здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА РОЗВИТОК БІЗНЕСУ

Цифрові технології радикально змінюють традиційний бізнес, зумовлюючи цифровізаційний вплив на діяльність компаній. Проте менеджери та фахівці поки що слабо усвідомлюють можливості та загрози, пов'язані з цифровою економікою. Цифрова економіка в основному базується на нових цифрових технологіях для створення бізнесу. Цифрова трансформація охоплює процес впровадження цифрових технологій у бізнес-моделі компаній, що допоможе запустити зростання цифрової економіки. Найчастіше цифрова трансформація сприймається як новий етап автоматизації бізнесу, хоча цифрові технології, такі як когнітивний та штучний інтелект, технології доповненої та віртуальної реальності та багато інших формують нові реалії трансформації бізнесу.

Розвиток цифрової економіки зумовлено масштабними та радикальними перетвореннями всіх сторін життєдіяльності людини під впливом цифрових технологій. Інноваційні, цифрові технології та інструменти дозволяють передавати, зберігати, обробляти та шукати різноманітні дані із забезпеченням високих показників якості, швидкості, простоти та надійності цих процесів.

Варто зауважити що основним аспектом в цифровій економіці є бурхливий розвиток цифрових платформ, який можна назвати фундаментальним блоком цифрової економіки. Цифрова платформа як модель бізнесу являє собою сукупність частково або повністю відкритих цифрових технологій та активів, які можуть бути використані незалежними компаніями та приватними особами розробки доповнюючих технологій, продуктів та сервісів. Це цілісна структура, що складається з безлічі компонентів та загальних правил (стандартів) функціонування, що поєднує людей, компанії та ресурси з метою створення та поширення цінностей для споживачів. Відповідно важливими складовими платформної моделі бізнесу є технології, комунікації та система управління. Надаючи іншим компаніям можливість використання технологій платформи, її власник виходить за межі своєї компанії, формуючи екосистему бізнесу як спільноти, що швидко розвивається, різноманітних суб'єктів, що створюють нові цінності в процесі як взаємодії, так і конкуренції.

В результаті запровадження цифрових технологій в бізнес виникають певні переваги в результаті автоматизації діяльності підприємств і в досягненні повної цифровізації процесу, випускається конкурентоспроможна продукція, відбувається задоволення потреб споживача в будь який час доби та підвищується прибутковість бізнесу через постійну, перманентну діяльність.

Проте не варто нехтувати ризиками, які можуть виникнути під час цифровізації бізнесу. Процес цифровізації бізнесу може призвести до можливих збитків з точки зору власних особливостей, потреби у фінансових ресурсах та умовної інфраструктури, важливо правильно спланувати цей процес, правильно сформулювати стратегію цифрової трансформації, спланувати цей процес відповідний стан.

Отже, для впровадження цифрових технологій у бізнес пропонуються:

1. Наявність колективу висококваліфікованих працівників з необхідною компетентністю в трудовому процесі;
2. Розробка комплексу методів, методів і заходів, що дозволяють найбільш ефективно гармонізувати з інноваційними засобами та предметами праці з урахуванням поточної умови і час;
3. Необхідно налагодити активну співпрацю із зацікавленими організаціями та підприємствами.

Ефективність використання цифрових технологій у цифровій економіці та бізнесі показує, що при швидкому розвитку в широкому діапазоні галузей і зазвичай процес трансформації не будується обмежено.

Велика кількість компаній, навіть якщо їм надано спеціальні повноваження та ресурси потребують трансформації. Тому головна роль цифрової економіки це усталена адаптація традиційних бізнес процесів до цифровізаційних

платформ. Саме таких підхід забезпечить конкурентне середовище та сталий розвиток бізнесу.

Перелік використаної літератури

1. Птащенко О.В., Шевченко І.О. Маркетинговий контроль в умовах глобальних трансформацій: аудит бренду. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, 1(13), 2024 56-69. <https://doi.org/10.32750/2024-0107>

2. Шевченко І.О. Стратегія сфери цифрової трансформації бізнес середовища України Збірник тез доповідей укладено за матеріалами XX Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації» с. 769-772

3. Шевченко І. О. Тенденції еволюції цифрової торгівлі на глобальних ринках: загрози та пропозиції. Журнал стратегічних економічних досліджень. 2023. № 1 (12). С. 64-72.

Шевченко І. О.¹, Коваленко В. С.²

¹ д-р екон. наук, доц., доц. кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

² здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спец. 051 Економіка, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасне підприємництво неможливе без застосування цифрових технологій. Вони стали основою для створення інноваційних рішень, автоматизації процесів і вдосконалення управління бізнесом. З розвитком цифрової економіки підприємці отримали нові інструменти для організації діяльності, але водночас стикаються з певними викликами, що вимагають адаптації. У цій роботі розглянемо роль цифрових технологій у підприємницькій діяльності.

Існує низка теоретичних і практичних аспектів, пов'язаних із впливом цифровізації на конкурентоздатність підприємств, які досі залишаються недостатньо вивченими. Для аналізу процесів діджиталізації, що сприяють підвищенню платоспроможності, доцільно звернути увагу на такі ключові чинники:

Ефективне управління активами - Це передбачає забезпечення достатнього обсягу фінансових ресурсів та матеріальних цінностей, які можуть бути використані для виконання зобов'язань підприємства. Цифрові інструменти та

технології сприяють оптимізації управління фінансовими ресурсами, забезпечуючи їх раціональне використання.

Ліквідність активів - Платоспроможність компанії значною мірою залежить від здатності оперативно конвертувати активи в грошові кошти для виконання фінансових зобов'язань. Використання цифрових рішень дозволяє автоматизувати ці процеси, підвищуючи ефективність управління активами та їх ліквідність.

Загалом, розвиток цифрових технологій створює можливості для підвищення ефективності управління активами та забезпечення їх ліквідності. Це сприяє прозорості фінансової діяльності підприємства і зміцнює його платоспроможність.

Водночас, у межах аналізу процесів діджиталізації важливо враховувати внутрішні чинники, які визначають ефективність роботи підприємства та містять потенційні резерви для покращення його фінансового стану.

Переваги цифрових технологій для підприємництва:

- Збільшення ефективності - Завдяки автоматизації рутинних процесів компанії можуть зосереджуватись на стратегічних цілях.

- Зниження витрат - Цифрові інструменти замінюють паперовий документообіг, скорочують витрати на логістику та маркетинг.

- Розширення ринків збуту - Використання цифрових платформ дозволяє виходити на глобальний ринок.

- Покращення взаємодії з клієнтами - CRM-системи та мобільні додатки допомагають швидко реагувати на запити споживачів.

- Швидкість прийняття рішень - Інструменти аналітики надають актуальні дані, що дозволяє оперативно реагувати на зміни.

Розвиток цифрових технологій стане ключовим чинником для досягнення більшості економічних і соціальних цілей, впливаючи на всі країни, галузі та зацікавлені сторони. Сьогодні у світі спостерігається значний розрив між країнами зі слабким рівнем інтернет-комунікацій і тими, де цифрові технології вже досягли високого рівня. Але основним «перспективом» стане саме автоматизація процесів, що буде економити час, та фінанси корпорацій, компаній, які замість 3-5 людей, могли б наняти 1-го, який розбирається в цифрових технологіях та сам «автоматизує» роботу правильно задавши «вектор» а точніше напрямок.

Перелік використаної літератури

1. Шевченко І. О., Імнадзе І. Н. Застосування управлінських та маркетингових інноваційних технологій для забезпечення розвитку цифрової торгівлі на глобальних ринках. Інтелект XXI. 2023. № 1. С.47-52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2023-1.9>

2. Shevchenko I. A comprehensive approach to policy formation in the era of digital technologies. Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology. 2023. Vol. 8, no. 2. P. 115 – 121. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-2-16>

МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕСІВ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА ЧЕРЕЗ ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасних умовах глобалізації, технологічних змін і економічної нестабільності машинобудівні підприємства України стикаються з низкою викликів, які потребують швидкої адаптації до змінюваних умов ринку та зовнішнього середовища. В умовах війни, пандемії та загальних економічних потрясінь особливо важливо забезпечити стійкість і конкурентоспроможність підприємств, а також підвищити їх економічну безпеку. Один з основних інструментів для подолання цих труднощів — це активне впровадження цифрових технологій та штучного інтелекту (ШІ), що дозволяють не тільки модернізувати управлінські процеси, а й забезпечити сталий розвиток підприємства в умовах зовнішньої та внутрішньої невизначеності. Розвиток індустрії 4.0 та цифровізація виробничих процесів створюють нові можливості для підвищення ефективності, зниження витрат, покращення якості продукції і послуг, а також оптимізації бізнес-процесів. Сучасний ринок машинобудівної продукції вимагає високої адаптивності підприємств, здатності до швидкої реакції на зміну потреб споживачів, технологічних інновацій та конкурентних умов. Зокрема, інтеграція цифрових технологій та ШІ дає змогу знизити залежність від зовнішніх ризиків, оптимізувати витрати і створити умови для швидкого освоєння нових ринків.

Модернізація управлінських процесів через цифрові технології та штучний інтелект є необхідною умовою для підвищення конкурентоспроможності та забезпечення економічної безпеки підприємств у сучасних умовах глобалізації. Швидкий розвиток цифрових технологій і впровадження штучного інтелекту в операційну та стратегічну діяльність підприємств відкриває нові можливості для оптимізації бізнес-процесів, управління ризиками та підвищення ефективності. Водночас, інноваційні технології сприяють зниженню витрат, покращенню якості продукції і послуг, а також забезпеченню більшої гнучкості в управлінні [1].

В умовах інтенсивної конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках машинобудівні підприємства України змушені інвестувати в новітні технології для підвищення своєї конкурентоспроможності. Цифрові рішення і використання ШІ дозволяють підприємствам швидко адаптуватися до змін у попиті, оптимізувати внутрішні процеси та запропонувати ринку більш ефективні та інноваційні продукти.

Цифрові технології відіграють ключову роль у зміцненні економічної безпеки машинобудівних підприємств, дозволяючи мінімізувати економічні та фінансові ризики. Використання систем управління підприємством (ERP) та аналітичних платформ дозволяє підприємствам здійснювати моніторинг всіх процесів у реальному часі, надаючи оперативну інформацію для прийняття управлінських рішень. Це дозволяє швидко реагувати на зміни у зовнішньому середовищі, прогнозувати фінансові та ринкові ризики, а також знижувати ймовірність виникнення кризових ситуацій [2]. Штучний інтелект (ШІ) надає підприємствам можливість автоматизувати прийняття рішень, оптимізувати виробничі процеси, а також аналізувати великі обсяги даних для покращення прогнозування попиту та управління запасами [3]. Стратегічне управління машинобудівним підприємством потребує інтеграції цифрових інструментів, таких як системи управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM), бізнес-аналітика, системи прогнозування попиту, а також застосування ШІ для аналізу ринку та конкурентів. Така інтеграція дозволяє створити єдину платформу для управління підприємством, що сприяє зниженню невизначеності в плануванні, покращенню взаємодії з клієнтами та партнерами, а також підвищенню рівня безпеки підприємства від економічних загроз [4].

У світлі глобальних тенденцій до сталого розвитку та екологічної відповідальності, машинобудівні підприємства змушені впроваджувати рішення, які дозволяють знижувати негативний вплив на навколишнє середовище. Цифрові технології можуть сприяти моніторингу витрат енергії, сировини та відходів, а також оптимізувати логістичні процеси, що знижує витрати та покращує екологічний слід виробництва.

Цифрові технології також можуть бути використані для впровадження практик сталого розвитку в машинобудівному виробництві, що є важливим аспектом економічної безпеки підприємства. Використання систем енергоменеджменту, моніторинг споживання ресурсів та оптимізація логістики дозволяють зменшити негативний вплив на навколишнє середовище і знизити операційні витрати. Ці фактори в сукупності забезпечують більш стійке функціонування підприємства в умовах глобальних економічних та екологічних змін [5].

Дослідження французьких науковців [6] показують, що модернізація через цифрові технології і ШІ є стратегічним інструментом для підвищення економічної безпеки підприємства. Зокрема, вони вказують на важливість впровадження засобів кібербезпеки, оскільки цифрові технології створюють нові виклики в контексті захисту корпоративних даних та інтелектуальної власності. Інвестиції в класичні інформаційні системи та новітні методи захисту даних допомагають забезпечити безпечний цифровий простір для функціонування підприємств. За результатами досліджень, проведених міжнародними експертами, такими як Янсон та Лі [7], застосування штучного інтелекту в управлінських процесах є одним із найефективніших способів забезпечення економічної безпеки підприємств. Вони підкреслюють, що ШІ дозволяє прогнозувати економічні загрози, мінімізувати фінансові ризики і

оптимізувати внутрішні бізнес-процеси, зокрема в аспектах логістики, виробництва та взаємодії з клієнтами. Зокрема, ШІ допомагає приймати більш обґрунтовані рішення на основі великих даних, що покращує передбачуваність результатів і знижує ймовірність невиправданих фінансових втрат.

Таким чином, тема модернізації управлінських процесів машинобудівного підприємства через цифрові технології та штучний інтелект для зміцнення економічної безпеки є надзвичайно актуальною для України, особливо в умовах швидких змін на глобальному ринку і внутрішньої економічної нестабільності. Впровадження цифрових технологій і ШІ дозволяє підвищити ефективність, знизити ризики та забезпечити стійкість підприємств, що є критично важливим для їх розвитку та конкурентоспроможності в умовах сучасних глобальних викликів.

Перелік використаної літератури

1. Ковальчук, А. (2021). Цифрові технології як інструмент модернізації управлінських процесів машинобудівного підприємства. Журнал інноваційного менеджменту, 5(3), 44-49.

2. Левченко, І. (2022). Цифровізація бізнесу як запорука економічної безпеки в умовах глобалізаційних викликів. Економіка та бізнес, 12(7), 103-109.

3. Сердюк, В. (2023). Штучний інтелект у сфері управління виробництвом: нові горизонти для машинобудівних підприємств. Проблеми економіки та управління, 9(5), 77-83.

4. Мельниченко, О. (2021). Інтеграція цифрових технологій в стратегічне управління підприємством: приклад машинобудівних компаній. Журнал стратегії та інновацій, 6(4), 112-118.

5. Климов, С. (2021). Цифрові технології для сталого розвитку машинобудівних підприємств: ризики та можливості". Екологічний менеджмент і стійкий розвиток, 10(6), 58-65.

6. Petry, A., & Dupont, M. (2021). Cybersecurity and Economic Security in Digital Enterprises. Elsevier.

7. Janson, K., & Li, Z. (2021). Artificial Intelligence for Business Decision Making: How AI Can Drive Enterprise Competitiveness and Economic Security. Wiley.

РОЛЬ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ У ЗМІЦНЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Цифрова трансформація економіки України розширює можливості для соціально-економічного зростання та зміцнення безпеки як окремого підприємства, так і всієї держави в глобальному середовищі [1].

Дослідження показують, що цифрові технології, такі як штучний інтелект, обробка даних, Інтернет речей та блокчейн, можуть значно покращити економічну безпеку підприємств. Ці технології дозволяють підприємствам ефективніше управляти даними, автоматизувати процеси та зменшити витрати. Вони також допомагають зменшити ризики в області кібербезпеки шляхом виявлення вразливостей та запобігання кібератакам. Загалом, використання цифрових технологій сприяє зміцненню економічної безпеки підприємств.

Розглянемо які цифрові технології на сьогодні найчастіше використовуються для зміцнення економічної безпеки підприємництва:

1. Кібербезпека: захист важливої інформації від кібератак та зловмисних дій. Кібербезпека є критично важливою технологією для забезпечення й зміцнення економічної безпеки підприємств. Як приклади це:

- захист від кібератак: кіберзлочинці можуть намагатись зламати системи підприємств для викрадення конфіденційної інформації або пошкодження даних. Захист від таких атак допомагає підприємствам уникнути фінансових втрат і зберегти довіру клієнтів;

- безпека транзакцій: у сучасному цифровому світі багато операцій, таких як фінансові транзакції, здійснюються онлайн. Кібербезпека допомагає захищати ці транзакції від шахраїв та зловмисників;

- захист конфіденційності даних: підприємства зберігають значну кількість конфіденційної інформації про своїх клієнтів та операції. Кібербезпека забезпечує конфіденційність цих даних і уникнути їх незаконного доступу.

2. Хмарні технології: зберігання та обмін даними в хмарних сервісах для забезпечення доступності та безпеки. Хмарні технології відіграють вирішальну роль у підвищенні економічної безпеки бізнесу, надаючи економічно ефективні та масштабовані рішення:

- економія коштів: хмарні технології позбавляють компаній необхідності інвестувати в дорогу апаратну та програмну інфраструктуру. Економічно ефективне рішення дозволяє підприємствам більш ефективно розподіляти ресурси, заощаджуючи гроші в довгостроковій перспективі;

- масштабованість: хмарні технології дозволяють компаніям швидко збільшувати або зменшувати свої ресурси залежно від попиту. Ця гнучкість дозволяє підприємствам адаптуватися до мінливих ринкових умов і гарантує, що вони платять лише за ті ресурси, які їм потрібні;

- безпека даних: хмарні технології забезпечують надійні заходи безпеки даних, включаючи шифрування та контроль доступу, щоб захистити конфіденційну інформацію від несанкціонованого доступу або порушень даних. Це допомагає компаніям підтримувати цілісність своїх даних і відповідати нормативним вимогам;

- співпраця: хмарні технології полегшують співпрацю між співробітниками, партнерами та клієнтами, забезпечуючи спілкування та обмін інформацією в реальному часі. Це підвищує продуктивність та інновації в організації.

3. Аналітика даних: використання алгоритмів та штучного інтелекту (ШІ) для аналізу даних та прогнозування економічних тенденцій. Аналітика даних відіграє вирішальну роль у зміцненні економічної безпеки бізнесу, надаючи цінну інформацію та допомагаючи приймати обґрунтовані рішення. Приклади того, як аналітика даних може принести користь підприємствам:

- прогностична аналітика. Аналізуючи історичні дані, підприємства можуть передбачати майбутні тенденції, поведінку споживачів і ринкові умови. Це дає їм змогу передбачати ризики й можливості та відповідно розробляти стратегію для забезпечення економічної стабільності;

- виявлення шахрайства: інструменти аналізу даних можуть виявляти аномалії у фінансових транзакціях і моделі, які вказують на потенційне шахрайство або порушення безпеки. Це допомагає підприємствам захистити свої активи та запобігти фінансовим втратам;

- оптимізація ланцюга поставок: аналітика даних може оптимізувати операції ланцюга постачання шляхом аналізу рівня запасів, прогнозів попиту та графіків виробництва. Це забезпечує ефективний розподіл ресурсів і мінімізує витрати, тим самим підвищуючи економічну безпеку;

- сегментація клієнтів: аналізуючи дані клієнтів, підприємства можуть сегментувати свою клієнтську базу відповідно до демографічних показників, уподобань і купівельної поведінки. Це дозволяє проводити цільові маркетингові кампанії та персоналізовані послуги, що сприяє підвищенню задоволеності та лояльності клієнтів.

Використання ШІ грає важливу роль у зміцненні економічної безпеки підприємництва, що підтверджується наступними прикладами:

- автоматизація процесів: ШІ може використовуватися для автоматизації повсякденних завдань, що дозволяє підприємствам заощаджувати час і ресурси, а також зменшувати можливі помилки;

- прогнозування попиту: за допомогою аналізу даних і машинного навчання ШІ може допомогти підприємствам прогнозувати попит на їхні товари або послуги, що дозволяє зберігати необхідні запаси і уникнути втрат;

- оптимізація ціноутворення: ШІ допоможе підприємствам аналізувати конкурентні ціни й оптимізувати свої ціни для максимізації прибутку.

4. Інтернет речей (IoT): підключення пристроїв та обладнання для збору даних про роботу підприємства та оптимізації процесів. IoT дозволяє підприємствам оптимізувати виробничі процеси, ефективно використовувати ресурси та підвищувати якість продукції. Приклади використання IoT для зміцнення економічної безпеки підприємств:

- моніторинг обладнання: встановлення датчиків IoT на промислове обладнання дозволяє вчасно виявляти поломки або несправності, що дозволяє зменшити витрати на ремонт та уникнути невикористаних витрат;

- управління запасами: IoT допомагає автоматизувати процес управління запасами, виявляючи необхідність поповнення запасів або вчасно попереджаючи про знехтування матеріалів;

- моніторинг якості: з використанням датчиків IoT можна прослідковувати якість продукції на кожному етапі виробництва, що дозволяє уникнути виробничих дефектів та втрат;

- оптимізація логістики: IoT допомагає виробникам в управлінні поставками, впровадженні систем відстеження та моніторингу, що робить логістику більш ефективною та економічно вигідною.

5. Блокчейн: забезпечення безпеки та недоторканості фінансових операцій та документообігу. Застосування цих технологій допомагає підприємствам збільшувати ефективність, знижувати ризики та підвищувати конкурентоспроможність на ринку. Звісно, блокчейн технології можуть використовуватись для зміцнення економічної безпеки підприємства. Наприклад, вони дозволяють створити безпечну та надійну систему для зберігання фінансових даних, транзакцій та контрактів. Крім того, блокчейн може полегшити процес верифікації та підтвердження ідентичності учасників угод, що також сприяє забезпеченню економічної безпеки підприємства.

Отже, з впровадженням цифрових технологій підприємства можуть покращити свою конкурентоспроможність, забезпечити більшу точність і швидкість у виробничих процесах, забезпечити безпеку своїх даних та інформації, а також швидко реагувати на зміни на ринку й прогнозувати майбутні тенденції.

Перелік використаної літератури

1. Цифрова трансформація економіки України в умовах війни. Серпень - вересень 2024 року. – [Електронний ресурс]: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viyny-serpen-veresen>.

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОСИСТЕМИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасна світова економіка перебуває у стані трансформації, що зумовлено швидким розвитком цифровізації, технологічних інновацій та глобалізаційних процесів. В таких умовах інноваційні екосистеми стають одним із ключових механізмів, що забезпечують адаптацію, конкурентоспроможність і сталий розвиток бізнесу та суспільства в цілому.

Спираючись на попередні дослідження [1-4] під інноваційною екосистемою можливо розуміти мережу взаємопов'язаних учасників, до якої входять компанії, науково-дослідні установи, державні органи, інвестори, освітні заклади та інші стейкхолдери, що спільно працюють над створенням, розвитком та комерціалізацією інновацій. Ефективна інноваційна екосистема дозволяє об'єднувати ресурси, знання, технології та інфраструктуру для сприяння інноваційному середовищу.

У цифровій економіці, що характеризується використанням новітніх цифрових технологій, швидким обміном даними та глобальною інтеграцією ринків, інноваційні екосистеми стають більш динамічними та складними. Цифрові технології, такі як штучний інтелект, аналітика великих даних, блокчейн, IoT та інші інновації, змінюють традиційні моделі співпраці, виробництва, логістики та споживання.

Інноваційна екосистема є сучасною економічною концепцією, яка описує взаємодію різних учасників: компаній, науково-дослідних інститутів, держави, фінансових інституцій, освітніх установ та інших стейкхолдерів — з метою створення, впровадження та комерціалізації інновацій. У сучасних умовах цифровізації інноваційні екосистеми стають особливо важливими для адаптації до швидких змін, забезпечення стійкого зростання та підтримки конкурентоспроможності на глобальних ринках.

Цифрова економіка, яка базується на широкому застосуванні цифрових технологій та даних, значно трансформує функціонування інноваційних екосистем, вносячи до них як нові можливості, так і виклики.

Ключові особливості інноваційної екосистеми в умовах цифрової економіки [1-4]:

- цифровізація як основа взаємодії учасників екосистеми;
- інноваційні екосистеми в цифрову еру відрізняються високим рівнем міжсекторальної співпраці між різними стейкхолдерами — бізнесом, наукою, освітою, урядами, інвесторами. Цей мультистейкхолдерний підхід забезпечує об'єднання ресурсів, знань, інфраструктури та фінансування для підтримки інноваційної активності;
- важливою особливістю сучасних інноваційних екосистем є інтеграція цифрових платформ і технологій, які дозволяють спростити доступ до ресурсів,

знизити витрати, оптимізувати логістику та швидко впроваджувати інновації. Платформи на кшталт хмарних сервісів, електронної комерції та цифрових маркетплейсів створюють нові можливості для інноваційного середовища;

– аналітика великих даних та їх використання в реальному часі є ключовим елементом функціонування інноваційних екосистем у цифровій економіці. Дані дозволяють компаніям виявляти нові ринкові можливості, прогнозувати тенденції, оптимізувати виробництво та логістику, а також вдосконалювати стратегії на основі аналітичних висновків;

– цифрова економіка відрізняється високою динамічністю, тому інноваційні екосистеми повинні володіти високим рівнем адаптивності до швидких змін. Гнучкі бізнес-моделі, спрощені процедури, доступ до фінансування та швидке впровадження нових технологій стають основою ефективності таких систем;

– цифровізація вимагає значних інвестицій у нові технології та інфраструктуру. У зв'язку з цим фінансова підтримка інноваційних проєктів, доступ до інвестицій, грантів та інших джерел фінансування є одним із пріоритетів для забезпечення життєздатності інноваційних екосистем.

– важливою рисою інноваційних екосистем у цифровій економіці є врахування соціальної відповідальності, екологічності та інклюзивності. Ці аспекти включають рівний доступ до інновацій, розвиток цифрових навичок серед населення, забезпечення рівних можливостей для всіх учасників інноваційного середовища.

Інноваційні екосистеми в умовах цифровізації є складними, інтегрованими та динамічними мережами, які поєднують різні технологічні інструменти, платформи, учасників і ресурси. Ці екосистеми функціонують на основі цифрових технологій, міжсекторальної співпраці, швидкого обміну інформацією та аналітики даних. Вони дозволяють бізнесу, науці та державі ефективніше адаптуватися до викликів цифрової економіки, мінімізувати витрати, збільшувати швидкість інноваційного розвитку та забезпечувати сталий соціально-економічний прогрес.

Однак цифровізація також приносить виклики, такі як цифрові розриви, кібербезпека, необхідність у кваліфікованій робочій силі та фінансові ризики. Саме тому підтримка, стратегічне планування, інфраструктурні інвестиції та політики є необхідними для створення ефективних, інклюзивних і стійких інноваційних екосистем.

Перелік використаної літератури

1. Десятнюк О.М., Птащенко О.В. Управління ризиками в цифровій економіці: фінансова безпека та трансформаційні зміни. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, 2(14), 238-247. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/338>

2. Крисоватий А. Четверта промислова революція: зміна напрямів міжнародних інвестиційних потоків: монографія / А. І. Крисоватий, О. М.

Сохацька, І. В. Скавронська [та ін.]; за наук. ред. А. І. Крисоватого та О. М. Сохацької. - Тернопіль : Осадца Ю. В., 2018. 480 с.

3. Кириленко С.В. Формування інноваційної екосистеми підприємництва в умовах цифрової економіки. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2024. Вип. 4 (284). С. 36-42. (Index Copernicus). DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2024-284-4-36-42>
<https://journals.snu.edu.ua/?journal=VisnikSNU>

4. Кириленко С.В. Система економічної безпеки в умовах цифрової економіки. Журнал стратегічних економічних досліджень, № 1(18), 2024. - С.40-47
3. URL: <https://en.econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/19/2024/06/1-2024-4.pdf>

Качмарський І. В.¹

¹ здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

СУТНІСТЬ СТРАТЕГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Сьогодні в сучасному динамічному та трансформаційному середовищі організації стикаються з численними викликами, серед яких можна виділити економічні коливання, технологічні інновації, соціальні зміни, політичну нестабільність та глобалізаційні процеси. У таких умовах важливим стає забезпечення стратегічної стійкості організації, що дозволяє ефективно адаптуватися до зовнішніх і внутрішніх викликів, мінімізувати ризики та зберігати конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі.

Спираючись на окремі теоретичні дослідження [1-4] під стратегічною стійкістю слід розуміти спроможність організації зберігати стабільний розвиток, ефективно реагувати на зміни, оптимізувати ресурси та підтримувати свою місію, бачення та стратегічні цілі у мінливому середовищі. Це поняття включає не лише фінансову стабільність, а й здатність до інновацій, стратегічного планування, адаптації до нових умов та забезпечення сталого управління ресурсами.

Розгляд особливостей сутності стратегічної стійкості організації дозволяє визначити основні фактори, що впливають на її досягнення, розробити ефективні стратегії управління ризиками, а також забезпечити організаційну адаптивність і довгостроковий успіх у конкурентному середовищі.

Стратегічна стійкість організації визначає її здатність ефективно функціонувати та розвиватися в умовах нестабільності, змін та викликів зовнішнього і внутрішнього середовища. Така концепція включає адаптацію до нових умов, мінімізацію ризиків, оптимізацію ресурсів і забезпечення стійкого зростання. Особливості стратегічної стійкості можна розкрити через кілька ключових аспектів, що представимо в таблиці 1.

Таблиця 1 – Аспекти стратегічної стійкості організації

Аспект	Характеристика
Адаптивність до змін	Стратегічно стійкі організації можуть швидко реагувати на зміни у зовнішньому середовищі (технологічні інновації, ринкові коливання, соціально-політичні зміни тощо). Адаптивність передбачає гнучкість у стратегічному плануванні, можливість швидко трансформувати операційні процеси та моделі бізнесу відповідно до нових умов
Ефективне управління ризиками	Організації з високим рівнем стратегічної стійкості мають системи ідентифікації, оцінки та управління ризиками. Це дозволяє їм мінімізувати потенційні збитки, пов'язані з економічними, соціальними або технологічними загрозами, та забезпечувати фінансову стабільність навіть у кризових ситуаціях
Оптимізація ресурсів	Стратегічна стійкість передбачає ефективне використання наявних ресурсів: фінансових, людських, технологічних та інформаційних. Організації повинні забезпечувати раціональний розподіл ресурсів, щоб мати можливість швидко реагувати на виклики та забезпечувати сталість своєї діяльності
Інноваційна спрямованість	Інновації є ключовим чинником, що визначає стратегічну стійкість організації. Постійне впровадження новітніх технологій, бізнес-процесів та креативних рішень допомагає організаціям адаптуватися до мінливого середовища та забезпечувати конкурентні переваги на ринку
Спрямованість на довгострокові цілі та стратегічне планування	Стратегічно стійкі організації мають чіткі бачення, місію та довгострокові цілі. Вони використовують ефективне стратегічне планування для передбачення майбутніх трендів, формування планів дій та забезпечення систематичності у досягненні стратегічних цілей, навіть у складних умовах
Культура стійкості та організаційна спроможність	Стратегічна стійкість залежить від організаційної культури, що підтримує співпрацю, інновації, навчання та постійний розвиток. Організації з сильною корпоративною культурою та високим рівнем організаційної спроможності можуть ефективніше долати виклики, залучати таланти та забезпечувати мотивацію співробітників
Технологічна компетентність та цифрова трансформація	У сучасному світі стратегічна стійкість значною мірою залежить від готовності організації до впровадження цифрових інновацій та технологій. Організації повинні активно інвестувати в цифрові технології, підвищувати технічні навички працівників і забезпечувати кібербезпеку для зменшення загроз, пов'язаних із цифровою трансформацією
Фінансова стабільність та диверсифікація доходів	Стратегічно стійкі організації мають стабільні фінансові основи, що дозволяють їм підтримувати операційну діяльність під час економічної нестабільності. Це включає диверсифікацію джерел доходу, зниження залежності від одного ринку або одного продукту, а також створення ефективних фінансових стратегій
Соціальна відповідальність та екологічна стійкість	Сучасні виклики вимагають від організацій не лише економічної, а й соціальної та екологічної відповідальності. Стратегічна стійкість включає впровадження практик сталого розвитку, зменшення шкідливого впливу на довкілля, підтримку соціальних програм та взаємин із місцевими спільнотами

Джерело: сформовано з урахуванням джерел [1-4]

Особливості стратегічної стійкості організації визначаються її спроможністю ефективно адаптуватися до викликів, управляти ризиками, інвестувати в інновації, забезпечувати фінансову стабільність, використовувати ресурси раціонально та підтримувати конкурентоспроможність. Стратегічна стійкість є необхідною умовою для довгострокового успішного функціонування та розвитку організацій в умовах мінливого глобального середовища.

Стратегічна стійкість організації є ключовим чинником, що забезпечує її ефективне функціонування, адаптацію до зовнішніх та внутрішніх викликів, мінімізацію ризиків та підтримку довгострокового зростання. Високий рівень стратегічної стійкості дозволяє організаціям ефективно реагувати на зміни, швидко адаптуватися до нових умов, забезпечувати фінансову стабільність та зберігати конкурентні переваги на ринку.

Таким чином, стратегічна стійкість є інтегрованим підходом, що поєднує адаптивність, інноваційність, ефективне управління ресурсами, фінансову стійкість, соціальну відповідальність та впровадження сучасних технологій. Організації, які зосереджуються на підвищенні стратегічної стійкості, мають більше шансів на довгостроковий успіх, стійкий розвиток і конкурентоспроможність у мінливому глобальному середовищі.

Перелік використаної літератури

1. Карпінська М. М., Костриченко В. М. Інтегрована оцінка виробничо-фінансової стійкості підприємства. Студентський вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Випуск 2(4) 2015. С. 141–144. URL: http://nuwm.edu.ua/images/content/radamv/Visnyk_4/38.pdf.

2. Кубліцька, О. В. Тенденції забезпечення стратегічної стійкості ринку електронної комерції в Україні. Бізнес-навігатор. 2024. № 3. С. 425-430.

3. Мазоренко, О. Роль соціально відповідального маркетингу в забезпеченні стратегічного розвитку підприємства. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2024. Т. 9, № 3. С. 186-189.

4. Шамрін Р. В. Розробка методики оцінки економічної стійкості підприємств. Вісник Запорізького національного університету. 2010. Випуск 4(8). С. 103 – 107. URL: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/eco_2010_4/2010_4/103-107.pdf.

МЕТОДИ МАШИННОГО НАВЧАННЯ В АНАЛІТИЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДІАГНОСТИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасні умови розвитку бізнес-середовища та питання аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства набувають особливого значення. В геометричній прогресії зростає кількість інформації, що генерується суб'єктами господарювання, збільшується складність та масштабність бізнес-процесів. Все це вимагає застосування нових підходів до оцінювання, аналізу, діагностики економічної безпеки підприємства. В таких умовах, одним з напрямів вирішення подібних проблем, є методи машинного навчання, які є незамінними інструментами у вирішенні складних аналітичних задач моделювання стану економічної безпеки, оскільки, вони дозволяють виявляти приховані закономірності, моделювати мультифакторні системи, прогнозувати стани економічних систем, ідентифікувати складні різноспрямовані загрози і ризики, забезпечувати точність управлінських рішень. Розробка і провадження у виробничо-фінансову діяльність зазначених методів буде сприяти оптимізації і ефективності рішень, що приймаються, зниженню витрат ресурсів, що витрачаються на забезпечення подолання загроз для економічної безпеки підприємства, стабілізації і адаптації внутрішнього середовища підприємства до викликів і дестабілізуючого впливу зовнішнього середовища.

Для задач аналітичного забезпечення діагностики економічної безпеки, методи машинного навчання, можна класифікувати за ознакою вирішення конкретних задач для аналізу стану економічної безпеки:

– методи прогнозування (лінійна регресія, ElasticNet, Lasso, Ridge, нейронні мережі) – для вирішення задач комплексного моделювання взаємозв'язків і прогнозування стану економічної безпеки підприємства;

– методи класифікації (логістична регресія, дерева рішень, SVM) – для класифікації підприємств в залежності від рівня економічної безпеки, також класифікації станів небезпеки і класифікації складових економічної безпеки, в залежності від сили впливу на сам стан безпеки;

– методи кластеризації (к-середніх, ієрархічної кластеризації, DBSCAN, GMM) – для кластеризації підприємств за рівнем економічної безпеки, згрупування загроз зовнішнього і внутрішнього середовищ;

– методи виявлення аномалій (Isolation Forest) – для виявлення і аналізу нетипових ситуацій в розвитку підприємства, різного впливу загроз, діагностики шахрайств.

Класифікація методів машинного навчання дозволяє обирати необхідні інструменти для вирішення різних задач аналітичного забезпечення

діагностики економічної безпеки підприємства. При виборі методу машинного навчання слід враховувати специфіку проблеми дослідження стану економічної безпеки, наявні дані і їх обсяг, рівень вимог до точності оцінювання. Комбінування різних методів машинного навчання, для вирішення комплексних задач діагностики рівня економічної безпеки підприємства, суттєво підвищує якість і оптимальність управлінських рішень, що ухвалюються на основі результатів моделювання.

Перелік використаної літератури

1. Ревенко Д.С. Методологія моделювання діагностики та управління стійкістю соціально-економічних систем : монографія. Харків : Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харків. авіац. ін-т», 2019. 320 с.

2. Нор В. В. Ретроспективний аналіз становлення та розвитку понятійного апарату економічної безпеки підприємства. Економічний простір. 2024. № 191. С. 303–308.

3. Нор В. В. Концепція аналітичного забезпечення діагностики економічної безпеки підприємства. Причорноморські економічні студії. 2024. №87. С. 39–43.

Гарасєв М. В.¹

¹ канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ ЧИ ВАЖЕЛІ УСПІХУ В БІЗНЕСІ?

Сьогодні в думках сучасного бізнесу лежить незаперечна істина: цифрова трансформація є імперативом для компаній, які прагнуть процвітати на ринку, що стає все більш конкурентоспроможним і керованим технологіями. Так, в умовах цифровізації це виходить за рамки простого впровадження технології. Впровадження цифрових технологій в бізнес це важливий елемент модернізації, який впливає не лише на те працюємо, але й на те, як концептуалізуємо та забезпечуємо цінність. Попри значні перспективи, інтеграція цифрових технологій у глобальні операції багатонаціональних підприємств стикається з низкою викликів:

Нерівномірність технологічної інфраструктури - У різних регіонах існують значні відмінності у рівні розвитку цифрової інфраструктури. Деякі ринки не мають необхідних ресурсів для плавного переходу на сучасні технології, що значно ускладнює їх впровадження.

Вимоги до нормативного регулювання - Для інтеграції новітніх технологій компанії мають враховувати різноманітні закони та стандарти, такі як правила захисту персональних даних або вимоги до транскордонного

обміну інформацією. Це може стати серйозною перешкодою, особливо для глобальних підприємств.

Загрози кібербезпеки - Збільшення обсягів цифрових даних створює підвищений ризик кібератак, які можуть призвести до витоку конфіденційної інформації, порушення роботи систем або втрати критично важливих даних.

Дефіцит кваліфікованих кадрів - Впровадження інновацій ускладнюється через брак спеціалістів, здатних працювати з новими системами. Це особливо помітно на ринках, що розвиваються, де нестача фахівців суттєво гальмує цифрову трансформацію.

Культурні бар'єри - Різниця в менталітеті й підходах до роботи впливає на готовність співробітників адаптуватися до цифрових змін. У деяких випадках це може викликати опір або уповільнити процес інтеграції нових технологій.

Інтеграція цифрових технологій в бізнес має відбуватись, через:

- аналіз потреб та вибір технологій;
- налаштування та автоматизація процесів;
- тестування та навчання персоналу.

Відтак, розвиток цифрових технологій допомагає в бізнесі, такі як автоматизація, економія коштів та часу, за цифровим розвитком майбутнє – тому його треба опанувати зараз, щоб не опинитись за межами прогресу.

Однак досконально не вивчені проблеми, з якими стикається цифрова революція. До таких проблем можна віднести: страхітливий рівень невдач програм цифрової трансформації; як опір співробітників; невідкладна підтримка керівництва. Ці перешкоди можуть перетворитися на ешафот для нових можливостей тими, хто володіє стратегічним плануванням і здатністю керувати змінами.

Перелік використаної літератури

1. The Digital Investment Platform as a Means of Forming and Implementing an Investment Project of a Railway Company / I. Shevchenko et al. Proceedings of Ninth International Congress on Information and Communication Technology (ICICT 2024 2024). 27 July 2024. P. 457–468. URL: https://doi.org/10.1007/978-981-97-3562-4_36

2. Шевченко І. О. Концепція «антикрихкості» в маркетинговому менеджменті. Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Winter Debates: Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Internet Conference. Дніпро, Україна, 8-9 лютого 2024 р. С. 226-227.

THE MAIN FUNCTIONS OF DIGITAL PUBLIC RELATIONS IN GOVERNMENT

Nowadays, with the rapid development of communication technologies, the public relations strategies of states are also undergoing a significant transformation. Digital public relations have become a critical tool that strengthens communication between public institutions and citizens and provides an effective communication environment. In this context, understanding the basic functions of digital public relations in government is extremely important in order to increase the effectiveness of public services and promote social participation.

One of the most important functions of digital public relations is to increase transparency and accountability. Digital platforms such as the internet and social media enable citizens to obtain information and participate by making government decision-making and policy-making processes more transparent. Additionally, when the state provides information to citizens in an open and accessible manner, it increases public trust and strengthens faith in democratic processes.

However, digital public relations also serve as a fast and effective communication tool. Issues such as emergencies, announcements, and policy changes can be conveyed quickly and to large audiences. This raises public awareness and allows the government to respond to citizens' needs more quickly.

Another important function of digital public relations in government is to encourage citizen participation. It becomes possible to organize surveys, get opinions, and understand the opinions and expectations of the society through online platforms. This allows policymakers to better align their services to citizens' needs.

In this article, we will focus on the main functions of digital public relations in government. We will examine how digital communication tools transform state and citizen relations and the effects of this transformation on society.

One of the primary functions of digital public relations in government is to provide information and content. Internet and social media platforms make it easier for the government to inform citizens about policies, services and legal regulations. In this way, citizens can access up-to-date and accurate information and be aware of their rights and responsibilities.

Additionally, through digital public relations, the government can receive citizens' feedback and better respond to their expectations. Social media platforms and online communication tools allow citizens to easily convey their opinions, complaints and suggestions. This feedback is of great importance in developing public policies, improving service quality and responding to social needs more effectively.

Digital public relations also enable public institutions and authorities to establish a closer relationship with citizens. Through social media accounts, government officials can communicate directly with citizens, answer their questions and listen to

their concerns. Such interactions help the state create a more accessible and people-oriented image.

As a result, the main functions of digital public relations in government focus on strengthening communication between society and the state, increasing transparency, encouraging citizens' participation and improving the quality of public services. The use of digital communication tools allows the government to provide services in a more effective, accessible and accountable manner, while also enabling citizens to participate more actively. In this context, the importance of digital public relations in the state is increasing and is becoming an indispensable part of modern democratic processes.

Public relations (PR) is a set of techniques and strategies related to managing how information about an individual or company is disseminated to the public, especially the media. Its main goals are to spread important company news or events, protect the brand image and have a positive impact on them to minimize the consequences of negative events. PR can take the form of a company press release, press conference, interviews with journalists, posting on social media or other places.

PR differs from advertising in that it seeks to represent the image of a person or brand, such as generating good press from independent sources and recommending business decisions that will gain public support. By the middle of the 20th century, PR was clearly defined as one of the fastest growing industries in the United States. In addition to handling media inquiries, information requests, and shareholder concerns, PR staff are often responsible for creating and maintaining a corporation's image.

Public relations are often divided into different agencies or departments. Each department is specifically suited to handle a specific aspect below:

Media relations is an emphasis on building strong relationships with public media organizations. The media relations team often works directly with external media by delivering company news directly, providing verified content sources and being available for public comment on other news.

Production relations are closely related to the direct activity of the company. This department supports broad marketing plans and is often involved in specific, one-off tasks such as a new product launch, a special campaign, or the management of a major product change.

Investor relations is the oversight of the relationship between a company and its investors. Manages investor events, oversees financial disclosure communications and handles investor complaints.

Government relations are the relationship between the company and related governing bodies. Some public relations departments want to build strong relationships to provide feedback to policy makers, to push decision makers to act in specific ways, and to ensure that the company's customers are treated fairly.

Community relations are public relations focused on brand and reputation within a particular community. Community can be physical or non-physical.

Customer relations are the bridge between a company and its customers. Public relations often involve managing key relationships, conducting market research, understanding clients' priorities, and addressing key concerns.

Public relations professionals often have strong communication skills. Their role is to absorb information, process how it might affect the company's image, and how to communicate externally to change that image. Public relations professionals often build relationships with many different types of people, including key clients, government officials, and foreign media.

Customers make decisions for a number of reasons. If the company is involved in a controversial public issue, the customer can no longer feel connected to the brand, image and product. Public relations often drive this brand and ensures that customers, employees, investors, and other external parties are in a positive position to continue their involvement with the company.

Public relations are beneficial for any party that wants to have a positive public image. Often, corporations and publicly traded companies initiate public relations. A company may have a different public relations team or public relations strategy for certain brands or products. Also, celebrities or high net worth individuals may have private public relations teams. These teams are used to maintain a positive public image and manage media inquiries [7].

It is very important to use different online tools and different channels to work effectively in Online Public Relations (PR). Among the tools used for online PR work; we can list one-off e-mailing, press releases, company blogs, search engine optimization and social media platforms. It cannot be said that the E-mailing system for online PR is very successful. Because according to the conducted research, 54% of people complain about receiving too many e-mails. To be able to take place in social media; online PR is one of the rational ways to work quickly and easily reach a large number of people. Because one out of every nine people in the world today is a Facebook user, the time a Facebook user spends on Facebook in a month is 15 hours and 33 minutes.

Another right channel for doing these things is YouTube. Because there are 490 million users who are interested in the site every month. If we look at the total, the time spent on YouTube every month is 2.9 million hours. To know how to manage a successful Online PR, it is necessary to define the online PR strategy in the right way and apply the right tactics that are defined. Online PR can do more harm than good to organizations if not managed properly [4]. PR companies in Azerbaijan have a vital role in influencing the perception and stance of businesses, organizations and individuals. Here we will analyze the leading public relations agencies of Azerbaijan based on the available information.

Figallo Agency is recognized as a leading provider of public relations services in Azerbaijan. Figallo Agency demonstrated its outstanding performance in the industry with an impressive rating of 4.9 and positive feedback from seven satisfied customers. Their slogan "Hackemos la Vida. Hackemos nuestros límites" ("Let's hack life. Let's go beyond our limits") implies an energetic and creative approach to public relations methods. In addition, their status as an award-winning agency and the successful completion of six PR projects further reinforces their image as the top PR firm in the region, despite premium costs starting from €5000.

FIGURA is a highly recommended and reputable PR firm in Azerbaijan. FIGURA has exceptional proficiency in designing and implementing digital strategies to achieve

corporate goals, as evidenced by its perfect 5.0 rating and eight positive reviews. Their track record of successfully delivering six PR projects and recognition as an award-winning agency underlines their expertise and credibility in the field of public relations. FIGURA offers the services at a reasonable price starting from €1000, making the services accessible to a variety of clients.

To summarize, Figallo Agency and FIGURA are the most exceptional choices for businesses and organizations that need quality public relations services in Azerbaijan. By demonstrating success, creative strategies, and a commitment to high quality, these firms have become highly skilled at helping clients accurately control their public image and achieve their communication goals in the dynamic Azerbaijani market [2]. According to Table 1, here is a summary of the most interesting facts about social media.

Table 1 – Summary of the most interesting facts about social media

Fact	Information
Total active social media users globally	4.74 billion
Percentage of the world's population using at least one platform	59.3%
New social media users gained in the last year	190 million
Average daily time spent on social media per person	2 hours and 27 minutes
Most used social media platform	Facebook - 2.96 billion active users
LinkedIn users searching for jobs	52 million
Main reason for using social media	47% connect with family and friends
Expected size of the influencer marketing market by 2023	\$17.4 billion
Percentage of social media users who are women	46%
Percentage of social media users who are men	54%
Fastest growing social media app in 2023	Themes from Meta - 5 million users in 100 days

Source: [1]

These statistics show some of the trends and challenges in the field of digital marketing (Table 2).

Table 2 – Digital marketing statistics

Statistics	
Marketers believe share will increase omni-channel marketing budgets in 2021	36%
Share of marketers struggling to measure ROI on digital marketing campaigns	32%

Source: [5]

In connection with our research, the article titled "The main functions of Digital Public Relations in government" can reflect these statistics or talk about how digital marketing can be applied in government-documented public relations. Digital PR uses digital tools to inform the public about various government programs and developments and to provide information to the public. The trends shown by these statistics suggest how digital marketing strategies can be developed and optimally implemented to better understand and engage the public.

As a conclusion, for governments to effectively develop and implement digital marketing and PR strategies, it is important to pay attention to the following recommendations:

Target Audience Analysis and Segmentation: Governments should identify and segment their target audiences using various digital tools. This allows customizing communication strategies and content according to the needs and preferences of target audiences.

Adopt Omni-channel Approach: Governments should adopt omni-channel marketing strategies using various digital channels (social media, websites, email, mobile applications, etc.). This increases engagement with target audiences and diversifies information sharing.

Regular Content Production and Sharing: Governments should produce and share current and interesting content regularly. This ensures constant interaction and information with target audiences.

These recommendations can help governments strengthen their presence in the digital world and manage public affairs more effectively. However, as each government has its own specific needs and circumstances, it is important to customize and adapt strategies accordingly.

Implementing digital marketing and PR strategies in Azerbaijan makes the government's public services more accessible and enables citizens to communicate more effectively with the government. These strategies can help gain community trust and increase the effectiveness of public services by increasing public participation. Additionally, with better data analysis and decision-making processes, it can enable more efficient use of public resources and enable the development of innovative solutions. In this way, the adoption of digital communication strategies in Azerbaijan can contribute to a more effective and transparent management of the government.

The development and effective implementation of digital marketing strategies for the public shows that governments have an important role in the field of public relations in today's digital world. The article titled "Main Functions of Digital Public Relations in Government" can be an important resource in this context. Digital PR uses digital tools to publicize, inform and engage with governments' various programs and developments.

The above statistics show that digital marketing can help governments manage their public relations strategies more effectively. For example, governments may need to adopt omni-channel marketing strategies to reach their target audiences more effectively. This includes the opportunity to engage with target audiences and share information using a variety of digital channels.

It should also be noted that digital marketing strategies can help governments measure their public relations success and make improvements. Statistics show that some marketers struggle to measure the ROI of their digital campaigns. Therefore, when implementing digital PR strategies, it is important for governments to evaluate the effectiveness of their strategies using the right measurement and analysis tools.

In conclusion, it is clear that digital marketing and PR strategies play an important role in governments' management of public affairs. In this context, governments need to closely follow the developments in the digital world, develop innovative strategies and communicate effectively with their target audiences. Resources such as "Main Functions

of Digital Public Relations in Government” can guide government officials through this process and highlight the importance of digital PR.

According to the views expressed in the article, the effective use of digital marketing strategies in public services demonstrates the important role of governments in the field of public relations in today's digital world. The article titled "Key Functions of Digital Public Relations in Government" can be an important resource in this context. Digital Public Relations aims to publicize, inform and interact with the public about various programs and developments of governments using various digital tools.

The above statistics show that digital marketing can help governments manage their public relations strategies more effectively. For example, governments should adopt omni-channel marketing strategies to reach their target audiences more effectively. This includes the opportunity to engage with target audiences and share information using a variety of digital channels.

Additionally, digital marketing strategies can help governments measure public relations success and make improvements. Statistics show that some marketers struggle to measure the ROI of their digital campaigns. Therefore, when implementing digital PR strategies, it is important for governments to evaluate the effectiveness of their strategies using accurate measurement and analysis tools.

In conclusion, it is clear that digital marketing and PR strategies play an important role in governments' management of public affairs. In this context, governments need to closely follow the developments in the digital world, develop innovative strategies and communicate effectively with their target audiences. Resources such as “Essential Functions of Digital Public Relations in Government” can guide government officials through this process and highlight the importance of digital PR.

References

1. 25+ sosial media statistikasi və trendlər [2024 yeniləmə]. (2024). <https://www.websiterating.com/az/research/social-media-statistics-facts/>
2. Best Public Relations Agencies in Azerbaijan. (2024). <https://www.sortlist.com/public-relations/azerbaijan-az>
3. DiStaso M. W., McCorkindale T., & Wright D. K. (2011). How public relations executives perceive and measure the impact of social media in their organizations. *Public Relations Review*, 37(3), 325-328.
4. Əsgərova N. (2022). Online İctimaiyyətə Əlaqələr (PR). LinkedIn. <https://tr.linkedin.com/pulse/online-ictimaiyyetle-elaqeler-pr-nargiz-asgarova>
5. İbrahimov A. (2021). Rəqəmsal marketing statistikası. <https://tr.linkedin.com/pulse/rəqəmsal-marketing-statistikası-asad-ibrahimov>
6. Jaeger P. T., Bertot J. C., & Hansen D. (2012). The impact of civic technologies on public engagement. *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology*, 49(1), 1-10.
7. PR. (2024). <https://capitalist.az/ictimaiyyetle-elaqeler-pr-nedir/wo9NcWIBA04S22YDJha1TyVY/e37fadf8b90c8d7339a4d1a8addcb900>

MISSION AND VISION IN GOALS AND THEIR STRATEGIC SIGNIFICANCE

Strategic management is one of the main areas of management activity. Strategic management is the process of activities that we carry out to formulate long-term goals of enterprises and organizations and achieve their implementation. It is also a process designed to provide the resources required to achieve these goals and to maintain competitive advantage by adapting to a changing environment. Goals and strategy develop as problems and opportunities are identified and resolved. The idea put forward by I.F.D.Assoc. Prof. R.F.Sadigov in his book “Management” about strategy forms our view of strategic management. “Strategy examines the weaknesses and strengths of the organization, identifies opportunities and expected threats. Strategy is a means of responding to changes in the external environment. [1] We can also add to these ideas the ideas of Kh.Z.Karimov “The strategy of an organization is an instruction for moving from the current state to the state it wants to be, or a means of achieving desired results. [2] Every enterprise that thinks about its market position draws up a future strategic development plan and sets a number of strategic goals. If an operating enterprise does not have a goal, its strategy cannot have one. If a strategy does not indicate a goal in itself or does not indicate a way to achieve it, it is not a strategy.

When drawing up a strategic development plan, we must first ask the question “what to do?” and “what not to do?” If we find answers to these questions, then we can begin to draw up our strategic plans and methods. Each enterprise has its own, unique strategic activity. Strategic management is an activity consisting of analysis, planning, execution and control functions designed to maintain or develop competitive advantage.

One of the main stages in the strategic management process is the definition of goals, mission and vision. Thanks to the mission and vision, the goals, values and future directions set by the organization to achieve the main goal are clearly defined. Correctly defining the mission and vision can increase or decrease the effectiveness of activities in the subsequent stages of development. The mission of the organization expresses its reason for existence, and the main goal is the direction of development. In this context, it is important to think about the long-term position of the organization, because long-term goals require resources focused in the right direction.

The word vision comes from the ancient Latin word “*videre*” and literally means “to see”. But in a broader sense it means “to know”. Because vision encompasses more than the sum of all activities and initiatives, goals and objectives. The idea expressed by Reed Kennedy, President of Cornerstone Leadership Strategies, about vision is “Vision animates, inspires, turns purpose into action.” [6] The idea expressed by Prof. Dr. Recai Coşku, Professor of “Muğla Sıtkı Koçman University” is “Vision directed to the future has enormous power.” [4] They almost complement each other.

Vision describes what the organization wants to be in the future, from which position it wants to stand, and helps guide the future and its strategies. Well-established strategic visions clearly express the aspirations of the organization. The implementation of developed strategies and goals pushes the organization to achieve its vision.

Vision is unique in inspiring employees, customers and other stakeholders. Today, businesses with a market position and aiming for development present their visions.

The vision of the enterprises we have achieved helps us achieve these results.

1. It defines its identity - the vision reflects the values of the organization.
2. It is a guiding force for the development of the enterprise - the vision is like a targeted plan set by the enterprise.
3. It creates motivation - it causes the person or team working in the enterprise to be targeted towards a goal.
4. Planning a long-term strategy - the vision aims to establish long-term plans.
5. Provides competitive advantage - a targeted strategy, an implemented plan, and being innovative cause the enterprise to gain an advantage in its market position.

The mission of an organization is the main statement of the direction of its activities. It reflects the main reason and purpose of the organization. The mission answers the questions of the organization "what we do" and "for whom we do it". The mission shows why it operates and what role it plays in society. The mission of the enterprise is aimed at all stakeholders of the organization and also meets their expectations.

The mission of such enterprises engaged in service or production is based on serving people, inspiring them and providing value. These missions distinguish the enterprise from other enterprises and separate it from competitors. We can state how the mission should be as follows.

- It should be specific and clear;
- It should express the organizational culture;
- It should be motivating;
- It should be consistent with the core values and principles;
- Commercial terms and concepts should not be used;
- It should express the areas of activity of the organization as well as its goals;
- A specific time should not be specified.

From the results we have obtained, we understand that the vision is what the organization wants to achieve, that is, "in what position" it wants to be, and the mission is the organization's creation and why it operates, as well as what it offers to society, that is, its current role and basis. Let's compare the similarities and differences between the mission and vision in more detail in the table below.

This article explains the role of strategy, mission, and vision in the development of an organization. Strategic management consists of planned activities carried out to achieve the long-term goals of the organization and the mission and vision that are at the heart of the activities. Both concepts complement each other, forming the basis of strategic management.

References

1. Abbasov İ.M., Sadıqov R.F. Menecment. Dərs vəsaiti.
2. Kərimov X.Z. Strateji idarəetmə: metodlar və praktika.
3. İsmayılov B.V. Strateji menecment.
4. Coşkun R., Əhmədov F. Strateji idarəetmə.
5. William G. Pietersen. Strategic Learning.
6. Kennedy R. Strategic management.

Mirzazade A.¹

¹ first (bachelor's) degree holder, speciality Finance,
National Aviation Academy, Baku, Azerbaijan

CONTENT AND STRUCTURE OF FOOD SECURITY

Economic security in an enterprise is characterized by a state in which efficient capital utilization, high-quality management, and risk management are ensured.

Food security is largely a macroeconomic rather than a regional issue, and its resolution primarily depends on the intensification of agricultural production in the country. It should be noted that agricultural products become food products only after passing through stages of distribution, exchange, processing, sale, and subsequent consumption. These stages are interconnected and cannot function independently. Their integration, with direct and feedback linkages, forms a unified and holistic system. The evolution, continuous improvement, and increasing complexity of this system have shaped the historical trajectory of human societal development.

For the first time, A. Smith and D. Ricardo studied economics objectively, treating it as a system governed not by human will but by specific laws. A. Smith and his followers emphasized the principles of market equilibrium and rejected state interference in coordinating economic relations. However, in the 1930 s, an unprecedented economic crisis in capitalist countries, the economic instability in the USSR at the end of the 20th century, and the global financial crisis of 2008 caused significant damages, surpassing previously experienced losses.

The "Land Reform Law" establishes the institutional framework and rules for implementing land reforms in Azerbaijan. With state support, initiatives such as establishing farms for breeding livestock, designing livestock projects for widowed women, allocating pedigree animals to develop sheep farming, fostering beekeeping, and creating cooperatives and farms for raising cattle on suitable pastures can be implemented.

The agricultural sector is a cornerstone of the national economy. According to 2021 statistics, it accounts for 5.9% of GDP. Out of the total workforce of 4,888,200 people, 1,809,900 individuals, or 36.3%, are employed in agriculture. With the country's total population in 2021 reaching 10,119,100 people, 4,760,600 individuals, or 47%, live in rural areas. This underscores the sector's significant socio-economic importance.

The reform aims to establish land ownership relations based on the principles of economic freedom and social justice, achieve economic independence, including food security, and, as a result, improve the material well-being of the Azerbaijani people.

Azerbaijan's land reform legislation includes the Constitution, the "Law on the Fundamentals of Agrarian Reform," the Land Code, and other regulatory acts.

Analysis reveals inefficiencies in the "production-processing-sales" chain. While the distribution stage accounts for over 50% of retail food prices, the share of agricultural producers is less than 25%. According to the 2021 State Statistics Committee, Azerbaijan imports more than 50% of its food demand.

The country's population grows annually by an average of 1.2–1.3%. To offset this growth through local production and reduce reliance on agricultural imports, agrarian reforms focused on innovation-driven development are necessary.

Key indicators emphasizing the importance of strengthening state regulation of the agri-food market within the framework of national economic security include:

The increasing share of imported food products in local agri-food markets, particularly in categories like meat, vegetables, potatoes, grains, fruits, and berries, which could otherwise be locally produced due to sufficient resources and conditions.

Aligning the population's dietary standards with international quality criteria. The daily caloric intake per capita is 2,400 kcal, whereas international standards consider 2,600 kcal normal. Violations and non-compliance with food quality and certification standards, particularly for imported products. These issues often stem from manufacturers omitting production technology details, exceeding shelf life, or improper storage methods. The low investment appeal of agriculture compared to other sectors of Azerbaijan's economy. A high dependency of processing facilities on imported raw materials. In general, competitiveness reflects the ability to surpass competitors by leveraging a combination of consumer and cost attributes, which determine market success under specific conditions. Competitiveness ensures market stability and profitability [1, p. 5].

The concept of competitiveness has been discussed in economic literature since the earliest works of A. Smith, notably his "An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations" (1768). A. Smith identified land, capital, natural resources, and labor as determining factors. According to him, these factors shape a state's absolute advantages in international trade [3, p. 115].

Research indicates that Azerbaijan's agri-food market faces challenges exacerbating dependency on foreign countries amidst the country's economic imbalance. Despite recent improvements, the agricultural sector is yet to become a priority area.

One essential aspect of policy-making involves justifying the system of factors influencing the development of the agri-food market to enhance food competitiveness through import substitution. These factors are categorized as political (state regulation and control, legal acts, external political conditions, domestic economic policies), socio-economic, technological, and natural.

Studies identify key threats to food security, such as the pressure of imports on the agri-food market, inadequate protection of agricultural consumers' interests,

insufficient state support for farmers ahead of Azerbaijan's WTO accession, and declining scientific, technical, and personnel capacity in agriculture.

References

1. Samadzade Z., Economy of Azerbaijan for 100 years, Baku 2021.
2. Food Security Program of the Republic of Azerbaijan, Baku, March 2. 2001, No. 640.
3. Ibrahimov I.N. Development of agriculture and formation of entrepreneurship. Problems, Baku - 2005, 360 p.
4. Gojayeva E.M. Optimization of the agricultural production system. All-Republican Scientific and Practical Conference "Land Reform in Azerbaijan-20: Achievements and Prospects", held at the Research Institute of Agricultural Economics, May 2016, p. 512.

Aliyeva N.¹

¹ first (bachelor's) degree holder, speciality Finance, National Aviation Academy, Baku, Azerbaijan

INTRODUCTION TO DIGITAL BUSINESS TRANSFORMATION AND THE STRUCTURE OF THE PUBLIC SECTOR IN AZERBAIJAN

Over the past period, a number of measures have been taken to support the development of entrepreneurship in Azerbaijan. Thus, in accordance with the decrees of the President of the Republic of Azerbaijan No. 610 dated June 24, 1997 and No. 753 dated August 17, 2002, the "Program of state assistance to small and medium-sized businesses in the Republic of Azerbaijan (1997-2000)" and "State program for the development of small and medium-sized businesses in the Republic of Azerbaijan (2002-2005)" were adopted and implemented. Along with this, in accordance with the approved decrees of the President of the Republic of Azerbaijan No. 3004 dated August 25, 2008 and No. 3043 dated September 15, 2008, "State program for reliable provision of the population with food products in the Republic of Azerbaijan for 2008-2015." and the "State Program on Poverty Reduction in the Republic of Azerbaijan and Sustainable Development for 2008-2015", as well as the "State Program on Socio-Economic Development of Regions of the Republic of Azerbaijan for 2014-2018" approved by Order No. 118 dated February 27, 2014 and the "State Program on the Development of Industry in the Republic of Azerbaijan in 2015-2020" approved by Decree No. 964 dated December 26, 2014 provide for the development of entrepreneurship, further improvement of the digital transformation of the business environment, as well as the adoption of measures in the field of improving mechanisms for the protection of the rights and legitimate interests of entrepreneurs. In order to enhance the role of entrepreneurs in such strategic issues as ensuring employment, increasing non-oil exports, improving the business environment, and increasing public support for entrepreneurship, the country has carried out the following work in this

direction: suspending inspections in the field of entrepreneurship for 2 years, repeatedly reducing the number of business licenses and permits and the amounts of duties payable, simplifying the procedures for issuing permits, as well as continuing to carry out work to create an electronic portal in this area, creating Appeal Councils for the Protection of Entrepreneurs' Rights, applying the "single window" principle when transporting transit goods from the country's territory, issuing tax and customs concessions for a 7-year period in order to accelerate the promotion of investments in the country, expanding electronic customs services in order to simplify customs procedures during export-import operations, minimizing the number of required documents and procedures, creating a "Green Corridor" and other pass systems existing in international practice for the conveyance of goods and vehicles across the customs border, implementing improvements in the field of public procurement, creating hotlines in government agencies lines that respond to requests from entrepreneurs and provide information and consulting services, etc. As a result of the measures taken, the business environment in Azerbaijan has improved significantly and the country has achieved high results in some indicators (for example, starting a business, registering property), according to the World Bank's Doing Business 2017 report. Along with the creation of an e-government portal in accordance with international experience, the innovative concept of SMEs has improved through both infrastructure (for example, industrial parks, technology parks and business incubators) and financial support (creation of a special fund for the information and communication technology (ICT) sector) [1].

These associations will assist SMEs in implementing sectoral priorities in the period before and after 2025. In 2025, Azerbaijan will become a country with a favorable digital business environment that has entered a new phase of public-private partnership, with a highly qualified human resources potential and a constantly developing non-oil sector. In this context, SMEs will become the leading force of the country's economic development and will minimize the country's dependence on imported consumer products through enterprises providing competitive goods and services. As a result of the implementation of the long-term vision until 2025 in Azerbaijan, the share of SMEs in GDP and employment will rise to 35 and 40 percent, respectively, and in the country's non-oil exports to 25 percent. The target vision for the period after 2025 is to achieve at least 60 percent of GDP through SMEs and create a local SME network involved in global value chains. Increasing the number and sustainability of SMEs will contribute to expanding their role in global value chains, participation in the formation of intellectual chains and further increase in profits. Thus, the efficiency of energy use by SMEs will increase, thereby stimulating the use of alternative and renewable energy sources. The focus will also be on creating a developed SME network in all sectors, and in the long term, the share of SMEs in GDP will exceed 60 percent. In the post-2025 perspective, with the satisfaction of local demand in specialized sectors, strong local companies and numerous SMEs will establish links between their networks and international markets, in particular with neighboring regional markets, and thus have a positive impact on a significant increase in Azerbaijan's non-oil exports. In Azerbaijan, especially in international trade, it is planned to increase the share of SMEs to 40 percent. Along with this, in the period

after 2025, it is purposefully planned to increase the share of SMEs in GDP and employment to 60 and 70 percent, respectively. The implementation of the envisaged goals over the next decade will be possible through the creation of the most favorable conditions for business, the implementation of various programs and projects aimed at the development of SMEs, the participation and efforts of relevant government agencies, and especially through the simplification of necessary processes and ensuring transparency.

In Azerbaijan, there is an increase in the share of the non-state sector in GDP in all sectors of the economy. In terms of tax revenues, there is also an increase in the role of the private sector in the formation of the state budget. Of course, the privatization of state property is the first factor contributing to the increase in the role of the private sector in the economy [5].

As can be seen from the table, in 2014-2021, there is a decrease in the share of the public sector in all sectors of the economy. If in 1995 the share of the public sector was 69.7%, then in 2019 it decreased to 15.0%. A significant reduction in the public sector is observed in all sectors of the economy. The share of the public sector has remained the largest in social services - 52.5.0%.

Economic growth in Azerbaijan over the past two years has been driven by the recovery from the COVID-19 pandemic and high hydrocarbon revenues, according to a report by the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD).

According to the State Statistics Committee, production in Azerbaijan grew by 4.6% in 2022, with growth in the non-oil and gas sector amounting to 9%, as the economy benefited from a significant inflow of foreign currency. It is noted that high oil and gas prices have increased Azerbaijan's export revenues.

The development of digital transformation of business in the economy provides an opportunity for communication, exchange of ideas and experience. Online platforms allow combining efforts to create a digital business, find employees, partners, investments, resources and a sales market. Digital technologies play a huge role in training employees, sharing knowledge, and implementing innovative ideas. The development of digital technologies in the business structures of the country's economy is of great importance [6].

In Azerbaijan, there is an increase in the share of the non-state sector in GDP in all sectors of the economy. If in 1995 the share of the private sector was 30.3%, in 2000 70.8%, in subsequent years there was an increase in the share of the private sector and in 2005 it was 77.8%, in 2010 the level rose to 81.7%, in 2017 it was 83.8%, and in July - August 2023 85.4%. Thus, over the past few years, the share of the private sector has increased in all sectors of the economy. The strategic goals for SMEs include the following: creating the most favorable digital business environment for SME development; increasing the competitiveness of SMEs and their role in the economy; achieving the creation of the largest possible part of works and services produced in the country, especially the intellectual part, at the expense of SMEs and, as a result, through the development of innovations; increasing the role of SMEs in providing employment; achieving the production of basic consumer goods by SMEs; increasing the share of goods exported by SMEs in the country's total exports; The strategic Roadmap generally outlines 5 strategic objectives for small and medium businesses,

and corresponding objectives are set for each objective. They are classified as follows: improving the digital business environment and the regulatory framework for SME activities, creating a centralized SME agency, improving the legislative framework for SMEs and introducing an analysis of the impact of legislation, deepening public-private partnerships, improving the competitive environment, etc. Measures to attract private investment to state-owned enterprises defined in Azerbaijan – Order of August 31, 2023 The list of state-owned enterprises envisaged for attracting private investment has been approved:

- International Bank of Azerbaijan Open Joint-Stock Company.
- Enterprises under the Ministry of Digital Development and Transport of the Republic of Azerbaijan:
 - Baku Telephone Communications Limited Liability Company;
 - Aztelecom Limited Liability Company.
 - Azerbaijan Caspian Shipping Closed Joint-Stock Company.
 - AzerGold Closed Joint-Stock Company.
 - Part of the structure of the State Oil Company of the Republic of Azerbaijan:
 - Azerikimya Production Association (ethylene-polyethylene plant);
 - Urea Production Plant;
 - Methanol Plant.

Thus, the further development of the economy of Azerbaijan dictates the need to further increase the competitiveness of large state-owned enterprises in the non-oil sector by attracting private capital, new technologies and corporate governance mechanisms. In order to increase the market attractiveness and efficiency of industrial and other state facilities, President of Azerbaijan Ilham Aliyev signed an order on measures to attract private investment in eight large state-owned companies. Their scope of activity covers such areas as petrochemicals, mining of precious metals, transport, finance and telecommunications. All these measures will improve the market efficiency and competitiveness of these state-owned companies [7]. At the same time, the planned reforms will contribute to the expansion of the participation of private structures in the country's management of the largest industry state-owned enterprises, as well as the development of the domestic securities market through the diversification of capital. Thus, based on the order signed by the head of state, in the near future the next stage of property denationalization will be launched in Azerbaijan, which will cover strategically important sectors of the economy - transport, telecommunications, banking, as well as a number of areas in industry and mining. While most small and medium-sized companies have been privatized, the privatization process of large state-owned companies is very slow. Investments made by foreign investors are growing every year. Unfortunately, the reforms carried out since 1995 (privatization) have not produced the expected results in the economic sector. The reforms carried out contributed to the deepening of the economic downturn in some areas. In addition, it is important to note that long-term workers were left without work as a result of privatization. On the other hand, the privatization process with checks also did not produce the expected results. As a result of the absence of a group of joint-stock companies in the country, citizens were also unable to take an active part in the

privatization process. Although this situation arose in the early years, joint-stock companies faced certain problems due to the lack of a proper legal framework and the weakness of state control and the application of public control. Most people began to sell their privatization shares. Although the number of shares was about 100,000 in the early years, today it has decreased to 50,000. This privatization also has a negative impact on the volume of reserves in the state budget. Thus, we see that business transformation plays a major role in the formation of the national economy. Its role is increasing due to the need for an effective combination of basic economic resources: labor, land, capital, knowledge for the implementation of economic activities.

References

1. P. Weil; S. Warner - Digital Business Transformation: Changing the Business Model for a New Generation Organization. 2018.
2. Light A., Tomilin O., Weil P., Warner S. Digital Business Transformation: Changing the Business Model for a New Generation Organization. 2019.
3. Saldana T. Why Digital Transformation Doesn't Work: And What to Do to Make It Work. 2021.
4. A. Barabanshchikov; M. Huateng; O. Tomilin - China's Digital Transformation. Experience of transforming the infrastructure of the national economy. 2020.
5. Kingsnorth, S. (2019). Digital Marketing Strategy: An Integrated Approach to Online Marketing: Vol. 2nd Edition. Kogan Page.
6. Basic digital technologies and tools: a teaching aid / A. G. Malyutin, D. A. Elizarov, A. V. Alexandrov, V. S. Tsirkin. - Omsk: Omsk State University of Railways, 2021. 37 p.

Rajabl I.¹

¹Baku Business University, Baku, Azerbaijan

MODERN MARKETING STRATEGIES IN TRANSPORT SERVICE DEVELOPMENT

Transport services form the backbone of economic activities by enabling mobility, trade, and connectivity. The transport sector, however, faces multifaceted challenges, including rising customer expectations, technological disruptions, environmental concerns, and competitive pressures. Traditional marketing methods, while foundational, are no longer sufficient in addressing these modern challenges. Instead, the sector is increasingly turning to innovative marketing strategies that combine digital tools, customer experience optimization, and sustainability efforts [1].

The aim of this thesis is to provide a comprehensive analysis of the integration of modern marketing strategies in transport service development. By examining their application and impact, this study highlights actionable insights for improving service quality, customer satisfaction, and operational effectiveness.

1. The role of digital marketing in transport services-Digital marketing has revolutionized the way transport services communicate with their customers and promote their offerings. Its integration enables companies to reach wider audiences, create personalized experiences, and enhance brand visibility.

- Search engine optimization (SEO): Optimizing transport service websites for search engines ensures higher visibility. For instance, companies use targeted keywords related to "safe transport," "eco-friendly routes," or "digital ticketing" to attract potential customers.

- Social media platforms: Social media has become a critical channel for engaging with customers. Platforms like Instagram, Facebook, and Twitter allow transport companies to share updates, promotional offers, and safety information in real time. These interactions help build brand loyalty and trust.

- Content Marketing: Engaging content, such as videos showcasing safety measures, sustainability initiatives, and customer testimonials, provides value to audiences while enhancing the company's image.

Moreover, digital marketing tools such as pay-per-click (PPC) advertising and influencer collaborations have proven effective in capturing specific market segments, particularly tech-savvy younger audiences.

2. Customer centric approaches to transport marketing-Modern customers expect transport services to be efficient, reliable, and personalized. Customer-centric marketing strategies focus on understanding and addressing these expectations.

- Personalization of services: With advanced data analytics, transport companies can offer tailored solutions, such as dynamic pricing based on travel patterns or personalized travel packages. For instance, a commuter who regularly travels on weekdays may receive discounts for weekly passes.

- Customer relationship management (CRM) systems: CRM platforms allow transport providers to track customer journeys, respond to inquiries promptly, and offer post-service follow-ups. This fosters trust and improves customer retention.

- Feedback and improvement: Interactive platforms where customers can provide feedback on services help identify areas for improvement. Transport companies often implement feedback-driven changes to enhance service quality.

These approaches not only improve customer satisfaction but also create a competitive edge by fostering long-term relationships with customers.

3. Sustainability as a pillar of modern marketing-Sustainability is no longer just a corporate social responsibility (CSR) initiative; it has become a core marketing strategy. Transport services increasingly align their marketing campaigns with global sustainability goals to appeal to environmentally conscious customers.

- Promotion of green initiatives: Highlighting eco-friendly practices, such as the adoption of electric or hybrid vehicles and carbon-offset programs, has become a key focus in marketing campaigns. For instance, showcasing reduced emissions or sustainable energy use enhances the brand image [2].

- Educational campaigns: Educating customers about the environmental impact of their transport choices through infographics and informational content encourages greener decisions.

- Partnerships for sustainability: Collaborating with environmental organizations or local governments to promote sustainable transport solutions adds credibility and attracts partnerships.

Such strategies not only align with global trends but also position the transport company as a leader in environmental responsibility.

4. The power of data-driven marketing-Data analytics is a cornerstone of modern marketing strategies, enabling informed decision-making and predictive planning.

- Market trend analysis: By analyzing data on consumer behavior, transport companies can identify peak usage times, preferred routes, and service gaps. For example, analyzing app usage data may reveal the need for more frequent service on certain routes.

- Forecasting demand: Predictive models powered by AI can forecast demand patterns, helping optimize resources such as fleet allocation and scheduling.

- Operational efficiency: Data insights help reduce costs by improving route optimization and pricing strategies. For example, dynamic pricing models based on demand can maximize profitability while ensuring affordability during non-peak hours [3].

Data-driven marketing ensures that decisions are not only reactive but also proactive, keeping transport companies ahead of market trends.

References

1. https://www.researchgate.net/publication/373902061_Improving_for_Marketing_Strategies_in_Transport_Enterprises.
2. https://www.researchgate.net/publication/275245612_Marketing_of_Public_Transport_and_Public_Transport_Information_Provision
3. <https://smtpserver.com/blog/seven-digital-marketing-strategies-for-your-transport-and-logistics-company/>.

Eyubova A.¹

¹ graduate of the master's level of higher education,
National Aviation Academy, Republic of Azerbaijan, Baku, Azerbaijan

DIGITAL ASPECTS OF TOURISM IN AZERBAIJAN

Developing day by day, the Republic of Azerbaijan is constantly developing and expanding its position among the countries of Europe and Asia. Mainly as a country that defeated the enemy, it showed its power to the whole world. Azerbaijan continues to develop in the fields of education, healthcare, agriculture, art and other areas. Unemployment is one of the main problems in Azerbaijan, as in countries around the world. Therefore, important measures are being taken in this area. Statistics show that these measures pay off over time. In recent years, tourism in the economy of our country has been competing with other industries, that is, it has been developing and increasing its role in the economy. Tourism not only expresses the interests of society,

but is also one of the sources of high income. Tourism has become a very important factor not only in the domestic economy but also in the international sphere. It plays an indispensable role in foreign trade.

There are important factors influencing the development of this area both in our country and in the world. Tourism itself has an important impact on the development of other areas, since every year it affects the areas of consumption and production. The tourism sector of Azerbaijan has a number of strong areas. You can point to the territory of Azerbaijan, its geographical location, rich culture, the presence of a large number of hotels and other infrastructure, and the high role of the state in this matter. Although the tourism sector has often been a victim of economic crises, each time it has managed to revive [1].

The presence of ancient history, rich cultural places, beautiful monuments, favorable natural and geographical conditions, mineral natural resources and other similar factors have created conditions for the development of tourism in Azerbaijan. Projects implemented for the development of tourism also affect the international reputation of Azerbaijan.

The number of tourists coming to Azerbaijan continues to increase every year, because everyone wants to visit a country with high mountains, green forests, clear blue water and magnificent history. We know that there are some factors that allow people to live. However, nowadays everyone wants to travel, have fun, visit new cities or countries. It has already become a part of people's lives. These reasons contribute to the development of tourism at a high level in each country [2]. Based on statistical data, we can say that in January-July 2023, tourists from 180 countries came to Azerbaijan. This figure is 37% more than the previous one. Most of the guests come from the Russian Federation, Turkey, Saudi Arabia, Georgia, and Kazakhstan. During these dates, 71.1% of tourists used air transport, 27.6% - rail and road, and 1.3% - sea transport.

Now tourism has a leading force as a non-oil sector. This is evidenced by the fact that tourism development programs are reflected in the adopted State programs for regional development. One of the most important factors in the development of tourism is the presence of a large number of jobs and employment in the country. Every tourist who comes to the country is considered a consumer market buyer. As a result, both production and consumption continue to operate more actively.

The decisions made by President Ilham Aliyev have a more positive impact on the development of tourism. As a result, the share of tourism in the overall economy is increasing. Because tourism is multifaceted, it can open up new opportunities. Tourism allows many small entrepreneurs to actively participate in the economy. Since this field is labor intensive, it also plays an important role in poverty eradication.

You can look at statistical indicators that in 2022 the number of people working in the tourism sector was 63,109 people. The share of added value created in areas characteristic of tourism in the country's gross domestic product was 2.9%, and the volume of investments in the tourism sector was 99.3 million manats.

In 2022, a total of 16,803 tourist envelopes have not been sold. It doesn't matter much. The reason was the weakening of tourism during the Covid 19 pandemic. Last year, the number of people crossing the country's borders was significantly lower than

in the last 3 years. However, this applies not only to Azerbaijani tourism, since the pandemic has affected all countries. We are confident that in the shortest possible time we will achieve an even higher figure than our previous indicators; the necessary measures are being taken for this [3].

Over the past 20 years, many important plans have been prepared and officially implemented to develop the tourism sector. First of all, we can refer to the decision of the President of the Republic of Azerbaijan dated April 6, 2010 No. 838 “State program for the development of tourism in Azerbaijan for 2010-2021.” One of the plans that stimulated the development of the tourism sector was the announcement of 2011 as the “Year of Tourism”. On June 1, 2016, the President decided to “simplify the procedure for issuing electronic visas and create an Easy Visa system.” As a result of these decisions, the number of foreigners coming to Azerbaijan increased in subsequent years. One of the main tasks facing the tourism economy is to transform Azerbaijan into one of the famous tourist centers among other countries by 2025. Our victory over the enemy has opened new doors for our economy. Of course, the tourism economy will have a large share here. Because Karabakh is the most beautiful corner of our country, rich in natural resources. First of all, Karabakh is our center of culture and art, and I am confident that its magnificent reconstruction and presentation to the world will bring us a great sense of accomplishment. First of all, in order to study the tourism potential of each city liberated from occupation, many plans and projects have been prepared, even a number of measures have already been implemented and are being implemented [4].

One of the main measures for the development of tourism is the protection of reserves and historical monuments in the State Tourism Agency, as well as the transformation of objects located there into places convenient for the interest of tourists.

The tourism sector, like other industries, operates through investment. Large amounts of funds are allocated to this area every year. Along with this issue, solving financial problems for the development of the tourism economy is also important. Each region of our country has every opportunity to provide services to tourists. Tourists are served by high-class hotels, restaurants, and entertainment centers. Although 40% of them are located in the city of Baku, activity in these areas is also high in other cities. Every year the work gets better.

Republic of Azerbaijan. As we noted, Azerbaijan has every opportunity to develop the tourism sector. Efforts are being made for this both in Baku and in the regions. Thousands of foreign citizens visit Azerbaijan every year. But this number is small for countries around the world. We want tourism as a non-oil sector to develop well. To do this, we must ensure that tourists are attracted to the country. Tourists play an invaluable role in the economy of our country. Therefore, it is imperative to carry out some work in this direction.

The first step to this, of course, is to ensure that prices and tariffs are reasonable for tourists. If we compare prices in Azerbaijan with the prices of some countries, we will see that prices in our country are quite high. Such a strategy must be implemented so that prices are acceptable both for new customers and in order to generate profit for

our tourism sector. It is possible to carry out some work in this direction under the name of a recreation center.

Price compatibility can help Azerbaijani citizens meet their vacation needs. After all, it is known that the budget of the majority of the population is not always enough for vacation. One of the ways to attract tourists is to provide tourists with a number of discounts. We must not forget their role in our economy, so we must always work on appropriate tariffs and various projects. One of the problems with the tourism sector is that it is not recognized at a high level. Serious measures should be taken in this direction. Nowadays, social networks play an important role. With their help, it can be very useful to present our country's tourist spots to the world at a high level.

As I have already noted, Azerbaijan is a country that has everything necessary for the development of the tourism sector. However, the tourism potential of our country cannot be fully used. One of the main reasons for this is the lack of qualified personnel. But I think that in the coming years this problem will partially disappear. because, as we see from education indicators, the interest of young people in the tourism sector is gradually increasing.

Another question is that tourists play an important role in the economy of our country, this is an indisputable fact [6]. But the Covid-19 pandemic has shown us some realities, bringing the whole world to its knees. Here I would like to note annual statistical indicators in several areas during the pandemic: in 2019, the number of people passing through the border checkpoint was more than 17 thousand, and in 2020 - 4 thousand. It is known that most of this figure is made up of tourists coming to our country. From these figures we can see how weakened the tourism sector is during the pandemic. In addition, this is once again confirmed by the income indicators of travel agents and tour operators by economic region.

Compared to previous years, the amount of income in 2020-2021 decreased by 4 times. However, the pandemic period has ended and the tourism sector continues to recover. This event proved to us that in times of crisis, the tourism economy must be managed decisively. During such situations, the country needs to develop domestic tourism more and for this important measures should be taken [5].

The tourism sector can be divided into two subgroups: domestic and external tourism. There are many factors influencing both external and internal tourism. In this study we will look at some of them. The factors determining the demand for tourism include economic factors, social factors, demographic factors, national historical factors and others. The development of foreign tourism in a country is an indicator of its economic policy. Therefore, more serious attention should be paid to this area. Because a citizen of a foreign country takes into account all factors when choosing a country for tourism purposes. It is also important to study the purpose of tourists visiting our country, because these trips can be tourist or business. Based on surveys conducted among tourists who visited our country, the result was that 60% of tourists arrived based on the initial information they had about Azerbaijan.

It is also clear from the data that the tourism sector is one of the smartest non-oil sectors both internationally and in Azerbaijan. Having so many opportunities for tourism development in our country is our biggest chance. Of course, for this, first of

all, the factors influencing this sector must be studied in detail. Our study clarified several issues.

1. Along with the increase in the number of tourists, the costs incurred by them should also increase. Otherwise, this will result in us providing a low quality service.

2. Azerbaijan must be tolerant of competition in the tourism sector.

3. Incoming tourists include more local stones from the same state. In this direction it is necessary to be in the sphere of interests of various countries.

4. It became clear to us that the most important negative factor affecting domestic tourism is high prices.

5. The tourism sector should be developed at a high level in all regions, and not just in the capital, etc.

Based on these data, the main measures that should be implemented are that, first of all, the amount of investment in tourism development should be increased, measures should be taken to set prices at a more acceptable level, and advertising of different and high levels should be placed. be implemented and other important plans must be prepared and implemented.

References

1. State program for the socio-economic development of the specialized tourism industry in the Republic of Azerbaijan. Baku, December 6, 2016.

2. Aslanov E.I. Tourism sector in Azerbaijan: opportunities, problems and prospects. Final report. Baku. Published in East-West, 2010, 265 p.

3. Suleymanov, E. B. Economy of Azerbaijan. Baku: East-West, 2016, 412 p.

Musayeva F.¹

¹ graduate of the master's level of higher education,
National Aviation Academy, Baku, Azerbaijan

GREEN ECONOMY AND ECOLOGICAL IMPERATIVES

Society is becoming increasingly aware that global warming and climate change can have significant effects in the short and long term. Thus, many companies are starting to bet on the so-called green economy, a concept that, although short-term, seems to be far from being realized.

According to the United Nations Environment Program (UNEP), a green economy is “an economy that improves human well-being and social justice while significantly reducing environmental risks and scarcity.”

Thus, this definition reflects that a green economy affects not only the economic sphere, but also the social and environmental sphere. Therefore, companies, markets, investors and society as a whole must commit to sustainable development in order to ensure long-term profitability and promote social and environmental well-being.

1. Results and discussion

Public or private institutions that respect nature, for example by reducing carbon emissions, will be called “green organizations” and the jobs they create will be called “green jobs”. In this regard, EU legislation sets out more than 130 separate environmental goals and targets to be achieved between 2010 and 2050 in order to move Europe towards a green economy. Some of them are:

Improve social welfare, fight for social justice, fight scarcity and reduce threats to the environment.

Efficient use of resources, reduce carbon emissions and social responsibility.

Increase public resources to combat carbon emissions and create green jobs.

Strong commitment to energy efficiency and biodiversity.

Thus, the green economy “allows us to assess the level of transformation and economic growth of green companies, to analyze the impact of development levels in terms of extraction and use of existing resources, and to assess the social impacts in terms of resources. Population has access to basic resources, health and education.

The Azerbaijani government also supports green economy initiatives. In addition to the Balakhani Industrial Park, the Sumgayit Chemical Industrial Park, Garadagh, Mingachevir, and Pirallakh industrial parks are currently operating in our country as examples of green business. The following principles of Azerbaijan’s environmental legislation highlight the development of a green economy [1]:

- mutual solution of socio-economic, spiritual and moral problems;
- ensuring sustainable use of natural resources;
- preservation and protection of the ecological balance;
- ecosystem approach to regulating environmental protection and use of natural resources;
- sanctions for environmental pollution;
- payment for the use of nature;
- ensuring ecological balance in the territories and restoration of disturbed natural ecological systems;
- effective use and restoration of natural resources, application of economic incentives for environmental management and environmental protection;
- ensuring the protection of environmental biodiversity.

The development concept “Azerbaijan 2020: Vision of the Future” adopted in 2012 creates wide opportunities for the development of green economy. One of the main goals of the concept is to achieve environmentally sustainable socio-economic development. The document states that necessary measures will be continued in the future in the direction of protecting biodiversity, neutralizing the negative impact of the fuel and energy complex on the environment, eliminating and protecting pollution of the sea and its water area. Restoration of green zones and effective protection of existing resources. During the period covered by the concept [2].

The “Strategic Roadmap for the Development of Heavy Industry and Mechanical Engineering in the Republic of Azerbaijan” provides for measures to analyze cost-effective production methods with the involvement of international consultants.

The “Strategic Roadmap for the Development of Public Utilities (Electricity and Heat Energy, Water and Gas) in the Republic of Azerbaijan” reflects measures related to the efficient use of electricity, heat energy and gas.

For information, let us recall that since the 2000s, the use of energy-efficient and environmentally friendly technologies – “green” technologies – has become widespread. Green technologies are technologies that develop and operate devices that benefit nature and at the same time operate with minimal or minimal damage to the environment [3]. Taking this into account, the use of “green” technologies in a number of countries is considered as one of the ways to solve these problems.

“Green growth” is a term that describes a hypothetical path to environmentally sustainable economic growth. It is based on the understanding that economic development must be separated from resource use and negative environmental impacts as long as economic growth remains the dominant goal. Thus, green development is closely related to the concepts of green economy and low-carbon or sustainable development. The main path to green development is the transition to sustainable energy systems.

Proponents of green development policies argue that well-implemented green policies can be shaped by renewable energy, green agriculture and agritourism [4].

Several countries and international organizations such as the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), the World Bank and the United Nations have developed green development strategies. The term “green development” has been used to describe national or international strategies often called “green recovery”, for example, as part of economic recovery from the COVID-19 recession.

Critics of green development argue that green development approaches do not fully take into account the fundamental changes to the economic system needed to address the climate crisis, biodiversity crisis and other problems of environmental degradation.

Azerbaijan will be closely connected with the use of environmentally friendly technologies, the use of clean energy sources, waste recycling, and strengthening work in the field of restoration of contaminated areas. In accordance with the National Priorities, environmental health, rapid restoration and increase of greenery, efficient use of water resources and sustainable energy will be ensured [5].

It is important to note that there is also an emerging practice of developing and implementing national green economy strategies by both developed and developing countries in most regions, including Africa, Latin America, Asia-Pacific and Europe. This emerging practice can provide valuable insight and provide much-needed clarity to our understanding of the different types of green economy policies, their coverage across different sectors and national priorities, and the institutional barriers, risks and costs.

Can help alleviate concerns about effectively linking green economy development strategies to national socio-economic priorities and goals – a link that needs to be achieved in the transition to a greener and more inclusive economy in order to contribute to the implementation of the Sustainable Development Agenda in

the period up to 2030 and achieving the Sustainable Development Goals (SDGs) set therein.

References

1. <https://www.economy.gov.az/az/page/yasil-iqtisadiyyat>
2. <https://www.stat.gov.az/>
3. https://azertag.az/xeber/_yasil_iqtisadiyyat_nedir-2333990
4. <https://facemark.az/site/news/13352/yasil-iqtisadiyyat-13352.html>
5. <https://sdgs.un.org/ru/topics/green-economy>

Красніков Д. О.¹, Бєкєтов О. В.²

¹здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

²здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ОБЛІКОВИХ ОПЕРАЦІЙ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасна економіка перебуває в активному процесі цифровізації, що впливає на всі аспекти бізнесу та фінансової діяльності. Одним із ключових елементів, що зазнають трансформації в нових умовах, є облікові операції, які можливо визначити як фундаментальні процеси, які забезпечують управління фінансами, контроль витрат, складання звітності та прийняття ефективних управлінських рішень [2].

У цифровій економіці облікові операції піддаються суттєвим змінам через інтеграцію сучасних цифрових технологій, таких як автоматизація, штучний інтелект, аналітика даних, хмарні обчислення та блокчейн. Ці технології дозволяють підвищити точність, швидкість і ефективність облікових процесів, забезпечують прозорість та мінімізують людський фактор у розрахунках.

Разом із тим цифровізація облікових операцій створює нові виклики, зокрема необхідність адаптації до новітніх технологій, забезпечення кібербезпеки, дотримання регулятивних норм, а також подолання цифрових розривів у доступі до технологій між різними компаніями та країнами.

Цифрова економіка створює нові можливості для оптимізації облікових операцій, проте разом із цим виникають і виклики, пов'язані з адаптацією до технологічних нововведень, забезпеченням безпеки даних та дотриманням регулятивних норм.

Особливості здійснення облікових операцій в цифровій економіці [1-3]:

цифрові технології, такі як штучний інтелект, програмне забезпечення для автоматизації обліку та аналітика даних, значно спрощують та прискорюють облікові операції. Автоматизація дозволяє мінімізувати помилки, підвищити

ефективність обробки інформації та забезпечити своєчасне формування фінансової звітності:

- впровадження хмарних технологій;

- застосування аналітики великих даних (Big Data);

- блокчейн забезпечує високий рівень прозорості, безпеки та надійності в облікових операціях. Ця технологія дозволяє здійснювати децентралізовані транзакції, які неможливо підробити, забезпечує прозорий облік фінансових потоків та мінімізує витрати на перевірку даних;

- у цифровій економіці безпека даних є одним із ключових викликів. Облікові операції залежать від захисту фінансової інформації від несанкціонованого доступу, кібератак та інших загроз. Тому особлива увага приділяється впровадженню надійних механізмів кібербезпеки та систем шифрування;

- дотримання регулятивних норм та стандартів;

- цифровізація дає змогу розширити доступ до облікових послуг, особливо для малих та середніх підприємств, які можуть отримати доступ до необхідних ресурсів та професійної підтримки через цифрові платформи.

Особливості здійснення облікових операцій в умовах цифрової економіки відображають інтеграцію новітніх технологій, автоматизацію, аналітику, цифрові платформи та інші інновації, які підвищують ефективність, прозорість і точність фінансового обліку. Однак одночасно з можливостями цифровізація приносить і виклики, серед яких забезпечення кібербезпеки, відповідність регулятивним вимогам, а також адаптація до швидких технологічних змін.

Ефективна адаптація облікових операцій до новітніх цифрових умов дозволить компаніям та фінансовим інститутам не лише мінімізувати витрати, а й підвищити ефективність управління фінансами, приймати обґрунтовані стратегічні рішення та забезпечити стійкий розвиток у цифровому середовищі.

Перелік використаної літератури

1. Iryna Shevchenko, Valentyna Panasyuk, Alla Uzhva, Natalia Lagodiienko, Oksana Pysarchuk, Dmytro Krasnikov. Harmonization and Standardization of Accounting as a Means of Ensuring Sustainable Development in the Conditions of Globalization. [ref]: vol.22.2024. available at: <https://refpress.org/ref-vol22-a9/>

2. Панасюк В. М., Мельничук І. В., Омецінська І. Я. Облік та оподаткування в інтернет-бізнесі: перспективи розвитку та виклики. Бізнес Інформ. 2024. №1. С. 258–266. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-1-258-266>

3. Панасюк В., Птащенко О., Клак О., Трубіцина О. Експортно-імпорتنі операції: реалії обліку і оподаткування в умовах воєнного стану. Журнал стратегічних економічних досліджень, № 1(12), 2023. - С. 25-34. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2023/07/1-2023-3.pdf>

ІНКЛЮЗИВНА ЕКОНОМІКА ЯК НОВА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

В сучасному світі люди оцінюють якість життя не за показниками ВВП чи за динамікою розвитку економіки, вони оцінюють через призму покращення власного життя, тому що саме реальні зміни життєвого рівня та реальні зміни у показнику їх доходів є важелем життєзабезпечення. Інклюзивна економіка набагато комплексне явище, яке охоплює розмір доходів, зайнятість населення, доступ до якісної освіти, доступ до безкоштовного та якісного медичного обслуговування, одним словом – якісне життя. Саме тому, в умовах сьогодення, постає питання розвитку інклюзивної економіки та пошук шляхів як через інклюзивну економіку розвинути свій бізнес.

На даний момент суспільство зіткнулося з рядом непередбачуваних обставин, у першу чергу це наслідки пандемії COVID-19, ці обставини викликають масу здвигів у міжнародній економіці. Саме інклюзивне економічне зростання є основою сталого соціально- економічного розвитку країни. Вчені зміщують увагу з темпів зростання ВВП на користь розподілу багатства між населенням, зазначаючи, що економіка максимальної продуктивної зайнятості та подолання нерівності сприятимуть тривалому економічному зростанню країни.

Упродовж практично всієї історії людства існувала соціальна нерівність у різних проявах. Не зважаючи на те, що нерівність засуджувалася і піддавалася критиці, історія свідчить про безуспішність у стратегічній перспективі намагань людей у створенні "досконалих" суспільств, які були б засновані на абсолютній соціальній рівності та відсутності примусу одних соціальних груп іншими.

Інклюзивний бізнес – це форма бізнесу, яка спрямована на сприяння та сприяння участі економічно вразливих верств населення в економічному житті – шляхом полегшення доступу до стабільного та достатнього джерела доходу, до основних товарів і послуг або до цінних кредитів і позик.

Різноманітні та інклюзивні методи підвищують залученість працівників, зменшують плинність кадрів і збільшують дохід компанії. Ключові показники для вимірювання різноманітності включають демографічні показники на рівні організації, утримання на всіх рівнях.

Вплив різноманітності та інклюзії на ефективність бізнесу відбувається через:

- різноманітність і залученість стимулюють бізнес, посилюючи інновації та креативність, створюючи ширший резерв талантів, покращуючи процес прийняття рішень і надаючи краще розуміння клієнтів.

- різноманітні та інклюзивні методи підвищують залученість працівників, зменшують плинність кадрів і збільшують дохід компанії.

Різноманітність та інклюзивність, незважаючи на їхні переваги, також викликають деякі проблеми. До них належать комунікативні бар'єри, стереотипи, дискримінація, несправедливе включення та непорозуміння.

Перелік використаної літератури

1. Desyatnyuk, O., Krysovatyu, A., Ptashchenko, O. and Kyrylenko, O. (2024). Financial Security in the Conditions of Globalization: Strategies and Mechanisms for the Protection of National Interests. *Econ. Aff.*, 69(Special Issue): 261-268, <https://ndpublisher.in/admin/issues/EAv69n1z1.pdf>

2. Krysovatyu A., Ptashchenko O., Kurtsev O., Arutyunyan O. The Concept of Inclusive Economy as a Component of Sustainable Development. *Problemy Ekorozwoju/Problems of Sustainable Development* 1/2024, 164-172, URL: <https://ph.pollub.pl/index.php/preko/article/view/5755/4346>

Петрик В. Л.¹, Олейникова Є. Р.²

¹ канд. техн. наук, доцент кафедри економіки та публічного управління, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

² здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спец. 073 Менеджмент, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ІНТЕГРАЦІЇ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМУ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ПІДПРИЄМСТВА

У нинішньому швидкоплинному світі трансформація підприємництва в умовах цифровізації економіки є критично необхідною при інноваційному розвитку. Постійно зростає швидкість, з якою відбуваються технологічні зміни, що породжують нові виклики глобальним лідерам підприємницької цифровізації: тим, хто перебуває тільки на початковій стадії, і тим, хто вже включений у процес цифрової трансформації.

Вдосконалення та впровадження «цифрового» підприємництва призведе до використання новітніх технологій та управлінських, виробничих, фінансових і соціальних процесів, які створюють особливості організації та розвитку підприємницьких структур, що призводить до значної кількості позитивних ефектів.

Провідні міжнародні компанії вважають впровадження цифрових технологій одним з основних факторів для інноваційного розвитку та підвищення конкурентоспроможності. Вагомою складовою трансформації підприємництва в Україні є використання можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для створення та виробництва товарів, надання послуг для сталого розвитку країни [1].

В умовах швидкого розвитку технологій та дедалі більшої конкуренції, використання великих даних дозволяє компаніям отримувати цінну інформацію

для стратегічного планування та оптимізації операцій. Big Data та big data analytics стали невіддільною частиною сучасного бізнесу, відкриваючи нові горизонти для аналізу та прийняття рішень. Big Data – це масиви структурованих та неструктурованих даних, що постійно збільшуються з високою швидкістю [2].

Введення у декілька систем і ручне агрегування даних є поширеними проблемами у фінансово-економічній сфері. Така централізована система стає все більш вразливою до кібератак, оскільки вся інформація знаходиться в одному місці. Тому неефективні технології, гори паперових документів та бюрократичні механізми мають бути замінені цифровими інноваціями. Цим принципам сьогодні відповідає новітня технологія блокчейн. Блокчейн – це розподілена база даних, яка зберігає ланцюжок записів, що постійно розширюється (так звані блоки). Кожен блок містить дані транзакції, виражені як мітка часу, хеш попереднього блоку та хеш-дерево [3].

ERP (Enterprise Resource Planning – система планування ресурсів підприємства) впроваджується для того, щоб об'єднати всі підрозділи компанії і всі необхідні функції в одній системі управління, яка буде обслуговувати поточні вимоги цих підрозділів. Розробка подібної єдиної системи – складне завдання. У більшості підприємств кожний підрозділ має власну систему, оптимізовану для вирішення його завдань. ERP система веде єдину базу даних по всіх підрозділах і завданнях, тобто доступ до інформації стає простішим, а головне – підрозділи отримують можливість обмінюватися інформацією [4].

Захист даних є критично важливим у сучасних умовах. Цифрові технології дозволяють виявляти та запобігати кіберзагрозам, забезпечуючи безпеку конфіденційної інформації підприємства. Кібербезпека – це захист комп'ютерів, мереж, програмних додатків, критично важливих систем і даних від потенційних цифрових загроз. Організації застосовують заходи з кібербезпеки та використовують спеціальні інструменти для захисту конфіденційних даних від несанкціонованого доступу та запобігання збоїв, викликаних небажаною мережевою активністю, під час виконання бізнес-операцій [5].

Інтеграція цифрових технологій у систему внутрішнього контролю є необхідною умовою для ефективного управління підприємством у сучасних умовах. Це дозволяє не лише оптимізувати контрольні процеси, а й сприяє розвитку інноваційних підходів до управління ризиками та ресурсами.

Перспективою подальших досліджень напрямку цифровізації підприємництва є трансформація підприємств в умовах цифрової економіки. Наступні наукові дослідження вимагають вирішення проблем, що прив'язані до стратегічного управлінням розвитком підприємств в умовах діджиталізації.

Перелік використаних джерел

1. Левицький В., Радинський С. Використання цифрових технологій у підприємстві: сучасний погляд та правова база. Тернопіль. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/44513/1/Левицький%20Радинський_Стаття_Використання%20цифрових%20технологій.docx

2. Ефективність інструменту Big Data в бізнесі: виклики, тренди, перспективи. URL: <https://ukrainiandigital.com/strong-efektyvnist-instrumentu-big-data-v-biznesi-vyklyky-trendy-perspektyvy-strong/>
3. Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана: Сутність та перспективи застосування технології блокчейн в обліку і внутрішньому контролі підприємств. Київ. 2023. URL: <https://ir.kneu.edu.ua>
4. Ратушняк А. А. ERP-системи: теорія і практика впровадження. Вінниця. 2010. URL: <http://repository.vsau.org>
5. Що таке кібербезпека? Web Academy Media [Електронний ресурс]. URL: <https://web-academy.ua/blog/stati/what-is-cybersecurity>

Попов О. С.¹, Макаров С. А.²

¹канд. екон. наук, доц. кафедри економіки та публічного управління
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

²здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, спец. 051 Економіка,
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

МАЙБУТНЄ ЦИФРОВІЗАЦІЇ У СФЕРІ ТОРГІВЛІ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Цифровізація є одним із головних трендів сучасної економіки, який змінює традиційні бізнес-моделі та створює нові можливості для підприємств. У сфері торгівлі цифрові технології сприяють розвитку як великих корпорацій, так і малого бізнесу. Особливо актуальною ця тема є для малого бізнесу, який часто стикається з проблемами доступу до ринків, ресурсів та сучасних технологій.

Цифровізація відкриває значні можливості для підприємців, які прагнуть підвищити ефективність своєї діяльності, зменшити витрати та розширити доступ до споживачів. Згідно з дослідженнями [1], використання цифрових технологій дозволяє малим підприємствам оптимізувати логістичні процеси, впроваджувати інноваційні моделі обслуговування клієнтів та залучати нові сегменти ринку.

Один із ключових напрямків цифровізації – це електронна комерція. Вона дозволяє малим підприємствам виходити на глобальні ринки, мінімізуючи витрати на фізичну інфраструктуру. У сучасних умовах популярність онлайн-торгівлі зростає завдяки пандемії COVID-19, яка змусила підприємства адаптуватися до нових реалій [2].

Цифрові технології також сприяють покращенню маркетингових стратегій. Використання соціальних мереж, онлайн-реклами та аналітики даних дає змогу підприємствам ефективніше досягати цільової аудиторії. Наприклад, платформи на кшталт Google Analytics чи Facebook Ads надають детальну інформацію про поведінку споживачів, що допомагає розробляти персоналізовані пропозиції та збільшувати продажі [3].

Незважаючи на численні переваги, цифровізація малого бізнесу має свої виклики. Головними проблемами є:

1. Недостатній рівень цифрової грамотності. Багато підприємців не мають достатньо знань та навичок для ефективного використання сучасних технологій. Це створює бар'єр для впровадження інновацій та знижує конкурентоспроможність [4].

2. Обмежений доступ до фінансування. Малий бізнес часто не має достатніх ресурсів для інвестування в дорогі цифрові рішення, такі як ERP-системи чи аналітичні платформи.

3. Ризики кібербезпеки. Збільшення обсягу цифрових операцій підвищує ризик кібератак, які можуть завдати серйозної шкоди бізнесу.

Для подолання зазначених викликів необхідна комплексна підтримка на рівні держави, бізнес-асоціацій та міжнародних організацій. Основними напрямками такої підтримки можуть стати:

- освітні програми, які забезпечать розвиток цифрової грамотності серед підприємців через тренінги, вебінари та консультації;

- фінансова підтримка через надання грантів та кредитів на впровадження цифрових технологій у бізнес, наприклад, програми Європейського банку реконструкції та розвитку спрямовані на підтримку цифровізації малого бізнесу в Україні [5];

- розвиток інфраструктури, яка забезпечить доступ до високошвидкісного інтернету, особливо в сільській місцевості, де функціонують численні малі підприємства.

У майбутньому цифровізація торгівлі стане ключовим фактором розвитку малого бізнесу. Окрім електронної комерції, важливу роль відіграватимуть технології штучного інтелекту, автоматизації процесів та блокчейн. Наприклад, використання штучного інтелекту дозволить підприємствам ефективніше прогнозувати попит, персоналізувати взаємодію з клієнтами та підвищувати ефективність логістики.

Автоматизація процесів, таких як управління запасами чи обробка замовлень, сприятиме зниженню витрат та підвищенню продуктивності. Блокчейн-технології, у свою чергу, забезпечать прозорість та безпеку транзакцій, що особливо важливо для міжнародної торгівлі.

Успішна цифровізація також сприятиме зростанню екологічності бізнесу. Наприклад, оптимізація логістичних процесів допоможе зменшити викиди CO₂, що відповідає сучасним трендам сталого розвитку.

Цифровізація торгівлі відкриває нові горизонти для малого бізнесу, дозволяючи конкурувати з великими корпораціями та адаптуватися до змін ринку. Проте для реалізації цих перспектив необхідна комплексна стратегія, яка включатиме освіту, фінансову підтримку та розвиток інфраструктури. Лише за умов спільних зусиль держави, бізнесу та громадянського суспільства можна досягти повноцінної інтеграції малого бізнесу в цифрову економіку.

Перелік використаних джерел

1. Здреник В., Грод А., Очеретко Б., Бохонський В. Вплив цифрових технологій на розвиток бізнесу: трансформація бізнес-моделей та управління інноваційними проектами. Економічний аналіз. 2024. Том 34. № 2. С. 453-464.
2. Іпполітова І. Я. Перспективи розвитку електронної торгівлі в Україні в умовах цифровізації економіки. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 47. С. 141-147.
3. Сучасні цифрові рішення для малого та середнього бізнесу в Україні. ABM Cloud. 18 червня 2024. URL: <https://abmcloud.com/uk/suchasni-cifrovi-rishennya-dlya-malogo-ta-serednogo-biznesu-v-ukrayini/>
4. Цифровізація торгівлі в Україні: технології, форми, перспективи. Економіка, менеджмент, бізнес. URL: <https://journals.dut.edu.ua/index.php/emb/article/view/2855>
5. Церковна А. В., Карелова К. С. Вплив цифровізації на розвиток малого і середнього бізнесу в Україні. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2020. Том 19. № 2 (45). С. 45-54.

Шевченко І. О.¹, Прибила Д. О.²

¹ д-р екон. наук, доц. доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

² здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, факультет радіоелектроніки, комп'ютерних систем та інфокомунікацій, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ПІДВИЩЕННЯ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ЗМІНИ, РИЗИКИ ТА ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ

Підвищення податків в Україні являється важливим економічним кроком, який викликає багато суперечок серед урядовців, експертів та бізнесу. В умовах війни та зростаючих військових витрат, уряд шукає шляхи поповнення бюджету, зокрема шляхом збільшення податкового навантаження. Однак такі заходи мають як позитивні, так і негативні наслідки для економіки, бізнесу та соціальної сфери. 10 жовтня 2024 року Верховна Рада ухвалила законопроект № 11416-д щодо збільшення податків, що включає низку важливих змін. Зокрема, з 1 жовтня 2024 року, тобто з дня набрання чинності законом, військовий збір на зарплати всіх фізичних осіб (включаючи тих, хто працює в режимі «Дія.Сіті») зросте з 1,5% до 5%, окрім військовослужбовців Збройних Сил України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Головного управління розвідки Міністерства оборони України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної спеціальної служби транспорту. Для цих категорій ставка залишиться на рівні 1,5%, а також залишено звільнення для

тих, хто виконує бойові завдання. Також передбачається, що з 1 січня 2025 року військовий збір на інші доходи громадян також збільшиться з 1,5% до 5%. Для ФОПів 1, 2 та 4 груп запроваджено військовий збір у розмірі 10% від мінімальної зарплати, встановленої на 1 число звітного місяця, що з жовтня 2024 року становитиме 800 грн на місяць.

Однією з головних змін, передбачених новим законопроектом (№11416-д), є підвищення військового збору для осіб, річний дохід яких перевищує 1 мільйон гривень. Ймовірно, цей захід збільшить податкове навантаження на підприємців і вплине на малі та середні підприємства, які і без цього стикаються з великими витратами. Крім того, планується підвищення ставки податку на додану вартість на 2 пункти, що також збільшить витрати бізнесу. Це може створити додаткові труднощі для підприємців, які і так працюють у складних умовах.

За оцінками експертів, підвищення податків може призвести до тіньового зростання зарплат в Україні на 10%. Це означає, що деякі підприємства можуть почати платити зарплату «в конверті», щоб уникнути додаткових податкових витрат. Це ще більше поглибить проблему детінізації економіки, яка вже є однією з найбільших проблем країни.

Однією з найбільш суперечливих змін є те, що прийняття підвищення податків відбулося «заднім числом». Рішення передбачає застосування підвищених ставок оподаткування доходів, отриманих до набрання чинності новим законодавством. Такий підхід прямо порушує норми ст. 58 Конституції України, де зазначено, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Також відбувається порушення принципу стабільності податкової системи, який закріплений Податковим кодексом України, а саме п. 4.1.9 ст. 4, де зазначено, що зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому діятимуть нові правила та ставки, що ставить під сумнів передбачуваність державних фінансів, які є критично важливими для ведення бізнесу. Крім того, це може призвести до правової невизначеності та змусити підприємців шукати шляхи мінімізації своїх податкових зобов'язань через тіньову економіку. Також з 1 січня 2025 року для небанківських установ (крім страхових компаній) податок на прибуток збільшиться з 18% до 25%; для банків збільшено податок на прибуток за ставкою 50% за 2024 рік. Для АЗС встановлено щомісячні авансові внески з податку на прибуток (якщо власник юрособа) та ПДФО (якщо власник фізособа) у розмірі 30, 45 або 60 тис. грн.

Деякі експерти виступають за альтернативи підвищенню податків, які не передбачають значного зниження ділової активності. Один із варіантів – тимчасове підвищення ПДВ на 2 пункти. Це дозволить збільшити надходження до бюджету без збільшення податкового навантаження на корпорації. Також розглядається специфічний підхід до оподаткування малого бізнесу, зокрема пропонується знижена ставка податку на військову техніку для ФОП 1 групи, що дозволить зберегти умови для розвитку малого бізнесу в Україні.

Зрештою, підвищення податків в Україні – процес заплутаний і неоднозначний. З одного боку, відбувається підтримка військових витрат, з іншого – створюється додаткове навантаження на бізнес, через що збільшується тіньова економіка. Тому вкрай важливо, щоб уряд врахував усі можливі наслідки цих змін і вжив заходів для підтримки підприємців, а також для забезпечення стабільності податкової системи країни.

Перелік використаних джерел

1. Гордійчук Д. Тунік-Фриз В. Підвищення податків «заднім числом» збільшить зарплатну тінь в Україні на 10% – Advanter Group. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/10/12/720501/>
2. Гордійчук Д. Вінокуров Я. «Я професіонал з ухвалення непопулярних рішень у цій країні»: Гетманцев про підвищення податків та детінізацію. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/10/15/720572/>
3. Проект закону України, карта проходження проекту від 15.10.2024 № 11416-д. LIGA360. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/II11569I?an=1>
4. Конституція України - Розділ II. Офіс Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>
5. Податковий кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 19.11.2024).

Наукове видання

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Міжнародної науково-практичної конференції

**«ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ТА ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ
ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМНИЦТВА»**

12–13 грудня 2024 р.

Відповідальний за випуск О. В. Дегтярьова

За зміст та достовірність інформації
у матеріалах збірника відповідають автори. / The authors are responsible for the content and
accuracy of the information in the materials of the collection.

Підписано до друку 22.01.2025
Формат 60×84 1/16. Папір офс. Офс. друк
Ум. друк. арк. 14,2. Обл.-вид. арк. 16. Наклад 15 пр.
Замовлення 23-25. Ціна вільна

Видавець і виготовлювач
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»
61070, Харків-70, вул. Чкалова, 17
<http://www.khai.edu>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції сер. ДК № 391 від 30.03.2001